Peter Paul Rubens

pictor
şi diplomat
(scrisori)

Editura Meridiane

Peter Paul Rubens

Pictor şi diplomat

Scrisori

Biblioteca de artă

Biografii. Memorii. Eseuri

The Letters of
PETER PAUL RUBENS

Peter Paul Rubens

pictor
şi diplomat
(scrisori)

Traducere și note de
EUGEN B. MARIAN

EDITURA MERIDIANE
Bucureşti, 1970

Pe coperta I:
P. P. RUBENS — *Hélène Fourment cu copiii* (fragment)
Muzeul Luvru, Paris

Pe coperta a IV-a:
P. P. RUBENS — *Autoportret*
Galeria Uffizi Florența

CUVINT CĂTRE CITITOR,

Deopotrivă de activ cu pana pe cît era cu penelul, Rubens a întreţinut o vastă corespondenţă, purtată timp de aproape patru decenii cu personalităţi din cele mai variate domenii. S-a stabilit că acest veritabil edificiu memorialistic cuprindea iniţial aproape 2000 de scrisori, majoritatea aparţinînd pictorului. Goluri şi dispariţii inexplicabile au ştirbit acest impunător şi pasionant ansamblu epistolar, din care prima culegere a fost alcătuită abia la două veacuri de la moartea artistului, în 1840. El rezervă încă şi astăzi surpriza unor descoperiri interesante : opt scrisori au mai fost găsite în arhiva din mai multe ţări europene, între 1945—1950.

Desigur, culegerea de faţă nu a putut cuprinde decît o parte redusă din acest bogat material. Dar ne-am străduit să punem în lumină spiritul enciclopedic veşnic iscoditor, neobosita activitate diplomatică dusă de pictor cu deosebită pricepere şi înalte criterii etice, perseverenţa depusă în cunoaşterea tezaurului antic şi modern al artelor, în alcătuirea unei valoroase colecţii proprii de tablouri, sculpturi, medalii, gravuri, fildeşuri.

Dacă ne impresionează, pe măsură ce înaintăm în lectură, aria preocupărilor şi cunoştinţelor sale : istoria (în primul rînd cea antică), geografia (cu un viu interes pentru continentele noi),

fizica, filologia, istoria religiilor, etnografia, heraldica, dreptul maritim și internațional, nu mai puține revelații ne oferă această corespondență și asupra omului Rubens.

Îl întîlnim sub toate ipostazele, în rîndurile sale unde, sub straiul ales și îngrijit al politeții, sub discreția și tactul curteanului și diplomatului versat, apare și soțul iubitor purtînd încă vie rana provocată de dispariția primei soții, cetățeanul dornic să vadă propășirea patriei sale, părintele lucid și atent, omul de cultură respectînd pozițiile adversarilor, promovînd toleranța pe tărîmul ideilor — prietenul statornic și mereu serviabil.

Se poate spune, pe drept cuvînt, că o bună parte din aceste scrisori — scrise în italiană, franceză, latină, spaniolă și flamanda natală — alcătuiesc o suită de rapide și sigure crochiuri, de autoportrete așternute pe hîrtie. Arta de a cîntări just și repede oamenii, spiritul de observație surprinzînd trăsătura tipică și definitorie a unui mediu nou, a unui peisaj, vederile largi, perspicacitatea sînt trăsăturile care dau contur puternic acestui portret sui-generis. Este suprinzător de modern spiritul în care a condus Rubens activitatea sa diplomatică desfășurată între anii 1608—1636, ducîndu-l la relații directe și de mare confidență cu regele Spaniei, infanta Isabella, ducele Buckingham, ducele Olivares. Prin intermediul scrisorilor sale, ne sînt astfel prilejuite asocieri noi, identificăm interferențe și înțelegem mai bine conflictul de interese care a generat războiul de 30 de ani, coordonatele unei epoci zbuciumate în care începuseră să se formeze premise ale spiritului modern.

Și nu lipsa de modestie îl îndemna pe Rubens să-i mărturisească bunului său prieten Peiresc în 1634 : „Aș putea furniza unui istoric material mult și foarte diferit de ceea ce se crede îndeobște“.

Realist sobru, slujind cauza păcii cu devotament și suplețe, Rubens are o poziție consec-

vent susținută și în relațiile sale de artist. Se întrevede, în fiecare scrisoare legată de această activitate, nu numai gustul subtil și argumentat — cînd e vorba de aprecierea operelor altora — ci și o mare conștiință a valorii sale, lipsită însă de aroganță. O demnitate și o obiectivitate care explică uzanțe mai rar întîlnite la vremea lui, cum e sprijinirea discipolilor talentați, printre care se afla și un Van Dyck... Un stil clar, cu cîte o pitorească „notă de culoare", de o mare suplețe, face și mai plăcută și instructivă lectura acestor scrisori, îmbogățindu-ne imaginea personalității complexe a lui Peter Paul Rubens și apropiindu-ne mai mult de epoca sa.

E.B.M

CĂTRE ANNIBALE CHIEPPIO [1]

Livorno, 2 aprilie 1603

Prea ilustrul şi preţuitul meu domn,

Îmi pare acum că, întrucît mă priveşte, aproape am dus călătoria la bună încheiere; fie ca Domnul Dumnezeu să facă restul. Caii, oamenii şi bagajele se află pe puntea corăbiei ; mai avem nevoie doar de un vînt prielnic, pe care-l aşeptăm din ceas în ceas. Am luat merinde pentru o lună de zile şi am plătit dările cuvenite. Într-un cuvînt, totul este orînduit în chip desăvîrşit, prin buna mijlocire şi cu sprijinul lui signor Dario Thamagno, neguţător de frunte din Livorno, dar astăzi ajuns florentin — un om foarte prietenos cu signor Cosimo şi cu trup şi suflet devotat stăpînului meu ducele. Aş fi încîntat dacă Înălţimea Sa, în trecere prin această cetate, ar fi dispus să-i

---

[1] Ministrul de externe al ducelui Vincenzo Gonzaga de Mantova, Chieppio, era un om cu mari calităţi morale, prieten şi sfătuitor al tînărului pictor — pe atunci în vîrstă de 25 de ani — i-a fost întotdeauna favorabil. Misiunea la care se referă Rubens era de a însoţi de la Mantova — unde era pictorul curţii — pînă la Madrid, un însemnat transport de daruri destinate regelui Filip al III-lea al Spaniei şi primului său ministru, ducelui de Lerma. Printre aceste daruri figurau : vase de cuarţ umplute cu parfumuri rare, vase de aur şi argint, brocarturi preţioase, precum şi şaisprezece copii pictate de Pietro Facchetti după tablouri de Tiţian, Rafael şi alţi mari maeştri italieni.

arunce o privire binevoitoare sau un cuvînt prietenos ; asta l-ar convinge (căci năzuieşte spre onoruri şi se hrăneşte din atmosfera curţii) că v-am trimis un raport bun asupra serviciilor ce ni le-a adus.

Cît despre banii pe care mi i-a dat Înălţimea Sa, spre marele necaz al celor care cîrteau împotriva acestei călătorii, nu vor fi de-ajuns pentru cheltuielile cerute de drumul de la Alicante la Madrid (chiar fără a mai socoti taxele, vămile sau oricare împrejurări neprevăzute ce s-ar putea ivi). Signor Cosimo mi-a spus că drumul este scurt şi îţi trebuie doar trei sau patru zile spre a-l face, dar aflu că în realitate distanţa de străbătut este mai mare de 280 de mile. Şi pentru a cruţa bieţii cai, putem face doar o bucată mică de drum în fiecare zi. Din fondurile încredinţate de Înălţimea Sa, rămîne ceva mai mult de 100 de ducaţi ; dar nu are nici o însemnătate dacă suma aceasta se va arăta insuficientă, deoarece voi folosi fondurile date de stăpînul meu ducele pentru propria mea cheltuială. Nimeni nu mă poate învinui de neglijenţă sau risipă ; conturile mele ţinute cu limpezime vor dovedi contrariul.

Nu aş înfăţişa această explicaţie, care este atît de obositoare pentru mine şi mai mult încă pentru urechile domniei voastre, dacă nu aş fi îmboldit de amintirea multor cuvinte prinse de pe buzele Înălţimii Sale însăşi. Şi toată gloata de încurcă-lume şi falşi experţi, care s-au amestecat în această misiune, au căzut de acord, copleşită parcă de admiraţie pentru mărinimia ducelui, că suma era cu mult mai mare decît aş fi avut nevoie pentru o călătorie atît de scurtă ! Mai mult încă, au declarat sus şi tare că suma va acoperi cu largheţe toate cheltuielile sau nenorocirile care s-ar putea ivi, pînă şi povara impozitelor, căci nu ar fi demn de faima Înălţimii Sale să caut a fi scutit de ele ! Asta e foarte bine, şi cred că am păzit rînduielile cuviinţei în această pri-

vinţă şi în toate celelalte. Acum jur în faţa domniei tale, pe credinţa mea de slujitor loial al Serenisimei Sale Înălţimi şi al domniei tale, îndeosebi, că nu am suferit vreo izbelişte care să lase vreo urmare (slavă Domnului). Dimpotrivă, am avut cel mai mare noroc, găsind atît de grabnic şi convenabil locuri pe corabie, şi, prin mărinimia spontană a autorităţilor de pretutindeni, am căpătat scutire de vamă, afară de mici bacşişuri date agenţilor de la impozitul de venituri. Plata stabilită pentru oamenii mei este onestă ; a fost fixată la o sumă socotită pe zi, în temeiul unei înţelegeri încheiate la Mantova. Cheltuielile pentru caii de poştă sînt ridicate, dar necesare, cuprinzînd şi băi de vin şi alte lucruri costisitoare. Plata spezelor a fost calculată în avantajul nostru, aşa cum se poate vedea din contracte, mai toate scrise de mînă de Martellini la Ferrara şi Rossi la Bologna, Capponi şi Bonsi la Florenţa (aceşti oameni s-au îngrijit şi de zărăfie, schimbîndu-mi banii) şi Riccardi la Pisa. Angajarea corăbiei, treabă nespus de importantă, precum şi cumpărarea merindelor au fost duse la capăt de signor Dario Thamagno cu deosebită pricepere. Am avut norocul de a găsi aici trei corăbii goale, gata să ia încărcătură pentru Alicante. Pe scurt, acolo unde era în joc onoarea stăpînului meu, ducele, am pus lucrurile la cale după rostul oamenilor de afaceri, dar în ciuda tuturor acestor precauţiuni, cheltuielile au ajuns la suma menţionată de mine. Marele duce mi-a încredinţat calul său de paradă, ca să-l înfăţişez în dar lui Don Juan de Vich, căpitan al Maiestăţii Sale catolice la Alicante, precum şi o masă făurită din marmură foarte frumoasă. Altminteri nu am nimic de adăugat pentru moment ; celelalte veşti vor sosi din Spania.

Vă rog stăruitor să-mi faceţi favoarea de a o înştiinţa deschis pe Înălţimea Sa despre toate acestea, sau să-i daţi spre citire scrisoarea, cu gîndul de a putea să-şi alunge din minte oricare altă deşartă încercare de a-l convinge de

cheltuielile cerute de voiajul meu, care sînt cu adevărat astfel, şi voi menţine spusele mele în faţa oricui. Şi cu aceasta închei, adăugînd rugămintea de a-mi păstra buna voinţă a domniei voastre şi de a mă încredinţa graţiei Serenisimei Sale Înălţimi ; rîvnesc la aceasta nu prin meritul meu, ci din curata şi sincera afecţiune ce îi port, slujitor prea plecat al domniei voastre.

PETER PAUL RUBENS

CĂTRE ANNIBALE CHIEPPIO

Valladolid, 17 mai 1603

Prea ilustrul şi preţuitul meu domn,

Plîngerile mele neîncetate pesemne că pînă acum v-au deprins să le citiţi cu tot atîta răbdare pre cît îmi trebuie mie spre a le scrie. Dar pricinile care mă silesc să vă sîcîi atît de des sînt serioase. Vi le voi descrie una cîte una, dar mai întîi voi încheia istorisirea călătoriei, din care aceste plîngeri izvorăsc.

După douăzeci de zile de drum obositor, înfruntînd ploi zilnice şi vînturi puternice, am ajuns la 13 mai la Valladolid, unde signor Annibale nu a întîrziat să ne primească cu curtenie, deşi spunea că nu sosise din partea stăpînului meu, ducele, nici un fel de ordin cu privire la mine, nici nu i se trimisese vreun cuvînt despre cai. Plin de mirare, i-am răspuns că eram convins de bunele intenţii ale Serenisimei Sale Înălţimi, însă ar fi de prisos să reamintesc un lucru uitat, după atîtea alte împrejurări, pentru că nu eram primul emisar trimis la el de duce şi că, din lipsă de sfat, necesităţile prezente trebuie să slujească drept ordine. Poate că are şi el temeiurile sale. Mi s-a înfăţişat însă ca un gentilom cît se poate de fermecător şi graţios şi mi-a cerut să vă scriu desluşit totul. Negreşit că cheltuielile pentru oameni şi cai sînt împovărătoare şi, din cauza absenţei regelui, poate vor continua o vreme. Ca adaos la sumele

puse în seama noastră pentru cai, vite de povară și căruță de la Alicante pînă aici, pun și plata către signor Andrea Ullio a restului taxelor de vamă de la Ecla, astfel că toate laolaltă se vor ridica la vreo 300 de coroane, fără a mai socoti cheltuielile acoperite din punga mea și care, pentru douăzeci de zile, au trecut de 200 ducați. *(Notă marginală :* Pentru cați primiți cu anticipare din partea stăaceste cheltuieli am folosit cei 150 de dupînului meu, ducele, ceilalți 50 sînt salariul ce mi s-a cuvenit pe ultimele luni ; toți înmînați de către signor Eugenio Cagnanio.) Așa că mă aflu în cea mai stînjenitoare situație, fără un gologan, dar avînd de făcut față unor cheltuieli grele, pentru veșminte și alte lucruri. Cu toate acestea, îmi voi menține rangul cu modestie și mă voi pune în întregime sub călăuzirea și îndrumarea lui signor Hanibal, care este foarte amabil și îndatoritor cu mine în fel și chip. Mulțumită domniei sale, mi-au fost puși la dispoziție bani de către unul din prietenii lui, negutător, pînă cînd Serenisima Sa Înălțime se va îndupleca să plătească suma de trei sute de ducați în contul meu. Aceasta cuprinde cei două sute de ducați cheltuiți cu călătoria, precum și altă sută care rog stăruitor să fie adăugată drept simbria ce-o voi dobîndi în slujba lui. Signor Annibale va aduce mărturie că nu mă pot descurca cu mai puțin ; în această împrejurare, nevoia de neînlăturat cere asemenea cheltuieli, pe care le voi face cu atît mai bucuros, dacă prin aceasta pot contribui la slava stăpînului meu, ducele. Numai pentru cinstirea meritată de slujirea sa regret că sînt sărac și nu am mijloace bănești pe o potrivă cu buna mea voință. Dacă îmi va fi înapoiat curînd împrumutul, voi fi recunoscător ; nu cer banii ca dar ori răsplată, cum poate vor pretinde alții că fac. Dacă domnia voastră, așadar, vă veți folosi buna înrîurire pentru a obține împlinirea cererii mele, veți avea partea cea

mai mare din favoarea ce voi primi şi pe care o aştept cu ardoare, încredinţîndu-mă cu afecţiune bunei voastre graţii.

Prea umilul slujitor al domniei voastre,

PETER PAUL RUBENS

CĂTRE ANNIBALE CHIEPPIO

Valladolid, 24 mai 1603

Prea ilustrul şi preţuitul meu domn,

Soarta răutăcioasă pizmuieşte prea mult mulţumirea mea sufletească şi nu uită a mă sîcîi cu unele necazuri, găsind cîteodată mijlocul de a aduce o năpastă, la a cărei preîntîmpinare prevederea omenească nu slujeşte la nimic şi nici măcar nu bănuie o nenorocire, cum se întîmplă cu tablourile, împachetate chiar cu mîna mea şi cu cea mai mare grijă cu putinţă, de faţă cu stăpînul meu, ducele. Pe urmă le-am cercetat din nou, la stăruinţa slujbaşilor de la vamă, la Alicante, şi le-am aflat iarăşi a fi într-o stare desăvîrşită ; dar acum cînd au fost despachetate în casa lui signor Hanibal Iberti, par a fi stricate şi dăunate în asemenea hal, încît mai că îmi pierd nădejdea de a fi în stare să îndrept stricăciunile ; căci vătămarea nu apare numai la suprafaţă, sub înfăţişarea mucegaiului sau a unor pete care ar putea fi înlăturate, ci pînza însăşi (deşi ocrotită de plăci metalice şi de două straturi de pînză ceruită, pe lîngă lada de lemn) e în întregime mîncată şi distrusă, poate din pricina ploilor care au căzut fără contenire vreme de douăzeci şi cinci de zile — lucru de necrezut în Spania. Culorile au pălit şi, absorbind atîta umiditate, s-au umflat şi se cojesc, astfel încît în multe locuri nu mai rămîne alt leac decît de a fi rîcîite cu cuţitul de pe pînză şi a pune culori proaspete.

Atît de mare este paguba (tare aş vrea să nu fie aşa !).

Nu exagerez ca să sporesc mai tîrziu prețul muncii de restaurare, căreia nu voi șovăi să mă devotez cu toată iscusința, de vreme ce Înălțimii Sale i-a fost pe voie a mă face custodele și conducătorul muncii altora, fără a adăuga măcar o singură tușă a penelului meu. Vorbesc astfel nu fiindcă mi-ar fi ciudă pe această însărcinare, ci pentru că signor Iberti dorește să pictez repede o seamă de tablouri, cu ajutorul pictorilor spanioli, o dorință căreia m-am supus, dar nu sînt îndemnat s-o încuviințez, ținînd seama de răgazul scurt lăsat și de piedicile ridicate de picturile stricate — fără a mai pomeni de neglijența și lipsa de pregătire, de necrezut, a acestor pictori și (ceea ce este foarte însemnat) maniera lor atît de deosebită de a mea. Domnul să mă apere, să nu le semăn cumva, în vreun fel. Pe scurt, *pergimus pugnantia secum cornibus adversis componere* [1].

După toate, treaba e sortită să fie dată în vileag prin indiscreția asistenților înșiși, căci fie că-mi vor dispreţui ajutorul și retușările, fie că le vor prelua și vor pretinde că este doar opera lor, fiindcă le va fi de ajuns de lesne să își dea seama că tablourile sînt hărăzite ducelui de Lerma și trimise cu gîndul de a fi expuse într-o galerie publică. Acest amănunt este de prea puțină însemnătate pentru mine și le-aș dărui bucuros această onoare ; dar sînt sigur că numai pe seama prospețimii culorilor se va descoperi negreșit că lucrarea a fost făcută aici fie de ei, fie de mine însumi (lucru ce nu voi îngădui niciodată, deoarece totdeauna m-am ferit ca nu cumva operele mele să fie luate drept ale altui artist, oricît de mare ar fi el), sau de talentele noastre amestecate. Și m-aș socoti dezonorat de o lucrare inferioară, nedemnă de faima mea, care nu este necunoscută aici.

Totuși, dacă aceasta a fost însărcinarea dată de stăpînul meu, ducele, aș fi putut aduce mai

---

1 Ne străduim să împăcăm lucruri care se bat cap în cap (Horațiu — *Sermones*).

multă onoare lui şi mie însumi şi mult mai multă satisfacţie ducelui de Lerma, care nu este lipsit de cunoaşterea a ceea ce este valoros, deoarece a fost pentru domnia sa o mare plăcere şi veche deprindere să vadă atîtea şi atîtea opere splendide plăsmuite de Tiţian, Rafael şi alţi pictori, care m-au uimit prin numărul şi calitatea lor, în palatul regelui, la Escurial şi în alte locuri. Cît despre moderni, nu găseşti aici nici o lucrare de seamă.

Mărturisesc deschis că singurul meu ţel, aici la Curte, este slujirea statornică a Luminăţiei Sale, căreia m-am devotat din prima zi cînd l-am zărit. Îmi poate porunci, poate dispune de persoana mea pentru această treabă şi pentru oricare alta şi poate fi sigur că nu-i voi încălca îndrumările în nici o privinţă. Signor Iberti are (dar indirect) aceeaşi autoritate asupră-mi căci ştiu bine că numai dorinţa lui sinceră de a face mai bine îl îndeamnă să-mi respingă opinia, şi va fi ascultat întocmai. Nu scriu aceste rînduri pentru a-i găsi vreo vină, ci doar spre a arăta cît îmi este de silă a mă face cunoscut, cîtă vreme nu este vorba de înfăptuiri vrednice de mine însumi şi de ilustrul meu stăpîn, care prin bunele îndatoriri ale domniei voastre, fără îndoială, va tălmăci cum se cuvine aceste reflecţii ale mele. Prea umilul slujitor al domniei voastre,

PETER PAUL RUBENS

CĂTRE ANNIBALE CHIEPPIO

Valladolid, 17 iulie 1603

Prea ilustrul şi preţuitul meu domn,

Nu v-am scris deoarece signor Iberti a avut grijă s-o facă ; el singur compensează toată neglijenţa mea, dar aceasta se bizuie pe chibzuinţa lui. Pe lîngă asta, firea mea mă împiedică să mă amestec (doar cînd sînt silit) în treburi

mai potrivite pentru alții ; aceasta nu înseamnă lenevie, ci modestie. Astăzi, însă, nu-mi mai pot înfrîna dorința de a vă exprima fericirea simțită, văzînd că mi-am îndeplinit cu succes misiunea. Detaliile le las pe seama raportului sincer trimis de signor Iberti din care veți afla, cu mai multă desfătare, toată izbînda, povestită cu amănunțime. Ar fi, deci, de prisos să vă înșir același lucru de două ori, dacă el însuși nu m-ar fi citat ca un martor care a luat parte la ceremonie. De fapt, am fost un simplu observator la prezentarea caleștii, dar participant la dăruirea tablourilor. Prima ceremonie, la fel ca și a doua, mi-au plăcut, fiind bine conduse de mintosul signor Hanibal. E adevărat că și-ar fi putut rezerva rînduirea întregii desfășurări, dîndu-mi totuși și mie un loc apropiat de Maiestatea Sa, ca să-i fac o reverență. Prilejul era oferit din plin, căci ne aflam într-un loc public, deschis oricui.

Nu doresc să interpretez greșit faptul (fiindcă nu contează), dar sînt surprins de o schimbare atît de bruscă. Iberti însuși îmi pomenise în mai multe rînduri de scrisoarea stăpînului meu, ducele, în care în mod expres cerea să fiu prezentat regelui (ca o favoare specială arătată Serenisimei Sale Înălțimi). Spun aceasta nu spre a mă plînge, ca omul meschin, ros de ambiția de a căpăta o măruntă măgulire și nu sînt necăjit că am fost lipsit de această favoare. Mă mărginesc să descriu lucrurile așa cum s-au petrecut, convins că signor Iberti i-ar fi schimbat hotărîrea, în clipa aceea, dacă această recomandare, deși proaspătă, nu i-ar fi scăpat din minte la ceremonie. Nu mi-a dat nici un motiv sau scuză pentru schimbarea ordinii, care, o jumătate de ceas înainte, fusese statornicită între noi. Nu i-a lipsit prilejul de a-mi vorbi despre aceasta, dar nu a rostit nici un cuvînt.

M-am dus la reședința ducelui și am luat parte la prezentarea darurilor. Și-a arătat o mare mulțumire față de înalta calitate și de numărul

picturilor, care (datorită bunei retușări) dobîndiseră o anumită autoritate și aparența vechimii din însăși vătămarea suferită. De aceea au fost, mai toate, acceptate fără a se bănui contrariul, nefăcînd nici un efort spre a fi luate ca atare drept originale [1]. Regele și regina așijderi le-au văzut și le-au admirat, ca și mulți nobili și o seamă de pictori.

Acum, că am dus la capăt această misiune, mă voi ocupa cu lucrarea portretelor comandate de Înălțimea Sa și nu voi întrerupe munca pînă cînd nu voi fi chemat de vreun capriciu al regelui sau al ducelui de Lerma. Acesta a și făcut un fel de propunere lui signor Iberti și mă voi supune, deoarece aleasa discreție a acestui om îmi dă siguranța că nu mă va însărcina cu nimic nedemn de patronii noștri. În numele lor, mă voi supune tuturor deciziilor sale. După aceasta, sperînd că stăpînul meu, ducele, va stărui în intenția sa, voi porni spre Franța. Îmi veți face favoarea de a-l înștiința pe signor Iberti, sau pe mine, printr-un mesaj special trimis, fie aici, fie acolo, sau în amîndouă locurile, asupra felului în care aș putea fi de folos mai departe.

Prea devotatul slujitor al domniei voastre,

PETER PAUL RUBENS

CĂTRE ANNIBALE CHIEPPIO

Valladolid (? noiembrie 1603)

S-ar părea, din ultima scrisoare a domniei voastre, că Luminăția Sa rămîne neclintită în îndrumările date înainte de plecarea mea, anume, ca să plec în Franța. Cu privire la aceasta, să mi se îngăduie a-mi da părerea asupra măsurii în care sînt potrivit pentru ase-

[1] Lucrul acesta îl afirmă Iberti într-o scrisoare către ducele de Mantova. Dar nici Rubens nu și-a dat osteneala de a restabili adevărul...

menea misiune, dacă Alteţa Sa nu are alt scop în minte, după cum cred, decît aceste portrete. Acum, sînt oarecum nedumerit din pricină că stăruie atît de mult asupra întoarcerii mele, în numeroasele scrisori trimise lui Signor Iberti, cum faceţi în scrisoarea domniei voastre din 1 octombrie, de vreme ce treaba nu cere urgenţă şi, mai mult încă, ordine de acest gen au întotdeauna o mie de urmări inevitabile. Mă duc cu gîndul la vizitele făcute de mine în Spania şi la Roma, cînd săptămînile prevăzute pentru şederea mea au fost prelungite şi s-au prefăcut în atîtea luni. Signor Iberti ştie bine ce strîmtoare l-a împins pe domnia sa şi pe mine, *ad jus usurpandum* [1]. Puteţi fi încredinţat că francezii nu sînt întrecuţi de nimeni în privinţa curiozităţii ; în primul rînd, fiindcă regele şi regina lor nu sînt potrivnici acestei arte, şi ca mărturie stau măreţele lucrări ce sînt acum întrerupte *inopia operariorum* [2]. Am primit rapoarte amănunţite cu privire la cercetările pline de rîvnă întreprinse de ei pentru a găsi oameni de talent în Flandra, la Florenţa şi chiar, din pricină că au fost greşit informaţi, în Savoia şi Spania.

Nu v-aş dezvălui această informaţie (spun aceasta cu convingerea de a dobîndi iertarea domniei voastre), dacă nu l-aş fi ales pe duce drept ocrotitor al meu, atîta vreme cît îmi îngădui să numesc Mantova patria mea adoptivă. Deşi aceste portrete abia alcătuiesc o însărcinare demnă de interes, aş fi fost mulţumit să le privesc ca pe un preludiu la fapte mai mari, dacă nu mi-ar veni gîndul, cînd stau şi cîntăresc cheltuielile trebuincioase călătoriei, că este de neînchipuit ca ducele să nu aibă altceva în minte decît să le dea maiestăţilor lor o idee despre talentul meu. Cred că ar fi mai sigur şi mai iute înfăptuită treaba dacă domnul de

---

[1] La uzurparea dreptului. (În latină, în text.)
[2] Din lipsa celor ce trebuie să le duci la capăt. (În latină, în text.)

La Brosse sau signor Carlo Rossi [1] ar urma să comande portretele vreunui experimentat pictor la curte, care a alcătuit de pe acum asemenea colecţie la el acasă. De ce să irosesc timp, călătorii, cheltuieli şi lefuri (ceea ce aş fi nevoit să fac, în pofida generozităţii Înălţimii Sale) pentru lucrări nevrednice de mine şi pe care orice pictor le poate executa, spre mulţumirea Înălţimii Sale ?[2] Cu toate acestea, ca un bun slujitor, mă voi supune pe deplin celei mai neînsemnate dorinţe a stăpînului meu, dar îl implor să-mi folosească serviciile, fie acasă, fie peste hotare, în treburi mai potrivite cu înzestrarea mea şi pentru lucrări pe care le-am şi început. De această favoare mă voi simţi asigurat dacă îmi veţi face hatîrul de a-mi pleda cauza pe lîngă stăpînul meu, ducele, şi, cu deplină încredere în bunăvoinţa domniei voastre, vă sărut mîna cu umil respect.

Prea umilul slujitor al domniei voastre,

PETER PAUL RUBENS

CĂTRE ANNIBALE CHIEPPIO

Roma, 2 decembrie 1606

Prea ilustrul meu domn şi preţuit ocrotitor,

Mă simt cît se poate de stînjenit de hotărîrea bruscă luată de Serenissima Sa Înălţime, cu privire la întoarcerea mea la Mantova, într-un răgaz atît de scurt, încît îmi va fi cu neputinţă să părăsesc Roma aşa de iute. Pricina sînt cîteva lucrări importante pe care (ca să vă mărturisesc taina) am fost silit să le accept

1 Originar din Mantova, Carlo Rossi era un curtier în trecere prin Paris, în vreme ce La Brosse era agentul diplomatic al ducelui în Franţa.

2 Lui Rubens i se propusese să picteze portretele mai multor doamne de la curtea ducelui de Mantova. Ulterior a izbutit să se renunţe la acest proiect.

din pură necesitate, după ce toată vara mi-am închinat-o studiului artei. Căci nu am putut mobila şi întreţine după cuviinţă o casă cu doi slujitori, vreme de un an de zile la Roma, numai cu 140 de coroane pe care le-am primit de la Mantova în tot timpul absenţei mele. După aceea, cînd mi s-a înfăţişat cea mai frumoasă şi splendidă ocazie din întreaga Romă, ambiţia m-a îmboldit să prind din zbor şansa. Este vorba de altarul de sus al noii biserici a călugărilor Oratoriului, numită Santa Maria in Vallicella, fără îndoială, în ziua de astăzi, cea mai celebră şi mai vizitată biserică din Roma, situată chiar în inima oraşului şi urmînd a fi împodobită prin strădania îmbinată a tuturor pictorilor mai înzestraţi din Italia [1]. Deşi lucrarea menţionată nu este încă începută, personaje de rang atît de înalt sînt interesate de înfăptuirea ei, încît nu am putut — fără a-mi păta onoarea — să renunţ la un contract cucerit cu atîta glorie, împotriva pretenţiilor tuturor pictorilor de frunte din Roma. Pe lîngă aceasta, le-aş face cea mai mare nedreptate tuturor patronilor şi ar fi nespus de supăraţi. Ca să fiu sincer, cînd am arătat oarecare şovăială, din pricina obligaţiilor care mă leagă de Mantova, s-au oferit, în acest caz, să pună un cuvînt bun pentru mine pe lîngă stăpînul meu, ducele ; au susţinut sus şi tare că Serenisima Sa Înălţime s-ar cădea să fie foarte încîntat ca unul din slujitorii lui să-i aducă atîta cinste la Roma. Printre alţii, ştiu că nu va întîrzia să vorbească în sprijinul meu cardinalul Borghese [2], dar deocamdată nu mi se pare necesar să apelez la altcineva afară de domnia voastră. Persoana domniei voastre este de a-

---

1 Santa Maria in Vallicella a fost clădită pentru Filippo di Neri, întemeietorul Ordinului Oratoriului, pe locul unei vechi capele închinate Sfîntului Grigore. E cunoscută şi azi sub numele de Chiesa Nuova.

2 Stăpînit de o mare pasiune pentru arte, cardinalul Borghese inclusese printre titlurile sale şi pe cel de „Protector al Germaniei şi Ţărilor de Jos".

juns; nimeni nu este mai capabil de a face pe stăpînul meu, ducele, să înţeleagă cit de mare este interesul meu, în privinţa onoarei, precum şi a cîştigului.

Nu am nici cea mai mică îndoială că o intervenţie eficace, laolaltă cu bunăvoinţa Înălţimii Sale, vor avea drept urmare încuviinţarea dorinţei mele. Cu toate acestea, dacă stăpînul meu, ducele, are nevoie atît de urgentă să-l slujesc, încît treaba nu îngăduie zăbavă, îi voi da întîietatea asupra oricărei alte însărcinări din lume şi mă voi zori să mă întorc. Dar rog pe Înălţimea Sa să-mi dea, în schimb, cuvîntul princiar că primăvara viitoare mă voi înapoia aici pentru trei luni, cu gîndul de a mulţumi pe aceşti gentilomi din Roma. Oricare din aceste concesii va fi cel mai mare hatîr la care pot nădăjdui din partea Înălţimii Sale şi a domniei voastre: fie că deocamdată îmi amîn cu trei luni întoarcerea, fie că în primăvară mi se îngăduie să mă înapoiez la Roma pentru aceeaşi perioadă [1].

Aceasta este, pe larg, rugămintea mea. V-o încredinţez cu obişnuita afecţiune, o las pe seama mărinimiei voastre de care depind. Iertaţi-mi dacă îndrăznesc să sper prea mult; sufletul bun şi blînd al domniei voastre este pricina de căpetenie pentru care îmi îngădui a vă supăra astfel. Nu mai pot face altceva decît să mă rog ca pronia divină să fie la fel de îndurătoare cu domnia voastră pe cît vă arătaţi faţă de mine şi în această dispoziţie cu umilinţă vă sărut mîinile.

Prea devotatul slujitor al domniei voastre,

PETER PAUL RUBENS

---

1 La 13 decembrie, ducele a aprobat printr-o scrisoare cererea.

CĂTRE ANNIBALE CHIEPPIO

Roma, 9 iunie 1607 [1]

Prea ilustrul și prețuitul meu domn,

Serenisimul meu patron mă cheamă acasă prin scrisori urgente, sosite de la Filippo Persio, ca să-mi poată folosi serviciile în cursul unei călătorii în Flandra. Drept care mă voi supune pe dată și-i voi arăta Înălțimii Sale că nu am vreun alt interes pe lume care să treacă înaintea slujirii sale. Și astfel îmi părăsesc opera fără să o dezvelesc și fără a primi nici o răsplată pentru ea ; asemenea lucruri nu pot fi duse la bun sfîrșit așa, pe fugă. Totuși, motivul unei asemenea întîrzieri nu vine de la mine, ci este pricinuit de absența monseniorului Serra, Comisar-general al Statelor Papale. De cînd a izbucnit controversa cu venețienii, [2] încă nu s-a întors. Cum lui i-a fost încredințat mai întîi contractul meu, nu mă gîndesc să fie trecut în alte mîini, datorită afecțiunii ce-mi poartă. De asemenea, icoana sfințită a Madonei della Vallicella, care urmează să fie așezată deasupra picturii mele, nu poate fi transportată pînă la jumătatea lunii septembrie ; amîndouă merg împreună și una nu poate fi dezvelită fără cealaltă. Pe lîngă aceasta, va fi nevoie să retușez tabloul meu pe locul lui, înainte de a-l dezveli ; aceasta se face de obicei pentru a înlătura greșelile. Vreau să menționez acest amănunt deoarece nădăjduiesc că Înălțimea Sa va ține seama de bunăvoința ce vădesc întru slujirea sa, dar va recunoaște cît de nepotrivită

1 Așa cum indică data, Rubens își și prelungise cu trei luni șederea la Roma. Scopul lui era să cumpere pentru Mantova tabloul lui Caravaggio, *Moartea Fecioarei,* care fusese socotit nepotrivit pentru a împodobi altarul bisericii Santa Maria della Scala.

2 O dispută pe tema dreptului civil împotriva celui clerical, care era să ducă la un război între trupele papii Paul al V-lea, conduse de Iacopo Serra, și republica Veneției. Mediația lui Henric al IV-lea a înlăturat conflictul.

va fi pentru mine această plecare. Poate că, în schimb, nu-i va fi greu, după călătoria făcută în Flandra, să-mi îngăduie a veni la Roma pentru o singură lună, ca să pun rînduială în treburile mele. Căci le las în cea mai mare învălmășeală, din pricina acestei plecări și nu fără a pricinui supărarea anumitor persoane de mare vază de a căror trecere mă bucur.

Doream să vă dau o imagine a treburilor mele, deoarece puteți înrîuri mintea Înălțimii Sale înainte de sosirea mea și să-l înclinați în favoarea mea. Voi pleca de aici (dacă vrea Dumnezeu) pînă în trei zile și mă voi zori din răsputeri ca să sosesc cu cîteva zile înainte de 25. Va însemna pentru mine cea mai mare mîngîiere să fiu în stare a vă sluji în persoană și să vă sărut mîinile. Pînă atunci, mă las în voia bunăvoinței voastre, cu toată afecțiunea.

Prea umilul și iubitorul slujitor al domniei voastre,

PETER PAUL RUBENS

CĂTRE ANNIBALE CHIEPPIO

Roma, 2 februarie 1608

Prea ilustre domn,

De vreme ce ați arătat interes pentru treburile mele, datorită afecțiunii ce-mi purtați, nu mi se pare nepotrivit să vă înștiințez despre un lucru straniu care mi s-a întîmplat. Fac aceasta cu atît mai bucuros, cu cît cred că necazul personal s-ar putea să se întoarcă spre folosul Serenisimei Sale Înălțimi. Trebuie să aflați, așadar, că tabloul meu pentru altarul de sus din Chiesa Nuova a ieșit foarte bine, spre nețărmurita mulțumire a călugărilor și, de asemenea, (ceea ce se întîmplă arar) a tuturor celorlalți privitori care l-au văzut mai întîi. Dar lumina cade atît de neprielnic pe acest altar, încît anevoie poți desluși figurile, ori te poți desfăta de

frumusețea coloritului și gingășia cu care sînt desenate capetele și drapajele pe care le-am executat cu mare grijă, după natură, și cu deplină măiestrie, după judecata tuturor. Drept care, văzînd că tot meritul lucrării este umbrit din cauza așezării ei, deoarece nu pot dobîndi onoarea cuvenită strădaniilor mele cită vreme roadele lor nu pot fi văzute, cred că nu o voi dezveli. În schimb, o voi lua cu mine și voi căuta un loc mai bun pentru ea, chiar dacă prețul a fost hotărît la 800 de coroane (la zece *juli*[1] coroana). Acest fapt poate fi confirmat de signor Magno, care știe exact cum a fost făcută înțelegerea. Dar călugării nu doresc ca pictura să fie îndepărtată, pînă ce nu cad de acord să fac o copie după ea, cu mîna mea, pentru același altar, urmînd a fi pictată pe piatră sau alt material care va absorbi culorile în așa fel, încît să nu fie reflectate de această lumină neprielnică. Eu, însă, nu consider potrivit cu reputația mea ca să existe, în Roma, două tablouri identice, pictate de mîna mea[2].

Amintesc că stăpînul meu, ducele, și doamna ducesă mi-au spus mai demult că le-ar place să aibă una din picturile mele în galeria lor. Și mărturisesc că, de vreme ce Înălțimile Lor doresc să-mi facă asemenea onoare, ar fi foarte agreabil dacă ar lua chiar tabloul mai sus pomenit, care, fără îndoială, este de departe cea mai bună și mai izbutită operă creată vreodată de mine. Nu-mi va fi ușor să mă decid încă o dată a depune un efort atît de mare pentru o lucrare ; și, chiar dacă aș face-o, poate că strădania nu ar mai fi atît de încununată de succes. Tabloul cu siguranță și-ar păstra pe merit locul în galeria aceasta plină de pînze alese, prin întrecerea și rivalitatea atîtor artiști de faimă. Cît despre preț (deși este fixat și ne-am învoit la suma de 800 de coroane), nu mă voi bizui pe

[1] Moneda papală în vigoare pe vremea aceea, bătută prima dată de papa Iuliu.

[2] Pictat pe ardezie, al doilea tablou al lui Rubens se află și azi în Chiesa Nuova.

evaluarea făcută la Roma, ci voi lăsa amănuntul la discreția Înălțimii Sale. Plata, așijderi, voi lăsa-o cum îi va părea mai lesnicios, afară de una sau de două sute de coroane de care voi avea nevoie acum, cîtă vreme pictez copia. Pe aceasta o voi sfîrși cît mai curînd cu putință. Cel mult peste două luni, deoarece nu trebuie să fac studii noi pentru ea. Așadar, cu siguranță, nu voi întîrzia a fi la Mantova înainte de Paști.

Dacă veți socoti de cuviință să-mi arătați încă o dată bunătatea domniei voastre, înfățișînd această propunere ducelui, chiar dacă obligațiile ce le am față de domnia vostră nu mai pot fi sporite, va fi o preschimbare a tuturor obligațiilor mele într-una nouă. Vă rog stăruitor să-mi dați de veste cît mai curînd despre hotărîrea Înălțimii Sale, fiindcă țin tabloul acoperit și pînă atunci am suspendat orice negociere. În caz că Înălțimea Sa acceptă oferta, voi da jos tabloul de pe pereți numaidecît și-l voi expune în aceeași biserică, într-o lumină mai bună, spre satisfacția Romei și a mea, deopotrivă. Nu voi avea nevoie să depun prea multă muncă în desăvîrșirea copiei, căci în nici un chip nu te poți desfăta de ea cum se cuvine.

Cu gîndul ca să fiți bine informat despre orice, vă voi spune că este foarte frumoasă compoziția, datorită numărului, mărimii și varietății figurilor de bătrîni, tineri și doamne bogat înveșmîntate. Și deși toate acestea sînt figuri de sfinți, nu am atribute sau însemne speciale care n-ar putea fi aplicate oricăror alți sfinți de rang similar. Și, în sfîrșit, mărimea tabloului nu este chiar excesivă ca să ceară mult spațiu, el este îngust și înalt. Avînd în vedere toate cele expuse, sînt sigur că Înălțimile Lor, cînd îl vor avea sub ochi, vor fi pe deplin satisfăcute, ca și mulțimile de privitori care l-au văzut aici, la Roma.

Fie ca să vă arătați îngăduitor și să-mi iertați supărarea pricinuită prin această afacere neînsemnată ; știu cît de lipsită de greutate este față

de gravitatea ocupaţiilor domniei voastre şi recunosc că abuzez cu adevărat de curtenia domniei voastre. Cu toate acestea, deoarece pentru mine este o treabă foarte arzătoare, vă rog s-o puneţi la inimă şi vă asigur că nu vă puteţi acorda favoarea unei fiinţe care să o preţuiască mai mult decît mine. Şi închei, sărutîndu-vă mîinile cu umilinţă.

Prea devotatul slujitor al domniei voastre,

PETER PAUL RUBENS

CĂTRE ANNIBALE CHIEPPIO

Roma, 23 februarie 1608

Prea ilustre domn,

În pofida faptului că negocierile mele nu au ajuns la liman, vă rămîn nu mai puţin îndatorat decît dacă lucrurile ar fi ieşit după propunerea mea, căci sînt sigur că aţi făcut mult mai multe pentru mine decît m-aş fi putut aştepta vreodată din partea unei persoane de rangul domniei voastre. Pe lîngă aceasta, ca să vă spun adevărul, nici nu mai este ceva urgent. Tabloul a fost înfăţişat publicului, fiind expus mai bine în aceeaşi biserică şi cîteva zile în şir a fost privit cu mare admiraţie de către întreaga Romă. În acest fel, sînt sigur că-l voi plasa bine aici, la Roma ; şi faptul nu va avea însemnătate, deoarece călugării mi-au lăsat libertatea de a face anumite schimbări după fantezia mea pe copie[1]. Cred, de asemenea, că din pricina cheltuielilor urgente cerute de această căsătorie[2], ar fi provocat destul încurcături, *in re*

[1] Tabloul nu a fost cumpărat de nici unul din bogaţii colecţionari din Roma. Rubens l-a trimis la Antwerp, unde, mai tîrziu, l-a aşezat deasupra mormîntului mamei sale, în Abaţia Sfîntului Mihail. Azi se află în muzeul din Grenoble.

[2] Căsătoria fiului cel mai mic al ducelui de Mantova, Francesco, cu prinţesa Margareta de Savoia.

pecuniaria[1] tezaurului domniei voastre din Mantova, dacă ar fi trebuit să-mi satisfacă pretenţiile, la fel cum se va întîmpla cînd mi se va plăti leafa, care nu mi-a mai fost achitată de multe luni. De aceea, cîntărind bine lucrurile, aproape îmi pare că s-ar cuveni să consider o întorsătură norocoasă faptul că asemenea propunere nu a fost dusă la îndeplinire.

Nu-mi mai rămîne decît să vă rog stăruitor să vorbiţi cu Serenisima Doamnă, cerîndu-i plata pentru pictura care i-a fost făcută aici, la Roma, la comanda ei expresă, pentru capela personală, de către signor Cristofor Pomarancio[2]. I-am scris toate aceste amănunte despre tablou lui signor Filippo Persio care, spre uimirea mea, a plecat fără a-mi da nici un răspuns. Mă văd astfel obligat să vă plictisesc încă o dată şi să vă informez pe scurt despre faptul că, la îndemnul meu, Serenisima Doamnă a fost servită prompt şi bine, cu toate că Pomarancio era foarte ocupat. Cît despre stabilirea preţului, în mai multe rînduri, Înălţimea Sa a trecut chestiunea pe seama mea, dar nu am voit să primesc asemenea răspundere.

Totuşi, am discutat cu Pomarancio care, după ce a adus Înălţimii Sale puzderie de complimente, în cele din urmă a cerut 500 de coroane de aur. Această sumă i-a părut exorbitantă Serenisimei Doamne, care poate că nu cunoaşte practica acestor maeştri de frunte din Roma, ci a crezut că poate trata cu ei după tipicul nostru de la Mantova. Cu toate acestea, a aruncat încă o dată chestiunea pe umerii mei şi, după ce am arătat tabloul multor cunoscători, printre care şi signor Magno, am hotărît împreună cu dînsul

[1] În chestiunile financiare. (În latină, în text.)

[2] Il Pomarancio — pe numele său adevărat Cristofor Roncalli (1552—1626) — era unul din pictorii romani cei mai la modă. Dacă e să dăm crezare biografului său, Baglione, Caravaggio invidia atît de mult succesul lui Il Pomarancio, încît în 1605 a încercat să-l ucidă, prin mijlocirea unui *sicario* — ucigaş cu simbrie.

că Înălțimea Sa nu poate plăti mai puțin de 400 coroane de aur.
De aceea, vă rog stăruitor să-mi faceți această favoare de a-i cere Serenisimei Doamne să plătească această sumă cît mai curînd. Altminteri voi fi dat de rușine și nu voi mai risca niciodată să accept vreo însărcinare asemănătoare, care mi-a fost impusă de către Înălțimea Sa prin scrisori fără număr și prin sumedenie de stăruințe. Și acum, după ce serviciul a fost îndeplinit în cel mai admirabil chip, sînt îngrijorat de asemenea indiferență în problema plății.
Apelez, așadar, la domnia voastră, după obiceiul meu cînd mă aflu la strîmtoare. Știu din experiență cu ce căldură mă luați sub aripa ocrotitoare a domniei voastre, în toate împrejurările. Și, sărutîndu-vă umil mîinile, mă rog Domnului să vă hărăzească toate fericirile.
Prea devotatul slujitor al domniei voastre,

PETER PAUL RUBENS

CĂTRE ANNIBALE CHIEPPIO

Roma, 28 octombrie 1608

Prea ilustrul meu domn,
Mi se pare de datoria mea, chiar dacă Înălțimea Sa încă nu s-a întors la Mantova, să vă explic nevoia care mă împinge a săvîrși un soi de impertinență : anume aceea de a spori o absență și-așa destul de lungă, prin altă călătorie făcută în ținuturi mai îndepărtate, dar sper că va fi una de scurtă durată. Motivul este că alaltăieri am primit vești foarte rele cu privire la starea sănătății mamei mele. Suferă atît de grav de pe urma unui serios atac de astmă încît, ținînd seama de vîrsta ei înaintată, șaptezeci și doi de ani, nu poți aștepta altă încheiere decît sfîrșitul pe care-l împărtășește întreaga omenire[1]. Îmi va veni greu să mă

[1] Mama lui Rubens încetase din viață la 19 octombrie.

duc pentru a fi de față la această scenă și deopotrivă de greu să plec fără permisiunea Serenisimului meu patron. Drept care m-am sfătuit cu signor Magno și am hotărît că aș face bine să încerc a mă întîlni cu Înălțimea Sa undeva, în drum, și să aleg o rută sau alta, după veștile pe care le-aș putea primi despre Alteța Sa. Mi-a adus destulă alinare vestea că, în timp ce Înălțimea Sa vizita Antwerp-ul, familia mea i-a înaintat o cerere pentru întoarcerea mea și l-a înștiințat pe larg pe signor Filippo Persio și signor Hanibal Iberti despre necesitatea prezenței mele. Mulțumită intervenției acestor gentilomi, ai mei vor avea temei de a nădăjdui în compătimirea și înțelegerea Înălțimii Sale în asemenea împrejurare. Dar atunci, boala nu ajunsese în stadiul critic în care a intrat acum. De aceea, nu au făcut ultimul efort pentru a obține să mă întorc, cum se străduiesc acum. Vă rog să-mi faceți hatîrul de a istorisi această năpastă a mea Serenisimei Doamne, prezentîndu-i scuzele, ca să pot cîștiga timp și să întîmpin pe Serenisima Înălțime, ducele ; nu trec prin Mantova, ci mă îndrept cu toată graba pe drumul cel mai direct.

Cu privire la înapoierea mea, nu voi mai spune nimic, afară doar că oricare dorință a Serenisimului meu patron va fi totdeauna dusă la îndeplinire și păzită, precum o lege inviolabilă, în toate locurile și toate timpurile. Munca mea la Roma, la cele trei mari tablouri pictate pentru Chiesa Nuova, este încheiată și, dacă nu mă înșel, pînzele pot sta alături de cele mai izbutite lucrări făcute de mîna mea. Totuși, o las fără a o dezveli (ornamentele din marmură sculptate pentru altar nu sînt încă terminate), căci graba îmi dă ghies. Aceasta însă nu înrîurește esența acestei opere, deoarece a fost pictată în public, la locul cuvenit și pe piatră. Și astfel, la întoarcerea mea din Flandra, mă pot duce direct la Mantova. Aceasta va fi, dintr-o seamă de privințe, o posibilitate foarte agreabilă pentru mine, mai cu seamă

fiind în stare a vă sluji în persoană. Vă sărut mîinile, rugîndu-vă fierbinte să-mi păstrați bunăvoința ce-mi arătați, ca și pe-aceea a Serenisimilor mei patroni.

Prea devotatul vostru slujitor,

PETER PAUL RUBENS

CĂTRE JOHANN FABER [1]

Antwerp, 10 aprilie 1609

Prea ilustre și neîntrecut domn,

Bunătatea domniei voastre merită din parte-mi o corespondență mai punctuală și cu greu îmi va fi scuzată întîrzierea, dacă adevărul nu vorbește de la sine. Nunta fratelui meu ne-a încurcat treburile în asemenea măsură, încît nu am putut vedea de nimic altceva, afară de slujirea doamnelor, dînsul ca mire, iar eu fiind cavaler de onoare. Dacă vă îndoiți cumva de faptul că o asemenea treabă este într-atîta de încîlcită, cereți-i lui signor Martellano să vă povestească experiența sa și atunci veți încuviința, sînt sigur, că scuza mea este îndreptățită. Pe scurt, fratele meu a fost părtinit de Venus, Cupidon, Iunona și toate zeitățile laolaltă, căci soția lui este frumoasă, înțeleaptă, grațioasă, înstărită și de neam bun și ea singură ar răpi orice temei Satirei a șasea a lui Iuvenal. A fost cu adevărat ziua lui norocoasă cînd a pus deoparte veșmîntul studiosului și s-a dedicat slujirii lui Cupidon, dar nu aș cuteza să-i urmez pilda, pentru că alegerea lui a fost atît de bună, încît nu pot spera să-i fiu rival, nici nu aș suferi să-mi găsească mireasa

---

[1] Johann Faber, medic german din Roma, care l-a vindecat pe Rubens de o pleurezie în 1606. Drept recunoștință, artistul i-a pictat portretul — astăzi pierdut — și i-a dăruit pictura unui cocor. Era doctor în medicină și botanist al papii.

slută, cînd ar compara-o cu a lui[1]. De aceea, este rîndul lui Martellano să se laude că o slujeşte pe cea mai frumoasă doamnă din lume şi îi puteţi spune să se grăbească şi să nu-i pese de vîrstă ; dacă se simte atins la punctul sensibil şi îmboldit de încurajările lui Don Giovanni şi ale lui Don Alfonso, ca şi de cele ale bătrînului, să ia o dată această bună şi ferventă hotărîre, deşi pot întrezări o singură primejdie, dacă zăboveşte, şi anume, ca bătrînul să moară, ceea ce ar putea prejudicia speranţele lui Martellano, deoarece el l-a introdus în casa aceea şi a cîştigat pentru dînsul stima întregii familii.

Ştiu din experienţă că asemenea ţeluri nu trebuie să fie urmărite cu răceală, ci cu mare rîvnă ; fratele meu, aşijderi, după ce a suspinat în van doi ani în şir, şi-a schimbat purtarea după sosirea mea. Ca să mă întorc la treburile mele, încă nu m-am hotărît dacă să rămîn în ţara mea de baştină, sau să mă întorc pentru totdeauna la Roma, unde mi s-au oferit condiţii foarte ademenitoare. Dar şi aici, de asemenea, se fac toate străduinţele pentru a fi reţinut, cu tot soiul de omagii. Arhiducele şi Serenisima Infantă au dat poruncă să fie scrise scrisori stăruind pentru a rămîne în slujba lor. Ofertele lor sînt de ajuns de generoase, dar nu prea sînt înclinat să devin iarăşi curtean şi m-aş mulţumi cu oraşul Antwerp şi cetăţenii lui, dacă aş fi în stare să-mi iau rămas bun de la Roma. Ne putem bizui pe pace, sau, mai degrabă, pe un armistiţiu, pentru mulţi ani de-aici înainte şi astfel ţinuturile noastre vor înflori iar[2]. Se socoteşte că pacea va fi înscăunată de-a lungul şi de-a latul tuturor acestor provincii în cursul săptămînii viitoare.

---

[1] Totuşi, peste şase luni, Rubens se căsătorea cu Isabella Brant, o nepoată a cumnatei sale.

[2] După tratative laborioase, la 14 aprilie 1609, a fost ratificată Convenţia de armistiţiu amintită.

Signor Scioppius[1] mi-a făcut din cînd în cîna favoarea unei scrisori din partea lui, dar în ultima vreme nu am primit veşti de la dînsul şi cred că este prins de treburi însemnate. Aud că Scaliger[2] (sau Bordone) s-a dus pe lumea cealaltă şi acum aşteaptă consacrarea şi intrarea lui în rîndurile sfinţilor, după tradiţia Olandei. Cînd Scioppius a aflat de la fratele meu că Scaliger a căzut la pat, a citat un rînd din Menandru : *Vivus mortuusque vapulabit malus*[3], rostind multe ameninţări de a continua controversa lor, ***etiam si ad genitorem imas Erebi descenderit umbras***[4]. Vă rog fierbinte să mă recomandaţi mărinimiei lui signor Scioppius cînd se va înapoia la Roma şi celei a colegului său signor Adam, lui signor Enrico şi celorlalţi prieteni buni. Inima mea va tînji adesea de dorul Romei, cînd mă gîndesc la plăcuta lor conversaţie. Să avem răbdare : ***non cuivis homini contingit***[5]. Vă sărut mîinile din toată inima şi fratele meu aşijderi, care îmi spune că va sluji cu aceeaşi ardoare, dacă Iunona sa i-ar da voie.

Mult iubitorul slujitor al domniei voastre,

PETER PAUL RUBENS

---

1 Caspar Scioppius, învăţat, cunoscător al clasicilor, pamfletar şi polemist catolic, s-a născut în 1576, în Palatinat.

2 Josef Justus Scaliger, filozof faimos, născut în 1540, la Agen, în sudul Franţei. Profesor la universitatea din Leyda, el poseda o erudiţie uimitoare.

3 Viu sau mort, nelegiuitul va fi biciuit. (În latină, în text.)

4 Chiar dacă va coborî la cel ce l-a zămislit, în cele mai întunecoase adîncuri ale Infernului (Vergiliu — *Eneida — Infernul*).

5 Nu-i este dat oricărui om... (Horaţiu — *Epistole* I, 17).

CĂTRE JOHANN FABER

Antwerp, 14 ianuarie 1611

Ilustrul şi onoratul meu domn,

Am primit din partea domniei voastre două scrisori foarte deosebite ca ton şi conţinut: prima voioasă şi amuzantă, dar cea de-a doua, din 17 decembrie, aducînd cele mai crude veşti despre moartea iubitului nostru signor Adam, ceea ce a însemnat pentru mine o lovitură cruntă. Într-adevăr, întreaga noastră breaslă ar trebui să poarte doliu greu, căci nu lesne va izbuti cineva să-l înlocuiască. După părerea mea, nu are egal în pictarea de figuri mici, peisaje şi multe alte subiecte. A murit cînd se afla la apogeul studiilor sale, şi *adhuc sua messis in herba erat*[1]. Ne-am fi putut aştepta din partea lui la *res nunquam visae videndae; in summa ostenderunt terris hunc tantum fata*[2].

Nimic nu m-a mîhnit atît de crud ca această ştire şi niciodată nu voi fi prietenul celor care l-au dus la un sfîrşit atît de jalnic. Mă rog Domnului să-i ierte lui signor Adam păcatul indolenţei, din pricina căruia a lipsit lumea de multe lucruri frumoase şi a atras asupră-şi multă nenorocire şi, cred, s-a împins singur la disperare, cînd ar fi putut cu mîinile lui să-şi făurească norocul şi să dobîndească respectul lumii întregi.

Dar destul cu aceste tînguieli. Regret că nu avem prin părţile noastre vestigii de la el şi aş fi bucuros dacă gravura în cupru înfăţişînd *Fuga Sfintei Fecioare în Egipt*, de care pomeniţi, ar putea fi achiziţionată de vreun compatriot, care să o aducă în patria noastră. Mă tem, totuşi, că preţul ridicat de 300 de coroane ar

---

1 Grîul lui încă nu dăduse colţ. (Ovidiu — *Eroicele*, 17 V, 263.)

2 Lucruri care nicicînd nu au fost văzute şi nu vor mai fi văzute; soarta pînă acum doar îl înfăţişase pămîntului. Vergiliu — (*Eneida*, cartea a VI-a.)

putea fi o stavilă în calea acestui proiect. Cu toate acestea, dacă nu poate fi vîndută grabnic în Italia, aş sfătui-o pe văduvă să o trimită în Flandra, unde se află mulţi iubitori ai artelor. Şi, deşi nu o pot asigura că va obţine preţul acesta, voi fi bucuros să o ajut pe cît mă învredniceşte iscusinţa mea, de dragul amintirii lui signor Adam. Şi acum, vă sărut mîinile din toată inima şi în numele fratelui meu ; dînsul este foarte mirat de întîrzierea scrisorii sale către Signor Scioppius, care ar putea fi trecut printre antichităţile Romei, dacă nu ar fi cunoscut drept un autor modern. Le-aş scrie şi lui Don Alfonso şi lui Martellano, dacă subiectul nu ar părea atît de disonant cu tragicul sfîrşit al lui signor Adam, care singur merită o scrisoare întreagă, *a qua exulent risus jocusque* [1]. Mă încredinţez iarăşi graţiei domniei voastre şi rog cerul să vă dăruiască toate fericirile cu putinţă.

Mult iubitorul slujitor al domniei voastre,

PETER PAUL RUBENS

Cu siguranţă că văduva ar primi un sfat bun, dacă i s-ar spune să trimită gravura aceea pe aramă *(Fuga în Egipt)* de-a dreptul la Antwerp, unde sînt foarte mulţi amatori interesaţi de lucrări mici. Mă voi ocupa în chip osebit de această treabă şi îi voi servi interesele cu toată iscusinţa de care sînt în stare. Dacă nu va fi vîndută de loc, vom găsi vreo cale pentru a-i trimite ca avans o sumă frumoasă, fără a prejudicia vînzarea.

CĂTRE ARHIDUCELE ALBERT

Antwerp, 19 martie 1614

Mulţumită extrem de bunei sale memorii, sînt convins că arhiducele îşi aminteşte a fi văzut,

---

[1] Din care să fie alungate rîsul şi glumele. (În latină, în text.)

acum doi ani, o schiță în culori[1], făcută de mîna mea, spre a servi drept studiu pentru tripticul altarului de sus al Catedralei din Gand. A fost făcută la comanda Prea Reverendului episcop Maes[2] al acestui oraș. (Domnul să-l odihnească în slavă.) El plănuise să ducă la capăt această lucrare cu toată măreția posibilă, încît nu încape îndoială că ar fi fost cea mai impunătoare și mai frumoasă înfăptuire de acest fel ivită vreodată în această țară, dacă moartea nu l-ar fi împiedicat. După care, deși Consiliul aprobase întregul proiect, totul a fost suspendat. Iar eu, după ce am depus o strădanie covîrșitoare pentru a trasa planul întregii lucrări, atît pentru ornamentația din marmură, cît și pentru picturi, nu am primit nici un fel de răsplată. Am nutrit speranța că monseniorul, actualul episcop, urmîndu-i în această demnitate, va lua asupra lui și această înfăptuire[3], dar m-am înșelat amarnic. Căci din pricina unor false sfaturi și fără a arunca măcar o privire asupra desenelor mele, a avut bunul plac de a se lăsa convins să ridice un altar nesăbuit de înalt, fără nici un fel de picturi, avînd doar o statuie a Sfîntului Bavon[4], așezată într-o nișă de marmură, cu cîteva coloane (*notă marginală*: oricum, pînă astăzi nu a făcut nici o înțelegere sau contract cu sculptorii și nu a cumpărat nici o sculptură) și un relicvariu îndărătul altarului, pentru preasfînta împărtășanie. După desenul meu, acest relicvariu, în pofida picturii, urma să fie situat pe altar, ca să cuprindă relicvele.

---

1 S-ar putea să fie vorba aici de schița în ulei a tabloului *Convertirea Sfîntului Bavon* din National Gallery de la Londra.

2 Charles Maes (1559—1612) ajunsese episcop de Gand în 1610.

3 Dînd curs rugăminții lui Rubens, arhiducele Albert a intervenit în favoarea lui, dar fără succes. Abia în 1622, episcopul Antoine Triest a plasat — în sfîrșit — în centrul altarului tabloul lui Rubens.

4 Bavon (589—657), născut lîngă Gand. Înainte de a fi canonizat, se numea Allawin.

Lucrul de căpetenie este acesta: monseniorul episcop a luat hotărîrea de a cheltui aceeaşi sumă de bani ca şi înaintaşul său. De aceea sînt nespus de mîhnit să văd cum din asemenea înfăptuire se va alege praful şi nu împins de vreun interes personal, care cîntăreşte puţin, ci din cauza pierderii unei podoabe obşteşti pentru acest oraş. Aşa se vor desfăşura lucrurile, doar dacă Serenisima Sa Înălţime nu va fi mişcată de însufleţita afecţiune arătată totdeauna picturii şi mie în chip osebit. Ei nu vor dori să sporească frumuseţea acestei catedrale, ale cărei venituri vor acoperi cheltuielile; doar dacă, cum spun, Înălţimea Sa nu binevoieşte a-l înştiinţa pe episcopul de Gand că a văzut acest desen al meu şi îl încuviinţează şi că Prea Reverenda Sa Luminăţie va face bine a-l reţine, sau măcar să-l cerceteze cu privirea, înainte de a lua altă hotărîre. Desigur, voi fi mai îndatorat decît pot spune pentru bunăvoinţă a Serenisimei Sale Înălţimi, dacă se induplecă a-mi face favoarea unei note concepută în acest spirit şi adresată monseniorului episcop de Gand. Asigur pe Înălţimea Sa că nu sînt înrîurit de cîştigul ce aş putea dobîndi din această lucrare *(notă marginală*: căci lunile acestea sînt încărcat cu lucrări mai mari decît am avut vreodată; mă gîndesc să iau cîteva din ele la Bruxelles ca să le arăt Înălţimii voastre, cînd vor fi terminate, fiindcă sînt pictate pe pînză), dar pot spune, cu cuget creştinesc, că acest proiect pentru altarul catedralei din Gand este cea mai frumoasă operă izbutită în viaţa mea. De aceea, dorinţa mea arzătoare de a-l duce la împlinire mă îndeamnă a folosi termeni poate prea stăruitori pentru Înălţimea Sa, căreia rog cerul să-i păstreze neatinsă sănătatea.

Prea devotatul slujitor, al Serenisimei Sale Înălţimi

PETER PAUL RUBENS

CĂTRE SIR DUDLEY CARLETON [1]

Antwerp, 17 martie 1618

Prea înălţate domn,

Aflînd de la diferite persoane despre rara colecţie de antichităţi pe care Excelenţa Voastră le-a strîns laolaltă, am dorit să viu spre a le vedea, în compania compatriotului domniei voastre, domnul George Cage [2]. Dar la plecarea acestui gentilom în Spania, şi din pricină că eram strîns în chingi de treburile mele, această idee a trebuit să fie părăsită.

Totuşi, de vreme ce Excelenţa Voastră i-a dat a înţelege lui Cage că ar încuviinţa schimbul cîtorva din aceste marmuri pentru tablouri pictate de mîna mea, eu, ca iubitor de antichităţi, aş fi numaidecît dispus să primesc orice ofertă chibzuită, dacă Excelenţa Voastră mai păstrează aceeaşi intenţie. Dar pentru a putea ajunge la o orecare înţelegere, nu mă pot gîndi la altă metodă mai expeditivă, decît ca, prin mijlocirea purtătorului acestei scrisori, să-i cer Excelenţei Voastre Să-i arate obiectele şi să-i permită a-şi face unele însemnări, pentru a-mi putea înfăţişa un raport. Eu, de asemenea, vă voi trimite o listă cu lucrările pe care le am acasă. (*Notă marginală* : Sau altminteri, aş putea picta anume cîteva tablouri care să fie mai pe gustul Excelenţei Voastre.) Pe scurt, am putea începe să conturăm un fel de negociere care ar fi favorabilă ambelor părţi. Gentilomul acesta se numeşte Frans Pieterssen de Grebbel [3], născut la Haarlem şi rezident în acest oraş.

---

1 Născut în 1573 şi educat la Christ College, Oxford, sir Dudley Carleton a fost ambasadorul Angliei la Veneţia timp de 5 ani. După aceea la Haga, din 1615 pînă în 1625, încheindu-şi cariera diplomatică în calitate de ambasador extraordinar în Franţa. Carol I l-a înălţat la rangul de viconte de Dorchester (1628), numindu-l apoi ministru de externe. A murit în 1632 şi a fost înmormîntat la Westminster Abbey.

2 Intermediarul lui sir Dudley Carleton în achiziţionarea operelor de artă şi agent diplomatic britanic.

3 Pictor de subiecte istorice.

Este o persoană onorabilă, bucurîndu-se de o bună reputaţie, a cărei sinceritate este vrednică de încredere. Cu aceasta mă încredinţez din totată inima bunelor graţii ale Excelenţei Voastre şi rog cerul să vă hărăzească toate fericirile şi mulţumirile.

Prea umilul slujitor al Excelenţei Voastre,

PETER PAUL RUBENS

CĂTRE SIR DUDLEY CARLETON

Antwerp, 28 aprilie 1618

Prea înălţate domn,

După înştiinţarea agentului meu, am aflat că Excelenţa Voastră este foarte înclinată să cadă la o învoială cu mine, cu privire la antichităţile voastre şi m-a făcut să trag bune nădejdi de pe urma acestei afaceri, şi-a dat seama că o priviţi cu seriozitate cînd i-aţi spus preţul exact plătit pe aceste opere. În această privinţă, vreau să am deplină încredere în cuvîntul vostru cavaleresc. Sînt, de asemenea, dornic să cred că faceţi astfel de achiziţii cu toată judecata şi prudenţa cerute, deşi cîteodată înalte personaje, cumpărînd sau vînzînd, sînt expuse să sufere o anumită pagubă, deoarece mulţi oameni sînt gata să calculeze preţul bunurilor după rangul cumpărătorului — o deprindere căreia îi sînt întru totul potrivnic. Excelenţa Voastră poate fi sigură că voi stabili preţurile tablourilor mele întocmai ca şi cum aş negocia pentru a le vinde pe bani peşin ; pentru acest lucru vă rog să vă bizuiţi pe cuvîntul unui om cinstit. Am descoperit că în momentul acesta am în casă floarea recoltei mele, mai cu seamă picturi păstrate pentru propria mea desfătare ; unele chiar le-am răscumpărat pe un preţ mai mare decît fuseseră vîndute. Dar tot ansamblul va fi la dispoziţia Excelenţei Voastre, fiindcă îmi plac negocierile

scurte, în care fiecare din părți dă și primește o dată cele cuvenite. Ca să fiu sincer, sînt atît de împovărat de comenzi publice și particulare. încît pe cîțiva ani de-aici înainte nici nu mă mai pot angaja. Cu toate acestea, în caz că vom cădea de acord, cum sper, nu voi întîrzia să termin cît mai grabnic toate aceste tablouri care nu sînt încă definitivate, deși sînt numite în lista alăturată. *(Notă marginală:* Cea mai mare parte sînt terminate.) Cele terminate le voi trimite numaidecît Excelenței Voastre. Pe scurt, dacă Excelența Voastră se va hotărî să-și pună în mine tot atîta încredere cît am eu în domnia voastră, chestiunea este rezolvată. Sînt mulțumit că pot oferi Excelenței Voastre oricare din picturile înșirate mai jos, lucrate cu mîna mea, pînă la valoarea de 6000 de florini, la prețurile curente, în schimbul tuturor antichităților din locuința Excelenței Voastre, a căror listă încă nu am văzut-o, nici nu le cunosc numărul, dar pentru toate amănuntele mă încred în cuvîntul vostru. Pentru tablourile care rămîn în mîinile mele ca să le desăvîrșesc, voi depune bună garanție Excelenței Voastre și le voi sfîrși cît mai grabnic. Pînă atunci, mă supun oricărei înțelegeri la care Excelența Voastră va ajunge cu domnul Franz Pieterssen, agentul meu, și aștept hotărîrea, încredințîndu-mă cu gînd sincer bunelor grații ale Excelenței Voastre, vă sărut mîinile cu adînc respect.

Din partea celui mai afectuos slujitor al Excelenței Voastre,

PETER PAUL RUBENS

LISTA TABLOURILOR AFLATE ÎN LOCUINȚA MEA:

500 florini — *Un prometeu* [1] *înlănțuit pe muntele Caucaz cu un vultur care-i sfîrtecă*

[1] Aflat astăzi la Philadelphia Museum of Art.

ficatul. Original, de mîna mea, iar vulturul pictat de Snyders, 2,80 x 2,50 m.

600 florini — *Daniel printre mai mulţi lei*, după natură. Original, pictat în intregime de mine [1], 2,50 x 3,70 m.

600 florini — *Leoparzi, cu satiri şi nimfe* după natură. Original, pictat de mine, afară de un nespus de frumos peisaj, făcut de un maestru iscusit în acest gen [2], 2,80 x 3,50 m.

500 florini — *Leda cu lebăda şi un amoraş*. Original făcut de mine, 2,20 x 3,10 m.

500 florini — *Răstignirea*, în mărime naturală, considerat, poate, cea mai bună operă a mea, 3,60 x 1,80 m.

1200 florini — O *Judecată de apoi*, începută de de unul din elevii mei, după o pînză de dimensiuni mult mai mari, la comanda Serenisimului Prinţ de Neuburg [3] care mi-a plătit pentru ea 3500 de florini, bani peşin ; aceasta însă, nefiind terminată, va fi în întregime retuşată de mîna mea, şi astfel va conta ca un tablou original, 3,90 x 2,80 m.

500 florini — *Sfîntul Petru scoţînd banul din gura peştelui* ca să plătească tributul, cu alţi pescari în jurul lui, pictat după natură. Original, pictat de mine, 2,20 x 2,50 m.

600 florini — *O vînătoare cu oameni călare şi lei*, începută de unul dintre elevii mei, după o pînză făcută pentru Serenisima Înălţime de Bavaria, dar retuşată toată de mîna mea [4], 2,50 x 3,50 m.

---

[1] Astăzi pierdut.

[2] Astăzi pierdut.

[3] Wolfgang Wilhelm, duce de Neuburg, conte Palatin (1578—1653). Tabloul „de dimensiuni mai mari" se află azi la Alte Pinakothek din München.

[4] Electorul Maximilian de Bavaria (1581—1651). Ludwig Burchard a identificat pictura, este una din suitele scenei de vînătoare menţionată de Sandrart, în 1675, ca decor în castelui din Schleisheim. Capturată de trupele lui Napoleon în 1800, mai tîrziu a fost dusă la muzeul din Bordeaux, unde a ars în 1870.

50 florini fiecare — *Cei doisprezece apostoli şi Hristos,* lucrat de elevii mei după originalele pictate de mine, pe care le are ducele de Lerma ; acestea trebuie retuşate minuţios de mine[1], 1,25 × 0,95 m.

600 florini — Un tablou înfăţişînd pe *Ahile*[2] *în veşminte de femeie*, făcut de cel mai bun elev al meu şi retuşat în întregime de mîna mea ; o pictură nespus de încîntătoare cu o mulţime de fete foarte frumoase, 2,80 x 3,10 m.

300 florini — Un *sfînt Sebastian,* nud, pictat de mîna mea, 2,20 x 1,30 m.

300 florini — *Suzana,* tablou făcut de unul din elevii mei, dar retuşat în întregime de mîna mea. 2,20 x 1,60 m.

CĂTRE SIR DUDLEY CARLETON

Antwerp, 12 mai 1618

Prea înălţate domn,

Scrisoarea atît de plăcută a domniei voastre mi-a sosit ieri seară. Văd, din lectura ei, că în parte Excelenţa Voastră şi-a schimbat gîndul, dorind tablouri doar pentru jumătate din preţul sculpturilor de marmură, iar pentru cealaltă jumătate, tapiserii sau bani, fiindcă fără a avea pe cei din urmă nu pot găsi primele. Hotărîrea domniei voastre pare a se datora micului număr de tablouri aflate pe lista mea, întrucît Excelenţa Voastră a ales numai originalele, lucru de care sînt pe deplin mulţumit ; totuşi Excelenţa Voastră nu trebuie să gîndească despre celelalte că ar fi simple

1 Originalele, cu excepţia lui Hristos, se află la Muzeul Prado. Copiile se găsesc în colecţia Rospigliosi-Pallavicini din Roma.

2 Cu toate elogiile lui Rubens, Carleton nu a cumpărat tabloul. Elevul la care se referă pictorul este Van Dyck, atunci în vîrstă de 18 ani.

copii; sînt atît de bine retuşate de mîna mea, încît anevoie ar putea fi deosebite de originalele lor; cu toate acestea, sînt puse în vînzare la un preţ mult mai scăzut. Dar nu doresc să o conving pe Excelenţa Voastră prin vorbe frumoase, căci dacă aţi fi stăruit în intenţiile voastre precedente, aş mai putea încă să furnizez originalele autentice, în limitele preţului total. Ca să fiu însă cu desăvîrşire sincer, îmi închipui că nu doriţi să achiziţionaţi atît de multe tablouri. Temeiul care mă îndeamnă să dau în schimb tablouri este limpede, deoarece, deşi nu depăşesc preţul lor just, stabilit pe lista mea, nu m-au costat, ca să spun astfel, nimic. Oricine este mai risipitor cu roadele care cresc în grădina lui, decît cu cele cumpărate din tîrg. Mai mult încă, anul acesta am cheltuit cîteva mii de florini pentru domeniul meu şi nu sînt dornic ca, dintr-un capriciu, să întrec măsura unei bune chiverniseli. De fapt, nu sînt un prinţ, ci un om *qui manducat laborem manuum suarum*[1]. Prin vorbele acestea înţeleg că, dacă Excelenţa Voastră doreşte să aibă tablouri, punînd la bătaie toată suma oferită, fie că sînt originale ori copii bine retuşate, care valorează cu prisosinţă banii daţi pe ele, vă voi trata cu largheţe şi sînt oricînd dornic să supun preţul cerut arbitrajului unor persoane competente. Dacă, totuşi, sînteţi decis să cumpăraţi cîteva tapiserii, voi lua asupra mea sarcina de a vă da tapiserii, spre mulţumita domniei voastre, pînă la valoarea de două mii de florini, iar patru mii de florini să reprezinte preţul picturilor: adică trei mii de florini pentru originalele alese de domnia voastră şi anume: *Prometeu, Daniel, Leoparzii, Leda, Sfîntul Petru* şi *Sfîntul Sebastian*, iar pentru restul sumei, o mie de florini, puteţi alege din tablourile originale trecute pe lista mea; sau, altminteri, mă pun eu însumi chezaş că vă voi da asemenea picturi originale, pictate de mîna mea, acoperind valoarea acestei

[1] Trăieşte din truda mîinilor sale. (În latină, în text.)

sume, încît să vă mulțumească. Dacă aveți încredere în mine, veți cumpăra *Vînătoarea* trecută pe lista mea, pe care o voi face să aibă aceleași calități ca și pînzele aflate de pe acum în stăpînirea Excelenței Voastre, lucrate de mîna mea. Ar alcătui o pereche desăvîrșită, una înfățișînd tigri și vînători europeni, cealaltă lei și călăreți turci și mauri, o compoziție exotică. Această lucrare v-aș da-o pentru șase sute de florini, rămînînd disponibilă o sumă de patru sute de florini, pentru care aș adăuga *Suzana,* sfîrșită de asemenea de penelul meu spre mulțumirea domniei voastre, și, în cele din urmă, altă bagatelă lucrată de mîna mea, pentru o sută de florini, ca să împlinească suma de patru mii de florini.
Nădăjduiesc că veți încuviința această rînduială chibzuită, ținînd seama că am acceptat bucuros prima ofertă a domniei voastre și că schimbarea de față a fost făcută de Excelența Voastră și nu de mine. Desigur, nu aș putea mări oferta mea, din mai multe motive. De aceea, vă rog stăruitor să mă înștiințați deîndată ce hotărîrea domniei voastre va fi luată. Dacă veți fi dispus să acceptați oferta mea, ați putea, dacă doriți, să încredințați domnului Franz Pieterssen marmurile înainte de plecarea domniei voastre din Anglia, iar eu voi face la fel cu tablourile care sînt gata ; celelalte vor urma peste cîteva zile.

Cît despre tapiserii, i-aș putea fi de mare ajutor prietenului domniei voastre, negustătorul, datorită marii experiențe pe care am dobîndit-o în relațiile cu lucrătorii de tapiserii din Bruxelles, de pe urma numeroaselor misiuni ce mi-au fost date, în Italia și în alte țări, pentru a procura asemenea lucrări. Pe lîngă aceasta, am terminat cîteva schițe pe carton [1] foarte frumoase, la cererea unor gentilomi genovezi ; acestea sînt acum lucrate și, ca să spun adevărul, dacă dorește cineva să aibă lucrări alese,

[1] Este vorba de 8 scene inspirate de eroul roman Decius Mus. La acest ciclu a colaborat și Van Dyck.

trebuie să fie făcute la comandă. Mă voi îngriji bucuros ca să fiţi servit cum se cuvine, deşi mă bizui întru totul pe judecata domniei voastre. În încheiere, sărut din toată inima mîinile Excelenţei voastre şi, *in omnem eventum nostri negotii* [1], voi fi totdeauna cel mai devotat slujitor al domniei voastre. Domnul Frans Pieterssen încă nu mi-a trimis lista sculpturilor în marmură ale domniei voastre, şi, în cazul că ajungem la o înţelegere, aş dori de asemenea să am acea listă de nume pe care, precum scrieţi, aţi găsit-o.

PETER PAUL RUBENS

Rog pe Luminăţia Voastră ca, dacă încheiem învoiala, să ia măsuri spre a căpăta scutire de plata transportului acestor sculpturi şi, dacă mai aveţi lăzile de lemn în care au fost trimise din Italia, care îi sînt nefolositoare acum domniei voastre, mie mi-ar prinde grozav de bine pentru această călătorie.

CĂTRE SIR DUDLEY CARLETON

Antwerp, 20 mai 1618

Prea înălţate domn,

Chiar astăzi am primit de la prietenul meu Pieterssen vestea că Excelenţa Voastră a căzut în sfîrşit de acord cu el, încuviinţînd ultima mea ofertă. *Quod utrique nostrum felix faustumque sit* [2]. În cursul negocierilor, am şi adăugat ultimele tuşe pentru a sfîrşi cea mai mare parte a picturilor alese de domnia voastră şi le-am adus la gradul de desăvîrşire de care sînt capabil, nădăjduind astfel că Excelenţa

---

[1] Oricare ar fi rezultatul tratativelor noastre. (În latină, în text.)

[2] Ceea ce sper să fie o împrejurare fericită şi prielnică ambelor părţi. (În latină, în text.)

voastră va fi pe deplin satisfăcută. Am sfîrşit în întregime *Prometeu, Leda, Leoparzii, Sfîntul Sebastian, Sfîntul Petru (notă marginală:* numai la *Sfîntul Petru* mai am puţin de lucru) şi *Daniel*, şi sînt gata să le predau persoanei căreia Excelenţa Voastră i-a dat ordinul expres de a le primi. Este drept, nu s-au uscat încă temeinic şi mai au nevoie să rămînă cîteva zile pe şasiu, înainte de a putea fi înfăşurate fără risc. *(Notă marginală:* Pe vremea aceasta minunată, vor fi puse afară, în bătaia soarelui.) Lunea viitoare, cu ajutorul cerului, nu voi întîrzia să mă apuc de lucru la *Vînătoare* şi la *Suzana*, precum şi la pînza aceea mică de 100 de florini; voi face aceasta mai mult pentru onoare decît pentru profit, deoarece ştiu cît de important este să păstrez favoarea de care mă bucur pe lîngă o persoană de rangul Excelenţei Voastre.

Cît despre tapiserii, pot spune prea puţine, întrucît am dat astăzi lista domnului Lionel[1], cu intenţia de a negocia cu el, dar nu a vrut să stea de vorbă cu mine despre ele, fiindcă Excelenţa Voastră i-a dat ordine categorice de a nu duce tratative cu terţe persoane. Sînt foarte satisfăcut că m-a cruţat de această osteneală, căci nu prea mă simt înclinat să acţionez ca intermediar. De aceea, rog pe Excelenţa Voastră să-mi dea instrucţiuni cu privire la persoana căreia urmează să-i plătesc cei 2000 de florini, bani gheaţă, ceea ce nu voi întîrzia să fac la primirea ordinului domniei voastre. Nu mă pot opri, totuşi, să o informez pe Excelenţa Voastră că în momentul de faţă se găsesc puţine lucruri bune în atelierul de tapiserii din Antwerp. După părerea mea, cea mai puţin slabă este un ciclu înfăţişînd istoria lui Camillus. Este alcătuită din opt piese. Are 4,5

[1] Lionel Wake, englez stabilit la Antwerp, agentul lui Carleton.

elli[1] înălţime, în total 222 de *elli*, la preţul de 11 florini de *ell*. *(Notă marginală:* 225 *elli* costă 2442 florini, dacă nu mă înşel.) O tapiserie similară, avînd acelaşi subiect, a fost făcută după aceleaşi cartoane, şi avînd o calitate egală, pentru domnul Cabbaw din Haga, unde Excelenţa Voastră o poate vedea şi decide în ce măsură îi convine. Pentru mine, după cum am spus, nu are nici o importanţă; voi fi foarte bucuros dacă domnul Lionel o va servi bine pe Excelenţa Voastră. Încredinţîndu-mă din toată inima bunei voinţe ce-mi arătaţi, vă sărut mîinile cu umilă plecăciune, rămînînd veşnic al Excelenţei Voastre cel mai devotat slujitor.

PETER PAUL RUBENS

Pictura promisă Excelenţei Voastre va fi, cu ajutorul celui de sus, complet terminată peste opt zile, fără greş.

CĂTRE SIR DUDLEY CARLETON

Antwerp, 26 mai 1618

Prea înălţate domn,
Am dat omului Excelenţei Voastre, care a venit să le ia, măsurile exacte ale tuturor tablourilor, din porunca domniei voastre, după cum mi-a spus, spre a li se face rame, deşi nu mi-aţi pomenit de acest lucru în scrisoarea primită. De cîtăva vreme, penelul meu nu a mai pus pe pînză o singură tuşă care să nu fie făcută în slujba Excelenţei Voastre, astfel încît toate tablourile, chiar *Vînătoarea*, *Suzana* şi cele lăsate la alegerea mea, care împlinesc învoiala noastră, deopotrivă cu cele din prima

---

[1] Măsură folosită în epoca aceea îndeosebi pentru stofă. Varia de la ţară la ţară: în Olanda, un *ell* reprezenta aproximativ 68 cm, în Anglia, aproximativ 104 centimetri, iar în Scoţia, 80 cm.
Formal şi astăzi metrul este echivalent în Olanda în *elli*. Tapiseria descrisă de Rubens avea, deci, cam 3 metri înălţime.

noastră înțelegere, vor fi terminate, cu ajutorul celui de sus, pe la 28 ale acestei luni, după făgăduiala mea. Nădăjduiesc că veți fi mulțumit de lucrările mele, atît datorită varietății subiectelor, cît și prin afecțiunea și zelul care mă imboldesc să o slujesc pe Excelența Voastră, cît se poate de bine. Nu mă îndoiesc cîtuși de puțin că *Vînătoarea* și *Suzana* pot părea ca fiind de o seamă cu originalele mele. Cel de-al treilea tablou este pictat pe un panou, avînd cam un metru și zece centimetri lungime pe optzeci de centimetri înălțime. Subiectul este întru totul original, nefiind nici sacru, nici profan, ca să spun așa, deși este luat din Sfînta Scriptură. Înfățișează pe Sarah în clipa cînd o alungă pe Hagar care, cu prunc în pîntec, părăsește casa avînd un port demn sprijinită de patriarhul Abraham. Nu i-am dat omului trimis de domnia voastră dimensiunile tabloului, fiindcă i-am și pus o mică ramă. Este pictat pe un panou, deoarece lucrările de mici proporții reușesc mai bine pe lemn decît pe pînză ; și fiind atît de mic, va fi ușor de transportat. După obiceiul meu, am angajat un om foarte iscusit în domeniul lui, pentru a termina peisajele[1], numai spre a spori desfătarea Excelenței Voastre. Pentru celelalte, vă asigur că nu am îngăduit ca vreo făptură omenească să pună mîna la desăvîrșirea lor, căci sînt nespus de dornic ca nu numai să-mi împlinesc cît se poate de punctual făgăduiala dată, ci chiar să fac mai mult decît am luat asupră-mi, deoarece voiesc să trăiesc pînă în ultima clipă, rămînînd cel mai devotat slujitor al Excelenței Voastre. Nu pot să stabilesc, însă atît de precis pe cît aș dori, ziua exactă cînd toate pînzele vor fi uscate. La drept vorbind, îmi pare mai cuminte să plece toate o dată, pentru că și primele au fost de curînd retușate. Totuși, dacă va fi de partea mea soarele strălucitor pe cer și dacă nu se stîrnește vînt (care ridică praful

---

[1] Jan Wildens (1586—1653), peisagist, pe care Rubens și alți pictori îl angajau pentru a picta fondul.

și este vătămător pentru tablourile proaspăt pictate), vor fi toate gata pentru a fi înfășurate după vreo cinci-șase zile de vreme frumoasă. Cît despre mine, aș vrea să le pot preda imediat, sînt gata să fac orice este pe placul domniei voastre, dar m-aș simți cu adevărat necăjit dacă, din pricină că sînt proaspăt pictate, ar avea de suferit pe drum. Acest lucru ar pricinui negreșit Excelenței Voastre unele neplăceri, pe care le-aș împărtăși din adîncul inimii.

Pot spune prea puține lucruri cu privire la tapiserii, deoarece, ca să mărturisesc adevărul, deocamdată nu se găsesc piese prea frumoase și, după cum v-am scris, se întîlnesc arareori, doar dacă au fost făcute la comandă. Cu toate acestea dacă istoria lui Camillus nu vă atrage, cea a lui *Scipio și Hanibal,* pe care agentul domniei voastre nu părea s-o găsească prea proastă, s-ar putea să fie mai mult pe placul Excelenței Voastre. Spre a fi sincer, în toate aceste treburi alegerea este arbitrară, măiestria nefiind pusă la îndoială. Voi trimite Excelenței Voastre toate măsurile cartoanelor făcute pentru istoria lui Decius Mus [1], consulul roman care s-a sacrificat ca să asigure izbînda poporului roman ; dar voi scrie la Bruxelles spre a căpăta cifrele exacte, întrucît am dat totul maestrului de acolo. Pînă atunci, mă încredințez bunei voințe a Excelenței Voastre și cu umilă afecțiune vă sărut mîinile.

Cel mai devotat slujitor al Excelenței Voastre,

PETER PAUL RUBENS

Cei 2000 de florini vor fi plătiți la bunul plac al Excelenței Voastre. Mărturisesc că simt o

[1] Decius Mus este numele purtat de trei romani din aceeași familie, care s-au jertfit pentru ca zeitățile cărora li se închina sacrificiul să asigure victoria oștilor romane.

mare dorință de a vedea aceste sculpturi, mai cu seamă că Excelența Voastră mă încredințează a fi lucrări de valoare.

CĂTRE SIR DUDLEY CARLETON

Antwerp, 1 iunie 1618

Prea înălțate domn,

Urmînd întocmai ordinele Excelenței Voastre, am plătit domnului Lionel 2 000 de florini, pentru care mi-a dat o chitanță scrisă de mîna lui și o voi reporta în contul Excelenței Voastre. Mai mult încă, am livrat lui Frans Pieterssen toate tablourile, *(notă marginală: Daniel, Leoparzii, Vînătoarea, Sfîntul Petru, Suzana, Sfîntul Sebastian, Prometeu, Leda, Sarah* și *Hagar)* în bună stare și împachetate cu grijă. Cred că Excelența Voastră va fi pe deplin satisfăcută de ele ; domnul Pieterssen a fost uimit văzîndu-le pe toate sfîrșite *con amore* [1] și înșirate cu rînduială. Pe scurt, în schimbul sculpturilor care pot mobila o încăpere, Excelența Voastră primește, pe lîngă tapiserii, picturi pentru a împodobi un palat întreg.

Cît despre proporții, care s-au vădit a fi ceva mai mici decît v-ați așteptat, mi-am dat toată silința, luînd dimensiunile lor după măsurile curente în această țară. Dar puteți fi sigur că această neînsemnată diferență nu va avea nici un efect asupra prețului. Căci picturile sînt evaluate altfel decît tapiseriile. Acestea sînt cumpărate după mărimea lor, în vreme ce primele sînt prețuite conform cu măiestria execuției, după subiectul lor și numărul personajelor. Cu toate acestea, osteneala ce mi-au cerut este atît de răsplătită și onorabilă, încît o socotesc drept cea mai înaltă favoare. De aceea, voi fi cît se poate de bucuros să trimit Excelenței Voastre portretul meu, cu condiția de a-mi a-

[1] Cu dragoste (În italiană, în text.)

corda reciprocitate, făcîndu-mi onoarea de a-mi îngădui să am în casa mea o amintire a persoanei voastre, deoarece socotesc un lucru cuminte ca eu să am mult mai mare stimă pentru Excelența Voastră, decît are Excelența Voastră pentru mine[1]:

Tocmai am primit statuile de marmură, dar nu am fost în stare să le văd din cauza grăbitei plecări a domnului Pieterssen. Totuşi, sper că se vor arăta la înălțimea aşteptărilor mele. Domnul Lionel a luat asupra lui sarcina de a obține transportul gratuit pe mare pentru obiectele domniei voastre; acum cîteva zile i-am dat scrisoarea trimisă de Excelența Voastră din Bruxelles. Pentru sculpturile mele nu am găsit prielnică ruta aceasta, aşa că am rînduit lucrurile altfel. Cu toate acestea, rămîn peste măsură de îndatorat Excelenței Voastre pentru toate cîte a făcut pentru mine şi cu aceasta închei, sărutînd din toată inima mîinile Excelenței Voastre și dorind să fiu mereu

Prea devotatul vostru slujitor,

PETER PAUL RUBENS

CĂTRE PIETER VAN VEEN[2]

Antwerp, 23 ianuarie 1619

Prea ilustre şi onorate domn,

Vă sînt foarte îndatorat pentru curtenitoarea propunere de a mă ajuta să solicit privilegiul. Ca să vă spun adevărul, înfruntați riscul de a vă lua cuvîntul în serios, căci sînt unul dintre oamenii care abuzează de amabilitate, primind

---

Nu există nici un document care să ateste că s-ar fi realizat acest schimb de portrete.

2 Avocat din Haga şi pictor amator, care s-a împrietenit cu Rubens deoarece un frate al său, Otto, fusese profesorul artistului. A încercat să obțină autorizație pentru publicarea gravurilor lui Rubens în Olanda, care i-a fost acordată, după intervenția lui Carleton.

tot ce i se oferă. Bineînțeles, gravurile nu sînt gata în întregime, dar spre a cîștiga timp, cel puțin s-ar putea începe negocierile, specificînd subiectele în scris. Și mi se pare nimerit să mă leg a prezenta, la vremea cuvenită, gravurile care corespund listei anunțate în prealabil. Nu voi uita să țin o însemnare despre tot ce veți fi plătit, dăruit sau făgăduit secretarului Aerssens [1] sau altor persoane oficiale, pentru această treabă. Cît despre subiecte, ele nu pot provoca nici o dificultate, deoarece nu au de fel legătură cu treburile de stat, sînt absolut simple, fără tîlcuri duble sau înțelesuri mistice, după cum veți vedea în lista anexată.

Sincer vorbind, mi-ar place să includ și cîteva piese care nu vor fi sfîrșite, o bucată de vreme, cu gîndul de a evita sîcîiala unei noi cereri. Din acest motiv, consider mai rodnic să negociez în scris, fără a expune dinainte exemplele (dar numai dacă această procedură este uzuală, fiindcă nu vreau să fiu impertinent), de vreme ce toate subiectele sînt obișnuite, netrezind nici un scrupul, oricît de neînsemnat, pentru aprobarea lor. Mă voi lega în mod formal să trimit la termenul cuvenit exemplarele de probă, completate și fără greșeală. În realitate, cea mai mare parte din lucrări sînt terminate și pot fi în curînd publicate. Aș fi preferat să am un gravor mai expert în imitarea modelului, dar se pare că e mai mic răul ca munca să fie făcută în prezența mea de către un tînăr bine intenționat [2], decît de către artiști mari, călăuziți de capriciul lor. Asupra acestui punct voi aștepta răspunsul domniei voastre, cînd vi se va părea potrivit. Și dacă pe această cale nu putem obține să ni se aprobe cererea, să așteptăm pînă cînd vom fi pregătiți spre a face ceea ce trebuie să fie făcut. Între timp, mă încredințez, din

---

[1] Cornelius van Aerssens, registrator al Statelor Generale.

[2] Este vorba de Lucas Vorsterman (1595—1675), care a avut o scurtă, dar rodnică, colaborare cu Rubens, gravîndu-i o serie de compoziții.

toată inima, bunelor voastre grații și rog cerul să vă hărăzească, *publice et privatim* [1], desăvîrșită sănătate și fericire. De asemenea, sărut mîinile domnului de Gheyn [2] cu toată afecțiunea.

Prea iubitorul vostru slujitor,

PETER PAUL RUBENS

LISTA GRAVURILOR

Bătălia amazoanelor
Lot și familia lui fugind din Sodoma
Sfîntul Francisc primind stigmatele
Nașterea lui Isus
Fecioara cu pruncul, Sfîntul Iosif și Sfîntul Ioan Botezătorul copil
Fecioara cu pruncul și Sfîntul Iosif întorcîndu-se din Egipt
Cîteva portrete ale unor oameni de vază, cu felurite îndeletniciri
Adorația Magilor
Nașterea lui Isus
Coborîrea de pe cruce
Răstignirea
Martiriul Sfîntului Laurențiu
Prăbușirea lui Lucifer
O lucrare cu faptele însemnate ale lui Ignatius de Loyola
Altă lucrare, cu *Sfîntul Xavier*
Suzana
Sfîntul Petru scoțînd banul din gura peștelui
Povestea lui Leandru.

CĂTRE SIR DUDLEY CARLETON

Antwerp, 28 mai 1619

Prea înălțate domn,
În nici un caz nu m-am amăgit crezînd că Excelența Voastră este singura persoană în stare,

---
[1] În public și în particular. (În latină, în text.)
[2] Jacques de Gheyn (1565—1629), elev al lui Hendrick Goltzius. A fost un gravor renumit.

prin iscusința ei, a duce la încheiere negocieri altminteri cu neputință de împlinit. Desigur că *Vînătoarea*, cu sumedenie de animale sălbatice, pe care ați oferit-o acestor gentilomi, a fost o alegere norocoasă ; la fel a fost și *Pescuitul apostolilor*, care au izbutit cu adevărat să devină pentru domnia voastră „pescari de suflete", precum a remarcat cu pricepere Excelența Voastră. Acest fapt nu mi se pare ciudat, pentru că orice lucru devine mai convingător, plasat în atmosfera potrivită. De fapt, fără aceste mijloace nu s-ar fi dobîndit nimic. Motivul pretextat de către Statele Generale că nu sînt nici supus, nici rezident în statele lor, nu are asemenea greutate, deoarece alți prinți sau republici nu au avut niciodată această pretenție ; lor li s-a părut just să ia măsuri pentru ca supușii lor să nu facă rău ori să aducă vreo daunare oricărei alte persoane, știrbind munca altora. Pe lîngă aceasta, toți potentații, oricît de împărțite ar fi părerile lor cu privire la probleme mai însemnate, sînt îndeobște de acord să favorizeze și să ocrotească virtuțile, științele și artele ; cel puțin, așa s-ar cădea să fie.

Amănuntele cuprinse în petiția mea le-am trimis acelui prieten, care-i va face Excelenței Voastre un raport cît se poate de minuțios. Pînă atunci, implor pe Excelența Voastră să dea o mînă de ajutor la această acțiune, ca să fie încheiată cu succes. Terminînd, vă sărut mîinile cu o mie de mulțumiri pentru stima și marea afecțiune ce-mi arătați ; negreșit că aș ține mult să fiu de vreun folos servind pe Excelența Voastră, spre cît mai mare plăcere a voastră și a mea.

Prea plecatul slujitor al Excelenței Voastre,

PETER PAUL RUBENS

Adesea se întîmplă ca, în adunări mari, aceste mărimi, după ce s-au arătat, în discuții individuale, favorabile unui lucru, cînd se află laolaltă să acționeze în mod contrar promisiunilor făcute

în particular. Drept care, rog stăruitor pe Excelența Voastră să cumpănească serios, cu obișnuita sa prudență, dacă cererea noastră nu riscă să întîmpine din nou același refuz. Dacă aș întrezări asemenea ieșire, chiar în chip nedeslușit, v-aș ruga să rupeți pe dată negocierile, fără a mai face după aceea nici un avans ; nu fiindcă mi-aș fi schimbat gîndul sau aș considera că este ceva mărunt să obțin această favoare, ci pentru că, din alte motive importante, nu îmi convine să devin sîcîitor solicitînd-o. Încă o dată, sărut mîinile Excelenței Voastre.

CĂTRE PIETER VAN VEEN

Antwerp, 11 martie 1620

Prea ilustre și onorate domn,

Am primit din partea Excelenței Sale, ambasadorul Carleton, decretul dat de Statele Generale, care este foarte agreabil pentru mine, fiindcă sper ca, sub această formă, să aibă același efect ca și un privilegiu. Sînt sigur că am o mare datorie către domnia voastră în această afacere, nu numai pentru sîrguința dovedită, dar și pentru ascuțita și potrivita replică, care a dat lovitura decisivă tuturor dificultăților ridicate în calea domniei voastre. Mi-ar face plăcere ca, în schimb, să fiu în stare a vă servi și m-aș socoti fericit dacă mi-ați da prilejul de a-mi arăta recunoștința prin fapte mai degrabă decît prin cuvinte. Dar voi găsi un timp și un loc potrivit pentru aceasta. Cît despre ticălosul de care pomeniți [1] voi urma sfatul domniei voastre, de teamă de a nu comite vreo gafă în viitor. Nu aș dori de loc să-mi arunc lucrurile în mîinile cuiva care nu le me-

---

[1] Probabil Junius, secretarul prințului de Orania. În scrisoarea din 30 septembrie 1623, Rubens îl descrie ca pe un personaj foarte corupt.

rită ; pe de altă parte, să oferi puțin unui personaj de acest rang *esset contumeliae proximum* [1]. Dar asupra acestui punct voi aștepta un sfat mai precis din partea domniei voastre. Față de ambasador mă voi purta așa cum îmi spuneți, fiindcă voi avea alt prilej de a-l servi. Gravurile le puteți lăsa acolo unde se află, de vreme ce ne-am atins țelul. Și, cu sprijinul harului ceresc, vor apare curînd altele și mai bune.

Drept care, vă sărut mîinile de o mie de ori și vă mulțumesc iarăși din toată inima pentru zelul și afecțiunea pe care mi le-ați arătat.

Al domniei voastre prea iubitor slujitor,

PETER PAUL RUBENS

CĂTRE WILLIAM TRUMBULL

Antwerp, 13 septembrie 1621

Domnule,

Sînt foarte dispus ca tabloul făcut pentru milordul ambasador Carleton să-mi fie înapoiat și să pictez altă *Vînătoare* mai puțin cumplită decît cea de lei, la un preț mai scăzut, cum este rezonabil ; și toată această pînză să fie făcută de mîna mea, fără nici un amestec al muncii altcuiva [2]. Acest angajament îl voi respecta pe cuvîntul meu de gentilom. Regret foarte mult că în această afacere milord Carleton a încercat oarecare nemulțumire, dar nici o clipă nu mi-a dat a înțelege limpede, deși i-am cerut să stabilească dacă această pînză urma să fie un original autentic și întreg, sau numai retușată de mîna mea. Aș dori să am un prilej de a-l face să revină la bunele sentimente mărturisite față

1 Ar fi foarte aproape de dispreț. (În latină, în text.)

2 Lordul Danvers, într-o scrisoare trimisă lui Carleton la 27 mai 1621, scria : „Cît despre Rubens, după părerea tuturor pictorilor, a trimis o lucrare abia atinsă de mîna lui și cu atitudini atît de forțate, încît prințul nu i-ar admite tabloul în galeria lui“.

de mine, chiar dacă m-ar costa oarecare osteneală să-i pot aduce servicii. Voi fi foarte bucuros ca acest tablou să fie plasat într-un lăcaş atît de ales cum este galeria Alteţei Sale Regale, prinţul de Wales, şi voi face tot ce stă în puterea mea ca să iasă superior ca desen tabloului cu Holofern pictat de mine în tinereţe [1]. Aproape am terminat un tablou mare, făcut în întregime de mîna mea, şi cred că este una dintre cele mai bune opere ce am pictat, înfăţişînd o *Vînătoare de lei,* cu toate figurile în mărime naturală. Este comandat de către milordul ambasador Digby [2], după cîte înţeleg, spre a fi dăruit marchizului de Hamilton. Dar, după cum remarcaţi, pe drept cuvînt, asemenea subiecte au mai multă graţie şi mişcare mai vie într-o pînză mare decît într-una mică. Aş fi bucuros dacă acest tablou pentru galeria Alteţei Sale Regale, prinţul de Wales, ar avea proporţii mai mari, fiindcă întinderea mare a unei pînze îţi dă mai mult curaj spre a-ţi exprima ideile în mod clar şi realist. În orice caz, sînt gata în toate privinţele să-mi folosesc însuşirile în slujba Excelenţei Sale şi, încredinţîndu-mă umil bunăvoinţei voastre, mă pun la dispoziţia domniei voastre în orice zi şi ceas.

Cît despre Maiestatea Sa şi Alteţa Sa Regală, prinţul de Wales, voi fi întotdeauna nespus de încîntat să am cinstea de a primi comenzile sale, iar cu privire la holul din Noul Palat [3], mărturisesc că sînt, prin instinct natural, mai

---

1 Tabloul menţionat a fost pierdut ; cu numele *Iudith şi Holofern* figurează în prima gravură, făcută după o pictură de Rubens. Autorul e Cornelius Galle cel bătrîn.

2 Sir John Digby (1580—1653) era în vremea aceea ambasadorul Angliei la Bruxelles. Tabloul comandat de el este faimoasa pînză aflată acum la Muzeul din München.

3 Sala de Banchete din Whitehall, distrusă în 1619 de un incendiu, a fost refăcută de Inigo Jones şi inaugurată în 1622. Picturile comandate lui Rubens, care împodobesc plafonul, au fost terminate în 1634.

adaptat să execut lucrări foarte întinse, decît mici curiozități. Fiecare după darurile cu care este înzestrat ; talentul meu este de asemenea natură, încît nici o însărcinare artistică, oricît de vastă sau de diversificată ca subiect, nu mi-a depășit vreodată curajul.

Prea umilul vostru slujitor,

PETER PAUL RUBENS

CĂTRE PIETER VAN VEEN

Autwerp, 19 iunie 1622

Prea ilustre și onorate domn,

Am întîrziat atît de mult cu răspunsul din cauza călătoriei și a altor hărțuieli. Aflu acum, din foarte amabila scrisoare trimisă de domnia voastră la 12 mai, care din gravurile mele vă lipsesc. Îmi pare rău că am atît de puține ; cîțiva ani, noi nu am făcut aproape nimic, din pricina bolii care a tulburat mintea gravorului meu. Oricum, așa puține cîte sînt, vi le voi trimite bucuros.

Aceste gravuri sînt : *Sfîntul Francisc primind stigmatele*, gravat cam grosolan, deoarece este la prima încercare ; *Întoarcerea Fecioarei din Egipt ;* o mică *Madonă sărutînd Pruncul* — o placă ce mi se pare bună ; de asemenea *Suzana*, pe care o socotesc printre cele mai bune ; o placă mare cu *Căderea lui Lucifer*, care nu a ieșit rău ; și *Fuga lui Lot din Sodoma*, cu soția și fiicele sale, o placă făcută cînd gravorul a venit pentru prima dată să lucreze cu mine. Am de asemenea o *Bătălie a amazoanelor*, în șase foi, care mai cere doar cîteva zile de lucru, dar nu pot să o scot din miinile acestui ins, deși a fost plătit pentru gravură încă de acum trei ani. Mi-ar plăcea să fiu în măsură să v-o trimit împreună cu celelalte, dar este puțin probabil să am atît de curînd această șansă.

Am publicat de asemenea o carte despre arhitectură, descriind cele mai frumoase palate din

Genova, care cuprinde vreo 70 de *in folio*, împreună cu planurile[1], dar nu cunosc opinia domniei voastre asupra acestui op. Vă rog să dați poruncă vreunui corăbier, sau mesager dintre cei cunoscuți de domnia voastră, căruia să-i pot încredința aceste lucruri. Altminteri transportul lor ar costa prea mult.

Sînt bucuros că ați descoperit metoda de desenat pe aramă, pe un fond alb, așa cum folosea Adam Elsheimer. *(Notă marginală:* După presupunerea mea, dar poate că domnia voastră aveți o metodă și mai bună.) Înainte de a schița pe placă cu acid, o acoperea cu o pastă albă. Pe urmă, cînd grava cu acul în aramă, care e cam roșie prin natura ei, părea ca un desen trasat cu cretă roșie pe hîrtie albă. Nu-mi amintesc ce substanțe punea în această pastă, deși mi le-a dezvăluit, cu multă amabilitate. Aflu că domnul Otto van Veen, fratele vostru, a publicat o mică lucrare anonimă asupra Teoriei Universale, sau ceva de acest gen. Mi-ar face mare plăcere să o văd și, dacă vă este posibil, să mi-o împrumutați (căci neîndoielnic aveți un exemplar), ar fi o deosebită bucurie pentru mine. Aș primi-o dîndu-mi cuvîntul de onoare că voi păstra această favoare în cel mai deplin secret, fără a sufla o vorbă vreunei făpturi omenești, dacă este nevoie să păstrăm taina.

Închei, sărutîndu-vă miinile din toată inima și înalț rugă cerului ca să vă hărăzească toate fericirile și mulțumirile.

Prea iubitorul slujitor al domniei voastre,

PETER PAUL RUBENS

---

[1] Rubens se referă la prima parte. *Palate antice*, cu 72 de planșe gravate de Nicolas Ryckemans.

CATRE CARDINALUL FEDERIGO BORROMEO

Antwerp, 8 iulie 1622

Prea ilustre și respectat senior,

Domnul Brueghel mi-a înmînat, din partea Luminăției Voastre prea ilustre, un medalion de aur cu figura lui San Carlo Borromeo, pe care-l socotesc o favoare cu totul deosebită, nu numai datorită valorii darului, ci și pentru că ajunge la mine ca o mărinimie spontană a Luminăției Voastre prea ilustre, fără a fi precedată de nici un serviciu din partea mea. Luminăția Voastră a avut bunul plac de a mi-o lua înainte, și prin acest dar mă leagă pe vecie în slujba voastră. Drept care, vă rog fierbinte să vă bizuiți pe mine, în viitor, ca pe unul din cei mai afectuoși slujitori ce-i aveți — deși cu slabă dăruire, totuși, prin ardoare și bunăvoință, fiind unul dintre cei mai buni. Cu acest simțămînt, sărut mîinile Luminăției Voastre și, cu o mie de mulțumiri pentru favoarea căpătată, mă încredințez bunei voastre grații.

Prea umilul slujitor al ilustrei și cuvioasei voastre Înălțimi,

PETER PAUL RUBENS

CĂTRE PEIRESC [1]

Antwerp, 8 iulie 1622

Domnule,

În viața mea n-am mai văzut ceva care să-mi facă mai multă plăcere decît gemele ce mi-ați

---

[1] Nicolas Claude Fabri de Peiresc, una din cele mai remarcabile personalități ale epocii sale, s-a născut la Beaugensier, în Provența. A studiat dreptul la Padova și a manifestat de timpuriu un viu interes pentru studiul artei, istoriei și instituțiilor antichității. A fost un colecționar neobosit, avînd în Grecia, Egipt și Orient agenți care îi trimiteau nu numai antichități, ci și plante și animale exotice, manuscrise și cărți în toate limbile. Pînă la moartea sa, în iunie 1637, a păstrat o prietenie sinceră lui Rubens, dezvăluindu-i intrigile și invidia artiștilor francezi și italieni de la curtea Mariei de Medici.

trimis. Îmi par fără de preț și mai presus de toate așteptările mele ; dar nu am de loc intenția de a le primi în dar și a vă lipsi de asemenea piese de valoare. Credeți-mă, dacă nu mi-ar fi teamă că poate veți fi plecat înainte de sosirea acestei scrisori, vi le-aș înapoia chiar astăzi, cu același curier. Temîndu-mă însă că s-ar putea să ajungă la o adresă greșită în absența domniei voastre, într-o vreme cînd această spaimă de molipsire a pus pe fugă numeroși prieteni [1], m-am hotărît să le păstrez drept o chezășie nespus de prețioasă, pînă la prima călătorie pe care milord îmi va permite s-o fac la Paris. Atunci, nădăjduiesc, voi găsi un prilej de a vi le înapoia personal, sau pe vreo cale sigură. Între timp, spre sfîrșitul lui septembrie viitor, vă voi trimite cîteva copii bune după ele, ca să le puteți folosi în locul lor, pînă una alta. Cît despre dărnicia dumneavoastră — sau mai degrabă risipă — vă trimit o mie de mulțumiri. Mă minunez de afecțiunea ce-mi purtați și care vă îndeamnă, pasionat amator de curiozități cum sînteți, să vă lipsiți de lucrări atît de rare.

Sînt bucuros că ați primit desenul mașinăriei cu *perpetuum mobile* [2], este lucrat cu acuratețe și cu intenția sinceră de a vă dezvălui taina. Mai mult încă, dacă în Provența îl veți experimenta și nu dă rezultate, mă leg față de dumneavoastră să vă limpezesc toate îndoielile. Poate că (deși încă nu cutez să afirm cu certitudine) voi izbuti să-l înduplec pe cumătrul meu [3] să pună a mi se face aici un instrument complet, cu o ladă, ca și cum ar urma să fie ținut în preajma mea, în atelierul meu personal. Dacă voi putea obține acest lucru, voi fi bucuros să vă dăruiesc aparatul. Se va găsi

---

[1] La Paris bîntuia o epidemie de ciumă.

[2] Instrumentul trimis lui Peiresc era similar invenției lui Drebbel, pe care pictorul o văzuse la Londra.

[3] Jean de Montfort, gravor de medalii și turnător în bronz la curtea infantei Isabella din Bruxelles. Probabil că era nașul unuia dintre copiii lui Rubens.

vreun mijloc pentru a ajunge în mîinile domniei voastre, în siguranţă, în Provenţa, cu ajutorul anumitor neguţători, cu condiţia să aveţi legături la Marsilia. Cît despre mica oglindă [1], voi discuta chestiunea cu acelaşi cumătru al meu, să văd dacă putem face una care să mărească mai puternic, şi totuşi să fie mai redusă ca dimensiuni, astfel ca să poată fi trimisă mai lesne la mare depărtare. Datoria mea faţă de domnia voastră este atît de uriaşă, incît aş dori grozav să fiu în stare a mă gîndi la un lucruşor, aflat în puterea mea, care v-ar putea dărui o plăcere. Timpul nu îmi permite să vă mulţumesc iarăşi, cu amănunţime, pentru toate bunele servicii pe care mi le-aţi adus în relaţiile mele cu domnul de Loménie [2] cu domnul abate [3] şi cu ceilalţi prieteni ai domniei voastre; nici n-am răgaz să vă mulţumesc pentru răzbunarea împlinită asupra lui Chaduc [4] şi pentru rănile, ori mai degrabă împunsăturile de pumnal, făcute acelui spirit nerod şi grosolan Le merita, drept pedeapsă pentru lipsa lui de politeţe.

Dar acum, ca să ne întoarcem la gemele noastre, sînt nespus de încîntat de *diva vulva* [5] cu aripi de fluture. Nu pot însă desluşi ce se află între altar şi deschiderea vulvei, care este răsturnată. Poate voi fi în stare a deosebi mai bine amănuntul cînd voi face o copie, dar

---

[1] Probabil un microscop, despre care se spune, de asemenea, că a fost inventat de Drebbel.

[2] Antoine de Loménie, ministrul de externe al lui Ludovic al XIII-lea.

[3] Claude Maugis, abate de Saint-Ambroise, duhovnicul Mariei de Medici, care-i transmitea instrucţiunile privitoare la tablourile destinate Palatului Luxemburg.

[4] Louis Chaduc, anticar care dispunea de o bogată colecţie de medalii şi geme, gravate cu teme pornografice. În urma unui diferend, Peiresc a refuzat să-i vîndă gemele cu subiecte erotice, menţionate în scrisoare.

[5] Prima din cele patru geme, la care se referă scrisoarea, *Diva vulva,* este interpretată ca un simbol al fertilităţii feminine.

astăzi — din pricina numeroaselor mele îndatoriri — nu o pot face nici măcar în ceară spaniolă. (. . . . . .) Vă spun aceasta slobod, între noi ; poate că explicaţia este dusă puţin prea departe, dar subiectul este foarte indecent. Îl vom cerceta mai temeinic, pe îndelete. La început nu am descoperit inscripţia pe care voiam s-o văd şi pentru care am o înaltă preţuire : *Divus magnus majorum pater*[1]. Dar ea se află pe reversul de un roşu aprins şi am descoperit-o curînd, spre marea mea bucurie. Îmi pare rău că la *Victoria Nicomediana* nu am înţeles literele sau semnele G.G.G.S.V., care se văd pe latura de dedesubt a gemei. Dar regret şi mai adînc faptul de a nu putea prelungi discutarea temei cu domnia voastră. Este tare tîrziu şi cîţiva prieteni mă aşteaptă să cinez cu ei. Mi s-a dat a înţelege că aţi încredinţat domnului Frarin[2] cutiuţa conţinînd medaliile voastre şi lada cu armuri, pe care voi fi bucuros să o ofer în dar vreunui prieten. Vom vedea însă ce se poate face, dacă va voi pronia cerească, la întoarcerea noastră, şi între timp mă încredinţez cu umilinţă bunelor voastre graţii şi din toată inima vă sărut mîinile precum şi domnului de Valavez[3], rugîndu-mă cerului să vă hărăzească o călătorie cît se poate de fericită.

P.S. O zi îmi va părea lungă cît un an, pînă ce voi afla că aţi ieşit din Paris şi aţi ajuns într-un ţinut ferit de molipsire ; cel mai bun antidot contra acestei molime este fuga.

Nu voi întîrzia să-i aduc domnului abate toate serviciile cuvenite rangului său.

Messalina[4] îmi place. Dar cred că a suferit în cursul măririi.

Prea afectuosul slujitor al domniei voastre,

PETER PAUL RUBENS

---

[1] Zeul mare, părintele strămoşilor. (În latină, în text.)

[2] Louis Frarin era prietenul comun prin intermediul căruia Rubens i se adresa lui Peiresc.

[3] Fratele lui Peiresc, Palamède de Fabri, senior de Valavez.

[4] O gemă al cărei desen Peiresc îl trimisese lui Rubens.

CĂTRE PEIRESC

Antwerp, 10 august 1623

Domnule,

Atît de multe îndatoriri au căzut pe umerii mei astăzi, pe neaşteptate, încă nu pot răspunde precum se cuvine scrisorii voastre nespus de binevenite, *sed summa sequar fastigia rerum*[1]. Restul voi fi nevoit să las pentru poşta următoare. Cît despre geme, continui să vă aduc mulţumiri fără număr, dar tot mai am de gînd să vi le înapoiez, într-o bună zi. Vă voi pune la dispoziţie copii făcute după ele. În viaţa mea, nu-mi amintesc să fi văzut obiecte care să fie mai mult pe placul meu.

Decretul promulgat de Inchiziţie împotriva basilidienilor[2] din Sevilia va fi greu de procurat chiar acum ; pe cîte ştiu eu, în oraşul nostru a ajuns doar un singur exemplar. Dar mă voi strădui din răsputeri spre a-l căpăta.

Secta adepţilor lui Rosenkreuz[3] are vechime la Amsterdam şi îmi amintesc a fi citit, cu trei ani în urmă, o cărţulie publicată de fraţia lor în care este descrisă viaţa glorioasă şi misterioasa moarte a întemeietorului sectei, precum şi statutele şi rînduielile lor. Pentru mine nu pare altceva decît un soi de alchimie, pretinzînd a deţine piatra filozofală, dar în realitate simplă şarlatanie.

Colecţia domnului Goly încă face să-mi lase gura apă, cînd mă gîndesc la ea ; sper să păs-

---

1 Dar voi urma cu cele mai însemnate semne ale lucrurilor *(Vergiliu — Eneida* — Cartea I).

2 Sectă mistică ai cărei membri îşi spuneau *Alumbrados* (cei luminaţi). Alarmată de răspîndirea ei, în 1623, Inchiziţia a arestat 10 000 de sectanţi şi a ars pe rug o seamă de conducători.

3 Societate secretă fondată în Germania de către Johann Valentin Andreae (1596—1654) şi care-şi propunea să reformeze creştinismul. Autorul broşurii la care se referă Rubens susţinea că în mormîntul cavalerului Christian Rosenkreuz, din veacul al XIV-lea, s-ar fi descoperit doctrine expunînd misterele pietrei filozofale şi ale elixirului vieţii.

treze o mare valoare pentru domnul Fontenay [1], care a avut curajul de a o cumpăra. Voi fi încîntat să am un desen al oglinzii, cîndva, dacă domnul Aleandro [2] are o copie după ea, la Roma. Cît despre desenul sistrului, cred că ar putea fi găsit mai lesne, dar domnul Coberger [3] este plecat cu treburi la Wynokberga, în Flandra, şi nu se va întoarce prea curînd.

Istorisirea lui Paul Parent [4] mi se pare vrednică de rîs şi fără seamăn. *Hoc enim est insanire potius quam delirare* [5]. Să-l lăsăm să se ducă în plata Domnului, cu marfa lui, şi pe Chaduc aşijderi ; ar putea fi înjugaţi la acelaşi car, ca o pereche de boi. Regret doar că, din pricina mea, aţi avut atîtea necazuri cu acest nemernic.

Aş fi fost bucuros să vă pot răspunde chiar astăzi pe tema acelor vechi epigrame latine nepublicate, dar domnul Gevaerts [6] este absent. S-a dus la Bruxelles, să-şi ia rămas bun de la cardinalul de la Cueva [7], patronul lui,

---

1 Abate la mînăstirea St. Quentin din Beauvais, cunoscut amator de cărţi rare.

2 Girolamo Aleandro (1574—1629), unul dintre umaniştii de frunte ai vremii. Timp de 20 de ani, a fost secretarul cardinalului Bandini. Era reputat pentru poemele sale, ca şi pentru studiile de istorie antică şi drept. Întreţinea o corespondenţă regulată cu Peiresc.

3 Venceslav Coberger, pictor, arhitect şi inginer, la curtea infantei Isabella. A fost însărcinat cu secarea mlaştinilor din Wynokberga.

4 Anticar detestat de Rubens şi Peiresc, din pricina metodelor folosite.

5 Căci aceasta înseamnă mai degrabă a-şi ieşi din minţi, decît a delira. (În latină, în text.)

6 Jan Caspar Gevaerts (1593—1666), unul dintre cei mai intimi prieteni ai lui Rubens, renumit filolog. El i-a făcut cunoştinţă lui Rubens cu Peiresc. Este, de asemenea, autorul epitafului dedicat lui Rubens.

7 Cardinalul Alonso de la Cueva, marchiz de Bedmar (1572—1655), ambasadorul lui Filip al III-lea la Veneţia şi apoi la Bruxelles. După moartea arhiducelui Albert a rămas ca ambasador al lui Filip al IV-lea la curtea Isabellei. La conclavul de la Roma, el a ajuns prea tîrziu. Alegerea cardinalilor se oprise asupra lui Maffeo Barberini, care, ca papă, a luat numele de Urban al VIII-lea .

care a plecat la Roma, chemat de partida spaniolă, ca să poată avea un vot în plus în cursul dezbaterilor. Ai putea astfel să tragi concluzia că acest conclav va fi de lungă durată, deoarece Eminența Sa nu pleacă deîndată; și, totuși, crede că va ajunge la timp, fiindcă încă nu s-a format o majoritate, după balotaj.

Marchizul de Spinola[1] pleacă astăzi sau mîine la Maastricht, unde va fi stabilit arsenalul, în ciuda faptului că în secret încă mai poartă negocieri pentru încheierea unui armistițiu. Nu am nimic altceva de spus acum, din lipsă de vreme, și astfel, încheind, vă sărut mîinile și cele ale domnului de Valavez, fratele domniei voastre, înălțînd rugi cerului ca să vă hărăzească cea mai plăcută călătorie.

Al domniei voastre prea afectuos slujitor,

PETER PAUL RUBENS

CĂTRE VALAVEZ

Antwerp, 12 decembrie 1624

Domnule,

Nu am voit a vă scrie mai înainte de a vă fi trimis la Paris mașinăria cu *perpetuum mobile*. Acum am prevăzut-o cu o ladă specială, în care urmează să acționeze conform îndrumărilor trimise domnului de Peiresc, dar i le voi trimite încă o dată ca să-i reîmprospătez memoria asupra modului de funcționare. Cred că ar fi bine să trimit aparatul la Aix, în același chip, presupunînd că ajunge la Paris în stare bună. În orice

---

1 Ambrogio Spinola, marchiz de los Balbases (1569—1630), a fost membrul unei bogate și puternice familii genoveze, care a avut posturi înalte în armata Spaniei. La data trimiterii scrisorii, conducea trupele spaniole împotriva lui Mauriciu de Nassau. Cucerirea orașului Breda, în 1625, a fost imortalizată de Velázquez în faimosul lui tablou aflat la Prado. A murit pe cînd conducea asediul orașului Casale, împotriva francezilor, în nordul Italiei.

caz, vă rog să fiţi bun să daţi la o parte capacul şi să ridicaţi suficient pînza ca să vedeţi tubul de sticlă ; dacă este intact, puteţi fi întru totul liniştit pentru restul. Primejdia există numai pentru tub ; flaconul este foarte solid şi rezistent. Mai este şi un mic pahar pe jumătate umplut cu un lichid verde şi cu acelaşi lichid am umplut tubul atît cît este necesar pentru acţionarea lui. Am pus de asemenea, alături de flacon, o cutiuţă cuprinzînd cîteva copii după geme. Mi se pare cuminte să înmînez acest cufăr lui Antoine Muys [1], mai marele curierilor pentru Paris ; el şi-a luat sarcina de a vi-l livra în siguranţă la Paris. Chiar dacă nu cred că mă voi duce eu însumi acolo, este un om de cuvînt în făgăduielile făcute. I-am dat o scrisoare nepecetluită, adresată domniei voastre, lăsînd plata transportului la discreţia voastră şi făgăduindu-i că, pe lîngă tariful obişnuit plătit după greutate, îl veţi răsplăti pentru grija cu care a umblat cu acest cufăr. Acum trei zile mi-a spus că poştalionul va pleca în ziua următoare şi probabil, din pricina stării rele a şoselelor, va fi multă vreme pe drum.
Încă n-am primit scrisorile cardinalului d' Ossat [2] cu celelalte cărţi care i-a făcut plăcere să mi le trimită, conform listei cuprinse în ultima voastră scrisoare. Am văzut că include o colecţie de opere complete ale lui Théophile [3], din perioada arestării lui pînă azi. Această carte va fi foarte binevenită pentru mine, dar sînt dornic îndeosebi să-i văd *Satiriconul*, care a fost cauza prăbuşirii lui, a osîndirii şi exe-

---

[1] Negustor şi curier, menţionat mai des de Rubens cu forma franceză a numelui său, Souris.

[2] Arnaud d'Ossat (1537—1604) a avut un rol activ în negocieri diplomatice.

[3] Théophile Viaud (1590—1625), poet satiric francez, exilat în 1619 din pricina versurilor sale. Convertindu-se la catolicism, a fost iertat. După întoarcerea în patrie, a publicat altă carte, *Parnasul satiric* (denumită de Rubens *Satiricon*), care i-a adus condamnarea la moarte pe eşafod. A scăpat fugind, iar sentinţa a fost executată asupra efigiei sale.

cutării lui cu atîta cruzime. Acum, am cartea părintelui Scribanius[1] intitulată *Politico Christianus*, pentru care am desenat frontispiciul. De asemenea, mi s-a trimis de la Bruxelles *Ordonnances des Armoiries*[2]. Dar nu a fost cu putință să le găsesc acestor cărți locul potrivit în cufărul mai sus pomenit. Pe lîngă acestea, *Ordonnances des Armoiries* nu mi-a sosit încă. De aceea va fi necesar să fac un mic pachet separat și să-l încredințez tot lui Antoine Muys. Între timp, voi căuta și alte lucruri care ar putea să vă placă.

Noutăți nu sînt. Asediul Bredei[3] continuă cu aceeași îndărătnicie, în ciuda ploilor nemaipomenit de puternice, care fac foarte nesuferită viața în tabără. Căci toate drumurile sînt prăpădite, iar convoaiele înaintează cu cea mai mare greutate. În orice caz, prințul de Orania nu găsește nici un mijloc de a lupta contra lor sau a le opri și a renunțat la această încercare, socotind-o imposibilă. Marchizul, pentru a mai înlătura greutățile de care se izbește în găsirea furajului, precum și pentru a cruța caii, a împărțit cea mai mare parte a cavaleriei sale în orașele cele mai apropiate de tabără, cum sînt Herenthals, Lierre, Malines, Turnault și Bois-le-Duc unde este bine aprovizionat. Iese în întîmpinarea convoaielor care vin de la tabără, escortîndu-le cît de departe este necesar. Prințul de Orania are poate o stratagemă în cap, dar nimeni nu știe dacă aceasta va servi la salvarea Bredei, ori va fi o simplă diversiune pentru marchiz. A pus să i se construiască la Rotterdam patruzeci de corăbii în stare să ducă ostașii și caii, cu pontoane atașate, spre a-și putea lăsa poverile lor pe țărm, oriunde, în chip lesnicios.

---

1 Charles Scribanius, rectorul mînăstirii iezuite din Antwerp, intelectual prețuit, a fost unul dintre prietenii lui Rubens.

2 *Orînduirea armoariilor* — lucrare neidentificată.

3 La 5 iunie 1625, după zece luni de asediu, orașul Breda s-a predat.

Încă nu a fost descoperit ucigaşul ducelui de Croy [1]. Cît despre soţia sa, se spune că i-ar fi lăsat o frumoasă moştenire, dar deocamdată nu aş putea spune ce sumă.
În ce mă priveşte, aştept, cu ajutorul cerului, să fiu gata să plec la Paris peste şase săptămîni, cu toate lucrările mele, sper cu toată încrederea să vă găsesc acolo, ceea ce ar însemna pentru mine cea mai mare mîngîiere din lume. Sper, deopotrivă, să sosim la vreme pentru a vedea celebrarea nunţii regale [2], care se va desfăşura, probabil, în timpul carnavalului următor. Pînă atunci, mă încredinţez cu umilinţă bunei voastre graţii, şi sărutîndu-vă mîinile din toată inima, rămîn, domnule, al domniei voastre prea umil slujitor.

PETER PAUL RUBENS

CĂTRE VALAVEZ

Antwerp, 26 decembrie 1624

Domnule,

Vă sînt dator un răspuns la două scrisori, întrucît pe cea dintîi am primit-o prea tîrziu spre a fi putut răspunde prin curierul de săptămîna trecută, deşi am fost stîrnit la mare zor de veştile date de domnia voastră (auzite din gura abatelui de Saint-Ambroise), că plecarea regelui şi a întregii sale curţi din Paris urmează

---

1 Charles-Alexandre Croy d'Havré, autorul volumului *Amintiri din război*, descriind evenimentele militare petrecute în Olanda între anii 1600—1606, a fost împuşcat pe cînd stătea la fereastră, în palatul său, de către un paj pe care-l trăsese de urechi. Ucigaşul, pe nume Pasturel, a fugit în Italia ; peste 32 de ani, pe patul de moarte, şi-a mărturisit crima.

2 Opera pe care Rubens spera să o termine în termen de şase săptămîni era seria de picturi comandate pentru Palatul Luxemburg. Este vorba de nunta prinţesei Henrietta Maria, sora lui Ludovic al XIII-lea, cu regele Carol I al Angliei. A fost celebrată prin procură, la 11 mai 1625.

să se întîmple cel mai tîrziu în luna februarie, fără a-mi explica dacă aceasta va fi la începutul, mijlocul sau sfîrşitul acestei luni. Acum am primit, cu ultima poştă, o epistolă scrisă chiar de mîna domnului de Saint-Ambroise, cu data de 19 decembrie, în care doreşte să afle, în numele reginei-mame, data exactă cînd pot preda lucrările la Paris, fără a adăuga nimic altceva, fără să pomenească de plecarea curţii ori să facă cea mai mică stăruinţă ; dimpotrivă, îmi trimite măsurile unui tablou pe care cardinalul Richelieu doreşte să-l pictez pentru el şi care, în treacăt fie spus, mi-ar fi plăcut să fie mai mare, deoarece ard de dorinţa să fiu pe placul unui asemenea patron. [1] L-am informat pe domnul de Saint-Ambroise că, dacă este la mijloc o urgenţă atît de mare, cum mi-a dat a înţelege prin mijlocirea domniei voastre, pot isprăvi totul (dacă Dumnezeu îmi dă viaţă şi sănătate), pe la sfîrşitul lui ianuarie ; dar dacă treaba nu cere atîta zor, ar fi mai bine să-mi lase un răgaz mai îndelungat, ca să se poată usca pe-ndelete culorile şi pînzele să poată fi înfăşurate şi împachetate fără primejdia de a fi vătămate. Mai mult încă, deoarece drumurile se află într-o stare foarte proastă, trebuie să îngăduim cel puţin cincisprezece zile poştalionului spre a duce tablourile de la Bruxelles la Paris. Cu toate acestea, mă leg, cu ajutorul Domnului, să sosesc la Paris cu toate picturile către sfîrşitul lui februarie, cel mai tîrziu. Dar dacă va fi nevoie să mă aflu acolo mai înainte, nu mă voi abate de la datoria mea. Îl rog deci să-mi trimită, cît mai curînd îndrumări lămurite, astfel ca să ştiu cum să orînduiesc lucrurile, căci cu nici un chip nu doresc să sosesc la Paris după plecarea curţii. Vă rog fierbinte, de asemenea, să îndemnaţi pe domnul de Saint-Ambroise să-mi facă cunoscută, negreşit, data stabilită pentru sosirea mea. Şi dacă se va ivi vreo noutate sau vreo schimbare cu privire la plecarea regelui,

[1] Este vorba de *Fuga lui Lot*, astăzi la Luvru.

vă rog stăruitor să mă vestiţi pe dată. Astfel îmi voi spori obligaţiile pe care le am faţă de domnia voastră (dacă mai este cu putinţă aşa ceva).

Acum două zile am primit pachetul cu cărţi menţionat în lista domniei voastre. Cărţile sînt toate la locul lor, dar nu-mi închipuiam că vor alcătui un pachet atît de mare. Scrisorile cardinalului d'Ossat se înfăţişează într-o formă mai bună decît le văzusem mai înainte, iar cele ale lui Duplessis-Mornay [1] sînt de asemenea binevenite, pentru că nu-mi amintesc să fi auzit pomenindu-se de ele, deşi este o persoană cunoscută pretutindeni şi se bucură de faimă pentru celelalte opere ale lui şi pentru controversa lui cu Du Perron [2]. În schimb, nu vă pot da nici una din lucrările mele, deoarece nu pot găsi aici nimic vrednic de interesul domniei voastre şi al fratelui vostru. Nu am încredinţat încă curierului cartea părintelui Scribanius, împreună cu *Ordonnances des Armoiries*, fiindcă am tras nădejdea de a mai găsi vreo lucrare plăcută pentru domnia voastră; dar nu pot descoperi nimic, afară de o lucrare latină publicată destul de recent de domnul Chifflet [3] care mi se pare foarte valoroasă şi poartă titlul: *De Sacra Lindone Vesutina aut Sepultura Christi* [4]. Mîine voi avea un exemplar şi vi le voi trimite pe toate trei, cu primul poştalion. Mai am de asemenea un desen desăvîrşit, făcut după mumia din colecţia mea, astfel că fratele domniei voastre îl poate studia,

---

[1] Duplessis-Mornay (1544—1623) este autorul *Tratatului despre instituţia euharistiei* şi presupus autor al lucrării *Vindiciae contra tyrannos (Proces tiranilor)*, apărută în 1579, un îndrăzneţ protest împotriva absolutismului. A devenit consilierul lui Henric al IV-lea, îndemnîndu-l la moderaţie, în împrejurări grave.

[2] Du Perron (1556—1618), cardinal şi polemist francez celebru, este autorul lucrării *Elogiul lui Ronsard*. El a obţinut pentru Henric al IV-lea iertarea pontificală.

[3] Jean Jacques Chifflet (1588—1660) a fost medicul arhiducesei Isabella şi al regelui Filip al IV-lea.

[4] *Despre sfîntul giulgiu de la Besançon sau Punerea în mormînt.*

dar nu îndrăznesc să-l trimit împreună cu cărţile, deoarece ar trebui să fie făcut sul, ca să ocupe foarte puţin loc. Deşi nu este decît o singură foaie de hîrtie, cred că va fi mai sigur să îl învelesc într-una din pînzele mele ; în acest fel va fi totodată mai bine ocrotit de umezeală. Dar am să mai chibzuiesc la acesta, încă o dată, pentru că este gata şi nu vreau să vă las curiozitatea aprinsă atîta vreme. Pînă atunci, *Monsieur* [1], vă rog să mă socotiţi cu totul la dispoziţia domniei voastre şi dacă, prin amînarea plecării mele de aici, se va ivi primejdia de a nu vă găsi la Paris, negreşit mă voi zori anume pentru acest singur temei. Mă veţi îndatora inştiinţîndu-mă la vreme. Mă încredinţez bunei graţii a domniei voastre asigurîndu-vă că voi fi, *Monsieur*, cît voi trăi, prea umilul vostru slujitor,

PETER PAUL RUBENS

CĂTRE VALAVEZ

Antwerp, 10 ianuarie 1625

Domnule,

Sînt bucuros să aflu că, pe cît se pare, aţi primit în stare bună aparatul pentru mişcarea perpetuă, deoarece tubul de sticlă nu era spart. Cred că fratele domniei voastre are încă îndrumările trimise de mine, cu mult în urmă, pentru a pune în mişcare maşinăria. Dar, spre a fi sigur că nu lipseşte nimic, pentru orice împrejurare, cu primul prilej îi voi reîmprospăta memoria, lucru pe care, într-adevăr, se cuvenea să-l fi şi făcut. Vă rog însă să credeţi că scurtul răgaz ce-mi rămîne ca să termin picturile pentru regina-mamă, pe lîngă cealaltă muncă a mea, face din mine zilele acestea cel mai ocupat şi mai hărţuit om din lume. Vă

1 Domnule. (În franceză, în text.)

mulțumesc pentru amănunțitele instrucțiuni trimise, care sînt la fel cu cele primite din partea domnului de Saint-Ambroise, și anume, că trebuie să fiu la Paris cu toate tablourile mele, pe ziua de 2 sau 3, ori cel mai tîrziu pe 4 februarie. Timpul rămas este atît de limitat, încît voi fi nevoit să mă opresc din lucru chiar de azi, altminteri culorile nu vor avea vreme să se usuce, sau eu nu voi avea timp pentru călătoria de la Antwerp la Paris. Cu toate acestea, nu va însemna un mare neajuns, căci, în orice caz, va fi necesar să retușez întreaga lucrare la fața locului (vreau să spun, chiar în galerie). Nu are însemnătate dacă rămîne mai mult ori mai puțin de făcut, pot fi înfăptuite toate o dată și rezultatul este același, fie că voi face treaba la Antwerp sau la Paris. Deși cred că *Madame* [1] își va întîrzia plecarea (deoarece totdeauna apare cîte o întîrziere în treburile mărimilor), nu doresc să mă bizui pe această presupunere, ci prefer să fiu cît mai punctual posibil cu picturile mele. Cel mai mult mă frămîntă faptul că tabloul pictat pentru cardinal nu poate fi terminat întru totul, după părerea mea, iar dacă ar fi gata, nu s-ar usca de ajuns ca să-l aduc cu mine. Dar, deși cu dragă inimă aș sluji pe Înălțimea Sa, cunoscînd bine ce lucru prețios este să te bucuri de favoarea lui, nu socot de mare însemnătate dacă voi desăvîrși lucrarea la Antwerp sau la Paris. Pînă la urmă, sper că va fi la fel de mulțumit de hărnicia mea ca și regina-mamă și că voi găsi vreun subiect pe gustul lui. Sînt nespus de măgulit să aflu de la domnia voastră că *Madame* pare a dori să-mi vadă tablourile înainte de plecarea ei și voi fi fericit să-i împlinesc această dorință. Soțul ei, prințul de Wales, este cel mai mare iubitor de pictură pe care-l cunosc în tagma prinților. A și cumpărat ceva pictat de mîna mea, prin mijlocirea agentului englez rezident la Bruxelles, a stăruit atît de

[1] Sora regelui.

mult spre a dobîndi portretul meu, încît nu l-am putut refuza. Căci, deşi nu consider potrivit să trimit propriul meu portret unui prinţ de asemenea rang, pînă la urmă mi-a învins modestia. Iar dacă alianţa proiectată ar fi căpătat fiinţă, ar fi trebuit să plec în Anglia ; dar cum această prietenie s-a spulberat, relaţiile dintre indivizi s-au răcit de asemenea, deoarece soarta celor mari totdeauna trage după sine pe toate celelalte. Cît despre mine, vă pot încredinţa că nu se află fiinţă mai puţin pătimaşă în treburile publice, afară doar de împrejurările cînd sînt în joc averea şi persoana mea, înţelegînd că *(ceteris paribus)* [1] consider lumea întreagă drept patria mea şi cred, deopotrivă, că aş fi foarte bine primit oriunde m-aş duce.

Aici se presupune că Valtellina [2] este pierdută şi că există o foarte strînsă înţelegere între papa şi regele Franţei. Doar atîta despre acest subiect ; dar, cu privire la Breda, marchizul de Spinola este tot mai ferm decis să cucerească oraşul care, vă pot asigura, este atît de temeinic împresurat, încît nici o putere din lume nu-l poate salva, doar dacă asediatorul nu va fi rechemat din ordinul expres al stăpînului său, ca să preîntîmpine un eşec în altă parte (ceea ce nu cred). De le începutul războiului nici o clipă nu a plănuit să ia cu asalt oraşul, ci să-l cucerească prin blocadă. Se fac mari pregătiri pentru apărarea provinciilor Artois, Luxemburg, Hainault şi Flandra. Dea Domnul să pot pleca şi să mă întorc teafăr, înainte de a se produce o ruptură. De astă dată nu mai am nimic de adăugat, decît că vă sărut mîinile foarte umil, încredinţîndu-mă bunei voinţe a domniei voastre din toată inima şi asigurîndu-vă că vă voi rămîne devotat cît voi trăi.

I-am înmînat lui Antoine Muys un mic pachet cuprinzînd trei cărţi — sau, mai degrabă, două — întrucît *Ordonnances des Armoiries* constă

1 Toate celelalte fiind egale. (În latină, în text.)

2 Ţinut în nordul Italiei, între lacul Como şi rîul Adda.

dintr-un singur *in folio*. Celelalte două sînt *Princeps Christiano — politicus*[1] de părintele Scribanius și *De Linteis Salvatoris*[2] de domnul Chifflet. Puteți fi sigur că veți plăti un preț ridicat pentru ele, căci jupîn Antoine nu a taxat niciodată mai puțin de doi franci transportul. Las pe seama domniei voastre să scădeți din sumă dacă o veți socoti exagerată; după părerea mea, puteți oferi ceva peste jumătate din prețul pretins. Nu trimit desenul cu mumia, pe care-l voi aduce o dată cu picturile.

PETER PAUL RUBENS

CĂTRE INFANTA ISABELLA

Paris, 15 martie 1625

Serenisimă Doamnă,

De cînd v-am scris la Montfort, cu ultima poștă, am primit alt raport foarte curios privitor la sosirea la această curte a ducelui de Neuburg avînd autorizarea regelui de a negocia și a încheia un armistițiu cu olandezii. Cu toate că recunosc valoarea, capacitatea și hărnicia acestui duce, mi se pare foarte straniu, cu atît mai mult cu cît știm cu certitudine că această decizie a Maiestății Sale se bazează pe temeiuri foarte slabe și că toată această treabă este datorată stăruinței secretarului de Bie[3]. Acest om crede că, prin mijlocirea unui anume Fuquier, de la curtea Franței, a încheiat o importantă negociere cu favoritul regelui, numit Toiras[4]. Deoarece existau unele indicii despre această

---

[1] *Prințul creștin politic.*

[2] *Despre mormîntul Mîntuitorului.*

[3] Guillaume de Bie, secretar al administrației financiare din Bruxelles, ca și domnul T'Serclaes, încă din 1621, încercase să inițieze negocieri cu olandezii.

[4] Jean Saint Bonnet de Toiras, căpitan în gardă și, din 1625, guvernator al fortului St. Louis din La Rochelle, a devenit, în 1630, mareșal.

întorsătură, înainte de plecarea mea din Bruxelles, m-am informat cu grijă despre calitățile acestor personaje. Apoi, văzînd că afacerea nu este o taină și ținînd seama de prudența seniorului de Meulevelt [1] i-am spus totul, cu gîndul de a afla intenția și judecata sa în această problemă de stat. Înălțimea Voastră va afla opinia sa din propria lui scrisoare, anexată aici, dar care nu este la fel de explicită ca a mea, deoarece el nu a fost informat despre tratativele duse de alți agenți diplomatici, mai ales cu catolicii. Deși sînt sigur că Înălțimea Voastră știe tot ce se pune la cale, și poate că are motive, necunoscute mie, de a aproba acțiunea lui de Bie, nădăjduiesc că Înălțimea Voastră nu va fi jignită dacă îmi exprim opinia după capacitatea mea și cu libertatea obișnuită. Fac acest lucru cu atît mai multă cutezanță, deoarece seniorul de Meulevelt consideră că problema are mare însemnătate. Iată de ce a judecat necesar să trimită urgent acest sol Înălțimii Voastre, în scopul de a putea ști cum să ne purtăm la sosirea ducelui la această curte, care poate să aibă loc curînd.

Urmează, deci, că această negociere s-ar cuveni să fie judecată atît după originea, cît și după autorul ei, care se numește Fuquier, după cum am spus. Nu știu ce vrea — la această curte — omul acesta are cea mai proastă reputație, este deprins să ia bani folosind tot soiul de pretenții neîntemeiate, spre dauna celor din jur. *(Notă marginală :* Acest om este bine cunoscut de către seniorul de Meulevelt, care îl judecă întocmai cum l-am descris eu.) El l-a adus, anul trecut, pe de Bie la Paris și i-a vîrît în cap ideea că, pentru a înfăptui acest armistițiu, ar fi necesar să cîștige de partea lui, sau chiar să mituiască, pe favoritul regelui, domnul de Toiras, cu care acest Fuquier a pretins că este extrem de intim. Aceasta este calea propusă de de Bie ducelui de Neuburg. *(Notă marginală :*

---

1 Henri de Vicq, senior de Meulevelt, a fost ambasadorul infantei Isabella la curtea Franței.

Mai întîi personal, și apoi prin scrisori trimise de duce pe cînd se afla în Spania.) Iar dînsul, cu bunătatea şi credulitatea lui, (însuşire caracterizînd persoanele bineintenționate) s-a încrezut pe deplin în de Bie şi i-a informat pe regele și pe miniştrii lui despre acest proiect. Dacă nu cumva greşesc, a fost precizată pînă şi suma la care să se ridice mita ; aceasta ar fi însă de mică însemnătate, căci partea cea mai mare ar rămîne celor care au încheiat tîrgul, dacă acest plan ar fi dus vreodată la îndeplinire. După părerea noastră, cîntărind actuala stare de lucruri de la această curte, credem cu fermitate că nu ar putea fi luată nici o hotărîre care să fie mai străină de ţelul urmărit, sau mai ruşinoasă pentru Maiestatea Sa. Pentru că, în primul rînd, ducele venind din Spania, ar stîrni bănuială : ar putea fi chiar interesat în înfăptuirea armistiţiului spre folosul proprietăţilor sale, care suferă mult de pe urma războiului purtat în Flandra şi, astfel, i se va acorda puţină încredere. Va apărea ca şi cum Spania ar încerca, prin mijlocirea ducelui şi (ceea ce este mai rău) a francezilor, să cadă la învoială cu rebelii săi. Aceasta pare o acţiune cu totul contrară onoarei Maiestăţii Sale, deoarece el ar face avansuri care, după părerea noastră, ar fi zadarnice și lipsite de roade. Căci pentru francezi este o maximă de stat să păstreze războiul mereu aprins în Flandra şi să provoace regelui Spaniei cheltuieli şi tulburări continue. Această atitudine au arătat-o oferind atît de mult sprijin (olandezilor), în bani şi în oameni, de la începutul domniei lui Henric al IV-lea pînă în zilele noastre. Înălţimea Voastră poate îşi aminteşte că prinţul de Orania a susţinut totdeauna, sus și tare, prin intermediul catolicilor, că dacă negocierile ar ajunge la cunoştinţa regilor Franţei și Angliei ar fi rupte pe loc ; şi că s-a plîns (deși cred că pe nedrept) că am trimis depeşele lui în Franţa numai spre a dezbina confederaţia statelor Olandei şi a strica relaţiile prieteneşti cu coroana acestei

țări. Așadar, propunerea ducelui de Neuburg va servi doar spre a dezvălui secretele noastre și a-i avertiza la vreme pe vrăjmașii noștri francezi pentru a ne opune planurile lor cu mai mare siguranță și tărie, ca să le ducă la neizbîndă, în pofida puterii lor ; acțiunea aceasta l-ar scîrbi cu totul pe prințul de Orania și ar avea drept rezultat ruperea tuturor celorlalte negocieri care sînt de pe acum atît de înaintate, după cîte știe, Înălțimea Voastră. Nu pricep cum ar putea francezii să înlăture, în vreun fel, stavila care singură împiedică succesul inițiativei noastre, de vreme ce spri jină partidul opus cu tot atîta perseverență, ca și cum eșecul ei ar sluji propriul lor interes. Iar mie mi se pare ridicol să cred că prin stăruințele lor se așteaptă ca noi să renunțăm la asediul Bredei sau ca prințul să cedeze în fața pretențiilor lor. Este o nerozie să crezi, fie că francezii doresc acest lucru, ori că vor găsi mijloacele nimerite pentru încetarea ostilităților, cît de cît mai lesne decît am putea găsi noi, dacă am dori. În sfîrșit, nu avem nevoie nici de îngăduința lor, după cum știe Înălțimea Voastră, nici de mijlocirea ducelui ; nici nu este necesar să cumpărăm de la francezi ceea ce putem căpăta pe degeaba.

Cît despre Toiras, Înălțimea Voastră poate să mă creadă cînd spun că este o nebunie să așteptăm de la el ceva care nu stă în puterea lui. *(Notă marginală :* Dacă, totuși, Toiras pleacă urechea la propunere, Înălțimea Voastră va vedea că va fi trădare și joc dublu din partea lui, îngăduindu-i să dezvăluie totul regelui și să-și dovedească fidelitatea și integritatea întocmai cum a făcut domnul van Kessel cu părintele Ophovius.) Căci Toiras nu se amestecă în treburi de stat, ci este privit ca un înțelept și modest gentilom care nu are altă sarcină decît comanda fortului St. Louis, de lîngă La Rochelle. A venit la curte la instigația lui Sou-

bise[1], cu gîndul de a negocia pentru un port pe care vrea să-l construiască la fortăreaţa aceea, şi se socoteşte că peste cîteva zile va pleca din nou. Trebuie să ne dăm seama că întreaga cîrmuire a acestui regat se află acum în mîinile reginei-mame şi ale cardinalului Richelieu, care i se opun lui Toiras de cîte ori pot şi care ar fi ostili oricărei acţiuni angajate de el sau pentru el.

Cît despre simpatia deosebită pe care i-o arată regele, el este în ochii Maiestăţii Sale cu mult mai prejos de noul favorit, numit Barradas[2]. Acest om se bucură de asemenea trecere, încît întreaga curte este uluită şi chiar cardinalul îl pizmuieşte, peste măsură, şi caută prin toate vicleşugurile posibile să-l facă a-i fi îndatorat. (*Notă marginală :* După toate, regele i-a spus lui Barradas că nu are căderea să se amestece în cîrmuirea treburilor, nici măcar să se gîndească a lua parte la probleme de stat.)

Luînd în consideraţie toate motivele amintite mai sus, cer Înălţimii Voastre îngăduinţa de a-mi înfăţişa deschis părerea, de vreme ce Înălţimea Voastră mi-a şi făcut onoarea, în alte imprejurări, de a mă consulta asupra aceluiaşi subiect. Consider pe ducele de Neuburg foarte capabil de a negocia acest tratat, dar nu aici, la această curte, unde armistiţiul este urît mai mult decît orice pe pămînt. Mai mult încă, aud din toate părţile, spre mîhnirea mea, că sînt slabe nădejdi de succes. Şi bănuiesc, cunoscînd firea acestui prinţ, că afacerea va fi în curînd publică pretutindeni, şi las pe seama Înălţimii Voastre să cîntărească ce urmări va avea. Prin urmare ni se pare necesar, seniorului de Meulevelt şi mie, ca Înălţimea Voastră să-l oprească

[1] Benjamin de Rohan (1583—1642) a luptat mai întîi în Olanda, sub comanda lui Mauriciu de Nassau, şi apoi a împărţit conducerea partidului Reformei din Franţa cu fratele său Henric, duce de Rohan.

[2] François de Barradas s-a bucurat de favoarea regală pînă în 1626, cînd Richelieu a izbutit să-l înlăture fiindcă s-a opus planului de a căsători pe ducele de Orléans, fratele regelui, cu domnişoara de Montpensier.

prin toate mijloacele pe de Bie (*notă marginală*: cred că a și primit învoirea Înălțimii Voastre de a veni de Paști), care spune că este dispus să meargă cu poștalionul chiar pînă la Orléans, ca să-l întîlnească pe duce, cu gîndul de a-l asista în această negociere. Ar fi de asemenea un lucru bun dacă Înălțimea Voastră i-ar atrage luarea aminte ducelui (înainte de a putea fi făcute aici unele tatonări) să nu-și ia asupra lui nici o obligație fără a consulta mai întîi pe Înălțimea Voastră, și că ar trebui, așadar, să se ducă direct la Bruxelles, fără a se mai opri de loc la această curte. Iar după ce Înălțimea Voastră va fi avut vreme de a gîndi asupra acestei acțiuni și a afla despre intenția și îndrumările lui, poate ajunge la hotărîrea care i se pare mai potrivită.

Între timp, rog stăruitor pe Înălțimea Voastră să mă înștiințeze cît de curînd despre felul cum trebuie să mă port față de duce în această afacere. Seniorul de Meulevelt dorește de asemenea să fie informat de intenția Înălțimii Voastre (deoarece este foarte posibil ca ducele să caute sprijinul lui la această curte) și se întreabă dacă s-ar cuveni să-l încurajeze, sau să-l oprească, de a se amesteca. Eu însumi, deși sînt doar o mică unealtă, aș putea — folosind înclinarea ce arată totdeauna pentru mine ducele — servi la abaterea gîndului său, dacă aș fi informat despre voința Serenisimei Voastre Maiestăți, căreia mă supun foarte umil. Vă cer iertare, dacă sînt prea cutezător, și rog pe Înălțimea Voastră să mă creadă că sînt călăuzit doar de zelul meu întru slujirea regelui și a Înălțimii Voastre și pentru bunăstarea țării mele.

Cu aceasta închei și, cu adîncă reverență, sărut picioarele Serenisimei Voastre Înălțimi.

PETER PAUL RUBENS

Deoarece marchizul de Mirabel, ambasadorul catolic la această curte și o persoană foarte prudentă și discretă, a prins de veste de misiunea ducelui de a trata această problemă și o

judecă foarte aspru, cred că va încerca să împiedice îndeplinirea ei. De aceea, va fi necesar ca Înălţimea Voastră să furnizeze cît mai curînd îndrumări, ca să nu poată fi făcut aici nici un pas greşit, contrar intenţiei Înălţimii Voastre, care poate cunoaşte lucruri pe care noi nu le putem pătrunde, cu mintea sau nu ne este permis a le cunoaşte — vorbesc numai pentru mine — căruia îmi este de ajuns un singur cuvînt al Înălţimii Voastre, ca să mă supun.

Dacă este vorba de soluţionarea generală a tuturor diferendelor existente între coroanele Spaniei şi Franţei, ar fi mai bine, după părerea noastră, ca primele demersuri să fie făcute de legatul papal[1] — care se spune că va veni în curînd, cu siguranţă, la această curte — ca persoană neutră. Şi dacă apoi s-ar manifesta dorinţa de a include şi chestiunea armistiţiului, în scopul de a înlătura obstacolul războiului din Flandra, care pricinuieşte mari neajunsuri şi stînjeneşte relaţiile prieteneşti dintre cele două ţări, ar fi mai cuminte ca asemenea propunere să vină de la o terţă parte, cum este legatul, care nu suferă prejudicii nici nu este bănuit de nimic, decît din partea unui prinţ care are cele mai mari interese în Spania şi vine direct de la această curte. *(Notă marginală :* Toate acestea sînt spuse cu supunerea şi scuzele cuvenite.) Căci această afacere nu poate fi negociată în treacăt. Sau, cel puţin, dacă ducele urmează să se ocupe de ea, un moment mai oportun şi mai prielnic ar fi după sosirea legatului şi după ce eminenţa sa va fi făcut propuneri pentru soluţionarea situaţiei din Italia şi din Valtellina. Pe această cale, un tratat ar putea fi uşor legat de celălalt, din cauza sprijinului dat de regele Franţei şi din alte motive similare.

---

[1] Cardinalul Francesco Barberini, nepotul lui Urban al VIII-lea.

Cer din nou iertare Înălțimii Voastre, pentru că mă arăt prezumțios vorbind prea slobod despre chestiuni de asemenea răspundere.
Dacă aş fi informat de voința Înălțimii Voastre, le-aş putea scrie lui don Diego [1] şi contelui Olivares pe această temă ; i-aş fi scris şi marchizului Spinola, dar n-am îndrăznit să risc. Dacă Înălțimea Voastră consideră înțelept acest pas, i-ați putea comunica excelenței sale informația. Dar rog pe Înălțimea Voastră să păstreze secretul şi să arunce în foc această scrisoare. Căci sînt cel mai devotat şi conştiincios slujitor al ducelui de Neuburg şi n-am motiv de a păstra cîtuşi de puțin pică domnului de Bie (după cum ştie Domnul Dumnezeu). Dimpotrivă, sînt prietenul lui şi în nici un chip nu doresc să-i stîrnesc animozitatea. Gîndul la bunăstarea obştească şi slujirea Înălțimii Voastre mă stăpîneşte însă mai puternic decît oricare altă pasiune. Mă las deci pe seama prudenței şi discreției Serenisimei Voastre Alteţe.

CĂTRE PEIRESC

Paris, 13 mai 1625

Domnule
Alaltăieri, *(notă marginală :* 11 mai) *Madame* [2] sora regelui, a fost cununată prin procură. cu toată solemnitatea cuvenită, cu ducele de Chevreuse, în numele regelui Angliei. A oficiat slujba cardinalul de la Rochefoucauld. Veți afla mai multe amănunte din diferite scrieri şi rapoarte tipărite, la care trebuie să vă îndrept [3]. Căci, ca să vă spun adevărul, mi-am pierdut toată plăcerea aşteptată de la această ceremonie din cauza accidentului întîmplat fratelui

1 Don Diego Messia, ulterior marchiz de Leganés,
2 În franceză, în text.
3 Cea mai amănunțită relatare a apărut în vol. XI din *Mercure Français ou l'histoire de notre temps* (Paris, 1626).

domniei voastre, domnul de Valavez. Se afla cu mine în acelaşi balcon rezervat suitei ambasadorului englez şi în care se adunaseră un mare număr de privitori. *(Notă marginală:* Datorită marii sîrguinţe a domnului Valavez, a obţinut locul acela, aflat tocmai în faţa platformei unde se desfăşura ceremonia.) Deodată, sub enorma povară a acestei mulţimi, bîrnele de lemn s-au prăbuşit şi, spre oroarea şi încremenirea mea, l-am văzut pe fratele vostru, care stătea chiar lîngă mine, căzînd o dată cu ceilalţi. Eu stăteam pe marginea unei schele alăturate, care a rămas neatinsă, *ut solemus aliquando duabus sellis sedere* [1]. Abia am avut vreme să-mi trag piciorul de pe schela care se prăbuşea şi să-l pun pe duşumeaua rămasă neclintită. Iar acolo, in partea cealaltă, nimeni nu avea putinţa de a trece, fără să cadă. De aceea, în momentul acela nu am fost în stare să-l văd pe fratele vostru sau să aflu de soarta lui, dacă era rănit sau ba. Am fost silit să rămîn copleşit de neliniște pînă la sfîrşitul ceremoniei. Şi apoi, strecurîndu-mă cît am putut de iute, l-am găsit acasă, cu o rană în frunte. Am fost grozav de abătut de această întîmplare, cu atît mai mult cu cît, din ceata de treizeci şi mai bine de persoane care au căzut, n-am auzit ca altcineva să fi fost rănit ori să fi rămas cu vînătăi. Ţeasta nu i-a fost atinsă, doar carnea, şi dacă nu ar avea vînătăi în jurul rănii, cred că s-ar tămădui în cîteva zile. Dar cum contuzia este apropiată de rană, infecţia poate fi trasă afară chiar prin deschizătura rănii. Slavă Domnului, nu are febră, deoarece a folosit numaidecît leacuri potrivite, ca de pildă luare de sînge şi injecţii ca să împiedice vreo tulburare. Nădăjduiesc, prin urmare, că peste cîteva zile îşi va redobîndi sănătatea. Ceea ce l-a necăjit mai rău a fost faptul că accidentul acesta s-a petrecut tocmai la vremea sosirii legatului papal şi se teme că nu va

[1] La fel cum obişnuim uneori să stăm între două scaune. (În latină, în text.)

fi în stare de a vă împlini dorința, și pe-a sa personală, de a prezenta omagii eminenței sale și gentilomilor din suita lui. Nu cunoaștem încă ziua precisă a sosirii legatului la Paris, dar este sigur că sîmbăta trecută, la 10 mai, ajunsese la Orléans și că astăzi, în 13, va poposi la Etampes. Această călătorie a legatului pare să fi fost însoțită pînă acum de multe prevestiri rele, mai cu seamă boala subită care a dat peste unchiul lui, signor Magalotti, imediat după sosirea acestuia la curte, în calitate de vestitor al legatului. Doctorii au renunțat a se mai îngriji de el, căci nu sînt în stare, nici chiar luîndu-i mult sînge sau prin oricare alt remediu, să alunge frigurile lui maligne. Dacă fratele vostru nu este iarăși pe picioare și capabil să urmeze îndrumările primite, îmi va fi greu să găsesc o ocazie de a prezenta respectele mele acestor personaje distinse, pe care le descrieți în scrisoare în cuvintele voastre expresive. Mai intîi este signor Aleandro, de la care în scurtă vreme ați aflat multe lucruri însemnate *(notă marginală:* după cum spuneți din modestie), dar nici unul din ele, sînt sigur, nu vă era necunoscut. Acum, dacă aș avea norocul să stau puțin de vorbă cu dînsul, aș putea fi instruit și mai mult și aș izbuti să îndrept tot soiul de greșeli ! Ar fi fost de asemenea o favoare deosebită pentru mine să mi se permită a săruta mîinile cavalerului del Pozzo și ale lui signor Doni, amîndoi persoane cu mare faimă și vestite pentru cunoștințele lor în domeniul antichității și pentru dragostea lor ce-o arată lucrurilor frumoase.

Sînt oarecum îngrijat din cauza treburilor mele personale, care desigur că suferă din pricina evenimentelor publice. Sub această apăsare a treburilor obștești nu pot înfățișa nici o cerere, fără a-mi atrage mustrarea de-a a obosi pe regină cu chestiuni particulare. În ciuda acestei situații voi pune în joc puținul talent pe care-l am, pentru a obține să fiu plătit înainte de plecarea miresei, care se va întîmpla

pe la Rusalii. Regina-mamă şi regina domnitoare o vor însoţi pînă la Boulogne, iar regele pînă la Amiens. Sînt sigur că regina-mamă este foarte satisfăcută de munca mea, aşa cum mi-a spus în multe rînduri cu vorbele ei şi a repetat-o de asemenea tuturor. Regele mi-a făcut de asemenea cinstea de a veni să vadă galeria noastră ; a fost prima dată cînd a pus piciorul în acest palat, pe care au început să-l clădească cu şaisprezece-şaptesprezece ani în urmă. *(Notă marginală :* La vremea aceea eram la pat, din vina unui cizmar care, probîndu-mi un pantof nou, aproape mi-a betegit piciorul. Am stat în casă zece zile şi chiar acum, deşi pot călări, mai simt foarte tare efectele.) Maiestatea Sa şi-a arătat deplina satisfacţie privind picturile noastre, după rapoartele tuturor celor care erau de faţă, mai cu seamă domnul de Saint-Ambroise. A servit ca interpret al subiectelor, schimbînd sau ascunzînd înţelesul adevărat cu mare iscusinţă. Cred că v-am scris că un tablou, reprezentînd *Plecarea reginei din Paris,* a fost îndepărtat şi în locul lui am pictat altul, în întregime nou, reprezentînd *Fericirea din vremea regenţei sale.* Acesta arată înflorirea regatului Franţei, renaşterea ştiinţelor şi a artelor prin mărinimia şi splendoarea Maiestăţii Sale, care stă pe un tron scînteietor şi ţine în mînă o balanţă, păstrînd echilibrul lumii prin chibzuinţa şi echitatea sa. Subiectul acesta, care nu atinge în mod specific *la raison d'état* [1] a acestei domnii, nici nu i se aplică vreunui individ, a stîrnit multă plăcere şi cred că dacă celelalte subiecte ne-ar fi fost încredinţate, în întregime, ar fi trecut — atît cît priveşte curtea — fără nici un fel de scandal sau murmure. *(Notă marginală :* Cardinalul a remarcat acest lucru prea tîrziu şi a fost foarte necăjit că noii supuşi erau luaţi prin surprindere.) Pentru viitor, cred că nu vor lipsi dificultăţile cu privire la subiectele din cealaltă galerie, care ar trebui să fie tratate liber

---

[1] Raţiunea de stat. (În franceză, în text.)

şi neîmpiedicate de nici un scrupul. Tema este atît de vastă şi măreaţă, încît ar oferi inspiraţie destulă pentru zece galerii. Dar cardinalul de Richelieu, deşi i-am dat în scris un program concis, este atît de ocupat cu guvernarea statului încît n-a avut timp nici măcar să arunce o privire asupra lui. De aceea m-am decis ca, îndată ce voi fi obţinut lichidarea socotelilor mele, să plec imediat şi să las pe seama lui şi a domnului de Saint-Ambroise să-mi trimită pe îndelete hotăririle lor, chiar de vor fi un talmeş-balmeş, după metoda lor şi, de azi pînăntr-un an, poate mă voi afla la Antwerp [1].
Pe scurt, sînt sătul de această curte şi, dacă nu-mi dau satisfacţie imediat, la fel cu punctualitatea arătată de mine în slujirea reginei-mame, s-ar putea (fac această confidenţă *entre nous* [2]) să nu mă mai întorc aşa de curînd. Dar, ca să fiu sincer, pînă azi nu mă pot plînge de atitudinea Maiestăţii Sale, pentru că întîrzierile au fost îndreptăţite şi scuzabile. Între timp, vremea trece şi mă aflu departe de casă, spre marele meu necaz.
Nu avem veşti din Belgia ; asediul Bredei continuă ca de obicei, fără incidente, aşa cum aflăm din scrisorile primite la 6 mai. Dar cred că nu poate merge mai departe în acest fel, deoarece cele două tabere (ambele la fel de puternice) sînt prea apropiate una de alta. În concluzie, mă încredinţez bunăvoinţei voastre şi vă sărut mîinile, din toată inima.
Umilul vostru slujitor,

PETER PAUL RUBENS

Paris, în locuinţa fratelui vostru, 13 mai, 1625.

P.S. Mă simt atît de impresionat de accidentul fratelui vostru, ca şi cum l-aş fi suferit

[1] Între Rubens şi cardinal se creaseră disensiuni provocate mai ales de manevrele şi insinuările cîtorva adepţi ai lui Richelieu.
[2] Între noi. (În franceză, în text.)

chiar eu, pentru că în oricare prilej nu a uitat să-mi facă toate serviciile posibile, în lucruri mici sau mari, tot ceea ce ar putea aştepta cineva de la propriul său frate.

CĂTRE VALAVEZ

Antwerp, 3 iulie 1625

Domnule,

De vreme ce aşa aţi recomandat şi deoarece signor Aleandro îmi promite să nu lase pe nici un alt gentilom să vadă aceste tipărituri, le predau în mîinile lui fără a le retuşa, după cum vedeţi. Cred că, afară de două camee mai mari, o veţi găsi pe cea cu *cuadriga triumfală* foarte aleasă şi demnă de consideraţie. Este cu totul ieşită din comun şi plină de detalii frumoase, a căror interpretare voi fi bucuros să o aflu de la signor Aleandro, ca şi numele împăratului. Seamănă, mai mult decît cu oricare altul, cu Teodosiu, dar altminteri amănuntele s-ar potrivit cu numele lui Aurelian sau Probus. Şi, de asemenea, remarcabile îmi par cele două figuri cu fascii şi globuri în mîini, aflate pe ambele laturi ale figurii triumfale [1].

---

[1] În 1620, Peiresc a descoperit, în tezaurul de la St. Chapelle din Paris, o mare camee din sardonix, crezînd că reprezintă *Apoteoza împăratului August*. Cameea, acum la Biblioteca Naţională din Paris, reprezintă de fapt, *Glorificarea lui Germanicus*. Cea de a doua camee mare la care se referă este aceea de la Viena. Cele două piese erau după spusele lui Peiresc „cele mai minunate camee văzute vreodată, din toate cîte au rămas de la antici". Din 1621, cei doi prieteni pregăteau o importantă lucrare de specialitate, asupra celor mai faimoase geme gravate ale antichităţii, urmînd a fi publicată, cu gravuri de Rubens. Din motive rămase necunoscute, proiectul nu a fost înfăptuit. Cameea cu *Cuadriga triumfală*, atît de elogiată de pictor, se află la Biblioteca Naţională din Paris, sub titlul *Triumful lui Liciniu.*

Cu prima diligență, care pleacă din Antwerp sau Bruxelles spre Paris, veți primi exemplare din *Electorum Rubenii, Homiliis Asterii et Parentalibum Rubenii* și *Epistolarum Isidori Pelusiotae* [1], care, toate laolaltă, alcătuiesc un pachet prea mare pentru a fi trimis cu poşta. Sînt mirat că Justo [2] întîrzie atîta : negreşit, zăbava lui îmi pare excesivă. S-au împlinit acum douăzeci de zile de la plecarea mea și domnul Frarin mi-a scris la 19 iunie că fondurile erau pregătite şi mi se va plăti în ziua următoare. Sînt nespus de indignat de lipsa de punctualitate a domnului d'Argouges, aşa cum v-am scris cu ultima poștă. Mă îndoiesc că a lichidat conturile pînă acum, fiindcă domnul Frarin încă nu mi-a scris nimic cu poşta aceasta, ceea ce-mi pare un semn rău. Sper, totuşi, că nu va fi vreo neglijență, cel mult, oarecare întîrziere. Pentru că mi se pare de necrezut ca, la cererea domnului de Saint-Ambroise, să nu-i acorde deplină satisfacție domnului Frarin, sau, din lipsă de fonduri, să nu-i dea asigurarea că scrisorile de schimb nu vor fi revocate. Cu atît mai mult cu cît (să rămînă *entre nous)* i-am făcut domnului d'Argouges [3] un dar ales : un tablou pictat de mîna mea, care se pare că i-a plăcut foarte mult. Sper să am veşti mai bune cu poşta viitoare.

---

[1] Primele două cărţi sînt de Philip Rubens. Cea dintîi cuprinde şase gravuri făcute de Cornelius Galle — probabil după desene de Rubens. Cealaltă a apărut după moartea lui Philip Rubens și cuprinde culegerea și interpretarea predicilor Sfîntului Asterius, episcop de Amasus, din secolul al XIV-lea. Philip Rubens le găsise în biblioteca cardinalului Ascanio Colonna, în perioada cînd era secretarul acestuia. Prin *Parentalibus*, Rubens înțelege poemele fratelui său și cele scrise de prietenii pictorului la moartea lui. Ultima carte este o colecție a celor 569 de scrisori ale Sfîntului Isidor, redactate în limba greacă și găsite de părintele Shott într-un manuscris, la Vatican.

[2] Se pare că e vorba de Justus van Egmondt, elevul lui Rubens, care l-a asistat la instalarea picturilor la Paris.

[3] Trezorierul Mariei de Medici.

Despre treburile obşteşti am puţine de istorisit. Serenisima Infantă se află încă la Breda, dar întoarcerea ei în acest oraş este aşteptată peste o zi sau două. Olandezii fortifică Zevenbergen şi, pentru ca oamenii noştri să nu-i hărţuiască, au acoperit cu apă toate pajiştile din împrejurimi.
Regina Angliei a sosit sănătoasă şi teafără la Dover, la 22 iunie, dacă nu mă înşel. Regele a plecat acolo cu cîteva zile mai înainte, din pricina lipsei de provizii care, după spusele englezilor, sînt greu de transportat în acel loc, în suficientă cantitate pentru a asigura multă vreme hrănirea unui alai regal cum e cel al Maiestăţii Sale. Dar probabil aţi fost pus la curent cu toate acestea pînă acum, mai cu seamă asupra felului cum regele a ajuns să se întîlnească cu regina, asupra recepţiei, ceremoniei etc.
Cu acestea închei, sărutîndu-vă mîinile din toată inima şi rugîndu-vă să-mi păstraţi bunăvoinţa voastră şi cea a lui signor Aleandro.

Prea iubitorul vostru slujitor,

PETER PAUL RUBENS

CĂTRE VALAVEZ

Bruxelles, 18 octombrie 1625

Domnule,
Nici nu m-am întors bine de la frontiera germană, că sînt obligat să plec pe dată la Dunkerque, ca să prezint Serenisimei Infante un raport asupra negocierilor mele, pe care am izbutit să le duc la capăt spre mulţumirea Înălţimii Sale. La întoarcerea mea la Bruxelles, am găsit scrisoarea voastră atît de binevenită din 26 septembrie pătrunsă de obişnuita voastră curtenie şi politeţe. Fiindcă nu vă mulţumiţi numai să mă onoraţi cu prietenia voastră, ci aveţi grijă ca şi alţii să facă acelaşi lucru, cum

dovedeşte scrisoarea alăturată primită din partea amabilului cavaler del Pozzo. Lucrul acesta m-a încîntat peste măsură deoarece doream să întreţin corespondenţă cu acest gentilom, dar nu vedeam nici un mijloc de a face începutul. Acum aţi asigurat legătura şi nu voi întîrzia să-i răspund, cu primul prilej. Totuşi, deoarece se spune că legatul se întoarce direct la Roma, în acest caz va fi mai sigur să aştept pînă va sosi aici.

De la domnul abate de Saint-Ambroise nu am alte veşti pînă acum, decît cele cuprinse în scrisorile voastre. Probabil că asta se întîmplă fiindcă nu are nimic deosebit să-mi scrie, dar cred că o va face, la timpul cuvenit.

Vă mulţumesc foarte mult pentru relatarea amănunţită a înfrîngerii navale suferite de domnul de Soubise din partea amiralului Montmorency. Olandezii atribuie toată izbînda amiralului lor Haultain[1]. Victoria este cu atît mai sigură, cu cît domnul de Toiras a cucerit şi el Ile de Ré, a cărei stăpînire este atît de importantă, după părerea celor care cunosc această regiune. Tare mă îndoiesc acum că, după ce a obţinut acest avantaj, regele va mai consimţi să ajungă la o înţelegere cu locuitorii din La Rochelle, care pînă astăzi s-au arătat atît de îndărătnici.

Cît despre treburile Italiei, nu se aude nimic sigur aici ; ştim doar că ducele de Feria[2] nu înaintează de loc şi cred că ar fi făcut mai bine să se mulţumească cu defensiva, în loc de a dori să atace.

Contele Tilly are încă de furcă cu împotrivirea regelui Danemarcei. Cînd şi-a împărţit oştenii, în număr de patru-cinci sute, ca să păzească diferite locuri din ţară, au fost măcelăriţi de locuitori, ajutaţi de trupele Danemarcei, cărora li s-a dat drumul în ţară. Dar toate aceste oraşe

---

1 Flota regelui Franţei era întărită cu vase engleze şi olandeze.

2 Guvernator al Milanului şi comandantul trupelor spaniole în Italia nordică.

au fost recîştigate şi tratate cu cruzime. Prinţul de Wallenstein a sosit în acest ţinut, în fruntea unei mari armate. A fost trimis de împărat şi se poartă ca un tiran, arzînd sate şi tîrguri ca oricare barbar; astfel ai putea spune că în această ţară a început cu adevărat războiul [1].

Serenisima Infantă şi marchizul se află tot la Dunkerque, fără a se îngriji de nimic altceva decît de construirea şi înarmarea corăbiilor. La vremea plecării mele, am zărit în portul Mardyk o flotă de douăzeci şi una de corăbii bine înarmate, dintre care nouă erau gata să înalţe pînzele, la primul vînt prielnic. După părerea mea, ar fi un lucru foarte primejdios, deoarece ar trebui să treacă de o escadră de treizeci şi două de corăbii olandeze, care stăteau de veghe, gata să le primească cu o canonadă. Aşteptăm din ceas în ceas veşti despre această ciocnire navală, dar se poate să aflaţi rezultatul bătăliei înaintea noastră, prin Calais.

N-am nimic altceva să vă spun, demn de curiozitatea voastră. Am primit o scrisoare din Paris, de la domnul Gerbier [2]. I-aş fi răspuns, dacă nu m-aş fi gîndit că a şi plecat din capitală, dar scrisoarea lui e veche acum. Îmi povesteşte că a fost trimis la curtea Franţei ca să respingă calomnia părintelui Bérulle [3], care s-a înapoiat din Anglia foarte nemulţumit de tratamentul aplicat catolicilor în această ţară. Nu cred însă că domnul Gerbier singur va izbuti să aibă cîştig de cauză împotriva părintelui Bérulle. Şi deoarece nu-mi mai rămîne ni-

[1] Încă din 1624, regele Cristian al IV-lea al Danemarcei pornise ofensiva în Germania de vest, împotriva contelui Tilly, generalul ligii catolice.

[2] Balthasar Gerbier (1592—1667), comisul ducelui de Buckingham şi agent diplomatic, pe care Rubens îl cunoscuse la cununia regală de la Paris.

[3] Întemeietorul Congregaţiei Oratoriului în Franţa. Urmînd pe regina Henrietta Maria în Anglia, ca duhovnic, a fost suspectat că îl atrage pe Carol I la catolicism. În 1627, a devenit cardinal şi a rămas un dîrz apărător al catolicilor din Anglia, pînă la moartea sa, în 1629.

mic altceva decît să mă încredințez bunelor voastre grații, vă sărut mîinile din toată inima. Prea iubitorul vostru slujitor,

PETER PAUL RUBENS

CĂTRE VALAVEZ

Bruxelles, 28 noiembrie 1625

Nu avem nici o veste însemnată pe-aici, afară de aceea privitoare la corăbiile noastre de la Dunkerque, care au distrus pescuitul de heringi pe anul acesta. Au trimis în fundul mării o seamă de vase de pescuit, dar cu ordinul expres al Serenisimei Infante de a salva tot echipajul lor și a-i trata bine pe marinari : așa s-a și făcut. Să vă dau și știrea care, ca să ajungă pînă la noi, a trebuit să treacă mai întîi prin Franța : anume că flota engleză a reușit o debarcare la Cadiz și a lăsat pe uscat 12.000 de oameni. Unii scriu că au luat cu asalt fortăreața, dar alții neagă acest lucru. Pe scurt, întreaga Spanie a pus mîna pe arme și aleargă către acest punct al țării — cu atît mai mult cu cît maurii din Alger au amenințat să li se alăture englezilor și olandezilor, sau să atace din altă parte. Această acțiune a fost un un act de bravură din partea lui Buckingham și-mi pare o măsură necugetată, nemaiauzită, un act de disperare. Să se alieze cu turcii și cu maurii, ca să răstoarne stăpînirea creștină, tocmai cei care propovăduiesc o religie „reformată“ ; cum o numesc ei ! Care va fi rezultatul, vom afla de la un sol special, cu mai mare amănunțime, deși nu încape nici o îndoială că aceste vești sînt certe [1]. Între timp, curtea,

[1] La 3 octombrie 1625, o flotă engleză compusă din otpzeci și opt de vase părăsi portul Plymouth ca să atace Spania. Opt zile mai tîrziu, au debarcat în apropierea Cadizului, dar marinarii au întîmpinat o rezistență atît de dîrză încît au trebuit să se retragă grabnic. Nu se menționează nimic despre alianța încheiată cu maurii. Acesta a fost primul act de ostilitate al lui Carol I împotriva Spaniei.

nădăjduesc, se va întoarce la Bruxelles, deoarece, în lipsa ei, aici nu poţi auzi relatările cele mai timorate. Nu mă miră că regele Franţei doreşte să profite de această ocazie favorabilă şi de marele avantaj cîştigat acum asupra rebelilor, mai cu seamă de cînd războiul purtat în Italia, pe cît îmi pare, va oferi puţine roade ambelor părţi. Mă gîndesc să mă întorc foarte curînd la Antwerp. Ciuma, slavă Domnului, slăbeşte din zi în zi şi m-am săturat să rămîn atîta vreme departe de cămin. Încheind, vă sărut mîinile din toată inima şi mă încredinţez bunei voastre graţii. Vă rog să prezentaţi condoleanţele mele fratelui vostru, consilierul, la moartea tatălui său, şi să-i amintiţi că sînt totdeauna la dispoziţia lui [1].

Prea supusul vostru slujitor,

PETER PAUL RUBENS

Am citit cu cea mai mare plăcere cărţulia *Miroir du temps passé* [2]; îmi pare inteligentă şi stimulantă. Vă mulţumesc de asemenea pentru *Réponse*, pe care o voi citi cu atenţie, deşi mă îndoiesc că argumentele expuse îmi vor plăcea la fel de mult. Spre că veţi fi primit cele trei exemplare din *Admonitio* [3] şi, dacă mai pot face altceva pentru domnia voastră, vă rog să-mi acordaţi favoarea de a mă înştiinţa.

---

[1] Tatăl lui Peiresc, Regnauld de Fabri, senior de Calais, murise la 25 octombrie.

[2] *Oglinda timpului trecut.* (În franceză, în text.)

[3] *Avertisment* — apărută întîia oară în limba latină în 1625 — a fost o lucrare polemică, tipărită de reformaţi împotriva lui Ludovic al XIII-lea.

CĂTRE VALAVEZ

Laecken, 26 decembrie 1625

Domnule,

Dacă acest *Auctarium* de Goltzius [1] (fie că este opera lui sau a altui autor), există într-adevăr, fără îndoială că se va găsi un exemplar, ori la Biblioteca Regală, ori în cea a domnului de Thou, la Paris. De aceea, vă rog să vă uitați la carte și să vă însemnați în ce ani a fost publicată, numele editorului și orașul unde a fost tipărită. Căci îmi pare ciudat că aici, unde lucrările și *Thesaurus* [2] a lui Goltzius sînt de ajuns de obișnuite — domnul Rockox, precum și nenumărați alți amatori le au — nici măcar un anticar sau un singur librar nu are cunoștință de acest *Auctarium*. Nu-mi amintesc ca fratele vostru, consilierul, să-mi fi vorbit vreodată despre carte. Nici nu-mi pare probabil ca Goltzius, care a publicat înaintea morții sale timpurii doar o zecime din lucrările proiectate, să fi realizat un *Auctarium*. Dar îmi amintesc bine că am discutat cu domnul de Peiresc despre un manuscris al lui Goltzius aflat în stăpînirea lui Jacob de Bie, care spera să-l publice cîndva. Din acest motiv, fratele vostru voia ca de Bie să vină la Paris, gîndind că ar putea obține un sprijin acolo. Este adevărat că, la vremea aceea, de Bie a publicat cartea lui despre medaliile de aur, precum și alta despre anumite medalii ale lui Goltzius, cu unele note de mică însemnătate, la care sînt acum adăugite cîteva observații și ambele vor apare curînd într-o nouă ediție. Dar fratele vostru a și văzut aceste cărți, cu cîțiva ani în urmă, precum și un comentariu al lui Louis Nonnius la *Grecia și insulele ar-*

---

1 Hubert Goltzius (1526—1583), anticar, artist și numismat olandez, numit istoric al curții de către Filip al II-lea al Spaniei. Prin *Auctarium* Peiresc înțelege *Numirile vechii Grecii și ale insulelor*, manuscris descoperit de Jacob de Bie după moartea autorului.

2 Tezaurul anticarilor.

hipelagului de Goltzius ; şi, pe cîte ştiu eu, nici una din aceste lucrări nu are titlul *Auctarium*. Este drept că mă aflu încă aici, în preajma oraşului Bruxelles şi departe de biblioteca mea, dar nădăjduiesc, cu ajutorul Domnului, să mă întorc acasă curînd. Acest Jacob de Bie, prin reaua lui gospodărire, şi-a irosit toată averea şi a ipotecat-o în diferite mîini, astfel că nimeni nu poate spera să iasă un rezultat bun din asta, căci este o afacere care pune în joc mii de franci. Vă rog încă o dată, domnule, să vă informaţi temeinic asupra acestui punct, fiindcă doresc să-l servesc pe fratele vostru, precum şi pe domnia voastră în toate chipurile, şi pe cît stă în puterile mele.

La curte trebuie să se manifeste o nouă atitudine faţă de mine, pentru că abatele de Saint-Ambroise nu mi-a mai scris nimic de la plecarea mea, nici măcar nu mi-a răspuns la cordiala scrisoare ce i-am trimis luna trecută. Nu pot prevesti nimic altceva, din tăcerea lui, decît o schimbare de opinie, de care-mi pasă prea puţin ; şi ca să vă spun adevărul, în mod confidenţial, întreaga poveste nu-mi va mai cere nici măcar altă scrisoare. Dar, dacă puteţi căpăta în chip discret informaţii, de la vreo persoană în stare să vi le furnizeze, îmi veţi face un mare serviciu. Pentru celelalte, cînd cuget la călătoriile făcute de mine la Paris şi la vremea petrecută acolo, fără a primi nici o răsplată deosebită, găsesc că munca depusă pentru regina-mamă a fost foarte puţin profitabilă pentru mine, doar dacă nu ţin seama de generozitatea arătată de ducele de Buckingham în această împrejurare.

Este cert că ducele a fost în Olanda şi a încheiat cu aceste Provincii Unite o alianţă ofensivă şi defensivă pe termen de 15 ani. Nu a fost însă capabil să obţină ocuparea cetăţii Brielle şi a celorlalte fortăreţe cedate cîndva reginei Elisabeta. Cred că aţi văzut, probabil, cele 40 de articole ale acestui tratat, care poate fi găsit aici numai în chip de manuscris în limba fla-

mandă. Altminteri aş fi fost bucuros să vă trimit un exemplar, în schimbul cărţuliilor pe care aţi fost atît de bun să mi le trimiteţi în mod constant şi care mi-au făcut cea mai mare plăcere, deşi domnul de Meulevelt, ambasadorul Serenisimei Infante, obţine cîteodată pentru mine aceleaşi lucrări.

Flota a ajuns la Cadiz teafără şi nevătămată, la cîteva zile după plecarea englezilor şi fără a fi zărit măcar un singur vas vrăjmaş. Acest fapt pare aproape un miracol, după cum îmi scrie chiar contele Olivares. Căci dacă ar fi sosit ceva mai curînd, i-ar mai fi găsit pe englezi în port. Şi, deoarece se socoteşte că ei veniseră ca să stea în calea flotei noastre, pare straniu ca cele două flote să fi trecut atît de aproape una de alta fără a se fi întîlnit.

Vă mulţumesc foarte mult pentru istorisirea despre cei doi duelişti. Această manie a francezilor s-ar cuveni să fie suprimată de-a binelea, fiindcă mi se pare că este un blestem pentru acest regat şi va duce la nimicirea elitei, floarea nobilimii franceze. Aici ne luptăm cu un duşman străin şi cel mai brav este cel care se arată cel mai viteaz în slujba regelui său. Altfel trăim în chip paşnic, iar dacă cineva încalcă hotarele moderaţiei este alungat de la curte şi stigmatizat de toţi. Căci Serenisima noastră Infantă, ca şi marchizul doresc să facă toate certurile particulare dezonorante şi vrednice de dispreţ. Cei care vor să dobîndească faimă pe această cale sînt îndepărtaţi din orice slujbe şi de la toate onorurile militare şi mi se pare că este adevăratul remediu, deoarece aceste pasiuni exagerate sînt provocate numai de ambiţie şi de o falsă dragoste de glorie.

Aici vor fi împlinite lucruri puţine în iarna aceasta, afară de faptul că fiecare va sta de veghe. Dacă nu greşesc, atacul şi pretinsa apărare a Bredei au istovit ambele tabere. Corăbiile de la Dunkerque acţionează cu succes şi, pe lîngă că au împiedicat pescuitul pe anul acesta, au izbutit a face şi cîteva capturi foarte bune.

Aş dori să ştiu dacă este adevărat ce se spune : pe aici umblă zvonul că regina Angliei nu este tratată de către rege conform rangului şi meritului ei şi că abia a fost în stare să obţină oficierea unei liturghii necîntate, pentru cucernicia ei, şi că, în acest regat, catolicii sînt trataţi mai rău ca oricînd, încît spaniolii se pot socoti foarte norocoşi că nu s-au încrezut în englezi. Bănuiesc că stările emotive joacă şi ele un rol în această situaţie. Reprezentanţii Spaniei şi ai Flandrei, rezidenţi în Anglia, au fost rechemaţi şi nu am nici o îndoială că urmarea va fi războiul. Şi, într-adevăr, cînd cuget la capriciul şi aroganţa lui Buckingham, îl compătimesc pe tînărul rege care, din pricina unor sfaturi false, se aruncă şi el şi regatul, fără nici un rost, într-o asemenea cumpănă. Căci oricine poate porni un război oricînd vrea, dar nu poate tot aşa de lesne să-i pună capăt.

Nu am nimic altceva să vă spun, deocamdată, şi, în încheiere, vă sărut mîinile din toată inima, înălţînd rugi cerului ca să vă hărăzească vouă şi fratelui vostru, un an nou foarte fericit.

Iubitorul vostru slujitor,

PETER PAUL RUBENS

CĂTRE GIAN FRANCESCO DI BAGNO [1]

Laeken, 1 februarie 1626

Prea Ilustră şi Reverată Luminăţie,

Felurite sîcîieli m-au împiedicat să mă gîndesc la întrebarea Luminăţiei Voastre, pînă mai

---

[1] Gian Francesco Guido di Bagno (1578—1641), dintr-o importantă şi veche familie italiană, l-a însoţit, în calitate de secretar, pe cardinalul Aldobrandini la Florenţa, ca să binecuvînteze căsătoria lui Henric al IV-lea cu Maria de Medici. A fost colecţionar de cărţi, tablouri şi antichităţi, prieten intim cu Peiresc, acesta îl prezintă pe Rubens, scriindu-i, la 26 februarie 1622, despre pictor : „Mai ales, în tot ce priveşte antichitatea, stăpîneşte cele mai remarcabile şi universale cunoştinţe pe care le-am întîlnit vreodată".

adineauri, azi dimineață, și deoarece mă aflu lipsit de cărți și de însemnările mele, nu vă pot răspunde atît de precis cum aș dori. Dar vă voi spune ce gîndesc, în măsura în care mă slujește memoria. Dacă nu mă înșel, acest templu al Dianei din Efes nu a fost clădit de un rege sau de o republică anume, *sed ab universis Asiae populi*[1] și mai cu seamă de către ionienii și grecii care trăiau în Asia Mică. Au fost împiedicați să sfîrșească această clădire vreme de patru sute de ani, sau, cum spun unii învățați, două sute și douăzeci de ani. Dar îmi amintesc a fi citit cum primul și cel mai străvechi edificiu a fost aproape în întregime înălțat din bronz și a pierit, fiind înghițit de un cutremur. Apoi a fost reclădit din marmură, într-un loc mlăștinos, plin de zăcăminte de cărbune. Această clădire a ars, dacă nu mă înșel, în noaptea cînd s-a născut Alexandru cel Mare, deoarece poeții spun că Diana (alias Lucina) nu a fost în stare să-și păzească templul de foc, fiindcă se dusese să o ajute pe Olympias să-l aducă pe lume pe acest mare rege ; că după ce fusese restaurat în vremea lui Filip din Aminta, părintele lui Alexandru, edificiul a fost dat pradă flăcărilor de către acel ticălos Herostrate[2]. *(Notă marginală :* Nu pot afirma cu certitudine dacă acel incendiu a fost pus de Herostrate.) Templul a fost înălțat din nou sub domnia lui Lisimah, însă nu pe cheltuiala lui, ci tot pe seama acelora care l-au clădit de la bun început, anume popoarele din întreaga Asie. Și, dacă îmi amintesc exact, a fost ruinat de șapte ori, de incendiu, cutremur și de năvălirea barbarilor și de fiecare dată restaurat de aceleași popoare, pînă în epoca romanilor. Iar aceștia, în timpul domniei lui August sau a lui Tiberiu, l-au reclădit.

Esete adevărat că mulți regi și tirani au contribuit, din visteria lor, la cheltuielile cerute de

1 Ci de către toate popoarele Asiei. (În latină, în text.)

2 După tradiție, în anul 356 î.e.n.

asemenea clădire, după cum au trimis şi darurile lor, întrecîndu-se care mai de care în generozitate. Ştiu însă că nimeni, în mod personal, nu a avut titlul de a fi închinat din nou templul zeităţii sale, sau de a-l fi restaurat numai cu mijloacele lui. Aceasta este cam tot ce vă pot spune acum, cu rezerva că memoria mea este slabă. Se prea poate să fi uitat ceva, sau să fi greşit în vreun amănunt. Şi, încheind, sărut umil mîinile luminăţiei voastre, din toată inima, şi mă încredinţez bunei graţii a domniei voastre.

Al Ilustrei şi Reveratei Luminăţii prea plecat slujitor,

PETER PAUL RUBENS

CĂTRE VALAVEZ

Bruxelles, 12 februarie 1626

Domnule,

Sînt uimit de cele ce mi-aţi scris — că ar dori cardinalul să aibă două tablouri pictate de mîna mea. Această dorinţă nu corespunde de loc cu raportul pe care mi-l trimite ambasadorul Flandrei. El spune că picturile care vor alcătui a doua galerie a reginei urmează să fie comandate unui artist italian, în pofida contractului semnat cu mine. Este adevărat, spune că a auzit doar despre acest lucru, dar nu îl poate da drept sigur. I s-a spus, totuşi, că este o certitudine şi presupune că schimbarea aceasta s-a făcut cu consimţămîntul meu. Dar cred că, dacă aşa ar sta lucrurile, aţi fi aflat şi m-aţi fi înştiinţat [1].

---

[1] Raportul ambasadorului se baza pe fapte, într-o scrisoare, trimisă de Richelieu reginei-mame, este recomandat un oarecare Josépin (Giuseppe Cesari, cavaler de Arpino). O scrisoare a reginei către cardinalul Spada arată că a fost luat în considerare şi Guido Reni, dar nu a putut părăsi Bologna. Contractul semnat în 1622, i-a rămas tot lui Rubens.

Nu am fost încă în măsură să capăt cărţulia arminienilor[1], şi va fi greu, deoarece relaţiile cu ţara lor sînt foarte încordate, sau chiar aproape inexistente.

M-am hotărît să mă întorc la Antwerp peste cîteva zile şi cred că voi pleca săptămîna viitoare.

Şi astfel închei, sărutîndu-vă mîinile din toată inima şi încredinţîndu-mă bunei voastre graţii.
Iubitorul vostru slujitor,

PETER PAUL RUBENS

CĂTRE GIAN FRANCESCO DI BAGNO

Laeken, 16 februarie 1626

Prea Ilustră şi Reverată Luminăţie,

Am scris Luminăţiei Voastre zilele trecute în mare zor şi de aceea mă tem că am făcut o greşeală afirmînd că templul Dianei din Efes ar fi fost restaurat sub domnia lui August sau a lui Tiberiu. Nu aş dori să menţin afirmaţia la fel de categorică, cum fusese scrisă, ci mai degrabă să spun că toţi împăraţii romani în şir s-au îngrijit ca să fie întreţinut şi restaurat, mai mult sau mai puţin, după nevoi, pînă în epoca lui Iulian, care a fost ultimul împărat care a căutat să perpetueze vechile eresuri. După domnia lui, pe măsură ce creştinismul dobîndea putere, aceste deşertăciuni au apus, încetul cu încetul, şi pînă la urmă, aşa cum se poate citi în *Analle eclesiastice*, au pierit cu totul. Şi, cu osebire prin forţă, din pricina zeului lipsit de măsură, aceste falnice edificii au fost ruinate, cînd ar fi putut fi păstrate şi trecute pe seama religiei noastre. Aceasta s-a făcut mai tîrziu, după ce prima ardoare a fanaticilor s-a domolit puţin. *(Notă marginală:* Se poate citi

1 Decretul Consiliului Privat al regelui, din 27 martie 1626, care limitează puterile iezuiţilor în universităţi.

în aceleaşi *Anale* că s-a practicat acest obicei şi avem un exemplu cu Panteonul şi alte temple din Roma.) Mi s-a părut potrivit să-i scriu Luminăției Voastre despre această îndoială a mea şi, cu o inimă sinceră, vă sărut mîinile.

Al Ilustrei şi Reveratei Voastre Luminăţii,
prea devotat şi umil slujitor,

PETER PAUL RUBENS

CĂTRE VALAVEZ

Antwerp, 24 aprilie 1626

Domnule,

Cu această poştă veţi primi, cu ajutorul Domnului, comentariile lui Louis Nonnius asupra medaliilor *Universae Graeciae, Asiae Minoris et Insularum*[1] într-un volum şi în alt pachet cartea despre medaliile lui Iuliu Cezar, August şi Tiberiu, însoţită de biografiile lor şi de un comentariu redactat de acelaşi Nonnius. Cred că în acest material nu mai este nimic de care să aibă nevoie fratele vostru, consilierul. Ar fi bine să se îngrijească de aceste cărţi, fiindcă nu pot fi găsite separat, ci trebuie să fie cumpărate cu completul *Thesaurus* al lui Goltzius, care costă 50 de franci. Am procedat aşa, ca să vă servesc după dorinţele voastre. Dar nu fiţi îngrijorat din pricina aceasta, fiindcă nici restul volumelor nu vor fi aruncate.

Vă mulţumsc pentru veştile trimise, împreună cu Decretul[2]; l-am comunicat călugărilor iezuiţi. Încă nu l-au văzut şi s-au simţit cam jigniţi. Dar vă pot asigura că aceşti călugări, mai degrabă decît să piardă iar din mîini fru-

---

[1] *Din întreaga Grecie, Asia Mică şi Arhipelag.* (În latină, în text.)

[2] Decretul dat de Richelieu, conform căruia duelişti urmau să-şi piardă titlul de nobleţe, erau exilaţi pe trei ani şi li se confisca averea. A doua abatere putea atrage pedeapsa cu moartea.

moşul regat al Franţei, redobîndit cu mare cazně, vor fi dispuşi la orice şi vor face tot ce li se va cere.

Aici situaţia este liniştită, ca şi cum ambele tabere ar fi ajuns la un acord de a nu mai purta război. Nu se suflă nici o vorbă despre începerea unei campanii de vară, ca în alţi ani. Chiar dacă nu poate intra în acţiune cavaleria, pînă ce nu a crescut iarba şi fînul nu este gata, pregătiri care de obicei se fac din vreme, dar nu am văzut nici un semn pînă acum.

Edictul împotriva duelului este remarcabil prin hotărîrea fermă de a nu arăta cruţare şi mie îmi pare singurul remediu pentru o manie atît de incorigibilă. Voi fi încîntat să capăt o copie a acestui edict, aşa cum îmi făgăduiţi. Mi-ar place, de asemenea, să am un exemplar din cartea părintelui Mariana[1] despre defectele existente în ordinul iezuit. Această carte mi-aţi dat-o la Paris, dar la întoarcerea mea părintele Andreas Schott a văzut-o şi mi-a cerut, cu multe stăruinţe, să i-o las pentru cîteva zile. Acum îmi spune că prefectul[2] i-a confiscat-o, aducîndu-i o aspră dojană. De aceea, aş ţine foarte mult să am alt exemplar. Dar aş prefera să-l am în spaniolă, mai degrabă decît în franceză, pentru că îmi amintesc precis cum aţi spus că în curînd va fi tipărită şi în această limbă.

Nădăjduiesc, cu toate că nu pot afirma cu tărie, să vă pot trimite cu poşta următoarea pictură făcută după cameea de la Sainte Chapelle[3]. Pentru a înlătura cele mai serioase greutăţi, a fost nevoie să renunţ la încercarea de a respecta cu atîta precizie toate variaţiile obţinute în piatră, de care probabil vă amintiţi, cum este, de pildă, albul, care în unele locuri de-

---

[1] Cartea iezuitului spaniol Juan de Mariana (1536—1624), intitulată *Despre cursurile societăţii lui Isus* (Bordeaux, 1625).

[2] Grad în ierarhia ordinelor călugăreşti.

[3] Pictura înfăţişează *Gemma Tiberiana* pe care Rubens făgăduise să o facă pentru Peiresc, cu trei ani în urmă.

vine mai pal, sau chiar cenuşiu. Am fost silit să reprezint numai albul şi straturile de sus şi de jos din sardonix. Nădăjduiesc că fratele vostru, consilierul, ca un mare cunoscător ce se află, va găsi oarecare mulţumire privind-o. Şi, neavînd nimic altceva de adăugat, închei sărutîndu-vă mîinile, din toată inima. Vă rog să-i prezentaţi fratelui vostru salutările mele. Sînt mîhnit să aflu că încă nu este pe deplin vindecat, cum am crezut, cînd mi-aţi scris că se va duce să-l întîmpine pe legatul papal în trecere prin Provenţa. Nădăjduiesc că Cel de Sus vă va hărăzi, domniei voastre şi lui, sănătate desăvîrşită şi viaţă îndelungată, ceea ce vă doresc din toată inima.

Prea iubitorul vostru slujitor,

PETER PAUL RUBENS

CĂTRE PIERRE DUPUY [1]

Antwerp, 24 aprilie 1626

Domnule,

Domnul de Valavez m-a asigurat că aţi fi dornic să corespondaţi cu mine, în cursul absenţei sale. Aceasta ar însemna pentru mine o mare mîngîiere, ţinînd seama să nu vă pricinuiască nici un neajuns. Deoarece probabil că aveţi multe obligaţii de acest fel şi, dacă nu mă înşel, cheltuiţi o mare parte din timpul vostru întreţinînd corespondenţă cu toate personalităţile de seamă din Europa. De aceea, mă tem să nu fiu învinuit de ambiţie, avînd trufia de a fi trecut în rîndul prietenilor şi slujitorilor voştri. Dar această ambiţie trebuie să fie pusă pe seama domnului de Valavez, care, copleşin-

---

[1] Pierre Dupuy (1582—1651), umanist francez, a fost fondatorul cercului *L'Académie*, frecventat de multe spirite alese ale vremii. Dintre operele sale, cea mai faimoasă este *Tratatul despre drepturile şi libertăţile bisericii galicane*, Paris, 1639.

du-mă cu fel şi chip de favoruri, a dorit să mă îndatoreze şi mai mult alegîndu-vă drept urmaş pentru corespondenţa dusă cu mine. A făcut aceasta fără ştirea mea, căci eu insumi nu aş fi fost atît de cutezător pentru asemenea lucru. Dar dacă vă decideţi să luaţi asupra voastră această osteneală, mă veţi îndatora păstrîndu-vă deplina libertate, alegîndu-vă totdeauna ceasul şi ziua care vă convin mai mult, fără a vă lega cîtuşi de puţin. Şi voi cere acelaşi privilegiu pentru mine, deoarece îndatoririle mele nu îmi permit să-mi îndeplinesc toate dorinţele, sau să-mi tratez prietenii cu punctualitatea ce mi-ar plăcea să păstrez, potrivit cu rangul lor şi cu obligaţiile ce le am faţă de ei. Vă rog, aşadar, să suportaţi cu răbdare neglijenţa mea la scris, precum şi neînsemnata plăcere pe care sînt capabil să v-o ofer. În sfîrşit, veţi fi silit să suportaţi un schimb inegal; scrisorile voastre, comparate cu ale mele, vor fi ca aurul dat pe plumb. Dar, după cum am spus, acest dezavantaj trebuie să fie pus în sarcina agentului care a mijlocit tranzacţia. Mărturisesc, totuşi, că îi sînt peste măsură de îndatorat. Încheind, vă sărut miinile din toată inima, rugîndu-vă stăruitor să transmiteţi salutări similare domnului consilier de Thou şi fratelui vostru, căruia, la fel ca şi domniei voastre, îi voi rămîne veşnic cel mai umil slujitor.

PETER PAUL RUBENS

CĂTRE MARCHIZUL DE SPINOLA

Antwerp, 29 iunie 1626

Excelenţă,
Mă tem că o plictisesc pe excelenţa voastră cu scrisorile mele, deşi vă tulbur din pricina ocaziilor care se înfăţişează singure şi nu din cauza mea. Acum trebuie să o informez pe excelenţa voastră despre puţinele lucruri aflate de la acel

prieten din Zeelanda cu care Excelenţa Voastră mi-a ordonat să menţin corespondenţa. Este adevărat că, din cauza dificultăţilor prin care trece poşta, scrisorile aproape totdeauna au nevoie de două-trei zile în plus faţă de cîte s-ar cuveni să facă. Scrisorile sosite recent vorbesc despre flota Companiei Indiilor Apusene [1]. În ele se scrie că flota zăboveşte pe lîngă capul Lope Gonzalez, la două grade latitudine mai jos de Ecuator şi au capturat cîteva bărci de mică valoare, care le servesc drept pradă, neînsemnată, numai ca să păstreze buna dispoziţie a echipajelor şi nu să aducă vreun profit Companiei Indiilor Apusene ; că, aflînd de această situaţie, directorii au comandat pe dată cincisprezece corăbii, cu foarte puţini oşteni, dar cu treizeci de marinari fiecare, şi au plecat la 20 mai în direcţia zisului cap Lope Gonzales, cu speranţa de a găsi acolo flota mai sus pomenită. Ordinele, date de amiral acestor cincisprezece corăbii, le cereau să facă un efort suprem ca să se alăture flotei aceleia, să repartizeze o bună parte din marinari conform celor mai imperioase necesităţi şi să se îndrepte împreună către ţărmul Braziliei, în scopul de a recuceri, printr-un atac dat prin surprindere, Bahia de Todos os Santos [2]. Lucrul acesta este sigur *(notă marginală :* precum îmi scrie corespondentul meu) şi serveşte drept avertisment infailibil pentru Maiestatea Sa. Motivul acestui zor, în ciuda faptului că Compania Indiilor Apusene avusese intenţia de a trimite în această expediţie o flotă de treizeci de corăbii, este că un oarecare portughez care fusese prins o dată cu piraţii, cînd a fost supus la interogator cu străşnicie, a declarat că ţărmul Braziliei este slab înzestrat cu apărători, mai cu seamă Bahia de Todos os Santos, cu oraşul San Salvador. Se spune că este păzit atît de neglijent, încît ruinele lăsate de artileria noastră

---

[1] Companie înfiinţată în 1624, pentru a exploata bogăţiile Antilelor şi Americii de Sud.

[2] Golful Tuturor Sfinţilor.

cînd a recucerit fortăreața nu au fost încă reparate. *(Notă marginală:* Vorbesc în numele olandezului.) Am atras atenția, acum două luni, că numita Companie înarma treizeci de corăbii în acest scop, dar raportul făcut de acest portughez a precipitat acțiunea, din cauza marilor speranțe nutrite de directori ai Companiei de a fi în stare să-și folosească flota aflată la capul Lope Gonzales și de a cuceri citadela din Bahia printr-un asalt brusc. Un avertisment asupra acestei vădite primejdii merită să-i fie trimis Maiestății Sale cu un curier expres și poate că va fi vreme pentru a-l avertiza pe guvernatorul Bahiei, prin vreo caravelă specială, ca să poată fi pus în gardă.

Acestea sînt, cuvînt cu cuvînt, faptele scrise de prietenul meu. Le las la aprecierea excelenței voastre și vă sărut cu umilință mîinile.

Prea plecatul slujitor al excelenței voastre,

PETER PAUL RUBENS

CĂTRE PIERRE DUPUY

Antwerp, 15 iulie 1626

Domnule,

Bine faceți amintindu-mi neclintirea Destinului, care nu se lasă înduplecat de pasiunile noastre și, ca o expresie a Puterii Supreme, nu este obligat să ne dea socoteală de acțiunile lui. Deține o absolută stăpînire asupra tuturor lucrurilor și nouă nu ne rămîne altceva de făcut decît să-l slujim și să ne supunem. Nu e altă cale de urmat, după părerea mea, decît a face această servitute mai onorabilă și mai puțin dureroasă ascultînd de bună voie poruncile ei: dar în momentul acesta asemenea datorie nu pare nici ușoară, nici măcar cu putință. Sînteți foarte chibzuit, încredințîndu-mă alinării Timpului și nădăjduiesc că acesta va fi pentru mine ceea ce s-ar cuveni să

implinească Rațiunea. Căci nu am nici un fel de pretenție de a dobîndi vreodată o seninătate stoică; nu cred că simțămintele omenești aflate într-un acord atît de strîns cu obiectul lor nu s-ar potrivi cu firea umană, sau că cineva poate fi la fel de nepăsător față de toate lucrurile de pe lumea aceasta. *Sed aliqua esse cuae potius sunt extra vitia quam cum virtutibus*[1] și trezesc în sufletele noastre un soi de sentiment *citra reprehensione*[2]. Este drept că am pierdut o tovarășă excelentă, pe care o puteai iubi cu adevărat, trebuia s-o iubești, cu bune temeiuri, deoarece nu avea nici unul din cusururile sexului ei. Nu era stăpînită de capricii nici de vreo slăbiciune femeiască, ci era toată numai bunătate și cinste întruchipată. Și datorită virtuților avute, a fost îndrăgită în tot timpul vieții sale și plînsă de toți, la moartea ei. Asemenea pierdere îmi pare demnă de o adîncă mîhnire, și deoarece adevăratul leac pentru toate este Uitarea, fiica Timpului, fără îndoială, trebuie să-mi caut în preajma ei ajutor. Dar îmi vine foarte greu să despart suferința încercată pentru asemenea pierdere de amintirea unei ființe pe care trebuie să o iubesc și să o îndrăgesc cîtă vreme voi avea suflare. Aș crede că o călătorie ar fi recomandabilă, ca să mă ducă departe de multe lucruri care în mod inevitabil îmi reîmprospătează durerea, *ut illa sola domo moeret vacua stratisque relictis incubat*[3]. Noutățile care se înfățișează singure ochiului cînd vede altă țară ocupă imaginația și nu lasă loc pentru a cădea iarăși în jale adîncă. Pentru celelalte, este adevărat *quod mecum peregrinabor et me*

---

[1] Sînt anumite lucruri care mai degrabă se află în afara viciilor, decît alături de virtuți (Tacit — *Historiae*, I, 49).

[2] Dincolo de dojană. (În latină, în text.)

[3] Întocmai cum (Didona) jelește singură în casa pustie și se apleacă tristă deasupra culcușului părăsit. (Vergiliu — *Eneida*, IV, 82). (În latină, în text.)

ipsum circumferam [1], dar, credeţi-mă, va fi o mare mîngîiere să văd pe domnia voastră şi fratele vostru din nou şi să fiu în stare a vă servi în vreun fel care să vă facă plăcere, după priceperea mea. Pentru simpatia ce-mi arătaţi, chipul prietenesc în care mă consolaţi şi pentru corespondenţa ce mi-aţi făgăduit că veţi întreţine, în lipsa domnului de Valavez, vă sînt profund îndatorat şi voi rămîne al domniei voastre cel mai umil slujitor, cît voi trăi.

PETER PAUL RUBENS

CĂTRE PIERRE DUPUY

Bruxelles, 24 iulie 1626

Nu am nimic de seamă să vă relatez, din cauza inactivităţii care domneşte în această ţară. Este adevărat că olandezii plănuiesc o campanie. Recrutează doar cîte douăzeci-treizeci de oameni de companie, ceea ce pare să arate că nu formează o armată, ci pur şi simplu mobilizează, la cererea aliaţilor din Germania. Am căpătat ştiri precise din această ţară prin mijlocirea domnului de la Mottine, guvernatorul oraşului Maastricht, care tocmai a venit de-acolo. El spune că Wallenstein are o puternică oştire, care ar putea, cu toate unităţile, să ajungă la numărul de 50 000 de combatanţi, dar că armata lui Tilly nu trece de 15 000 de oameni, cuprinzînd şi 5 000 de călăreţi [2]. Răscoala

1 Că voi călători cu mine însumi şi mă voi purta pe mine singur prin lume. (În latină, în text.)
Scrisoarea este un răspuns la condoleanţele primite de pictor cu prilejul morţii soţiei sale, Isabela Brant, care se poate să fi fost victima unei epidemii de ciumă.

2 Wallenstein, cu marea lui avere, strînsese o numeroasă armată, pusă în serviciul împăratului. În aprilie 1626, el respinsese un atac dat de oştile protestante, aducînd o grea înfrîngere, la Dessau, trupelor comandate de contele de Mansfeld.

țărănească din Austria de Sus se întinde cu furie. Răsculații au pus mîna pe Linz — adică, orașul, nu și castelul — care pînă acum rezistă. Wallenstein s-a pus în mișcare pe neașteptate, fără a spune încotro mărșăluiește cu atîta grabă, dar se poate ghici că a pornit într-acolo. Țăranii și-au trimis cererile lor împăratului, expuse în treisprezece articole, care întrec orice măsură și sînt potrivnice împăratului și ducelui de Bavaria. Astfel, pretențiile lor sînt de neacceptat și se pare că diferendul va trebui să fie rezolvat cu sabia. În acest timp, după cum ne vestește mai sus amintitul guvernator de Maastricht, a fost dusă la îndeplinire măsura de a ucide pe toți țăranii din provinciile înconjurătoare, pentru a împiedica sporirea numărului rebelilor. În acest chip, ținutul a fost adus într-un asemenea hal de pustiire, încît pe drumuri nu găsești altceva decît mormane de leșuri omenești și porci fără număr. *(Notă marginală :* În această parte a ținutului se găsesc din belșug porci.) Aceste animale aleargă prin grînele care s-au și copt și s-au înmulțit în asemenea măsură (știți ce fecunzi sînt), încît slujesc la hrănirea armatei lui Tilly.

Orașul Cassel este asediat de trupele imperiale. Capitala ținutului Hessa este bine fortificată și înzestrată cu un arsenal cuprinzînd mai mult de o sută de piese de artilerie, din bronz, și tot soiul de muniții. Dar, deoarece a devenit refugiul unei mulțimi fără număr de persoane nefolositoare, probabil că foarte curînd va fi lipsit de provizii. Atunci s-ar putea ajunge la înțelegere, deoarece taberele aflate în luptă nu sînt dușmani de moarte.

Aici oamenii stau și chibzuiesc la două acțiuni impresionante. Una este de a săpa un nou canal navigabil care să pornească din fluviul Meusa, în apropiere de Maastricht, și să ducă pînă la un rîu numit Demer, lîngă Malines ; aceasta ar măsura o distanță de cincisprezece leghe. Am văzut planurile acestea, care apar ca foarte promițătoare, dar va fi o lucrare în-

delungată şi va costa scump. Celălalt proiect priveşte abaterea apelor Rinului, permiţînd astfel intrarea vaselor pe rîul Veluwe şi controlarea întregii provincii pînă la Utrecht. Dar încă nu am văzut planul acestui proiect şi nu cred că s-au luat hotărîri cu privire la fiecare detaliu. Dacă ajungem la stadiul de a trece la înfăptuirea acestor planuri, va trebui să ne aşteptăm la război în această regiune, doar dacă nu mă înşel eu. Căci olandezii, cu siguranţă, vor căuta să stingherească lucrările prin incursiuni armate, şi noi o vom duce la îndeplinire numai prin forţă.

Acum trei zile am primit o scurtă scrisoare, purtînd data de 30 iunie, socot că după stil vechi [1], din partea domnului Gerbier. Era o scrisoare plină de accente de izbîndă şi triumf, cu privire la stăpînul lui, Buckingham. Printre alte lucruri, mi-a spus că toate uneltirile urzite de vrăjmaşii ducelui nu au nimerit niciodată atît de aproape de inima lui încît să-i răpească gustul pentru tablouri şi alte obiecte de artă.

CĂTRE JACQUES DUPUY

Antwerp, 22 octombrie 1626

Domnule,

Deşi febra m-a părăsit, mai simt încă efectele recentei mele boli. Întocmai cum marea, după o furtună grozavă, nu se domoleşte pe dată, ci mai stăruie oarecare zbucium înainte de a se linişti, la fel mă aflu şi eu într-o stare intermediară — în afara primejdiei — dar nu cu totul eliberat de ghearele bolii. Nădăjduiesc că şi fratele vostru îşi va redobîndi curînd

[1] Calendarul gregorian nu a fost adoptat în Anglia decît în 1752. Există o diferenţă de zece zile între cele două stiluri.

sănătatea. Dacă nu l-aş socoti pe domnul consilier de Thou[1] drept stăpînul şi patronul meu, cum l-aş mai pizmui pentru că se bucură înaintea mea de norocul pe care mi-l făgăduisem de atîta vreme! Mă rog Domnului să-i hărăzească o călătorie plăcută şi o întoarcere chiar mai fericită, cu toate desfătările şi mulţumirea pe care acest frumos ţinut le poate făgădui unui spirit ca al lui. Mă bucur că domnul de Valavez a sosit teafăr şi sănătos în ţinutul său natal şi nădăjduiesc că vom primi curînd unele veşti despre sănătatea fratelui său, domnul de Peiresc. Acum cîteva zile, am primit din partea lui signor Aleandro, de la Roma, o scrisoare cu data de 19 septembrie. Îmi scrie că viaţa i-a fost în primejdie, din pricina unei boli îndelungate, şi că mai suferă şi acum de repetate reveniri ale răului.

Aici nu avem nici un fel de noutăţi, afară de plecarea marchizului Spinola la Dunkerque, în ziua de 18, însoţit de majoritatea ofiţerilor superiori ai curţii. Intenţionează să reorganizeze, cît va putea mai bine, forţele noastre navale din această regiune. Anul trecut, prin prezenţa lui şi cea a Serenisimei Infante, într-un răstimp foarte scurt, au fost făcute progrese de necrezut, dar apoi proasta gospodărire a spaniolilor şi mai cu seamă lipsa de bani, au redus mult entuziasmul. Cîteva din aceste vase au făcut o expediţie şi au pricinuit unele pagube pescuitului de heringi, dar nu ştiu dacă vor întîmpina vreo rezistenţă la întoarcerea lor. Este o criminală cruzime din partea olandezilor să refuze cruţarea în apele acestea, căci pot mărturisi că, în ciuda trata-

[1] François Auguste de Thou, fiul celebrului istoric cu acelaşi nume, i-a urmat tatălui său în calitatea de bibliotecar al regelui. Deoarece era încă prea tînăr, la moartea părintelui său, ca să îndeplinească această slujbă, ea a fost încredinţată profesorului său, Pierre Dupuy. În 1642, de Thou a fost osîndit la moarte, fiind amestecat în complotul Cinq-Mars contra lui Richelieu.

mentului corect pe care Serenisima Infantă l-a acordat prizonierilor făcuţi în rîndurile trupelor olandeze, ei, dimpotrivă, au aruncat în mare fără milă pe toţi oamenii noştri care au căzut în mîinile lor. Rezultatul este că Înălţimea Sa, după ce a perseverat în zadar, multă vreme, în această purtare îndurătoare, pînă la urmă a fost silită să treacă la represalii şi să le plătească cu aceeaşi monedă. Între acestea, vasele de la Dunkerque fac din cînd în cînd capturi bune ; dar cele patruzeci de vase care urmau să vină din golful Biscaya nu mai sînt aşteptate. Se pare că au fost trimise în întîmpinarea flotei din Peru care, după relatările neguţătorilor, este încărcată cu aur în valoare de 20 de milioane, fără a mai socoti tezaurul care soseşte în taină, cum se întîmplă de obicei. Englezii au ieşit în larg ca să captureze o parte din aceste comori, dar cred că au zăbovit prea mult şi că spaniolii au prevăzut eventualitatea unei întîlniri navale — cel puţin n-au dus lipsă de timp — pentru a lua măsurile necesare. [1]

Pe aici se vorbeşte despre o înfrîngere adusă de trupele imperiale lui Bethlen Gabor şi turcilor, dar deoarece nu este încă ceva sigur, voi aştepta pînă la plecarea poştei viitoare ca să vă scriu despre această bătălie.

Vă mulţumesc pentru amănuntele veştilor de la curte — mai cu seamă cele privind mărirea cardinalului. S-ar putea spune, pe drept cuvînt, despre dînsul acelaşi lucru cu cel întîmplat regelui Filip al III-lea în cursul şederii mele în Spania. Regele, acordînd audienţă unui gentilom italian, l-a trimis la ducele de Lerma (fiind

---

[1] Cu privire la codurile maritime ale vremii, este edificatoare lucrarea lui G. N. Clark : *Veacul al XVII-lea* (Oxford, 1931, pag. 59). „Agresiunea armată era sufletul comerţului. Nicăieri nu găseai mai puţine dovezi de umanitarism sau toleranţă... Era o epocă de piraterie şi de răzvrătiri maritime. Cu cît un marinar era mai împietrit la inimă, cu atît rezista mai mult şi la fel se prezentau lucrurile cu naţiunile care cutreierau mările."

extrem de greu de obținut o audiență la el). „Dar, dacă aș fi fost în stare să obțin o audiență la duce" — a răspuns gentilomul — „nu aș fi venit în fața Maiestății Voastre". Toate acestea confirmă credința mea că este greu să-ți conduci treburile personale, într-o țară unde un singur om are puterea și unde regele este doar o marionetă; sau, ai putea spune: *quod agat magistrum admissionum ad cardinalem*[1]. Această stare de lucruri nu o pot îndura multă vreme. Să dea Dumnezeu să o schimbe cu una mai bună. Și îl mai rog să vă hărăzească, domniei voastre și fratelui vostru, viață îndelungată, sănătate și toate mulțumirile.

P.S. Vă trimit *Scopas Ferrarianas*[2]. Nu am citit-o nici nu doresc *bonas horas tam male collocare*[3] spre a citi această trăsnaie, față de care simt o animozitate naturală. Dar dacă vă pot sluji în vreun fel, sînt cu totul la porunca voastră.

Versurile inspirate de Galeria Medici[4] sînt foarte frumoase, dar îmi dau seama că datorez puține mulțumiri poetului, de vreme ce mă trece sub tăcere. Trebuie să mărturisesc că nu am avut vreme să le citesc, atent, *sed sparsim tantum.*[5]

Vă mulțumesc pentru acest dar. Al vostru iubitor slujitor.

PETER PAUL RUBENS

---

[1] Are rolul de majordom care introduce la cardinal. (în latină, în text.)

[2] Este titlul unuia din numeroasele pamflete împotriva politicii lui Richeleu. Fusese tipărit în anul acela în Flandra și Germania.

[3] Să folosesc ceasurile mele bune în chip atît de rău. (În latină, în text.)

[4] Se referă la poemul lui Morisot, care va fi descris mai pe larg în scrisoarea următoare.

[5] Ci doar în treacăt. (În latină, în text.)

CĂTRE JACQUES DUPUY

Antwerp, 29 octombrie 1626

Domnule,

Am citit cu mai multă atenţie poemul despre Galeria Medici. Nu am eu căderea de a judeca acum calitatea stihurilor ; las acest lucru pe seama celor care practică asemenea profesie. Îmi apar însă a fi izvorîte dintr-un filon generos şi curgător ; atît cuvintele, cît şi frazele exprimă, cred, curgător ideea autorului. Dacă nu greşesc, trebuie să fie feciorul sau neam cu un *maistre de requestes, (notă marginală :* numit domnul Mareschot)[1] pe care l-am văzut la Paris. Regret numai că, în vreme ce subiectele tablourilor sînt în general bine explicate, în anumite pasaje nu a prins înţelesul adevărat. Spune, de pildă, despre al patrulea tablou : *Mariam commendat Lucina Rheae* (în loc de Florenţa) *quae tanquam nutrix ulnis excipit suam alumnam*[2]. Această eroare purcede din asemănarea ce există între figura simbolizînd un oraş, care este încununată de turnuleţe, şi reprezentarea obişnuită a Rheei sau Cibelei. Din acelaşi motiv, se produce o greşeală în descrierea celui de-al nouălea tablou, unde autorul ia oraşul Lyon — unde s-a desfăşurat cununia — drept o Cibelă, din pricina coroanei cu turnuri şi a leilor care trag carul nupţial. Dar, ca să revin la al patrulea tablou, figurile numite de poet cupidoni şi zefiri sînt Orele fericite, care asistă la naşterea reginei ; pot fi recunoscute după aripile lor de fluturi şi pentru că sînt femei. Cît despre tînărul care duce Cornul abundenţei

---

[1] În scrisoarea din 12 noiembrie, Rubens corectează greşeala, numele autorului acestui poem latin fiind Claude-Barthélemy Morisot. *Porticus Medicaea* a apărut într-o nouă ediţie, în 1628, cînd poetul a înlăturat erorile menţionate aici de pictor şi a adăugat cîteva versuri în care elogiază geniul lui Rubens.

[2] Lucina o încredinţează pe Maria zeiţei Rhea, care-şi ţine în braţe eleva ca o doică. (În latină, în text.)

umplut cu sceptre și coroane, acesta este geniul bun al reginei, iar în vîrful picturii se află semnul ascendent al horoscopului, Săgetătorul. Aceste lucruri mi s-au părut cele mai nimerite și semnificative. Dar să rămînă *entre nous* aceste observații, doar ca să ne treacă vremea fiindcă, la urma urmei, nu mă interesează cîtuși de puțin. Aș putea găsi și alte pasaje, ici și colo, dacă aș dori să cercetez întregul. Poemul este însă într-adevăr scurt și nu poți spune totul în cîteva cuvinte. Dacă se spune un lucru în locul altuia, nu ajuți conciziunea cu nimic.

Chiar în clipa aceasta am primit scrisoarea voastră nespus de binevenită, din 22, împreună cu cea a fratelui domniei voastre. Mă veselesc din toată inima că și-a redobîndit sănătatea, pe care înalț rugă Domnului să i-o păstreze vreme îndelungată. Nu îi scriu separat, ca să-l cruț de obligația de a-mi trimite un răspuns de prisos.

Avem știri foarte puține în afară de cele despre lucrările care progresează impetuos și în bună rînduială la canalul de care ați auzit. Contele Henry de Bergh, cu armata lui, îi ocrotește pe muncitori *(notă marginală :* care lucrează sub ochii taberei olandeze). Cea mai sigură indicație că avut loc o ciocnire de oarecare însemnătate este numărul prizonierilor *(notă marginală :* printre ei sînt și cîteva persoane de rang înalt), stindardele capturate și marele număr de cai puși în vînzare pretutindeni ; un pîlc din cei mai buni a sosit la Bruxelles. Este drept, că în Olanda, întregul episod a fost publicat pe dos, cu un raport vestind că a fost bătut contele Henry. Dar acestea sînt șireteniile folosite de o cîrmuire populară, ca să păstreze buna dispoziție a poporului. Curtea noastră, însă, mă puteți crede, este foarte moderată, mulțumită înțelepciunii Serenisimei Infante și a marchizului Spinola, care nu pot suferi asemenea vanitate. Un comandant se va feri să dea rapoarte false, cînd este cu pu-

tință să se afle adevărul ; acest obicei i-ar pune în primejdie încrederea pe viitor.

Au fost confirmate din toate părțile veștile sosite, precum că Tilly cu armata lui ar fi pătruns pînă în împrejurimile orașului Bremen și că are de gînd să-și petreacă iarna asediindu-l. Sultanul a rupt legăturile cu împăratul și i s-au alăturat trupele lui Bethlen Gabor. Dar se pare, judecînd după scrisori sosite de la Viena, că ungurii l-au părăsit pe Gabor și s-au declarat neutri, nedorind să mai lupte, ceea ce l-ar pune în mare primejdie. Din această strîmtoare, totuși, s-a născut un tratat despre care nu știm nimic sigur [1]. Împăratul, care nu poartă niciodată arme, se pare că se bucură de ocrotirea cerului, de vreme ce, în mijlocul celor mai mari năpaste, cînd pare împins la deznădejde, se ivește vreun *deus ex machina* [2] care îl aduce iar în vîrf, pe roata vieții. Mărturisesc că în multe rînduri l-am socotit un suveran ruinat, care se aruncă singur pradă distrugerii, prin zel prematur. Sînt uimit că turcii au rupt relațiile cu creștinii, într-o perioadă cînd regatul acesta este sfîșiat de dezbinări lăuntrice, cînd întîlnește asemenea îndărătnicie din partea ienicerilor și primește afronturi continue din partea Persiei și cînd este rău tratat de toți și neascultat de nimeni. Monarhia îmi pare că se îndreaptă spre ruină cu pași mari și nu are nevoie decît de un accident, care să-i dea lovitura de grație [3].

Vă mulțumesc pentru veștile trimise din Franța și sînt bucuros să aflu că decorarea palatului

---

[1] Tratatul menționat nu a fost încheiat pînă la 20 decembrie 1626.

[2] Coborîrea unui zeu din tavanul scenei, truc mecanic cu care se încheiau, în mod fericit, numeroase piese antice.

[3] Pronosticul lui Rubens era îndreptățit. În 1617, ajunsese sultan Mustafa Idiotul, înlăturat după trei luni. Urmașul lui, Osman al II-lea, a fost ucis curînd, în vîrstă de 14 ani, și ienicerii l-au urcat iarăși pe tron pe Mustafa. În 1623, a fost înlocuit de Murad al IV-lea, copil de 12 ani. Pînă la majoratul acestuia, puterea au deținut-o ienicerii.

reginei progresează. Abatele de Saint-Ambroise trebuie să fie nespus de ocupat, dacă nu-mi mai scrie nimic, chiar cînd are prilejul de a pune mîna pe pană. Deoarece nu mai am nimic altceva de spus, vă sărut mîinile, domniei voastre și fratelui, din toată inima, și mă încredințez bunei voastre grații.

Al vostru iubitor slujitor,

PETER PAUL RUBENS

Am făcut toate eforturile cu putință ca să obțin *Quaestio Politica* [1], dar pînă azi aici nu a zărit-o nimeni, nici măcar nu știe ceva despre ea.

CĂTRE PIERRE DUPUY

Bruxelles, 22 ianuarie 1627

Domnule,

Această scrisoare este menită doar să vă înștiințeze că am sosit teafăr la Bruxelles, deși nu fără a lupta cu unele greutăți, datorate drumurilor proaste și mersului încet al trăsurii, care, pînă la urmă, a ajuns la capătul călătoriei în opt zile și jumătate. Supărarea de la picior nu m-a părăsit pînă la Péronne. Urmîndu-mi drumul, durerea a slăbit, încetul cu încetul, iar la sosirea mea la Bruxelles a dispărut cu totul. Să dea Domnul să fiu ferit pe viitor de acest vrăjmaș intim și de toanele lui, și să fie oprit, întrucît mă privește, la hotarul francez [2].

Acum nu vă voi da nici o veste, fiindcă n-am avut vreme de a mă informa nici eu. Sînt ocupat să dezmint o ponegrire care a fost răspîndită pe socoteala mea. Au umblat felurite zvonuri precum că aș fi fost în Anglia, și ideea

[1] Pamfletul unui autor bavarez, împotriva păcii încheiate de Richelieu cu hughenoții francezi.

[2] Primul atac de gută suferit de Rubens. După 13 ani, această boală i-a provocat moartea.

aceasta a fost sădită atît de ferm în mintea Serenisimei Infante şi cea a marchizului, încît îmi vine grozav de greu să o resping, chiar în prezenţa mea. Negreşit, jignirea aceasta nu constituie un caz de *lèse-majesté*, dar tot ar fi fost o încălcare serioasă dacă, în vreme de război, m-aş fi dus într-un regat duşman fără a cere voie de la suverana mea. Totuşi, norii încep să se risipească şi lumina adevărului străluceşte prin spărtura lor.

Privind lucrurile în ansamblu, găsesc curtea aceasta liniştită şi netulburată, de parcă am trăi în cea mai sigură stare de pace. Se pun mari speranţe în înfăptuirea canalului, dar voi aştepta sosirea lui Don Giovanni de Medici, însărcinat a conduce această acţiune, înainte de a vă înşira vreun amănunt. Este aşteptat din ceas în ceas la această curte şi este un foarte bun prieten al meu. Neavînd nimic altceva de spus, voi încheia, sărutînd umil mîinile domniei voastre şi pe cele ale fratelui vostru, încredinţîndu-mă, cu inimă curată, bunelor voastre graţii.

Prea iubitorul vostru slujitor,

PETER PAUL RUBENS

CĂTRE DUCELE DE BUCKINGHAM

21 aprilie 1627

Milord,

Prin scrisoarea care aţi condescins a-mi trimite la 9 martie trecut, am primit deplina încredinţare a bunei voinţe arătate de excelenţa voastră faţă de mine, pe care mă voi strădui să o merit în împrejurări agreabile domniei voastre, cînd vă va fi pe plac să mă folosiţi în serviciul vostru. Vă cer scuze cu cea mai mare umilinţă pentru că am zăbovit atîtea zile fără a vă răspunde asupra chestiunii pe care excelenţa

voastră o ştie [1]. Am aşteptat zi de zi cîteva veşti din Spania, însă cum şi acestea au intîrziat, nu am dorit să mai amîn confirmarea primirii scrisorii menţionate, sărutîndu-vă mîinile pentru favoarea pe care aţi avut amabilitatea să mi-o arătaţi. De îndată ce soseşte răspunsul din partea Maiestăţii Sale catolice, o voi informa pe excelenţa voastră. Căci doresc atît de fierbinte, cum se şi cuvine, să văd împlinirea acestei *beau chef d'oeuvre* [2]. Pînă atunci, mă încredinţez cu toată supunerea şi cel mai umil respect favoarei excelenţei voastre, hotărît să trăiesc şi să mor rămînînd, milord, al vostru etc.

PETER PAUL RUBENS

CĂTRE PIERRE DUPUY

Antwerp, 22 aprilie 1627

Domnule,

Vă datorez răspuns la cele două scrisori ale domniei voastre din 2 şi 16 ale acestei luni. Săptămîna trecută anumite îndatoriri m-au făcut să las deoparte scrisul pînă seara, iar apoi obstacolele neaşteptate m-au împiedicat să-mi îndeplinesc această obligaţie faţă de dumneavoastră.

Vă sînt tare îndatorat pentru darurile atît de numeroase, de cărţi alese, pe care mi le trimiteţi necontenit. Am primit *Bibliothèque des Auteurs Typographes de France* [3], dar încă nu

---

[1] În scrisoarea sa din 9 martie, ducele de Buckingham declarase că regele Angliei a încuviinţat să se discute încheierea unui acord separat între împărat şi regele Danemarcei, că este partizanul unor negocieri duse la Bruxelles între Anglia şi Spania, dar insistase ca Provinciile Unite, în calitate de vechi aliat al englezilor, să fie şi ele cuprinse în tratatul proiectat. Cerea ca infanta să obţină de la regele Spaniei autorizaţia de a prezida aceste negocieri.

[2] Frumoase capodopere. (În franceză, în text.)

[3] *Biblioteca Autorilor Tipografi din Franţa* (în franceză, în text.) Lucrarea lui André Duchesne se ocupa de istoria şi geografia Franţei.

am fost în stare să o citesc, din pricina diferitelor întreruperi. Și mai adineauri am primit *Déclaration du Roi...* [1]. Pentru prima, ca și pentru a doua, vă sărut mîinile din toată inima. Pachetul din partea domnului Peiresc mi-a parvenit prin grija ambasadorului și sînt foarte bucuros să văd că prietenul nostru și-a redobîndit toate puterile și că pasiunea sa pentru antichitate, cu osebire pentru camee și medalii, a reînviat. Mi-a scris o misivă cît se poate de voluminoasă, plină de noi și interesante observații făcute pe baza acestui material, care mi-au prilejuit cea mai vie plăcere. Nu voi neglija să-i răspund cu primul prilej. Deocamdată, nu pot să mă dedic scrisului așa cum se cuvine (în chipul potrivit), căci doresc să-i plătesc cu aceeași monedă. Scrisorile aflate în plic au fost toate înmînate la adresele cuvenite. Sper că pînă acum ați primit cartea despre familia Linden. Am predat-o în mîinile lui Antoine Souris și voi descoperi chiar astăzi de ce nu a ajuns la destinație. *(Notă marginală:* Antoine Souris spune că nu se poate să se fi pierdut și așteaptă chiar astăzi înapoierea vizitiului care a luat-o.)

A scrie prin grija ambasadorului este cea mai bună metodă pentru o sigură și lesnicioasă corespondență între noi, cîtă vreme neasemuitul domn de la Mothe [2] este dispus să acționeze ca intermediar pentru schimburile noastre de scrisori și cărți. Mă bizui prea puțin pe slujitorii de casă mare, pentru a îndeplini asemenea misiuni de încredere.

Și acum, să trecem la subiectele epistolelor voastre. Mai înainte de orice, discuția deschisă de domnia voastră despre nevoia cumplită și

---

[1] Aici lipsesc două cuvinte. Cartea menționată este: *Declarația regelui împotriva domnului de Soubise și a altor aderenți la partida englezilor.*

[2] Se pare că este vorba de François de la Mothe-le-Vayer (1568—1672), autor a numeroase lucrări de istorie și filologie, prieten intim cu Peiresc și tutorele lui Gaston, fratele lui Ludovic al XIII-lea.

penuria generală a prinților și mărimilor, nu numai din Europa, ci de pretutindeni, este vrednică a fi luată în considerație. *(Notă marginală :* Marele Sultan, mai ales, nu are nici un gologan în rezervă, iar vistieria împăratului Chinei nu stă mai bine.) Este un gînd care mi-a trecut adesea prin minte. Căci pare de necrezut ca toți regii creștini să fie aduși, în același timp, la asemenea strîmtoare. Nu numai că sînt cufundați pînă la gît în datorii, cu toate resursele lor amanetate, dar abia de mai pot găsi noi expediente, ca să-și tragă cît de cît sufletul și să-și prelungească creditul, care este de pe acum ca o coardă atît de întinsă, încît pare că nu mai poate rezista mult.Vă rog să mă credeți că nu scriu aceste păreri cu pripeală. Manevrele de la această curte nu sînt bune pentru noi, ci pentru popor. Acum este sigur că un nou împrumut a fost contractat cu bancherii din Genova și Lucca. *(Notă marginală :* Dar pînă și acest împrumut, de două milioane și jumătate, este prea mic pentru nevoile noastre.) V-aș putea scrie detaliile tranzacției și ce sumă vom avea de plătit în acest oraș, dacă aș fi un om care practică această meserie ; dar nu am nici cea mai mică îndoială că, de la scrisoarea voastră din 16, ați fost informat despre împrumut, fiindcă o chestiune care trebuie să treacă prin atîtea mîini nu poate rămîne secretă. Cu acest împrumut, decretul va fi anulat, sau cel puțin amînat pentru cîțiva ani. Negreșit, dacă aș fi unul din acești samsari, ar fi destul să mă simt amenințat ; n-aș aștepta să primesc vreo lovitură ! În Spania, s-au luat măsuri drastice pentru a se evita ruina totală care amenință acest regat : *Cuartos de billon*[1] prin a căror emitere moneda este scăzută la trei sferturi din valoarea ei, cu promisiunea că peste patru ani poate fi răscumpărată de către deținători, la valoarea integrală. Nici nu-mi prea vine să cred așa ceva *(notă marginală :* dar este considerat

[1] Sferturi de miliard.

ca lucru sigur) şi, ca să fiu sincer, încă nu am văzut textul publicat.

Dar, ca să ne întoarcem la penuria principilor, nu mi-o pot explica altfel decît prin faptul că bogăţiile acestei lumi sînt împărţite în mîinile indivizilor, ceea ce cauzează sărăcia obştească. Pentru că un fluviu, oricît de mare ar fi el, va seca dacă este împărţit şi drenat în multe braţe. Pe lîngă aceasta, sistemul economic al mai tuturor prinţilor este atît de rău organizat şi haosul atît de adînc înrădăcinat, încît va fi greu de restabilit ordinea. Un neguţător, sau, dacă vreţi, părintele unei familii *cuivis rationes semel sunt perturbatae, raro emergit, sed aeris alieni ponderi succumbens pessumdatur* [1], deoarece procentul dobînzii creşte proporţional cu scăderea creditului său. Este drept că recentele decrete emise de regele Spaniei, limitînd camăta, au ţinut acest regat mai mult sau mai puţin viu, fiindcă dobînzile la împrumuturi obişnuiau să urce pînă la 30 şi 40 la sută, fiind chiar mai ridicate, la vreme de strîmtoare. (*Notă marginală :* Această dobîndă, chiar redusă la 5 la sută, se urcă la o sumă incredibilă.) Cît despre cele ce-mi scrieţi despre canal, anume, că întreprinderea a fost părăsită în întregime şi oamenii şi-au pierdut orice nădejde, vă rog să credeţi că nu am auzit nimic de felul acesta pe-aici. Este adevărat că lucrrea a fost suspendată o bucată de vreme, din cauza gheţii şi a gerului, care au fost cumplite iarna aceasta, şi, de asemenea, din lipsă de fonduri. Dar cu vreo trei săptămîni în urmă, un împuternicit al finanţelor a ridicat o frumoasă sumă de bani peşin, din oraşul nostru, în acest scop, şi nu pot crede că locuitorii din Liège se vor împotrivi cîtuşi de puţin acestei acţiuni. (*Notă marginală :* planul aprobat al canalului încă nu a fost publicat. Nu voi întîrzia să vă scriu despre

---

[1] Ale cărui treburi sînt o dată dezechilibrate, arar mai poate aduce rînduială în mersul lor, ci se prăbuşeşte sub povara datoriilor şi sfîrşeşte ruinat. (În latină, în text.)

aceasta, conform promisiunii). Găsesc o greutate în faptul că porţile de jos, care vor sta sub apă la vremea inundaţiilor Rinului, vor fi greu de menţinut contra forţei curentului, şi anevoie se vor îndepărta gunoaiele care se vor aduna acolo. Dar Don Giovani de Medici mi-a spus că a şi conceput un remediu contra acestui neajuns. Nu ştiu, fireşte, dacă nu se va prezenta vreun alt obstacol ; trebuie să aşteptăm rezultatul. Pot numai să vă asigur că, pînă acum, lucrarea înaintează cu mare entuziasm. Nu a umblat nici un zvon despre căsătoria marchizului Spinola cu ducesa de Aerschot, dar cred că este vorba de ducesa de Croy, care este pomenită în pamfletele franţuzeşti. (*Notă marginală :* Această doamnă este vestită pentru marea ei frumuseţe sufletească şi trupească *et omnibus una omnes surripuit veneres*[1].) Într-adevăr, această doamnă este foarte iubită şi respectată de către excelenţa sa, şi cred că, dacă granzii de Spania s-ar putea căsători după gustul lor şi fără permisiunea regelui, ar fi şi apucat această cale. Pînă acum însă, nu este nici o certitudine în privinţa asta, *et aegre capitur annosa vulpes*[2]. (*Notă marginală :* Marchizul Spinola a împlinit 57 de ani, după cum mi-a spus el însuşi.) Zvonul se trage poate din vreo neînţelegere pricinuită de recenta căsătorie a tinerei ducese de Crouy (moştenitoarea acestei case nobiliare şi fiică din prima căsătorie a ducelui de Croy, care a fost ucis) cu marchizul de Renthi.

Măgulitoarea primire de care a avut parte la Roma domnul de Thou a fost potrivită cu meritele sale, precum şi cu faima ereditară a tatălui său ; se datora de asemenea curteniei Sanctităţii Sale. Voi fi bucuros să aflu de întoarcerea sa, teafăr, şi, dacă între aceasta îmi veţi face onoarea de a păstra vie amintirea mea

[1] Dintr-o dată a răpit toate farmecele altor femei. (În latină în text.)

[2] Şi anevoie se prinde în laţ o vulpe încărcată de ani. (În latină, în text.)

în memoria și grația lui, vă voi fi foarte recunoscător.
Îmi vine mult mai ușor să cred că Statele Olandei vor interveni pentru a soluționa ruptura dintre Suedia și Danemarca, acum că este dat drept sigur că vor face același lucru între Franța și Anglia. Din partea mea, aș dori ca lumea întreagă să fie în pace, să putem trăi într-o vîrstă de aur, în locul uneia de fier. Nemaiavînd nimic altceva de spus, voi încheia cu această dorință, sărutîndu-vă mîinile din toată inima.

P.S. Nunțiul apostolic, monseniorul Bagno, este unul dintre cei mai buni ocrotitori și prieteni pe care-i am pe această lume. Înfățișarea lui, precum și manierele plăcute și virtuțile sale solide mă îndeamnă să îl consider un candidat papal posibil și demn de cea mai aleasă soartă. Nu prezintă nimic nou pentru Ordinul iezuit ieșirile pătimașe ale părintelui Petau[1] *quae plerumque spirant merum, pus atque venenum, in omnes quorum virtutibus aut invident aemulantur*[2].
Vă voi trimite bucuros gravuri după camee, deși nu sînt vrednice de publicare, fiind doar o lucrare neizbutită. Le voi adăuga la gravurile făcute după planurile canalului.

CĂTRE BALTHASAR GERBIER

Antwerp, 19 mai 1627

Dragă domnule,
Tăcerea voastră mă surprinde și sînt cuprins de îndoiala dacă pachetele noastre au fost adre-

---

2 Denys Petau (1583—1652), învățat iezuit cunoscut. care se poate să fi criticat cu asprime pe unul din prietenii lui Rubens. Aprecierile pictorului sînt neobișnuit de aspre, ținînd seama de firea lui.
2 Care adesea își răspîndesc firea, ocările și veninul împotriva tuturor celor ale căror virtuți le pizmuiesc. ori cată a se lua la întrecere cu ele. (În latină, în text.)

sate corect sau nu. Într-o corespondență de asemenea însemnătate, totdeauna este necesar să confirmi primirea scrisorilor, astfel ca, în caz de încurcătură, să poată fi furnizate duplicate. Veți vedea, din scrisoarea anexată a ambasadorului Savoiei[1], că ne-am aflat laolaltă la Bruxelles și, întrucît mă privește, recunosc că am căpătat toată mulțumirea ce-mi puteam dori, după ce ambasadorul și-a prezentat omagiile sale Infantei și marchizului Spinola. El nu a vrut să aibă de-a face cu secretul, decît prin mijlocirea mea și deoarece nu l-am găsit la fel de bine informat ca și noi, s-a considerat mai cuminte să conferim cu el deschis, fără rezerve sau șovăiri. L-am informat foarte explicit, la ordinul expres al lui Spinola, despre stadiul în care se află acum treburile noastre și l-am încredințat pe deplin de bunele și serioasele noastre intenții. Vă pot spune acum că am primit de la 70 veste care ne dă curaj și ne îndeamnă să sperăm în succesul inițiativei. Dar aceasta nu e de ajuns ca să se treacă la înfăptuirea ei. Credem că, datorită proniei divine, restul va urma curînd. M-am întors la Antwerp, după ce am limpezit chestiunea și i-am pus față-n față pe Scaglia și Spinola, ca să poată dezbate lucrurile personal. Totdeauna mi-au făcut onoarea — în caz de îndoială, ambiguitate sau oricînd s-a ivit vreun scrupul — să-mi folosească sfatul, ca să vadă lucrurile din două unghiuri. Dar acum cred că nu mai este nici o dificultate între ei. Par să se înțeleagă foarte bine și sînt mulțumiți unul de altul, nemaiarătînd nici o neîncredere.

---

[1] Ambasadorul Savoiei, abatele Scaglia, își cam vîra nasul în toate, dar niciodată nu a jucat un rol însemnat în aceste negocieri. În orice caz, Filip al IV-lea își exprimase neplăcerea, aflînd de intervenția abatelui Scaglia și a ducelui de Savoia în treburile externe ale Spaniei. Întreaga scrisoare este redactată în cifru — numirile de locuri și persoane fiind descifrate de Carleton, cu mîna lui. Singurul număr rămas nedescifrat este 70, probabil indicînd pe regele Spaniei.

Într-adevăr, îl apreciem pe Scaglia drept extraordinar de capabil în treburi de asemenea importanță și mă bucur că s-a decis să plece în Olanda. Întreaga dezbatere, așa cum i-am spus lui Scaglia și domniei voastre, în multe rînduri, va atîrna de pretenția Statelor Olandei de a poseda nominal ceea ce au în fapt. Scaglia mi-a spus că se gîndise că veți fi în măsură să-l întîlniți acolo. M-aș considera foarte norocos dacă aș putea să vă întîlnesc și eu, dar cred că stăpînii mei nu vor risca să mă trimită, din învoirea lor. Oricum, sînt de părere că prezența mea ar sluji mult să meargă înainte treburile, deoarece am putea, între noi, să limpezim dificultățile dezbătute anterior. Căci, de vreme ce am fost folosit în mod constant la discutarea acestui tratat, începînd de la ruptură, am încă în mîinile mele toate documentele prezentate de ambele părți. Ne-am putea consulta și cu Scaglia și Carleton. De aceea, vă rog să găsiți un mijloc de a înfățișa această temă, arătînd că el vă trimite în locul acela, însărcinat cu multe treburi care nu pot fi nici lesne, nici în siguranță, încredințate hîrtiei. Și că nu îndrăznește să vă trimită iarăși la Bruxelles, ca nu cumva aceasta să stîrnească prea multă vîlvă, cum s-a întîmplat data trecută, dar că excelența sa dorește să fiu eu trimis, cu învoirea superiorilor mei, la locul unde vă pot întîlni, într-o împrejurare favorabilă prilejuită de prezența lui Carleton și a lui Scaglia. Ar fi *un grand coup* [1], căci, așa cum v-am spus, oricare dificultate care ar putea împiedica, sau cel puțin face incompletă, această gingașă *chef-d'oeuvre*, se poate isca din treburile Statelor Olandei. Am acolo prieteni de rang înalt și vechii mei corespondenți, care nu vor da greș în îndeplinirea datoriei lor. Vă rog să luați măsurile cuvenite, dar cu cea mai strictă prevedere de a păstra secretă această rugăminte a mea, astfel ca nimeni să nu afle vreodată că s-a făcut la îndrumarea mea. Sca-

[1] O mare lovitură. (În franceză, în text.)

glia va fi în acest oraş poimîine, şi am trimis mai departe scrisoarea lui prin care solicită un paşaport pentru Statele Olandei. Sînt sigur că va fi de părerea mea cu privire la proiectul de a mă duce acolo, deşi încă nu i-am spus, păstrînd secretul acestei scrisori numai pentru domnia voastră, spre a i-l comunica lui Buckingham. Dar voi obţine un paşaport cel puţin prin Carleton sau Scaglia, numaidecît. Vă rog să-mi răspundeţi pe loc şi privitor la amănuntele despre care v-am mai scris atît de des, despre restul tablourilor aparţinînd lui Buckingham [1]. Fără ordinul vostru nu îndrăznesc să le trimit ; traversarea Mînecii este atît de încurcată şi primejdioasă încît nu aş risca acest lucru, fără ordinul vostru expres. *(Notă marginală :* Vă rog să puneţi un cuvînt şi cu privire la tabloul acela de Moucheron.) Şi deoarece nu mai e nimic altceva de scris, vă sărut mîinile cu mare umilinţă şi mă încredinţez favoarei voastre, rămînînd veşnic prea umilul vostru slujitor.

CĂTRE PIERRE DUPUY

Antwerp, 10 iunie 1627

Domnule,

Moartea ducesei de Orléans [2] îmi pare un eveniment extrem de nefericit, în împrejurările de

---

1 Rubens se referă la vînzarea colecţiei sale personale, de antichităţi şi tablouri, ducelui de Buckingham. Se pare că antichităţile au fost trimise la Londra înaintea picturilor. Acestea, cuprinzînd o seamă de opere ale unor maeştri ai Renaşterii, precum şi 13 pînze de Rubens, nu au fost trimise decît în septembrie 1627.

2 Domnişoara de Montpensier, a cărei căsătorie cu *Monsieur*, fratele lui Ludovic al XIII-lea, fusese pusă la cale de Richelieu, în pofida tuturor comploturilor urzite pentru a o împiedica. Totuşi, fiica ei, la a cărei naştere a murit, avea să joace un rol foarte activ în politica Franţei, ea este ducesa de Montpensier (1627—1693, cunoscută mai mult sub porecla *La Grande Mademoiselle).*

faţă nu numai din pricina naşterii unui prunc *sequioris sexus*[1] şi a vîrstei necoapte a acestei prinţese, ci şi pentru liniştea statului şi securitatea succesiunii regale. Desigur, este o lovitură grea şi, cîntărind tot ce s-ar fi putut spera în chip raţional de la ea poţi doar să spui *Quam longe a destinatione sua jacet.*[2] A ieşit la iveală că această căsătorie urma să spulbere numeroase intrigi şi să prevină multe tulburări. Cardinalul, dacă nu mă înşel, trebuie să fi simţit foarte profund lovitura şi deşi lui *Monsieur* nu-i vor lipsi sumedenie de ocazii de a se însura din nou, pînă acum nu-mi vine în minte nici o alegere demnă de dînsul.

. . . .

Am cugetat puţin asupra subiectelor de tablouri, aşa cum mi-aţi sugerat în scrisoarea voastră precedentă, dar încă nu sînt satisfăcut. După cum v-am mai scris, sînt foarte rare exemple de asemenea favoriţi. În ce priveşte pe Alexandru, este cert că Hefaestion a murit înaintea lui, dar Craterus i-a supravieţuit. Aceştia doi, spune Plutarh, erau favoriţii principali ai lui Alexandru, pe Hefaestion l-a îndrăgit mai mult, dar a dăruit mai multe onoruri lui Craterus. Dar nu găsesc nici o pildă de favorit nespus de norocos, care să fi trăit multă vreme după moartea prinţului său şi în culmea cinstirii şi a prosperităţii, precum Casiodor. Mulţi ani în şir a fost în slujba regelui Teodoric, totdeauna bucurîndu-se de favoarea lui. I-a supravieţuit regelui cu treizeci şi cinci de ani, stimat şi respectat de toţi şi vieţuind aproape un veac întreg. În cele din urmă, s-a retras într-o mînăstire ctitorită de el şi acolo şi-a dat duhul, în cea mai deplină tihnă a sufletului.

Acum, cît despre pildele de iubire conjugală, găsesc multe cazuri memorabile, dar nu însoţite de împrejurările sugerate de domnia voas-

---

1 Aparţinînd sexului slab. (În latină, în text.)

2 *Cît de departe de ţelul ei zace.* (Petronius — *Satiricon*, 115).

tră. Aş prefera o poveste adevărată unei fabulări poetice, cum este cea a lui Orfeu. Vă rog să-mi mai daţi un scurt răgaz, spre a putea gîndi mai pe îndelete la această temă. Şi, deoarece acum ceasul este tîrziu, voi încheia, sărutîndu-vă mîinile umil şi cele ale fratelui vostru.

Prea iubitorul vostru slujitor,

PETER PAUL RUBENS

Serenisima Infantă nu va merge dincolo de Montaigu. După ce îşi va face *novena* acolo, se va înapoia la Bruxelles. Oricum, părerea obştească este că pînă acum Fossa Mariana[1] face progrese foarte îmbucurătoare.

CĂTRE PIERRE DUPUY

Antwerp, 25 iunie 1627

Domnule,

Am primit cele două scrisori ale domniei voastre din 10 şi 12 ale acestei luni, precum şi felurite broşuri tipărite şi raportul asupra adevăratelor cauze ale morţii Doamnei. Moaşa s-a apărat foarte bine împotriva ponegririlor doctorilor, dar toate aceste hărţuieli sînt zadarnice, deoarece eroarea (oricine ar purta vina) nu mai poate fi îndreptată. În orice caz, aduce o oarecare mîngîiere prietenilor, să priceapă că a fost o moarte naturală şi inevitabilă, şi nu urmarea întîmplării sau a neglijenţei dovedite de cei care au îngrijit-o. Această fetiţă va fi o mare prinţesă, dacă Domnul Dumnezeu îi cruţă viaţa şi va fi în stare, cu bogata ei zestre, să atragă vreun prinţ puternic al regatului. Nu ar fi de mirare dacă *Monsieur* s-ar înturna la vechea sa afecţiune pentru domnişoara de Condé, după

[1] Este vorba de canalul menţionat în scrisorile anterioare.

precocitatea sexului ei, *suis velocius annis crescent in tantam spem.*[1] Astfel regina mamă și cardinalul și-ar primi, poate, pedeapsa.

. . . .

Sînt rușinat că forța mea de invenție se vădește stearpă, nefiind în stare a găsi subiecte mai potrivite pentru tema picturilor ce ați cerut. Pînă astăzi, nu mă pot gîndi la nimic mai adecvat decît viața lui Casiodor. Dar domnia voastră aveți căderea de a mă informa mai exact dacă această sugestie vă atrage. Atunci s-ar putea alege episoadele cele mai vrednice de atenție din această istorie, iar pictorul care ar executa lucrarea își va împărți desenele conform spațiului ce urmează a fi acoperit. Îmi pare că singur Casiodor ar oferi material suficient pentru trei tablouri, sau chiar mai multe.

Cît despre iubirea conjugală, printre numeroasele pilde de perechi care și-au dat ultima suflare alături, din dragoste, găsesc puține care să se potrivească cu subiectul nostru. Dacă cercetați tema, veți găsi în Valeriu, Pliniu, Fulgosiu și alți autori, pilde mai frecvente de mișcător devotament din partea soțiilor pentru bărbații lor, decît dimpotrivă. Și chiar cînd se întîmplă așa, în unele cazuri, toate sînt tragedii oglindind violența ce bîntuia acele vremuri. *Sed aut cui super ipsum uxoris cadaver ferro incubat, aut rogo insilit, aut in servente se ipsum jugulat* [2] sau chiar un Titus Grachus nu are nici cea mai mică asemănare cu subiectul ce propuneți, în care este necesar să fie reprezentată, calmă și fără nici un semn exterior de tulburare, o văduvă tristă și credincioasă *in conjugii memoria* [3], ceea ce abia dacă poate fi

[1] Și crește mai iute în ani, cu o speranță atît de mare. (în latină, în text.)

[2] Dar fie că unul se aruncă în oțelul spadei, chiar deasupra trupului neînsuflețit al soției, fie că urcă pe rugul care-i arde leșul, sau se sugrumă cu un șarpe. (În latină, în text.)

 [3] În amintirea soțului. (În latină, în text.)

redat într-un tablou. Ar fi altceva într-o scenă însuflețită de o acțiune mai izbitoare, cum este cazul maurului, Rahum Renxamut (*notă marginală :* vezi Lipsius, în *Exemplis politicis* [1]) care a arătat cea mai mare bravură salvîndu-și soția din mîinile portughezilor, sau cel al napolitanului care a fost zvîrlit în mare, dar a refuzat să părăsească corabia de pirați care-i răpea soția, pînă ce a fost luat pe bord, preferînd jalnica servitute, cu ea alături, libertății fără ea. Dar nici unul din aceste episoade nu se potrivește pe de-a-ntregul cu subiectul propus, așa că va trebui să ne gîndim mai profund la el. De îndată ce se întoarce Înălțimea Sa, vom avea pictura canalului Mariana, și atunci voi face un singur pachet mare cu toate lucrurile ce v-am făgăduit. Și, deoarece sînteți dispus să-mi faceți favoarea de a procura ultimul *Mercure* [2], l-ați putea înmîna ambasadorului nostru, ca să-mi fie trimis cînd vă va fi la îndemînă, cu vreun călător. Nemaiavînd nimic altceva a vă spune, închei, sărutîndu-vă umil mîinile, precum și cele ale fratelui vostru.

Prea iubitorul vostru slujitor,

PETER PAUL RUBENS

CĂTRE PIERRE DUPUY

Antwerp, 9 septembrie 1627

Domnule,

Cînd v-am scris penultima mea scrisoare, nu se știa nimic precis despre cucerirea orașului Groll. Dar în ziua următoare au sosit vești, în scrisori primite din Colonia și Wesel. Cred că v-am înștiințat, în misiva mea precedentă, despre tot ce s-a întîmplat în acest război, iar de atunci nu mai avem nici o noutate.

---

[1] *Exemple politice.* (În latină, în text.)

[2] *Mercure Français*, publicație care apărea anual, între 1605—1643.

Se socotește drept sigur că trupele mobilizate recent de către regele Danemarcei, nu departe de Hamburg, au fost puse pe fugă. *(Notă marginală :* Această înfrîngere nu a fost confirmată de scrisori venite din Hamburg și datînd din 1 ale lunii, care au sosit astă-seară, spun doar că Tilly are forțe puternice în împrejurimile acestui oraș.) Tilly nu este numai curajos, ci și norocos, *nam ille incidit in feminas, nos in viros* [1].

Aici se spune că englezii ar fi capturat cîteva vase olandeze, dar nu-mi pare probabil, doar că nu vor să-și pună pe stindardul lor vechea deviză : *Amys de Dieu, ennemys de tout le monde* [2]. *(Notă marginală :* cum a scris Jean Froissart.) Fortăreața voastră de la Saint Martin [3] rezistă mai bine decît Groll, care fusese totuși apărată cu curaj. Dar cînd munițiile lipsesc, necesitatea nu cunoaște lege.

Aș vrea ca regele Spaniei să se simtă la fel de bine ca și regele Franței. Maiestatea Sa suferă de vărsatul puilor *(notă marginală :* variolă) și de febră purpurină. Dar, de vreme ce de cîteva zile nu a mai sosit nici un raport special, putem nutri bune nădejdi cu privire la sănătatea sa, căci chiar primul buletin medical a menționat oarecare îmbunătățire.

Am primit cu plăcere desenul (deși prost executat) cameei din Mantova [4]. Am văzut-o de mai multe ori și chiar am avut-o în mîna mea, cînd eram în slujba ducelui Vincenzo, tatăl actualului duce. Cred că, dintre cameele cu două capete pe ele, este cea mai frumoasă piesă din

[1] Căci el pornește asupra unor femeiuști, iar noi dăm peste bărbați. (În latină, în text.)

[2] Prietenul Domnului, dușmanul tuturor. (În franceză, în text.)

[3] Citadela din Ile de Ré, care rezista atacurilor flotei engleze, comandantă la Buckingham.

[4] Este faimoasa camee Gonzaga, aflată azi la Muzeul Ermitaj din Leningrad. Remarcabilă prin mărimea ei — 160 x 120 mm — și calitatea execuției. Reprezintă capetele lui Ptolemeu și al Arsinoei.

Europa. Dacă aţi putea obţine de la domnul Guiscard o copie turnată în sulf, ipsos sau ceară, v-aş fi nespus de recunoscător. Am văzut tipare turnate în ipsos la Mantova. Vă mulţumesc pentru cartea *De tempore humani partus*[1]. În schimb, vă voi trimite o lucrare de Giuliano Cossi[2]. Deoarece nu mai am altceva de adăugat de astă dată, vă sărut umil mîinile, precum şi cele ale fratelui vostru.
Iubitorul vostru slujitor,

PETER PAUL RUBENS

P.S. Am două copii din Giuliano Cossi, dar volumele sînt prea mari ca să le trimit prin bunăvoinţa ambasadorului. Va fi necesar, deci, să le încredinţez pe rînd curierului.

CĂTRE BALTHASAR GERBIER

Antwerp, 18 septembrie 1627

Domnule Gerbier,
Scrisoarea domniei voastre din 6 ale lunii a sosit şi a fost bine primită. Dar, cu privire la răspunsul dorit la documentul vostru din 9 martie, există opinia că, de vreme ce partea voastră menţine ferm rezoluţia cuprinsă în susnumitul document, care urmează să includă totul într-o singură negociere, aşa cum mi-aţi repetat, deocamdată nu ar putea fi găsit nici un răspuns care să ducă la avansarea tratativelor. *Căci sosirea lui don Diego Messia ne-a lumi-*

---

[1] *Despre naşterea timpului omenesc.* (În latină, în text.)

[2] Numele corect al autorului e Bossi. E vorba de *Scurt tratat despre unele invenţii menite a întări şi dubla tirul muschetelor şi archebuzelor* — Antwerp, 1625.

nat asupra înțelegerii dintre regii Spaniei și Franței, întru apărarea regatelor lor [1].

Cu toate acestea, Serenisima Infantă nu și-a modificat părerea și dorește să ducă mai departe aceleași strădanii, pentru a-și îndeplini bunele sale intenții. Fiindcă Înălțimea Sa nu dorește nimic alt pe lumea aceasta decît tihna regelui, a nepotului ei, și o pace sănătoasă, pentru bunăstarea obștească. La rîndul lui, marchizul va oferi întregul său sprijin pentru izbîndirea unei acțiuni atît de bune, dacă Anglia, dinspre partea ei, face același lucru. Și astfel corespondența noastră va fi păstrată cu fermitate și vom da fiecare informațiile necesare, după împrejurări. Drept care, așteptînd vești de la domnia voastră, mă încredințez bunei voastre grații, rămînînd veșnic, domnule,

prea umilul și iubitorul vostru slujitor,

PETER PAUL RUBENS

CĂTRE PIERRE DUPUY

Antwerp, 25 noiembrie 1627

Domnule,

Am fost bucuros să aflu, cu ultima poștă, vestea victoriei preacucernicului rege asupra englezilor. I-a alungat cu totul din Ile de Ré, spre marea lor pierzanie și eternă nenorocire [2]. Sînt mirat că vasele noastre de la Dunkerque încă n-au ajuns acolo. Unii spun că, neavînd vînt

---

[1] Cei doi pictori-diplomați erau descurajați, deoarece la sosirea lui don Diego Messia, Rubens aflase că Spania — în timp ce încuviința eforturile făcute de el către încheierea unei păci cu Anglia — negocia cu Franța, în scopul de a invada această țară. Pasajul care apare în litere italice a fost subliniat de mîna lui sir Dudley Carleton, căruia Gerbier îi preda scrisorile.

[2] Retragerea definitivă a lui Buckingham și a flotei engleze din insula Ré s-a petrecut la 17 noiembrie 1627.

prielnic pentru a pleca spre Franța, s-au dus între timp să-i hărțuiască pe pescuitorii de heringi care se află în larg în acest anotimp și că amiralul Dorp s-a pornit în urmărirea lor. În Irlanda s-a răspîndit știrea că pescarii au căzut în mîinile lui, dar nu este ceva sigur. Cîntărind toate amănuntele, trebuie să recunoaștem că este o lovitură remarcabilă pentru Franța, faptul de a fi pus pe fugă un vrăjmaș atît de puternic, fără a primi ajutor din afară. Am primit scrisorile lui Phyllarque împotriva lui Narcis și am citit o bună parte din ele [1]. Găsesc că sînt foarte măiestrit scrise și întru totul pe gustul meu, atît în ce privește limba frumoasă și maniera ironică de a respinge argumentele adversarului și a-l critica, cît și prin stilul limpede, lapidar, și metoda de a păstra interesul și atenția statornică a cititorului. Mi-ar place însă tare mult să văd cartea domnului de Balzac, ca să o compar cu cealaltă. De aceea vă rog să-mi trimiteți un exemplar și, cu înnoite mulțumiri și sporită îndatorire față de domnia voastră, vă cer să-mi trimiteți și un exemplar din *Viața lui Henric al VII-lea* de Roger Bacon [2]. Această carte pe care am adus-o recent de la Paris, la sugestia voastră, mi-a plăcut atît de mult încît n-am vrut să mă desfăt singur cu mulțumirea ce mi-a dăruit-o, astfel că am împrumutat-o unui prieten intim. N-am mai fost în stare să o capăt înapoi, ceea ce mă va face pe viitor mai grijuliu cu împrumutarea cărților. Vă rog ca în schimb să-mi cereți ceva pe gustul vostru, care să se poată găsi aici, spre a vă putea trimite cartea o dată cu cele ale lui de

---

1 Această carte, al cărei titlu corect este *Scrisorile lui Filarc către Arist*, a fost scrisă în 1627 de părintele Goulu și constituie un aprig atac împotriva lui Balzac, celebru prozator și favorit al lui Richelieu, care a avut o mare înrîurire asupra prozei franceze. Polemica s-a stins în 1629, o dată cu moartea lui Goulu.

2 Rubens confundă aici pe Roger Bacon cu filozoful și omul de stat Francis Bacon (1561—1620), autorul real al lucrării citate.

Bie, prin vreun prieten. Fiindcă se va ivi prilejul, dacă veți avea puțină răbdare.

Pe-aici nu sînt noutăți. Propunerea lui don Diego a fost acceptată de unele provincii și respinsă categoric de altele, cum este Luxemburgul ; altele însă, de pildă Brabant și Hainault, o acceptă cu atît de multe restricții și rezerve, încît începi să te îndoiești de succesul acestei inițiative. De aceea vor să țină un consiliu general al Statelor din toate provinciile. Deoarece nu am nimic altceva de spus, vă sărut umil mîinile, domniei voastre și fratelui vostru.

Iubitorul vostru slujitor,

PETER PAUL RUBENS

CĂTRE PIERRE DUPUY

Antwerp, 30 decembrie 1627

Domnule,

Triumful dobîndit de Paris arată limpede *a bonnes enseignes* [1] întinderea înfrîngerii suferite de englezi, deși ei doresc să-și ascundă pe cît se poate pierderile și catastrofa. Am văzut scrisori din Londra scrise de persoane de rang înalt, publicații pline de cele mai sfruntate minciuni, după părerea mea, slăvind extraordinara vitejie a generalului lor și preamărindu-i retragerea ca pe o faptă eroică. Ei minimalizează numărul morților lor, în această încăierare, reducîndu-l la două sute și cincizeci, astfel că ești nevoit să presupui că acele patruzeci și patru de stindarde fuseseră încărcate grămadă într-o căruță și capturate laolaltă cu bagajele, ori, altminteri, că stegarii lor s-au predat cu toții fără să dea măcar o lovitură. Căci patruzeci și patru de companii alcă-

---

 1 Cu semne bune. (În franceză, în text.)

tuiesc, de fapt, o mică armată. (*Notă marginală:* Ceva mai mult decît 3000 de oameni, cît spun ei că erau cu totul.) Cred că va urma lesne vreo înțelegere, dacă va cădea și La Rochelle, fiindcă atunci englezii nu vor mai avea remușcări că au părăsit-o. Marchizii noștri, Spinola și Léganès, vor pleca mîine, pe cît se spune, dar nu pot crede că își vor începe călătoria în ultima ori în prima zi a anului; poate că vor aștepta pînă la 3 sau 4 ianuarie.

. . . .

Vă mulțumesc pentru scrisorile domnului de Balzac, pe care sper să le primesc curînd. Am citit cu multă atenție *Cenzorul* său; este într-adevăr bine scris și vădește, nu numai prin cea mai frumoasă și învățată argumentare, ci și prin însuși stilul lui, cît de temeinic înțelege arta elocinței. La sfîrșit nu mi-a displăcut însă să găsesc anumite cugetări pe care Balzac le-a luat și le-a tălmăcit din autorii antici; nu văd nimic vrednic de dojană în acest împrumut. Aș vrea să mă pot gîndi la ceva ce v-aș putea oferi în schimb și, sărutîndu-vă cu umilință mîinile, mă încredințez favoarei domniei voastre și aduc rugă cerului să vă hărăzească, domniei voastre și fratelui vostru, un foarte fericit An Nou.

Prea iubitorul vostru slujitor,

PETER PAUL RUBENS

Voi face un efort pentru a procura din Olanda, dacă este cu putință, cărțile acelea de Cardan și de Grotius [1] și vă mulțumesc pentru informație.

---

[1] Giaccomo Cardan a fost doctor, matematician și astronom italian și a publicat mult lucrări. Intr-o scrisoare ulterioară, Rubens menționează cartea amintită aici sub titlul *Despre prudența cetățenească* — Leyda, 1627. Cartea lui Grotius, cunoscut jurist și teoretician mai ales în domeniul dreptului internațional, este *De veritate religionis Christianae (Despre adevărul religiei creștine)*, din care tocmai fusese tipărită a doua ediție.

CĂTRE PIERRE DUPUY

Antwerp, 6 ianuarie 1628

Domnule,

Cînd scrisoarea aceasta va fi în mîinile domniei voastre, marchizii noştri vor fi sosit la Paris, ba poate chiar vor fi şi plecat de-acolo. Probabil că se vor grăbi pe cît le îngăduie puterile să străbată ţara noastră, deoarece timpul acordat marchizului Spinola pentru acest voiaj este foarte scurt. De fapt, dispune doar de trei luni pentru dus şi întors. Am putea spera o prelungire a termenului, dacă prezenţa lui nu ar fi necesară în această ţară, pentru viitorul sezon de operaţii militare.

După cum spuneţi, La Rochelle va cam da de furcă asediatorilor iarna aceasta, dar nu încape comparaţie cu greutăţile înfruntate de trupele noastre la Breda.

. . . .

Sînt de părerea voastră că moartea ducelui de Mantova va aduce unele schimbări, fiindcă nu pot crede că lăcomia ducelui de Savoia se va mulţumi cu această căsătorie a nepoatei sale cu fiul ducelui de Nevers, de pe urma căreia el personal nu va trage nici un profit. Spaniolii, la rîndul lor, nu vor privi cu ochi buni ca Franţa sau vreunul din vasalii ei să intre în stăpînirea unui stat aflat dincolo de Alpi şi incorporat, ca să spunem aşa, în statul Milanului. S-ar putea ca stăpînirea ducatului de Mantova să nu fie disputată, dar tare mă îndoiesc că acesta va fi şi cazul cu Montferrat şi desigur nu şi cu Casale, fortăreaţa principală din acest stat şi sediul unei garnizoane spaniole [1].

Aici nu se întîmplă nimic, afară de faptul că la Santvliet fiecare locuitor e ocupat să repare

---

[1] Prevederile lui Rubens s-au îndeplinit : succesiunea mantovană a dat naştere la lupte şi la multe manevre diplomatice.

pagubele pricinuite de recentele vijelii, deşi bîntuie mai departe vînturi şi mai cumplite. Vă mulţumesc pentru sîrguinţa cu care aţi transmis mesajul meu abatelui de Saint-Ambroise. Am primit de la dînsul cel mai complet răspuns posibil. Sînt foarte mîhnit de indispoziţia de care suferă.

Vă rog să-i înmînaţi plicul alăturat şi, cerîndu-vă iertare pentru atît de multă sîciială, vă sărut mîinile, o dată cu cele ale fratelui vostru.

Prea iubitorul vostru slujitor,

PETER PAUL RUBENS

Am primit cartea despre viaţa lui Henric al VII-lea, regele Angliei. Vă sînt profund recunoscător pentru generozitatea dovedită şi vă trimit mulţumirile cuvenite.

CĂTRE MARCHIZUL SPINOLA

Bruxelles, 11 februarie 1628

Excelenţă,

Serenisima Infantă mi-a ordonat să informez pe excelenţa voastră despre o treabă care a avut loc după plecarea voastră. Este vorba de un paşaport pe care Înălţimea Sa, prin persoana excelenţei voastre, l-a acordat, la cererea mea, ministrului regelui Danemarcei din Provinciile Unite rebele. Omul acesta are naţionalitate olandeză, este înrudit cu miniştrii de seamă ai acestei ocîrmuiri şi cel mai intim prieten al prinţului de Orania. Cînd a venit la Antwerp, acum cîteva zile, m-a vizitat ca să-mi mulţumească pentru paşaportul primit la recomandarea mea. Şi, intrînd într-o discuţie despre treburile obşteşti, s-a arătat de ajuns de bine informat asupra negocierilor secrete care s-au desfăşurat între olandezi şi englezi. A recunoscut faţă de mine că se află

în relații foarte confidențiale cu Carleton. În cele din urmă, mi-a spus că nu crede în posibilitatea încheierii separate a unui acord cu unul din aliați, ci numai cu toți laolaltă, deoarece sînt strîns uniți și interesele lor nu pot fi despărțite. Mai mult încă, ultima alianță încheiată la Haga, între regele Marii Britanii, regele Danemarcei și Statele Provinciilor Unite, interzice semnarea oricărui tratat care nu este încheiat cu consimțămîntul comun.

I-am răspuns că, dacă aceste state în mod inevitabil trebuie să ia parte la tratative, se pot nutri puține speranțe, din cauza îndărătnicei lor stăruințe de a menține titlul de țară liberă, un titlu care a fost acordat doar în cursul ultimului armistițiu și a expirat o dată cu el. Și, de vreme ce Maiestatea Sa catolică cere să fie recunoscut ca suveran, fie de bună voie, fie prin forță, i-am spus că obstacolele îmi par de netrecut și mă silesc să am îndoieli asupra succesului pe care l-ar putea dobîndi orice fel de tratat.

La care mi-a replicat că, dacă regele ar trata direct cu Statele, nu și-ar atinge niciodată țelul. Dar că, dacă ar fi dispus să facă unele concesii regilor Angliei, și Danemarcei, cu privire la interesele și pretențiile lor personale, probabil că i-ar putea forța pe olandezi să-i îngăduie regelui Spaniei a-și păstra titlul, spre mulțumirea lui ; adică, titlul fără posesiune. Căci este nedrept ca, de dragul unui simplu nume, toată Europa să trăiască într-un veșnic război.

Amintindu-mi că Don Diego Messia a afirmat și a repetat adesea că regele, stăpînul nostru, nu dorea nimic altceva decît titlul, mai mult pentru onoare decît pentru valoarea reală, i-am spus ministrului că ar trebui să explice pretențiile acestor regi, deoarece nu era sigur că regele nostru le-ar putea da satisfacție. Căci dificultățile iscate între împărat și regele Danemarcei interesează Spania numai din cauza legăturilor sale de sînge cu Casa de Austria,

Iar cît despre restaurarea contelui palatin în demnitatea şi posesiunile sale, acesta atîrnă în întregime de voinţa împăratului.
La aceasta, el mi-a răspuns că puterea şi autoritatea regelui Spaniei sînt bine cunoscute în lumea întreagă, că dacă ar arăta un interes serios acestui litigiu, nu ar fi nimic imposibil, şi că, legat de concesiile ce se vor acorda pretenţiilor acestor regi, ei ar face toate eforturile posibile pentru a convinge statele Olandei să dea satisfacţie Maiestăţii Sale catolice. În cele din urmă, a adăugat că, dacă eu aş înfăţişa această propunere Înălţimii Sale, iar ea l-ar asigura de favoarea şi sprijinul ei, ar pune în scris cîteva clauze ale unui tratat (dar fără o semnătură), urmînd a fi supus voinţei şi aprobării superiorilor săi, înainte de a-l trimite în Spania. Între timp, el ar pleca în Anglia, în scopul de a obţine acolo împuterniciri speciale pentru acest tratat, deoarece cerea nu numai autorizarea regelui său, ci deopotrivă pe aceea a regelui Marii Britanii. Iar cînd i-am spus că autorizarea din partea Statelor Olandei este de asemenea necesară, mi-a răspuns că nu doreşte să promită imposibilul, dar că, dacă regele nostru ar fi dispus să dea garanţii prinţului de Oraina şi să ofere compensaţii pentru pierderea de prestigiu şi de avantaje materiale care ar putea rezulta dintr-o asemenea pace, era sigur că prinţul, la rîndul lui, ajutat de regii mai înainte amintiţi, şi-ar închina întreaga sa energie şi autoritate încercării de a aduce aceste State la raţiune.

Nu-l cunosc pe acest om şi nu îndrăznesc să nădăjduiesc că va fi în măsură de a duce la împlinire aceste promisiuni ; la drept vorbind, mă îndoiesc foarte mult. Dar, deoarece mi-a arătat documentele adeverind misiunea şi împuternicirile primite din partea regelui său, scrise şi semnate chiar de mîna acestuia, cu toate formele cuvenite, după cîte pot judeca, socot că ar trebui neapărat să supun propunerile lui Înălţimii Sale, ceea ce am şi făcut.

Înălţimea Sa mi-a ordonat să pornesc aceste negocieri şi să o informez pe excelenţa voastră (precum fac prin mijlocirea acestei scrisori). În acelaşi timp, trimit, pentru justificarea mea, documentul original pe care l-am arătat Înălţimii Sale. Ministrul însuşi mi l-a dat, şi, aşa cum va vedea excelenţa voastră, cuprinde anumite condiţii ale tratatului, precum şi o foarte amănunţită înşirare a avantajelor şi neajunsurilor care ar izvorî pentru fiecare dintre părţi, din încheierea unei asemenea păci. Lucrul cel mai însemnat este păstrarea secretului, despre care acest sol pretinde că ar fi sufletul întregii afaceri ; din pricina aceasta el doreşte să nu fie văzut de nimeni la Bruxelles, şi nu ştiu datorită cărei înclinaţii cu totul personale a repetat insistent că nu doreşte să corespondeze sau să negocieze cu altcineva afară de mine şi în acest scop mi-a lăsat un cifru. Şi astfel, cu speranţa că, la sosirea acestei scrisori, excelenţa voastră va fi ajuns cu bine la curte, cu ajutorul Domnului, mă recomand cu cea mai mare umilinţă favoarei voastre şi cu supunere vă sărut mîinile.

PETER PAUL RUBENS

Acest ministru doreşte, mai presus de orice, să capete în scris proiectul tratatului, prin care Maiestatea Sa s-ar învoi la o pace cu olandezii şi cu pretenţiile şi cererile sale specificate, astfel ca negocierile să poată începe pe o bază temeinică şi sigură.

CĂTRE PIERRE DUPUY

Antwerp, 25 februarie 1628

Domnule,
Mă desfătaţi necontenit cu ceva nou şi interesant, cum sînt versurile domnului Gaulmin [1]

[1] Gilbert Gaulmin, poet francez (1585—1665).

despre starea jalnică a portului La Rochelle. Versurile acestea îmi par foarte frumoase şi patetice, deoarece poetul a arătat o oarecare discreţie, atribuind numai regelui o izbîndă a cărei glorie este sporită de calitatea învinşilor; pe de altă parte, îi scuză şi îi consolează pe învinşi prin măreţia învingătorului şi le arată că este mai bine să fii francez decît spaniol. Nu voi întîrzia să-i arăt acest poem domnului Gevaerts care adesea îmi face favoarea de a mă vizita. Aici nu se petrece nimic, afară de obişnuita canonadă de la Santvliet, unde se trage fără încetare din ambele tabere, la trecerea corăbiilor, dîndu-se astfel iluzia războiului cu mai multă larmă decît spaimă. Acum trei zile, prinţul de Orania a venit în persoană la Lillo şi, în vreme ce bubuia necontenit artileria, care a provocat oarecare supărări oamenilor noştri, a vizitat toate lucrările noi făcute la forturi. În ziua următoare Don Carlos Coloma s-a dus de asemenea la Santvliet, după ce a adunat o bună parte din cavaleria regală prin locurile acelea. S-ar putea ca prin această acţiune plină de zel să fi crezut că preîntîmpină vreun plan al prinţului. Aceasta este însă mai degrabă o simplă imagine a războiului decît altceva, fiindcă pe timpul iernii nu se prea obişnuieşte să faci mai mult.
Bine face regele Franţei că se întoarce acasă, pentru că asemenea misiuni sînt îndeobşte plicticoase şi, deoarece oraşul este împresurat din toate părţile, nu mai este nimic de făcut decît să se ţină o strajă puternică. De asemenea, poate cardinalul doreşte să dobîndească pe seama lui gloria acestei acţiuni, însă, dacă nu mă înşel, cînd oraşul va fi împins la suprema deznădejde, va face la fel ca Joab şi îi va rezerva regelui onoarea de a duce la desăvîrşire operaţiunile [1]. Marchizul nostru i-a fost de mare folos regelui ca inginer, pentru că poate vorbi din experienţă în asemenea domenii.

---

[1] Ludovic al XIII-lea a reluat conducerea asediului cetăţii la Rochelle, la 17 aprilie.

Voi fi foarte bucuros să văd publicată sentința dată împotriva ducelui de Rohan [1]. Nu poate fi mai cumplită decît cea impusă de către Senioria Veneției lui Giorgio Cornaro, fiul dogelui, pentru asasinarea lui Zeno în palat [2].
Volumul al doilea din Phyllarque va fi foarte binevenit pentru mine. Aş vrea să ştiu cum să mă plătesc de atît de multe favoruri. Am scris în Olanda pentru cărțile lui Grotius şi cele ale lui Cardan, dar pînă acum nu mi-au fost trimise. Nu voi întîrzia să vă expediez, cu primul prilej, portretul marchizului şi volumul *Stemmata, principum Belgii* [3]. Întrucît nu mai am nimic altceva de spus, vă sărut umil mîinile şi cele ale fratelui vostru şi mă încredințez bunei voastre grații.
Al vostru iubitor slujitor,

PETER PAUL RUBENS

Sosirea prințului de Orania nu era fără de scop; el a proiectat construirea unei noi fortărețe, pe locul unde se înălța cea veche la Lillo, față în față cu citadela noastră numită La Cruysschans. Acest fort va aduce mari necazuri vaselor noastre care vin cu muniții şi provizii pentru tabăra de la Santvliet. Astăzi Don Carlos Coloma s-a întors de-acolo cu slabă nădejde de a îndrepta acest neajuns, deoarece fortul urmează să fie clădit pe teritoriul duşman.
Cu poşta următoare vă voi trimite o scrisoare pentru domnul Morisot. Pînă acum am întîrziat numai fiindcă nădăjduisem să găsesc printre

---

1 Henri, duce de Rohan, unul din conducătorii hughenoților. La 22 ianuarie 1628, parlamentul din Toulouse îl osîndise la ardere pe rug. După fuga sa, i-a fost arsă efigia.

2 La 30 decembrie 1627, Giorgio Cornaro, fiul dogelui Giovani Cornaro, a încercat să-l asasineze pe Raniero Zeno — unul din membrii Consiliului celor zece. Zeno şi-a revenit de pe urma rănilor primite, dar Cornaro şi-a pierdut rangul de nobil, averea şi proprietățile i-au fost confiscate de către republică, iar pe capul lui a fost pus un premiu.

 3 *Stemele principilor Belgiei.*

hîrtiile mele vreo însemnare despre subiectele reprezentate în tablourile din Galeria Medici. Pînă astăzi nu am fost în stare să pun mîna pe ea, dar mai am încă speranța de a o găsi.

CĂTRE PIERRE DUPUY

Antwerp, 6 martie 1628

Domnule,

Am primit volumul al doilea din *Phillarque*, împreună cu scrisoarea foarte punctuală a domniei voastre, şi vă sînt peste măsură de îndatorat pentru amîndouă. Îmi pare rău că nu vă pot răspunde în chipul în care aş dori, dar mi s-a luat puțin sînge din brațul drept, ceea ce mă stînjeneşte la mînuirea penei, spre marele meu necaz. Dar, slavă Domnului, indispoziția de care sufăr este uşoară şi sper că va trece repede, aşa că voi fi din nou în stare să reiau corespondența noastră ; pentru că eu nu am nici un frate care să-mi poată ține locul la nevoie. Veți primi, cu această scrisoare, două exemplare din broşura lui Grotius — *De Vera Religione* şi unul din a lui Cardan — *De Prudentia Civili.* Se spune că războiul a şi început în Italia, cu consimțămîntul guvernatorului Milanului şi al genovezilor, dar ațîțătorul este ducele de Savoia. *Dic aliquem sodes hic Quintiliane colorem* [1]. Mărturisesc că sînt un biet Davus [2] în treaba aceasta. Nu văd nimic decît o *raison d'Etat* [3], fără nici un pretext plauzibil. Nu vă pot scrie mai mult şi de aceea, cu sinceritate, vă sărut mîinile şi cele ale fratelui vostru şi mă încredințez favoarei voastre.

Iubitorul vostru slujitor,

PETER PAUL RUBENS

---

[1] Spune, Quintilian, rogu-te, ce culoare are aceasta (Juvenal — *Satire*, cartea 5, 279).

[2] Davus este numele convențional al sclavului, întîlnit în multe comedii de Plaut şi Terențiu, precum şi în satirele lui Horațiu. Simbolizează un om ignorant.

[3] Rațiune de stat. (În franceză, în text.)

CĂTRE PIERRE DUPUY

Antwerp, 9 martie 1628

Domnule,

Secretarul, domnul Le Clerck, îmi scrie că i-aţi dat o carte să mi-o trimită. Trebuie să fie volumul al doilea din *Phyllarque* şi vă rămîn profund îndatorat pentru el, fiindcă autorul îmi place foarte mult. Am primit trei exemplare din cartea aceea de Grotius, *De Veritate Religionis*, şi vă voi trimite două din ele, precum şi broşura lui Cardan, *De Prudentia Civili*. Nu ştiu însă cum voi face să fie trimise, prin bunăvoinţa ambasadorului, deoarece chiar un singur volum ar fi prea mare de trimis prin curier. De aceea vă rog să mă înştiinţaţi dacă socotiţi nimerit să le pun pe toate patru într-un pachet, sau să le împachetez separat; ori vreţi să vă trimit doar exemplarul din Grotius şi să aranjez cu curierul, la cel mai scăzut preţ posibil? Sau este mai bine să fac un singur pachet, cu toate patru, împreună cu Miraeus *(notă marginală: Stemmata principum Belgii)* şi să aştept ca vreun prieten să plece la Paris sau să trimită mărfuri acolo?

. . . .

Statele Olandei l-au demis pe contele Ernest de Nassau, au renunţat la toate garnizoanele din oraşele imperiale[1] şi i-au oferit titlul de prinţ palatin. Dar nu ştiu dacă această stratagemă va fi acceptată şi înţeleasă de împărat, căci, aşa cum gîndesc unele persoane, ar putea duce uşor la o ruptură. Pînă în clipa de faţă, Maiestatea Sa imperială s-a temut să nu-i stîrnească pe olandezi, deoarece astfel n-ar face decît să încheie o alianţă şi mai strînsă cu Danemarca. Este sigur că se pune la cale o alianţă mai puternică între împărat şi regele Spaniei,

---

[1] Statele Generale au ordonat evacuarea satelor din jurul oraşului Emden, pentru a evita deschiderea ostilităţilor cu trupele imperiale, care cereau să le fie predat.

astfel ca să aibă prieteni şi duşmani comuni şi fiecare să-i ofere celuilalt sprijin. În acest caz, împăratul ar declara Provinciile Unite rebele faţă de imperiu, iar regele Spaniei ar face acelaşi lucru cu duşmanii imperiului. Dar nu-mi pot încă închipui un asemenea plan, pentru că ar stîrni prea mare pizmă împotriva Casei de Austria din partea tuturor celorlalţi prinţi, doar dacă ducele de Bavaria împreună cu fratele său Electorul şi ceilalţi prinţi ai Germaniei nu s-au hotărît să-şi ducă la împlinire mult-plănuita lor alianţă împotriva Casei de Austria şi dacă acesta nu este cumva un vicleşug necesar pentru a fi împiedicată conspiraţia. Cu siguranţă că în Germania se coace ceva mare, după cum poţi deduce privind extraordinarele pregătiri de război care se văd pretutindeni, silindu-te să crezi că fie Casa de Austria doreşte să îndepărteze furtuna de care se teme, sau vrea să facă un ultim efort pentru a stabiliza şi extinde puterea sa.
De la Roma am primit aceleaşi veşti, ca şi domnia voastră, cu privire la numirea a doi cardinali şi căsătoria lui messer Taddeo Barberini cu donna Anna Colonna. Îi voi arăta domnului Gevaerts poemul despre căsătorie scris de Holstenius [1]. A mai văzut şi versurile lui Gaulmin, care i-au plăcut foarte mult. (*Notă marginală* : Marele Duce urma să plece de la Florenţa spre Roma la 21 februarie.)
Într-adevăr, nu trebuie să fiţi îngrijat din pricina domnului de Thou pentru că această călătorie nu este atît de dezagreabilă cum s-ar părea. Unul din prietenii mei, care s-a înapoiat de curînd din Levant, îmi spune că s-a dus la Ierusalim avînd o sănătate foarte şubredă, dar că acum se simte mult mai bine şi pare cu adevărat foarte puternic şi vînjos, în comparaţie cu starea lui dinainte. Poate că schimbarea de aer şi călătoria pe mare, împreună cu mişcarea necontenită, pot înfăptui asemenea miracole, fără vreo legătură cu pietatea şi cuvioşe-

[1] Lucas Holstein (1596—1661), erudit german.

nia. Sper că același lucru se va vădi la fel de binefăcător pentru trupul ca și pentru sufletul său. Rog pe Cel de Sus să-i hărăzească aceasta, iar domniei voastre, precum și fratelui vostru, să vă dăruiască toată mulțumirea cu putință. Cu aceasta închei și vă sărut mîinile la amîndoi.

Iubitorul vostru slujitor,

PETER PAUL RUBENS

CĂTRE PIERRE DUPUY

Antwerp, 16 martie 1628

Domnule,

Am primit vești că la 26 februarie marchizii noștri și-au făcut intrarea la Madrid și că în ziua următoare au avut audiență la Maiestatea Sa. La 8 ale aceleiași luni, s-a celebrat cununia marchizului de Léganès cu donna Polixenia Spinola[1]. La 9, a murit marchizul de San Germano, numit de asemenea și marchizul d'Inojosa, vrăjmașul marchizului Spinola. Postul său de președinte al Consiliului Indiilor a fost numaidecît conferit marchizului de Léganès, care, ca să spun adevărul, se ridică cu grabă tîrzie la înălțimea tuturor onorurilor pe care un om de rangul lui le poate dobîndi.

. . . .

Fortăreața plănuită de prințul de Orania pe malul opus încă nu a început a fi construită ; nimeni nu știe de ce. Statele Generale se înarmează pînă-n dinți. Nu numai că adună recruți, dar chiar formează numeroase companii noi, atît pedestrași, cît și cavalerie, căci apropierea trupelor imperiale i-a umplut de mari neliniști. Dar, după părerea mea, împăratul nu va rupe ușor relațiile cu olandezii și nu este cîtuși de puțin potrivit pentru el să facă așa

1 Data a fost corectată, în scrisoarea următoare : nunta a avut loc în realitate la 28 februarie.

ceva acum, doarece în războiul purtat cu Danemarca au avut grijă de a evita orice ostilități, pe mare cît și pe uscat; această poziție merită o mare atenție, întrucît ei singuri, cu puterea lor maritimă, ar putea să năruie întregul plan al împăratului. *(Notă marginală:* Cred că intenția lui este doar să-i sperie, în vreun fel, la cererea noastră.) Se crede aici că regele Danemarcei a încheiat o ligă ofensivă și defensivă cu regele Suediei și că împreună vor forma o bună flotă.

Noi considerăm încheiat asediul portului La Rochelle și credem că regele vostru se duce mai degrabă la o paradă triumfală, decît la un război. Sosirea lui la Paris a fost o împrejurare foarte norocoasă pentru neguțătorii noștri aflați la tîrgul de la Saint Germain, căci altminteri ar fi stat prost cu socotelile. Deoarece nu mai am nimic alt să vă spun, sărut mîinile și cele ale fratelui vostru și mă încredințez bunei voastre grații.

Devotatul slujitor al domniei voastre,

PETER PAUL RUBENS

Am citit scrisorile lui Narcis cu mare plăcere. Îmi place stilul autorului, care îmi pare grațios și agreabil, cu unele frumoase antiteze, dar trufia și îngîmfarea lui sînt nesuferite, iar hiperbolele sale întrec orice măsură.

CĂTRE JOSIAS VOSBERGHEN

Antwerp, 18 martie 1628

Domnule,

Am primit de la marchizul Spinola un răspuns, datat din ziua de 3 a acestei luni, martie, la Madrid. A venit cu primul curier expres care a fost trimis, de la sosirea lui la curte. Scrisorile noastre din 11 februarie au fost primite și sînt

acceptabile pentru excelenţa sa, dar spune că nu poate exista nici un fel de bază pentru negocieri pînă cînd nu obţineţi împuternicirile voastre în forma cuvenită, precum şi autorizarea de a trata punctele menţionate în documentele pe care le-aţi înfăţişat[1]. Mai mult încă, marchizul îmi scrie aceste cuvinte, pe care le reproduc exact : „Este cert că Maiestatea Sa Regală a Spaniei priveşte cu ochi foarte buni încheierea păcii cu cei care se află în război. În privinţa aceasta puteţi fi încredinţat că s-au petrecut în răstimp scurt schimbări mari şi trebuie să folosim avantajul prezenţei marchizului la curtea Spaniei, căci altminteri nu va ieşi nimic bun din strădaniile acestea. Domnia sa este prompt în misiunile sale şi prin sîrguinţa lui va răzbi toate întîrzierile venite din partea Spaniei ; pe lîngă toate, prezenţa sa este necesară în această ţară. De aceea, *quod vis facere, fac cito*[2]. Şi nemaiavînd nimic altceva de adăugat etc

PETER PAUL RUBENS

MEMORANDUM

Domnule, nu mă pot împiedica să vă înştiinţez că am descoperit progresele obţinute în negocierea tratatului domnului van den Wouwere[3], drept care a fost trimis de curînd în Spania, cu mari speranţe de izbîndă. Discuţiile sînt purtate sub numele de „Principes feudatarii"[4].

---

[1] După cîteva săptămîni, Carol I i-a încredinţat lui Josias Vosberghen misiunea personală de a iniţia negocieri cu Spania, în calitatea sa de persoană neutră, în vederea încheierii unui armistiţiu sau unui tratat de pace.

[2] Ceea ce vrei să faci, fă iute. (În latină, în text)

[3] Jan van den Wouwere (Wouverius) — (1574—1635) — prieten apropiat al lui Rubens, a fost împuternicit al Finanţelor la Bruxelles, şi omul de încredere şi agentul diplomatic al infantei Isabella.

 [4] Prinţii feudatari.

CĂTRE MARCHIZUL SPINOLA

Bruxelles, 30 martie 1628

Excelenţă,

Nici nu sfîrşisem bine depeşa care o însoţeşte pe aceasta, cînd am primit alt pachet mare de la Gerbier, cuprinzînd trei misive scrise de mîna lui. Una dintre ele, care este în limba franceză, o trimit excelenţei voastre. Din celelalte două, scrise în flamandă şi umplînd patru foi mari de hîrtie, voi comunica excelenţei voastre esenţialul.

În nici una din scrisori Gerbier nu pomeneşte de abatele Scaglia, considerînd, poate, că şi aşa a scris de ajuns despre el. Dar, într-una din cele două scrisori în flamandă, îmi repetă, într-o formă mult mai clară, tot ce cuprinde scrisoarea abatelui, fără a-l numi. Cealaltă, extrem de lungă, este plină de plîngeri şi repetări ale unor lucruri trecute. Pretinde că din partea regelui său şi a ducelui s-a făcut atît de mult încît nimeni nu mai poate dori încă ceva, că el a fost trimis în persoană la Bruxelles la cererea mea, cu scrisori de autorizare din partea ducelui, stăpînul lui, şi că de atunci mi-a trimis documentele, îndeosebi cel din 9 martie, redactat cu încuviinţarea regelui său şi avizul Consiliului Regal. Spune însă că noi am fost totdeauna atît de rezervaţi încît nu a căpătat altceva decît răspunsuri prea puţin concrete, declarînd doar că Înălţimea Sa va comunica totul Spaniei, fără ca excelenţa voastră să condescindă a scrie cu mîna lui o mică însemnare, pe care Gerbier să o poată arăta regelui său şi ducelui, în schimbul celor trei sau patru pe care mi le-a scris el. Mai departe, declară că, după ce a aşteptat patru luni de zile la Haga, în compania lui Carleton, care se dusese acolo în acest scop, deşi sub alt pretext, eu am venit să-l vizitez mai mult ca prieten decît din alt temei, fără a arăta nici un fel de însărcinare din partea stăpînilor mei, şi că, după ce l-am reţinut multă vreme,

i-am dat doar un răspuns în doi peri : că *les deux rois s'étaient accordés ensemble*[1]. Spune că această purtare a adus prejudicii reputației Înălțimii Sale și a excelenței, ca și cum Spania și-ar fi bătut joc de stăpînii lui și i-ar fi exploatat numai cu gîndul de a obține rezultate opuse ; că regele și ducele lui au păstrat întotdeauna o bună părere despre sinceritatea și zelul Înălțimii Sale și al excelenței voastre și cred că bunele voastre intenții au fost zădărnicite în Franța de către persoane cu scopuri ascunse *(notă marginală* : marchizul de Mirabel), poate invidioase din pricină că meditația Serenisimei Infante a fost preferată intervenției lor. Dar Consiliul a interpretat situația altfel și acum bănuiește că eforturile noastre erau un pretext stîrnit de Spania pentru a-i prinde pe englezi nepregătiți, poate chiar cu intenția de a cîștiga dominația asupra regatului Angliei, ca și cum aceasta ar fi o nimica toată care nu ar cere cumpănire mai îndelungată. (*Notă marginală :* Scrie ironic și nu fără temei, referindu-se la cele spuse mie de către don Diego, la Bruxedles.) Această bănuială a fost în mare măsură spulberată de copia trimisă lui Gerbier după scrisoarea excelenței voastre din 21 decembrie, cea scrisă mie înainte de plecarea voastră în Spania, în care excelența voastră se oferă să depună toate eforturile necesare față de regele nostru, pentru a încheia o înțelegere între cele două coroane. Bineînțeles, era jignit din cauză că nu i-am trimis epistola originală, ci doar o copie.

Cu privire la conținutul acestei scrisori, Gerbier spune că i s-a părut straniu ca excelența voastră să se pronunțe astfel : „Sînt două lucruri pe care le socot necesare : mai întîi, ca acești gentilomi să explice, mai mult sau mai puțin condițile în care cred că ar putea ajunge la o înțelegere cu noi...", ca și cum excelența

[1] Cei doi regi au căzut de acord. (În franceză, în text.)

voastră ar fi uitat sau s-ar fi prefăcut a nu cunoaşte propunerile făcute de partea lor şi înfăţişate, sub forma cea mai amplă, în documentul din 9 martie. Aici mai scrie că regele lor s-a declarat dispus să nu se mai ocupe de treburile Germaniei, pînă s-ar ivi un prilej mai bun, primind promisiunea regelui Spaniei de a interveni cu autoritatea lui pe lîngă împărat, pentru a rezolva aceste treburi la timpul cuvenit. *(Notă marginală :* Stilul documentului era foarte obscur, dar cuprindea cele spuse aici.) Mai mult încă, regele Marii Britanii îşi îndrepta, la vremea aceea, toate eforturile sale pentru a-i aduce la raţiune pe olandezi şi a spus că, dacă disputa cu privire la titlul lor nu ar putea fi soluţionată repede, s-ar putea încheia cu ei un armistiţiu, numindu-i pur şi simplu „aliaţii Maiestăţii Sale a Marii Britanii". În acest scop îl trimisese pe Carleton la Haga, unde se mai află şi acum. La toate acestea nu i s-a dat, nicicînd, nici cel mai mic răspuns. Este de neînţeles aşadar ca excelenţa voastră, fără a menţiona de loc lucruri trecute, să le ceară noi propuneri înainte de a le fi respins pe cele vechi. Acestea erau simple şi rezonabile, conforme cu clauzele Păcii de la 1604 şi ar putea sluji drept model, atît de explicite sînt, în toate punctele. Mai mult încă, nu e nevoie de ceea ce excelenţa voastră scrie în aceeaşi misivă : „Cînd ai intenţia să închei o înţelegere cu altul, este bine să-i oferi o propunere acceptabilă", deoarece propunerea şi pacea mai sus amintită se prezintă astfel, încît regele Spaniei nu ar putea pretinde mai mult, mai cu seamă în momentul de faţă. Aceste argumente sînt supuse consideraţiei şi discreţiei excelenţei voastre.

Acesta este conţinutul uneia din scrisorile lui Gerbier, scrisă în flamandă şi datată 18 februarie, pe stilul vechi. Ceea ce afirmă în cealaltă scrisoare, va vedea excelenţa voastră în epistola următoare.

CĂTRE MARCHIZUL SPINOLA

Bruxelles, 30 martie 1628

Excelență,

Gerbier îmi scrie, în a doua scrisoare cu aceeași dată, că regele și ducele, stăpînul lui, în pofida slabelor mulțumiri căpătate din partea noastră, stăruie în hotărîrea lor dintîi de a negocia o înțelegere cu regele Spaniei în condiții drepte și favorabile ambelor părți, și nu numai pentru a ușura situația supușilor lor, ci pentru binele general al întregii creștinătăți. Deoarece interesele lor comune, în acest moment, sînt grav compromise, trebuie să sper că o înțelegere va aduce după sine o schimbare (*notă marginală:* în ceea ce-l privește, se oferă să facă tot ce stă în puterea lui).

. . . .

Și, de vreme ce propunerile la care ei se referă au și fost făcute, nu rămîne altă cale de urmat decît ca excelența voastră să obțină puteri și autoritate depline pentru persoana Serenisimei Infante și pentru cei pe care Înălțimea Sa s-ar putea să-i numească pentru a negocia și a încheia un tratat general cu aliații sau cu o parte din ei, sau numai între cele două coroane ale Spaniei și Angliei, într-un fel sau altul, în cel mai bun chip posibil. La rîndul lor, nu vor întîrzia a acorda cele mai largi și îndestulătoare puteri, în scopul de a duce la definitivarea tratativelor. Dar, din multe temeiuri, ar fi cuminte ca negocierile să fie secrete și purtate fără vîlvă, de către persoane capabile și calificate pentru asemenea misiune (*notă marginală:* fără a trebui să se îndrepte spre Spania în fiecare clipă pentru sfat și noi ordine, care sînt supuse multor oscilații și variațiuni și în acest fel va fi cu putință Înălțimii Sale să negocieze de la egal la egal cu regele Marii Britanii, care e suveran absolut și nu atîrnă de nimeni). Altminteri ar putea provoca tulburări și încurcături. Dacă Maiestatea Sa cato-

lică va binevoi să trateze cu olandezii sub simplul nume de aliați ai regelui Marii Britanii, fără a menționa libertatea sau alte titluri odioase Majestății Sale, ducele Buckingham consideră ca un fapt cert că Statele vor fi satisfăcute și vor lua parte la tratat în această formă. Acestea sînt toate cîte avem de spus excelenței voastre despre cuprinsul scrisorii lui Gerbier. Îmi mai scrie însă, în mod confidențial, că ar sfătui-o pe excelența voastră, dacă se poate obține asemenea permisiune din Spania, ca negocierile să fie conduse de către persoane capabile, înzestrate cu putere suficientă, care să nu se despartă înainte de a fi ajuns, într-un mod sau altul, la concluzii conforme cu dispozițiile stăpînilor lor. Excelența voastră va fi în măsură să folosească acest sfat după propria sa chibzuință dar, după cîte judec eu, ar fi primejdios să comunice acest lucru multor persoane. Și, deoarece nu se mai înfățișează nimic de transmis, rămîn etc.

PETER PAUL RUBENS

CĂTRE PIERRE DUPUY

Antwerp, 13 aprilie 1628

Domnule,

Sper că veți fi primit, cu ultima poștă, cele două exemplare din Grotius și cel al lui Cardan. Mai rămîne *Stemmata Principum Belgii*, care va fi greu de trimis într-un pachet ; dar voi avea grijă să vă parvină, într-un fel sau altul. Am citit *Phyllarque* care mi-a dăruit cea mai mare plăcere. Pot spune că, după părerea mea, este printre puținii autori care pot fi socotiți cei mai buni din lume. Cu toate acestea, nu mă poate convinge că Balzac este atît de lipsit de valoare și nesărat cum susține el (în ciuda greșelilor sale, pe drept criticate). Căci îmi pare că uneori se întîlnește nețărmurit duh

în glumele sale și ironie în invectivele lui. Ideile lui vădesc pătrundere de spirit și discursurile morale arată o anumită gravitate, dar toate acestea sînt stricate de felul prost în care și-a dozat *philautia*[1].

Am citit cu plăcere relatarea amănunțită, și făcută cu acuratețe, a asaltului întreprins asupra citadelei din Montpellier. A fost o mare nesocotință din partea ducelui de Rohan[2] *qui videtur mihi supremum furorem furere, et sibi ipsi et partibus suis quodammodo superstes, inferias ducere potius quam exercitum*[3].

Este sigur că Anglia pregătește o flotă pentru a ajuta la Rochelle, dar va fi *post bellum auxilium*[4].

. . . .

Marchizul negociază cu succes în Spania și dobîndește mare autoritate față de rege și de miniștrii săi. Dar, după propria mea experiență la această curte, tare mă tem că favoarea de care se bucură acolo va dura doar cîtă vreme rămîne la Madrid, dar se va schimba la fel de ușor în invidie și gelozie, de îndată ce va întoarce spatele. *(Notă marginală:* A suferit un atac de gută, care i-a încurcat treburile.)

Contele Sforza a sosit din Spania acum trei zile și relatează că marchizul speră să se întoarcă aici foarte curînd. Ni s-a spus despre contele de Carlisle[5] că va veni aici în curînd, în drum spre Lorena și Savoia, căci a obținut în acest scop un pașaport, acum trei luni. Dar

---

[1] Iubirea de sine. (În latină, în text.)

[2] Ducele de Rohan, încercînd să cucerească citadela din Montpellier, căzuse într-o capcană și pierduse o mare parte din trupele sale.

[3] Care mie îmi pare a fi fost furia lui din urmă și fapta unui om care și-a pierdut stăpînirea asupra lui însuși și a forțelor sale, conducînd mai degrabă iadul, decît o oștire. (În latină, în text.)

[4] Ajutor dat după război. (În latină, în text.)

[5] Contele de Carlisle a sosit la Haga la 11 mai. În ziua de 28, l-a vizitat la Bruxelles pe Van Dyck și acolo l-a întîlnit pe Rubens, care se întorsese între timp.

eu nu cred că o va vedea pe Serenisima Infantă. Cu toate acestea, va veni la Bruxelles, dacă paşaportul său permite acest lucru şi dacă situaţia politică se va fi schimbat între timp, ceea ce mă îndoiesc. Şi, deoarece nu mai am nimic a vă spune, vă sărut mîinile şi cele ale fratelui vostru, cu afecţiune.
P.S. Vă trimit alăturat gravura acelui copac miraculos găsit la Haarlem[1]. Dacă credeţi că e vrednic de interesul domnului de Peiresc, i-o puteţi trimite, dar, după părerea mea, nu este un lucru pentru el.
De asemenea, veţi găsi, împreună cu ea, planul locului şi al fortificaţiilor de la Santvliet, din care puteţi dobîndi o idee mai clară despre mijloacele folosite de ambele tabere în întărirea lor împotriva vrăjmaşului. Încă o dată, vă sărut mîinile.

CĂTRE PIERRE DUPUY

Antwerp, 20 aprilie 1628

Domnule,
Am primit pachetul din partea domnului de Peiresc, dar nu-i pot răspunde destul de prompt pentru a satisface obligaţia mea ori curiozitatea lui şi celelalte cereri. Într-adevăr, scrisorile sale merită să fie multiplicate de o sută de ori şi comunicate publicului, atît sînt de pline de cele mai importante probleme şi observaţii. Sper ca, o dată cu poşta viitoare, să fiu în stare a compensa scăderile mele actuale.
Vă mulţumesc pentru curioasa informaţie ce-mi daţi cu privire la treburile Italiei. O găsesc cu

---
[1] A fost un fenomen care a stîrnit multe discuţii pe atunci. La tăierea unui pom fructifer, care creştea în apropiere de Haarlem, s-a crezut că trunchiul şi crengile sale înfăţişează figuri simbolice, prevestind revenirea Olandei la catolicism.

atît mai interesantă, cu cît am fost în serviciul Casei de Gonzaga aproape şase ani încheiaţi [1] şi totdeauna am avut parte numai de un tratament bun, din partea suveranilor din această familie. Dar dacă ar fi să-mi exprim părerea asupra rezultatului acestui război, aş spune că nu nutresc mari speranţe pentru ducele de Mantova. Poziţia sa, în centrul invaziei, face foarte anevoioasă ajutorarea lui. Noua citadelă de la Casale, pe care am văzut-o în mai multe rînduri, este despărţită de oraş, sau, cel puţin, legăturile sînt slabe. Este atît de întinsă, încît mărimea ei depăşeşte fortăreaţa noastră de la Antwerp cu cel puţin o treime, iar pentru a fi apărată împotriva unei armate regale ar avea nevoie de un minim de şase mii de oameni. Şi, în conformitate cu ceea ce am văzut din sărmana chibzuială a acestor mărimi, nu cred că, în forfota atîtor schimbări, să se fi gîndit ei să aprovizioneze fortăreaţa cu merinde şi muniţii pentru o perioadă îndelungată. Oraşul Casale este bine întărit pentru împrejurări obişnuite, dar nu de ajuns ca să facă faţă meşteşugurilor asediului aşa cum sînt practicate în zilele noastre pe aceste meleaguri. Cît despre vechiul castel, este bun, dar foarte mic şi o dată cucerită citadela cea întinsă, întregul stat trebuie să fie considerat ca şi pierdut. Dacă nu ar fi la mijloc ura italienilor contra dominaţiei spaniole, care cîntăreşte mai mult decît oricare altă consideraţie, aş pune serios la îndoială fidelitatea poporimii din Montferrat faţă de Casa de Gonzaga. Pe vremea ducelui William, au urzit o conspiraţie (*notă marginală:* cu sprijinul ducelui de Savoia) ţintind asasinarea părintelui şi, în acelaşi timp, a fiului, Vincenzo, în momentul urcării sale pe tron. Uneltirea a fost descoperită şi Vespasiano Gonzaga di Sabbioneta, căruia îi fusese încredinţată răspunderea *ne quid Respublica detri-*

---

1 În realitate, Rubens a fost în slujba ducelui de Mantova din vara anului 1600 pînă în octombrie 1608.

menti caperet[1], le-a hărăzit conspiratorilor o dreaptă, dar aspră osîndă, mai degrabă decît să le arate indulgență. Multe capete ale principalilor părtași au căzut sub mîna călăului. De atunci ducele Vincenzo și fiii săi, niște cheltuitori, mînă spartă care risipeau fondurile supușilor lor, au împovărat mereu statul, punînd cele mai grele biruri. Italienii, după cum spuneam, arată puțină afecțiune pentru Spania, însă s-au simțit totdeauna înclinați să țină partea Savoiei — doar dacă, nu cumva în ultima vreme, de cînd acest duce s-a aliat cu spaniolii în recentul război, această simpatie nu a slăbit. Credeți-mă, deci, cînd spun că, cu excepția orașului Casale, întregul stat se află cu porțile larg deschise în fața vrăjmașului, fiindcă orașele nu sînt fortificate pentru a înfrunta necesitățile războiului modern.

Se vor petrece cele mai mari schimbări în alianța dintre Spania și Franța împotriva englezilor și a orășenilor din La Rochelle, deoarece aceste puteri vor avea prilejul de a se ciocni în alte părți. Ceea ce îmi pare straniu (deși știu că este adevărat) este faptul că englezii vor consimți și chiar vor lua parte la această ligă încheiată cu ducatul Savoiei. Dar aici nu pot găsi pe nimeni care să-mi ofere cît de cît un temei pentru pretextele pe care își bizuie pretențiile împăratul.

Vă rog să mă înștiințați ce ați aflat despre toate acestea, dacă sînt lucruri adevărate sau probabile ; mă veți îndatora foarte mult astfel. Și, deoarece nu mai am altceva de spus, vă sărut cu sinceritate mîinile și înalț rugă Domnului ca să hărăzească, domniei voastre și fratelui vostru, sărbători fericite de Paști.

Prea iubitorul vostru slujitor,

PETER PAUL RUBENS

---

[1] Ca nu cumva să se întîmple ceva spre paguba Republicii. (În latină, în text.)

CĂTRE PIERRE DUPUY

Antwerp, 27 aprilie 1628

Totdeauna mă răsfățați cu relatările și darurile domniei voastre, cum este poemul despre Dioscuri,[1] pe care domnul de Peiresc mi l-a și trimis. Cuvîntul înainte la *Phyllarque* este pătrunzător și spiritual avînd toată aroma specifică autorului. E într-adevăr un potrivnic teribil pentru sărmanul Balzac, a cărui vanitate și încredere în sine nu merită nici o simpatie și care-și întunecă pînă și laturile bune cu lăudăroșenia lui. *(Notă marginală:* Cum face în prefața ultimei sale ediții, unde lăudăroșenia și disprețul lui pentru autorii antici par de nesuferit). Vă trimit cu poșta aceasta restul cărțuliei lui Cardan. Uitasem de el, din pricina neglijenței slujitorului care făcuse pachetul, și cuprinde cea mai mare parte a lucrării. Cred că o voi trimite prin bunăvoința domnului de Le Clerck, în două părți, fiindcă nu va depăși dimensiunea unui pachet voluminos de scrisori.

Așadar, Montagu a fost eliberat din temniță[2]. Închiderea lui trebuie să-i fi adus destulă pătimire, ținînd seama de firea sa neastîmpărată, așa cum am putut observa în scurtul răstimp cît l-am cunoscut. Ceea ce îmi pare straniu este întoarcerea la curte a doamnei de Chevreuse[3]; dacă nu greșesc, ea va fi capabilă să

---

[1] Rubens se referă, poate, la un poem de Abraham Remius, pe care Peiresc l-a trimis multora dintre corespondenții săi.

[2] Walter Montagu fusese folosit ca agent politic al lui Carol I în Savoia și Franța. A fost întemnițat la Bastilia, sub acuzarea de a face spionaj pentru Anglia. Mai tîrziu, s-a convertit la catolicism și a intrat în slujba lui Ludovic al XIV-lea.

[3] Maria de Rohan, ducesă de Chevreuse, a urmat-o pe tînăra regină Henrietta Maria la curtea engleză, în 1625. Datorită numeroaselor ei intrigi, dobîndise la Londra o anumită notorietate. A fost mazilită de la curtea Franței din cauza rolului jucat de ea în Conspirația Chalais, urzită în jurul căsătoriei lui Gaston, fratele regelui, și ajungînd pînă la o fantastică plănuire a uciderii lui Richelieu.

servească drept mijlocitor pentru încheierea unei păci între Franța și Anglia. După părerea mea, aceasta se va întîmpla chiar mai ușor din cauza cursului luat de treburile din Italia, cu care, dacă ar fi să dau crezare anumitor indicații, englezii au anumite legături, cel puțin cu Savoia.

Vestea pe care mi-ați dat-o s-a și răspîndit aici, anume că marchizului nu-i va fi lesne să se întoarcă în Flandra. Sînt sigur că această împrejurare va fi cu totul contrară așteptărilor sale, deoarece excelența sa a plecat cu speranța neîndoielnică de a se întoarce în aceste locuri cît mai curînd cu putință. Aceasta era de asemenea intenția Serenisimei Infante, care a fost extrem de supărată de plecarea lui. După părerea mea, absența lui va dura mai mult decît gîndise. Căci nu va fi în stare să schimbe caracterul leneș și indolent al acestei națiuni, care a dezvoltat pînă și arta de a-și spori acest cusur natural. Dar, după cum am spus, sper că în cele din urmă se va întoarce pentru a o sprijini mai departe pe Serenisima Infantă. Pentru că niciodată nu-i vor cere să slujească în Italia, de vreme ce este italian. Timpul ne va limpezi îndoielile în această direcție.

Don Lorenzo Ramirez de Prado [1] este cunoscut aici datorită rangului lui, dar nu ca eminent om de litere. Nu se poate lua la întrecere nici măcar cu cea mai neînsemnată dintre mințile noastre luminate din Franța. Dar Franța, ca să spun așa, cuprinde între hotarele sale floarea spiritelor lumii.

Vă rog să înmînați domnului de Peiresc plicul inclus, cu toată graba și securitatea posibile. Și, neavînd altceva de adăugat, vă sărut cu sinceritate mîinile, precum și cele ale fratelui vostru.

---

[1] Membru în Consiliul regal din Madrid și autorul a numeroase tratate de jurisprudență.

Antwerp, 19 mai 1628

Domnule,

Toată lumea este de acord cu ceea ce îmi scrieţi despre La Rochelle : că fortăreaţa este pierdută şi intrarea portului atît de strict blocată, încît nu mai rămîne nici o nădejde de ajutor din partea englezilor. Numai olandezii, în rapoartele pe care le publică, stăruie să afirme contrariul, atît de puternică este legătura făurită de religie (sau poate este şi legătura creată de rebeliune şi de ura comună împotriva tuturor regilor şi prinţilor). În realitate, obligaţiile lor precedente faţă de Franţa şi posibilitatea de a avea nevoie de această ţară, în viitor, s-ar cuveni să-i facă să se bucure de oricare succes al preacucernicei sale Maiestăţi. După cele ce-mi scrieţi sperăm că marchizul Spinola se va întoarce curînd în Flandra, către sfîrşitul lunii iunie ; nu putem crede că părintele va fi prost tratat, cînd fiul, fără nici un merit personal, a obţinut comanda supremă a cavaleriei statului Milan.

Conspiraţia din Genova a fost cumplită [1]. Se crede că ar fi fost instigată de ducele Savoiei, care nu mai oboseşte tot amestecîndu-se în asemenea cauze, fără însă să îmbrăţişeze vreuna dintre ele. Nemulţumirea acestor oameni este, negreşit, justificată, aşa cum mi-au mărturisit numeroşi gentilomi genovezi adepţi ai celor mai moderne opinii, şi niciodată nu i se va pune capăt, decît prin transformarea sau ruinarea acestei republici. Este o realitate că nobilimea şi-a asumat o dominaţie tiranică, contrarie jurămintelor şi pactelor prin care se legase în mod solemn, în ultimele acorduri

1 În 1628, ducele de Savoia, cu ajutorul unui genovez bogat, Vacchero, a pus la cale o revoluţie în Genova. Aveau drept scop ca starea a treia să capete un rol în cîrmuirea republicii. Complotul a fost descoperit, iar autorii lui au fost osîndiţi la moarte.

încheiate între nobili și popor, la care s-a ajuns după lupte îndelungate și crude. Condițiile impuneau ca în fiecare an un număr oarecare dintre cei mai îndreptățiți cetățeni să fie admis în rîndurile nobilimii ; pe această cale, poporul urma să participe la administrare și la toate treburile obștești. Dar au fost amăgiți și furați de acest beneficiu printr-un complot ticălos din partea nobililor, care niciodată nu au acordat numărul necesar de voturi acestor candidați. Rezultatul este că de mulți ani nici unul dintre ei nu a fost ales, poporul rămînînd cu totul exclus de la orice fel de onoruri și participare la cîrmuire, lipsit de roadele unei păci dobîndite atît de scump. Trebuie să atragem luarea aminte că noii nobili, care au fost aleși din mijlocul poporului, în virtutea înțelegerii statornicite cu nobilimea de viță veche, sînt cei mai îndărătnici în excluderea de la această dominație a oamenilor din fosta lor tagmă. Cu vremea ei nădăjduiesc că înnobilarea lor se va statornici, îngăduindu-le să treacă drept nobili de viță veche (care se consideră de rang mai înalt și cărora nu le place să se amestece cu ceilalți) ; astfel ei nu vor ca numărul lor să sporească, ca nu cumva această autoritate proaspătă să nu fie slăbită prin participarea multora dintre egalii lor. Am discutat acest subiect mai pe îndelete, fiindcă am fost de mai multe ori prin Genova și rămîn în termeni de foarte intimă prietenie cu cîteva personaje eminente din această republică.

Prea devotatul slujitor al domniei voastre,

PETER PAUL RUBENS

CĂTRE PIERRE DUPUY

Antwerp, 22 iunie 1628

Domnule,

Aici nu s-a întîmplat nimic vrednic a fi aflat de domnia voastră. Întoarcerea marchizului

nostru este mult întîrziată, deşi termenul pe care şi-l stabilise a fost atins. Dar ne-a dat de veste recent, în scrisoarea lui din 8 mai, că va porni la drum cît mai degrabă. Credem că întîrzierea lui nu este pricinuită decît de chibzuinţa şi cumpătarea lui. Excelenţa sa nu vrea să se încreadă în promisiuni şi nu are încredere în viitor, *sed habet oculatas manus*[1], deoarece ştie că, dacă îşi lasă treburile neterminate în Spania, nu vor fi niciodată duse la capăt, o dată ce-şi va fi întors spatele.

. . . .

Am primit cu poşta venită de la Marsilia cîteva scrisori copioase de la domnul de Peiresc. Prins de îndatoriri atît de numeroase, mă surprinde că îşi poate urma cercetările privitoare la antichitate. Omul acesta arată, într-adevăr, o aptitudine pentru toate profesiile la fel de puternică cu aceea vădită de fiecare om pentru profesia urmată şi nu-mi pot închipui cum o singură minte *tot functionibus diversis possit sufficere*[2].

Am văzut aici o cărţulie care îmi place foarte mult, intitulată *Imperatoris Justiniani defensio adversus Alemannum*[3]. Autorul ei este Thomas Rivius; stilul lui este bun şi, după părerea mea, cu adevărat ciceronian, fără nici un fel de afectare. Argumentele sale sînt demne de laudă, deşi, cînd este vorba de subiecte legate de viaţa suveranilor, poţi crede orice pofteşti. Un lucru, însă, nu poate fi admis, anume, că în Procopiu se poate descoperi o pasiune neînfrînată şi imorală, mai degrabă decît ex-

---

[1] Dar are mîini care pot vedea. (În latină, în text — parafrază la Plaut, *Aulularia*, actul I.)

[2] Poate fi de ajuns pentru atîtea funcţii. (În latină, în text.)

[3] *Apărarea împăratului Justinian împotriva lui Alemanni.* (În latină, în text.)

presia adevărului[1]. Regret că nu am altceva să vă spun şi astfel închei etc.

Iubitorul slujitor al domniei voastre,

PETER PAUL RUBENS

CĂTRE PIERRE DUPUY

Antwerp, 29 iunie 1628

Domnule,

De data aceasta, mă aflu atît de prost aprovizionat cu noutăţi, încît nu prea îmi rămîne altceva, decît să vă trimit un simplu compliment, însoţit de mulţumirile datorate pentru nespus de interesantele şi exactele relatări ce continuaţi a-mi trimite, cu privire la starea regatului vostru. Descopăr, din experienţă, că rezultatul totdeauna corespunde cu ipotezele şi judecata domniei voastre, care se bizuie în parte pe informaţia precisă de care dispuneţi asupra treburilor curente şi în parte pe chibzuinţa care vă ajută să prevedeţi viitorul.

. . . .

Aici aşteptăm cu sufletul întristat sosirea marchizului, care a fost amăgit în speranţele sale, aşa cum au păţit şi alţii, pentru că durata şederii sale în Spania întrece toate aşteptările şi răbdarea, atît ale lui, cît şi ale noastre. Mînia englezilor împotriva spaniolilor s-a răcit mult, poate din pricina că sînt ei înşişi mai adînc încurcaţi, decît se gîndiseră, în războiul din Franţa, şi din cauza profitului pe care îl vor trage din comerţ. L-am găsit pe contele de Carlisle, după obiceiul lui, mai mult filo-francez decît filo-spaniol, dar întărîtat peste mă-

---

[1] Cartea lui Rivius a fost publicată la Frankfurt, în 1628. Reprezenta combaterea cărţii a 9-a din *Anecdotele* lui Procopiu, publicată de Niccolò Alemanni, în anul 1623, care dezvăluia viciile curţii bizantine sub domnia lui Iustinian şi a împărătesei Teodora.

sură *contra illos aut illum potius qui nunc penes vos rerum potitur* [1].

Aici oamenii s-au angajat să construiască din acest oraş pînă la Lier şi Herenthals un nou canal, datorită căruia o vastă întindere a ţinutului ar fi asigurată împotriva incursiunilor duşmanului, scutindu-l astfel de contribuţiile impuse, care aduc vrăjmaşilor un venit frumos [2].

Este de necrezut cu ce profituri îşi măresc an de an flotele, cele două companii, a Indiilor Orientale şi a celor Apusene, devenind, încetul cu încetul, stăpînii celeilalte emisfere. Am auzit, din surse autorizate, dar în taină şi ca o mare confidenţă, relatarea neîndoielnică a faptului că ei au descoperit, *ultra Tropicum versus Austrum* [3], o mare ţară, ca să nu spun o lume nouă. Aceasta va fi un lucru memorabil pentru vremea noastră. Pînă acum, însă, nu avem amănunte asupra felului în care a fost descoperită, sau asupra naturii acestei ţări. Şi, nemaiavînd nimic alt de spus etc.

Afectuosul vostru slujitor

PETER PAUL RUBENS

Îi voi răspunde domnului de Peiresc, via Marsilia (care îmi pare cea mai scurtă şi mă scuteşte de a vă plictisi), prin bunăvoinţa neguţătorilor noştri de aici.

---

[1] Împotriva acelora sau, mai curînd, a aceluia care acum ţine în mîna sa treburile din ţara voastră (aluzie la cardinalul Richelieu). (În latină, în text.)

[2] În epoca aceea, oraşele aflate în drumul unor invadatori erau nevoite să plătească o răscumpărare, pentru a nu fi date pradă jafului care, ţinînd seama şi de numărul încă mare al mercenarilor, era nimicitor.

[3] Dincolo de tropice, către ţinuturile australe. (În latină, în text.)

CĂTRE PIERRE DUPUY

Madrid, 2 decembrie 1628

Domnule,

Mă socotiți probabil pierdut și mărturisesc că, fără a cunoaște cauza ce mă îndeamnă să păstrez asemenea taină, ați avea motiv să vă plîngeți de mine. Dar am asemenea încredere în discreția domniei voastre, încît cred că nu-mi veți lua în nume de rău auzind că am trecut prin Franța fără a-mi îngădui să vă văd, pe domnia voastră ori pe altcineva. Nici n-aș putea găsi cuvinte pentru a exprima cît de neplăcut mi-a fost cînd am aflat că, printr-un ordin expres al Serenisimei Infante, stăpîna mea, mi s-a impus totală tăcere — un ordin atît de strict, încît mi s-a interzis chiar să-mi prezint omagiile ambasadorului spaniol din Paris, sau domnului Le Clerck, secretarul ambasadorului Flandrei. Nu-mi pot închipui din ce motive era nevoie de asemenea scrupulozitate, dar cred că Înălțimea Sa trebuie să fi considerat că, deoarece am lucrat mult în serviciul reginei-mame, aș putea fi lesne reținut mai multe zile la această curte. Aceasta nu ar fi fost convenabil, deoarece regele Spaniei, stăpînul meu, îmi poruncise să vin în cea mai mare grabă. Totuși, nu am lipsit a face un mic ocol în călătoria mea în scopul de a vedea La Rochelle, care mi-a părut un spectacol vrednic de admirație. Digul este, cu adevărat, o lucrare regală și satisfacția mea a fost cu atît mai mare, deoarece domnul de Marsillacq, superintendentul operațiunilor, m-a lăsat să le văd și să mă bucur de priveliște în amănunțime, sub călăuzirea lui. Acum, încheierea fericită a acestei glorioase operațiuni nu mai îngăduie tăcere ; mă obligă să vă felicit, pe domnia voastră la fel ca pe oricare bun francez — ca să nu spun pe oricare bun creștin — pentru favorabilul sfîrșit al unei acțiuni atît de eroice,

încît întrece pe toate celelalte înfăptuite în veacul nostru [1].

Dar, cu gîndul de a putea să cunoașteți cum se desfășoară viața mea la această curte, vă voi spune că pictez aici, la fel cum obișnuiesc pretutindeni, oriunde mă aflu. Am și terminat un portret ecvestru al regelui, spre marea sa plăcere și mulțumire [2]. Am făcut de asemenea portretele tuturor membrilor familiei regale, spre folosul ocrotitoarei mele, Serenisima Infantă. Dar, în pofida faptului că Maiestatea Sa simte o nețărmurită desfătare privind picturi, cred că voi rămîne aici doar puțină vreme. Nădăjduiesc, deoarece Serenisima Infantă mi-a acordat învoirea de a da o raită prin Italia, la întoarcerea mea, că voi putea folosi prilejul oferit de voiajul reginei Ungariei [3], care intenționează să se îmbarce la Barcelona, spre sfîrșitul lui martie, cu destinația Genova.

În acest timp, voi da de veste despre cele întîmplate. Și astfel, încheind, sărut umil mîinile voastre și ale fratelui vostru și mă încredințez, cu inimă curată, bunei voastre grații.
Prea iubitorul vostru slujitor,

PETER PAUL RUBENS

Sper că ați primit portretul marchizului. Am lăsat ordine precise, pentru a vă fi trimis, la plecarea mea din Antwerp.

---

1 La data scrisorii. Rubens se afla de mai multe luni la Madrid, așa că nu mai exista nici un motiv de a păstra secretul.

2 Portretul ecvestru al lui Filip al IV-lea, menționat aici, a fost distrus.

3 Regina Ungariei era infanta Maria, sora lui Filip al IV-lea. În aprilie 1628, a fost căsătorită prin procură cu Ferdinand al Ungariei, ajuns mai tîrziu împăratul Ferdinand al III-lea. Voiajul la Genova amintit de Rubens nu s-a mai făcut.

CĂTRE PEIRESC

Madrid, 2 decembrie 1628

Domnule,

Îmi pare că au trecut o mie de ani de cînd nu mai am veşti de la domnia voastră. Toată corespondenţa noastră a fost întreruptă de voiajul meu în Spania, pe care Serenisima Infanta a dorit să-l fac învăluit de desăvîrşită tăcere şi taină, încît nu mi-a permis să văd un singur prieten.

. . . .

Maiestatea Sa simte, cu sinceritate, o neţărmurită desfătare contemplînd pictura şi, după părerea mea, acest cîrmuitor este înzestrat cu excelente calităţi. Îl cunosc acum personal, deoarece, cum sînt găzduit în palat, vine să mă vadă aproape zilnic. Am pictat de asemenea capetele întregii familii regale, cu acurateţe şi cu mare cuviinţă, în prezenţa lor, spre slujirea ocrotitoarei mele, Serenisima Infantă.

. . . .

S-ar putea ca ruta mea să difere puţin de itinerarul regal abătîndu-mă în direcţia Provenţei. Acest ocol nu va avea alt scop decît de a-i înfăţişa dragului meu Peiresc omagiile mele şi de a mă bucura cîteva zile de mult dorita lui prezenţă, în propriul lui cămin, care trebuie să fie un muzeu, cuprinzînd toate curiozităţile din lume.

. . . .

Şi, deoarece acum nu mai am nimic de spus, voi încheia, sărutînd cu sinceritate mîinile domniei voastre şi pe cele ale domnului de Valavez, şi rugîndu-mă să-mi arătaţi mai departe bunele voastre graţii.

Prea devotatul vostru slujitor,

PETER PAUL RUBENS

Sper că ați și primit portretul meu [1]. Cu multe zile înaintea plecării mele din Antwerp, l-am încredițat cumnatului domnului Picquery [2], așa cum îmi ordonase să fac. Pînă acum nu am întîlnit nici un anticar în țara aceasta, nici nu am văzut medalii sau camee de vreun fel. Se poate să nu fi dat de ei din cauză că mă rețin îndatoririle mele. Așa că voi face cercetări cu zel sporit și vă voi informa la timpul cuvenit. Dar cred că această sîrguință va fi în van.

CĂTRE JAN CASPAR GEVAERTS

Madrid, 29 decembrie 1628

Dragul meu domn,

Răspunsul meu în flamandă va fi de ajuns pentru a arăta că nu merit onoarea ce-mi acorzi prin scrisorile domniei tale în limba latină. Am rămas atît de mult în urmă cu practica și studiile mele umanistice, încît aș fi nevoit mai întîi să cer îngăduința de a comite solecisme. Drept care, rogu-te, nu mă pune, la vîrsta mea, la întrecere cu băieții de școală. Am depus unele strădanii pentru a afla dacă prin bibliotecile particulare se mai găsește ceva despre Marc [3] al domniei tale care să fi rămas necunoscut pînă azi. Pînă acum nu am descoperit nimic. Totuși, unele persoane afirmă că în faimoasa bibliotecă de la San Lorenzo au văzut două manuscrise purtînd numele lui Marc Aureliu. Dar, după ce mi s-a descris greutatea și aspectul acestor volume (fiindcă

---

[1] Tabloul, promis de mult, a ajuns la Aix, în mîinile lui Peiresc, abia la 4 iulie 1630.

[2] Nicolas Picquery a fost soțul Elisabetei Fourment, cu a cărei soră, Hélène, Rubens avea să se însoare în 1630.

[3] Gevaerts scria un comentariu la operele lui Marc Aureliu. El îl rugase pe Rubens să caute manuscrise în biblioteca Escurialului.

discutam cu un om care nu ştia o iotă de elină), nu par să aducă nimic nou sau însemnat. Cred că ele conţin numai lucrări familiare tuturor şi de mult cunoscute, ale lui Marc. Dacă poate fi dobîndit un strop de lumină din studierea acestor texte, sau dacă alcătuiesc pur şi simplu o grămadă de nimicuri, nu sînt eu acela chemat să întreprind cercetarea. Căci timpul meu liber, felul meu de viaţă şi studiile mele mă trag în alte direcţii, şi, pe lîngă aceasta, geniul meu călăuzitor mă ţine departe de sanctuarul intim al Muzelor.

Cred că ai făcut cunoştinţă cu don Francisco Bravo [1] (nepotul guvernatorului citadelei noastre), care a plecat de aici cu cîteva luni în urmă, spre ţara noastră. Şi-a dobîndit o mare reputaţie ca om de litere şi, dacă nu cumva mă înşel, aspiră la un loc de frunte printre critici, sau chiar ocupă de pe acum această poziţie. I-am dat memorandumul ce mi l-ai lăsat la plecarea mea, gîndind că el va fi în stare să găsească ceva şi să facă cum doreşti. Dar de atunci nu l-am mai văzut nici pe dînsul, nici însemnarea ce i-am lăsat. Te rog să scrii din nou aceeaşi listă şi să mi-o trimiţi. Este adevărat că acest gentilom a vădit un mare zel cu manuscrisul din biblioteca San Lorenzo şi nu fără a face cheltuieli. El spune că a găsit cîteva lucruri minunate, mai cu seamă în scrierile teologice din vechime ; aceste scrieri aruncă multă lumină asupra lui Tertulian [2], care este ameninţat de sumedenie de referiri surprinzătoare. (*Notă marginală :* Această scrisoare nu e decît o înşirare de ştersături, şi s-ar cuveni să fie corectată, dar îl veţi ierta pe un prieten care munceşte din greu şi luptă cu boala.) Cît despre Papinian şi comentariul domniei tale asupra lui, omul acesta pare în-

---

[1] Don Francisco Bravo de Acuna a fost un învăţat spaniol preţuit pentru poliglotismul lui.

[2] Teolog şi teoretician al bisericii, născut la Cartagina în anul 160, mort în anul 240. A îmbrăţişat erezia lui Montanus.

clinat a aduce unele critici, dar îndemnat mai mult de deprindere, dacă nu mă înşel, şi de vanitate, decît din raţiune sau judecată. Dar să vezi omul cu ochii domniei tale şi judecă-i caracterul. Vei avea fie un folos, fie o delectare de pe urma convorbirilor cu el, şi poate (asta atîrnă de chibzuinţa domniei tale) şi una, şi alta.

Am făcut cunoştinţă şi cu don Lucas Torrio, care este o persoană foarte simpatică şi modestă şi a promis să depună toate eforturile necesare pentru mine. Mi-ar place însă să examinez eu însumi volumul *Inscriptiones Africae* nu atît de dragul lui Marcus sau pentru a-ţi aduce un serviciu (care poate fi făcut de alţii cu mai multă pricepere), ci ca să mă las în voia gustului meu personal. Deoarece scriu din patul meu, între două atacuri de gută, trebuie să comunic cu don Torrio prin mijlocirea prietenilor ; el mi-a scris un scurt răspuns pe care îl vei vedea.

De cîteva zile am fost tare bolnav de gută şi friguri şi, ca să spun adevărul, abia îmi pot trage suflarea, întretăiată de gemete şi suspine. Acum însă, slavă Domnului, mă simt mai bine.

Cît despre treburile publice, nu-ţi pot spune nimic sigur sau îmbucurător ; încă nu văd nici o rază de lumină. Marchizul nu se mişcă, nici nu arată vreo înclinare de a se întoarce în Ţările de Jos, în ciuda cererilor urgente adresate de Infantă regelui, spunînd că totul este pierdut, în absenţa lui. Dar marchizul, cu conştiinţă fermă, urzeşte vreun plan în secret (te rog să interpretezi cuvîntul în sensul lui bun) şi rămîne neclintit în ţelul urmărit. A şi primit, pentru a patra oară, ordine de la rege, şi nu-mi dau seama prin ce mijloace le-a ocolit sau le-a respins. Nu pot spune care va fi rezultatul, dar văd limpede în ce spirit sînt făurite aceste planuri şi cu ce scop. Restul este în mîna zeilor. A spune mai mult nu este nici îngăduit, nici posibil.

Pierderea flotei a provocat multe discuţii aici, dar cîtă vreme nu vine nici un raport din partea comandantului nostru, nu sîntem dispuşi a-i da crezare. Oricum, după părerea unanimă, este întru totul adevărat că s-au suferit pierderi enorme. Faptul se pune mai curînd pe seama necugetării şi a neglijenţei, decît a nenorocului, deoarece nu s-a luat nici un fel de precauţiune, în ciuda multor avertismente primite la vreme, împotriva dezastrului care ameninţa. Ai fi mirat să vezi cum aproape toţi oamenii se bucură aici, simţind că această calamitate publică poate fi luată drept o pacoste abătută asupra cîrmuitorilor lor. Atît de mare este puterea urii, încît trec cu vederea, sau nu mai simt, relele de care suferă ei înşişi, însufleţiţi de simpla plăcere a răzbunării[1].

Singur regele îmi trezeşte simpatia. Este înzestrat din fire cu daruri trupeşti şi spirituale, fiindcă din contactul meu zilnic cu el am învăţat să-l cunosc temeinic. Şi cu siguranţă că ar fi capabil să guverneze, în orice condiţii, dacă nu ar fi lipsit de încredere în însuşirile sale şi nu ar trece prea multe poveri pe umerii altora. Acum însă trebuie să plătească pentru credulitatea lui şi nebunia altora şi să simtă ura care nu fusese îndreptată împotriva lui. Aşa au vrut zeii.

Trebuie însă să rup şirul şi să pun capăt acestei scrisori şi oboselii mele, dar nu şi simţămintelor ce-ţi păstrez. Rămas bun, neasemuit şi excelent om, şi înalţă zilnic rugăciuni către Fortuna, pentru întoarcerea lui Rubens al tău, pe care cu temei îl iubeşti ca pe un prieten adevărat. Încă o dată, la revedere.

Umilul şi devotatul tău slujitor,

PETER PAUL RUBENS

---

[1] În septembrie 1628, amiralul olandez Piet Hein capturase o întreagă flotă spaniolă în largul coastelor Cubei. Încărcătura celor 16 corăbii fusese evaluată la 12 milioane de florini.

Scrisoarea aceasta este plină de ștersături și scrisă mai neglijent decît s-ar fi cuvenit să fie pentru tine. Trebuie să mă scuzi, din cauza bolii mele. Te rog să-l iei pe micul meu Albert[1], cealaltă întrupare a mea, nu în sanctuarul tău, ci în încăperea ta de lucru. Il iubesc pe băiatul acesta și las pe seama ta, cel mai bun prieten al meu și mare preot al Muzelor, ca împreună cu socrul meu și cu cumnatul Brant să vă îngrijiți de el, dacă voi trăi sau voi muri.

Cît despre treburile Angliei, nimic nu e sigur, de la fatala lovitură[2], care a ruinat totul.

Cele două părți par totuși să caute a se întruni iarăși și sînt mai multe motive de speranță decît de neliniște.

. . . .

CĂTRE PIERRE DUPUY

Madrid, 22 aprilie 1629

Domnule,

Acum șase zile, cu ultimul curier, am primit binevenita scrisoare a domniei voastre din 5 februarie. A sosit prin bunăvoința ambasadorului Flandrei și mă miră că a ajuns totuși, după asemenea întîrziere. Sînt bucuros să aflu că domnia ta, ca și fratele vostru sînteți amîndoi bine sănătoși și că și domnul de Peiresc se simte bine și încă își amintește de mine. Intr-adevăr pentru devotamentul ce-i arăt aș merita să fiu păstrat în memoria sa, cu atît mai mult, cu cît aproape m-a silit să-mi înving modestia și să-i dăruiesc un portret de-al meu, ca o chezășie de prietenie. Sper că l-a primit, fiindcă i l-am trimis pe o rută si-

---

[1] Albert Rubens, născut în 1614, a fost fiul mai mare al pictorului și al Isabellei Brant.

[2] Este vorba de asasinarea lui Buckingham de către fanaticul puritan Fenton.

gură, cu puţin înaintea plecării mele din Flandra [1]. Nu ştiu dacă vremurile rele îmi vor îngădui să-mi ţin promisiunea de a-l vizita, aşa cum doresc din toată inima. Va fi necesar să mă plec în faţa împrejurărilor, care poate mă vor duce în altă direcţie. S-ar putea să mă duc întîi la Paris, pentru a răscumpăra purtarea necuviincioasă avută faţă de domnia voastră, împotriva voinţei mele, ultima dată.
Vă mulţumesc pentru inscripţia eroică dedicată *devictis Rupellanis* [2] Am arătat-o contelui Olivares şi i-a părut foarte frumoasă, cum şi este. Acelaşi autor va fi capabil să-şi exercite talentul asupra unui subiect de mai mare valoare, în ziua cînd gloria dobîndită din izbînzile asupra vrăjmaşilor străini o va întrece pe cea a victoriilor împotriva celor lăuntrici şi cînd prea creştina Sa Maiestate va putea în chip adecvat să-şi însuşească cuvintele lui Caius Iulius Cesar, după triumfurile sale din Pont : *Veni, vidi, vici* [3].
Am văzut aici clauzele tratatului care este atît de înjositor pentru coroana Spaniei (trebuie să dăm în vileag adevărul), încît stai la îndoială dacă miniştrii ei s-au purtat mai ruşinos conducînd războiul sau încheind pacea şi nu ştii care este mai mare, pierderea suferită sau infamia acceptată [4]. Cît despre ducele de Savoia, pot spune doar că totdeauna se poartă vitejeşte cînd înfruntă pe spanioli, dar îşi îngăduie să fie bătut lesne de Franţa. Nu ştiu dacă poţi atribui acest fenomen vreunei însuşiri a

---

[1] Poate că Rubens ştia, la data aceea, că urma să plece la Londra şi să renunţe la planurile sale de a vizita Provenţa şi Italia.

[2] Învinşilor din La Rochelle. (În latină, în text.)

[3] Am venit, am văzut, am învins. (În latină, în text.)

[4] Franţa învinsese trupele ducelui de Savoia, aliatul Spaniei. Prin tratatul amintit, Gonzalo de Cordova, comandantul trupelor spaniole din această regiune, era obligat să înceteze asediul oraşului Casale şi să nu conteste pretenţiile ducelui de Nevers asupra posesiunii Mantovei. Clauzele acestui tratat, atît de favorabil Franţei, au fost ratificate de Spania la 3 mai 1629.

geniului său, sau fatalei noastre indolențe. În acest fel am pierdut deopotrivă flota din Noua Spanie, spre marea uimire chiar a celor care au capturat-o ; au fost surprinşi şi ruşinați că au pus mîna pe ea mai mult prin noroc decît prin bărbăție, şi, într-un angajament naval atît de însemnat, fără a pierde un singur om. Se spune că comandantul şi toți ofițerii au fost duşi la Sevilla, unde vor avea să facă față unui proces condus cu asprime. Pedepsirea lor nu va uşura cu nimic pierderea, *sed statuet exemplum in posterum*[1].

Flota care vine din Peru (*notă marginală :* care a sosit de curînd la Sevilla, sub comanda generalului Rasbare) este foarte bogată, din cauză că, pe lîngă obişnuita încărcătură de aur şi argint, mai aduce şi un extraordinar dar din acest regat. Sînt adevărate proverbele care grăiesc că dezordinea naşte ordine, *et sero sapiunt Phriges*[2]. Căci aici pun bună rînduială în treburi acum că sînt mînați la acțiune şi par că vor să se ridice singuri din letargia lor. Caracul şi galionul din Goa, despre care se născuse temerea că ar fi căzut în mîinile olandezilor, au sosit aici în siguranță şi asta slujeşte întrucîtva drept alinare, în această cumplită împrejurare. Deoarece nu mai am nimic să vă relatez, rămîn prea devotatul vostru slujitor,

PETER PAUL RUBENS

CĂTRE DUCELE DE OLIVARES

Londra, 30 iunie 1629

Excelență,

Mi s-a părut necesar să o informez pe excelența voastră asupra celor întîmplate pînă în

---

1 Dar va statornici o pildă pentru urmaşi. (În latină, în text.)

2 Şi prea tîrziu se arată înțelepți frigienii. (În latină, în text.)

prezent, ţinînd seama că raportul pe care mă gîndisem să-l fac, cu încuviinţarea şi acordul comun al regelui şi al miniştrilor săi, va întîrzia foarte mult şi am priceput că această întîrziere este provocată de către ei. Pentru că aşteaptă venirea ambasadorului Franţei şi mai intîi vor asculta propunerile acestuia, cu gîndul de a le accepta pe cele care par mai avantajoase. Ieri dimineaţă, caleştile regale au plecat în întîmpinarea ambasadorului francez, iar cu o seară înainte, lordul Edmondes, ambasadorul regelui englez în Franţa, a pornit în călătorie. S-a iscat o mică dispută provocată de faptul că regele Franţei se află atît de departe, încît acest ambasador nu poate ajunge în Languedoc în acelaşi interval scurt, de care va avea nevoie ambasadorul francez pentru a ajunge la Londra. Aşadar, nu pot depune jurămîntul în aceeaşi zi. Această dificultate a fost rezolvată în următorul fel : cu toate că ambasadorul francez va fi prezent aici mai devreme, jurămîntul va fi amînat pînă cînd ambasadorul Angliei îi raportează regelui său că a sosit la curtea preacucernicei Sale Maiestăţi şi spune şi ce zi a fost hotărîtă pentru ceremonia aceasta. Între timp, s-a căzut de acord ca ambasadorul francez, numit Châteauneuf *(notă marginală* : înainte era domnul de Preaux) să aibă intrare liberă şi să fie admis de către Maiestatea Sa ca ambasador, şi de către miniştri, ca să trateze punctele cuprinse în îndrumările lui. Este aşteptat aici peste patru zile. De pe acum, precum se ştie în chip public, şi-a trimis înainte secretarul, cu scrisori adresate regelui şi miniştrilor, îndemnîndu-i să nu se pripească la încheierea vreunui tratat cu Spania, al cărei rege, pretinde el, a ajuns la mare strîmtoare şi astfel va face orice efort posibil pentru a împiedica prefacerea tratatului de pace anglo-francez într-o strînsă alianţă ofensivă şi defensivă, care i-ar prejudicia interesele. (*Notă marginală* : E inutil să scriu lucrul acesta mai pe larg, deoarece este cunoscut

tuturor.) Ambasadorul scrie că aduce depline împuterniciri din partea preacucernicei Sale Maiestăţi, de a uni forţele Franţei şi ale Angliei, în scopul de a recuceri Palatinatul. Cottington mi-a spus, în mod confidenţial, că a văzut şi el o scrisoare adresată de cardinalul Richelieu Lordului Trezorier, cuprinzînd, cuvînt cu cuvînt, aceleaşi lucruri.

La această curte sînt mai multe partide. Primul, în fruntea căreia se află contele de Carlisle, doreşte pace cu Spania şi război cu Franţa ; al doilea are mult mai mulţi partizani şi vrea pace cu toate ţările. Ca să spun adevărul, cred că Lordul Trezorier îmbrăţişează această părere, iar contele de Holland aşijderi. Al treilea partid are poziţia cea mai rea ; doreşte război cu Spania şi o ligă ofensivă cu Franţa încheiată în acest scop. Acest partid îşi pune mari speranţe în sosirea ambasadorului francez şi face intense eforturi prin mijlocirea ambasadorului Veneţiei, care are o foarte rea înrîurire la această curte, tinzînd către tulburarea păcii în întreaga Europă. Marchizul de Mirabel mi-a şi scris despre misiunea ambasadorului francez, iar Serenisima Infantă mi-a trimis o depeşă expres anume ca, dacă nu pot realiza nimic altceva, măcar să reuşesc a preîntîmpina statornicirea alianţei sus-amintite, între Franţa şi Anglia, îndreptată împotriva Spaniei. Am discutat îndelung această problemă cu regele Angliei, cu alt pretext, după cum va vedea excelenţa voastră în documentul anexat. Aici voi spune doar că Maiestatea Sa stăruie în hotărîrea, pe care a luat-o, de a trimite un ambasador în Spania, şi credem că îl va numi acum. Am discutat acest subiect cu Cottington, pentru că mi-ar părea bine dacă numirea s-ar opri la persoana lui. Dar mi-a spus limpede şi, cred cu inimă deschisă, că în absenţa lui interesele noastre ar risca să sufere un eşec, din pricina slăbiciunii oamenilor care le sprijină ; căci Weston este rece şi calculat în negocierile sale şi depinde întru totul

de Cottington. Acestor motive le-a adăugat şi cîteva personale. Este sigur, de fapt, că Cottington a ajuns acum o persoană atît de sus-pusă, aici, şi a devenit atît de popular, încît este pe cale de a-şi croi o soartă aleasă şi nu pare un om atît de imprudent încît să lase să-i scape prilejul din mînă. De aceea, acest post de ambasador ar putea să-i revină lui Carlisle, care arată mare zel, sau lui sir Walter Aston[1]. Cottington l-ar prefera pe primul, pentru meritele şi capacitatea lui, dar se teme ca nu cumva cheltuielile exorbitante pe care le-a mai făcut în asemenea misiuni să nu conteze ca argument contra lui.

În acest timp, Soubise stăruie cu cererile sale urgente[2]. I-am scris amănunţit excelenţei voastre asupra acestui punct special, în ultima mea misivă din 15 iunie, dar repet, dacă banii ar fi fost pregătiţi, regele Angliei, dinspre partea lui, nu ar fi şovăit nici o clipă să dea exact cît oferise. Excelenţa voastră poate fi sigură, dacă aş fi avut această sumă în mînă, nu m-aş fi despărţit de o singură coroană fără a mă gîndi mai întîi la securitatea regelui nostru. Dar, dacă îmi poate fi permis să-mi înfăţişez părerea, nu pot crede că regele Angliei, după ce nu a fost în stare a-i salva pe hughenoţi pe calea armelor, va încerca să facă acest lucru printr-o înţelegere, chiar cu prilejul sosirii ambasadorului francez. Din Franţa mi se scrie că regina-mamă, la ordinul regelui, a eliberat-o din temniţă pe văduva domnului de Rohan şi a trimis-o la fiul ei, ducele, în scopul de a propune anumite condiţii de pace, din partea Maiestăţii Sale. Soubise mi-a confirmat acest lucru. *(Notă marginală:* Dar nu crede că ar izbîndi în acest plan, fiindcă nu poţi avea încredere în făgăduiala sau cuvîntul regelui Franţei, care atît de des a înşelat lumea.)

---

[1] Ambasadorul Angliei în Spania, între anii 1620—1625 şi 1635—1638.

[2] Soubise se afla la Londra, căutînd sprijin contra Franţei.

Cîntărind toate acestea, consider foarte nesigur succesul acţiunii noastre. Dacă banii necesari ar fi sosit dinainte, cred că această mişcare nici n-ar fi fost făcută, deoarece Soubise promite de pe acum să nu cadă la nici o înţelegere cu regele Franţei, fără consimţămîntul regelui Spaniei. Iar dacă nu se semnează nici o înţelegere, aceasta va da o autoritate de necrezut partidei spaniole la curte şi va spori reputaţia ei în faţa regelui şi a întregului regat.

Cottington mi-a spus în secret că a aflat unele informaţii direct de la gentilomul pe care regele Angliei l-a trimis în Olanda [1]. Acest om s-a înapoiat cu ultimul răspuns al reprezentanţilor Statelor şi al prinţului de Orania, şi anume : fie că Bois-le-Duc cade în mîinile lor ori ba — ei sînt dispuşi să înceapă negocieri cu regele Spaniei. Cred că acesta este adevărul, dar în cursul asediului va fi foarte anevoios să ducem mai departe tratativele, dacă nu mă înşel.

Zilele trecute a sosit aici un gentilom din Turin, un favorit al prinţului de Piemont. A adus de la stăpînii săi scrisori prin care regele este îndemnat să îngăduie ca negocierile de pace dintre Spania şi Anglia să fie trecute pe seama Înălţimii Sale. Spune că Majestatea Sa catolică i-a dat marchizului Spinola autoritate deplină de a negocia în Italia. Cînd am fost întrebat despre aceasta, am răspuns că nu ştiu absolut nimic.

Excelenţa voastră s-ar cădea să nu acorde nici o importanţă negocierilor purtate de marchizul de Ville, deoarece sînt cu totul lipsite de temei. El a făcut atît de multe concesii cu privire la Palatinat, încît nu mă miră că a primit un răspuns favorabil. Ca să fiu sincer, cred că, prin uşurinţa lui, aproape a dus de rîpă această treabă şi ne-a înrăutăţit mult poziţia. Dacă aş fi avut în buzunar autorizarea, cum credea el că am, de a oferi concesii similare, aş fi fost

1 Sir Henry Vane (1589—1654), întors la Londra o dată cu sosirea lui Rubens.

în stare să aduc pace între Franța și Anglia în douăzeci și patru de ceasuri, în pofida ambasadorului francez și a tuturor partidelor care se opun. Căci regele Angliei mi-a spus cu gura lui că noi purtăm vina pentru această pace cu Franța, fiindcă nu ne-am decis să-i acordăm șansa de a încheia o înțelegere cu noi, păzindu-și totodată credința, conștiința și onoarea. A spus că îi detestă pe francezi și niciodată nu s-a încrezut în ei ; că în toate negocierile trecute l-au amăgit și totdeauna și-au violat promisiunile făcute.

Cu gîndul de a nu obosi mai mult pe excelența voastră, închei recomandîndu-mă cît se poate de umil favoarei voastre și sărutîndu-vă picioarele.

Prea umilul și supusul slujitor al excelenței voastre,

PETER PAUL RUBENS

CĂTRE DUCELE OLIVARES

Londra, 22 iulie 1629

Excelență,

Această scrisoare servește numai spre a însoți cele două misive cuprinse în plic, din partea Lordului Trezorier și a lui sir Francis Cottington, din care excelența voastră va recunoaște bunele intenții ale acestor gentilomi. Cottington se pregătește pentru călătoria lui, care neliniștește grozav partida filo-franceză. Ambasadorul francez se străduiește din răsputeri să-i împiedice plecarea și insistă cu energie pentru o alianță ofensivă și defensivă încheiată între Franța și Anglia împotriva Spaniei, sau, mai degrabă, împotriva Casei de Austria, așa cum nu o dată am și informat pe excelența voastră. Ambasadorul francez poartă negocieri cu un comitet alcătuit din șase persoane, precum urmează : conții de Carlisle și Holland, lordul

Pembroke,[1] şambelanul, care încă nu a apărut, contele de Arundel[2], mareşalul curţii, Lordul Trezorier şi secretarul de stat Carleton. Le-a propus ca regele Angliei să-şi unească forţele cu cele ale Franţei pentru restaurarea Palatinatului şi eliberarea Germaniei de sub asuprirea Casei de Austria, despre care spune că a uzurpat în mod tiranic puterea, spre paguba tuturor regilor şi cîrmuitorilor Europei, atît catolici, cît şi protestanţi. Toată lumea ştie că duce această acţiune şi o discută în chip deschis în pieţele publice şi pe uliţele Londrei. Dar, mai recent, la instigarea anumitor lorzi de la această curte şi îndeosebi a contelui de Holland, aşa cum am aflat din izvoare competente, a început să insiste asupra necesităţii ca regele Angliei să convoace parlamentul. Altminteri, spune ambasadorul, Maiestatea Sa va menţine doar o legătură slabă cu supuşii săi şi nu va avea nici banii, nici forţele necesare pentru a-şi ajuta prietenii sau a-şi ataca duşmanii. Intenţia acestui om nu este de a face un serviciu regelui Angliei, ci mai curînd de a cîştiga bunăvoinţa poporului şi, în felul acesta, negreşit, de a înlătura tratatul de pace cu Spania. Mulţi oameni privesc drept o manevră odioasă şi insolentă ca ministrul unei ţări duşmane, cu care abia s-au împăcat, să dorească a interveni imediat în treburile interne şi domestice ale acestui regat. Autorul acestui plan este, cum am spus, contele de Holland, un personaj popular şi căpetenia puritanilor care formează, ca să spun aşa, corpul central al parlamentului. Intenţia lui reală este de a-l surpa pe Lordul Trezorier, cu ajutorul acestui parlament. Lordul Trezorier face parte din celălalt partid şi în

---

1 William Herbert, conte de Pembroke şi Montgomery, a fost unul din favoriţii lui Iacob I. A murit în 1630.

2 Thomas Howard, conte de Arundel (1585—1646) om de stat şi mare ocrotitor al artelor, avea agenţi în Italia, Grecia şi Asia Mică, pentru achiziţii. Avea cea mai faimoasă colecţie de sculpturi antice din Anglia, donată în 1667 Universităţii din Oxford.

asemenea caz nu şi-ar putea menţine poziţia, căci este urît de parlamentari pur şi simplu pentru că îl bănuiesc de a fi catolic. Contele de Holland este, fără îndoială, ostil Spaniei, deoarece regele, deşi atît de intim cu el, pîna acum nu i-a comunicat propunerea cuprinsă în documentul pe care sper că excelenţa voastră l-a şi primit, căci am trimis copia la 13 iulie, prin Bruxelles. Era redactat după o consultare avută cu contele de Carlisle, cu Weston, Cottington şi cu Pembroke, dar într-un chip atît de tainic, încît regele nu mi-a permis să comunic aceste propuneri, cu atît mai puţin sus-zisul document, nici măcar lui Barozzi, agentul diplomatic al Savoiei. Ziua sorocită pentru plecarea lui Cottington se apropie, şi, ţinînd seama de răgazul scurt rămas, nimeni nu se mai zoreşte. Aşa cum cred că va vedea excelenţa voastră, din scrisorile alăturate ale acestor doi gentilomi, răspunsul nostru poate fi amînat pînă la sosirea lui în Spania, în scopul de a trata această problemă cu mai multă maturitate şi într-o formă potrivită cu gravitatea ei.

Este tot ce-i pot spune excelenţei voastre cu privire la aceasă afacere. Acum, ar fi bine să o informeze pe excelenţa voastră asupra stării de lucruri de la această curte, unde primul aspect care trebuie să atragă luarea aminte este faptul că nobilii de frunte trăiesc toţi pe picior mare, somptuos, şi cheltuiesc banii fără socoteală, astfel că majoritatea sînt înglodaţi în datorii. Printre aceştia, pe primul loc, stau conţii de Carlisle şi de Holland care, prin masa lor aleasă, îşi menţin suita şi poziţia în rîndul nobilimii, deoarece splendoarea şi mărinimia sînt însuşiri preţuite mult la această curte. Nu mai vorbesc despre numeroşi alţi lorzi şi miniştri care, în cea mai mare parte, au venituri nepotrivite pentru susţinerea rangului lor şi sînt siliţi să-şi acopere nevoile cum pot mai bine. De aceea, aici, interesele publice şi cele private sînt vîndute pe bani peşin. Şi ştiu,

din izvoare demne de încredere, că şi cardinalul Richelieu este foarte darnic cu banii şi teribil de experimentat în cîştigarea de partizani pe această cale, după cum va vedea excelenţa voastră din raportul ataşat. Acestea au fost scrise înainte de sosirea depeşei excelenţei voastre, pentru a însoţi cele două scrisori cuprinse în plic.

Este considerat drept sigur, că, prin aceste mijloace, pacea cu Franţa va fi încheiată şi, dacă nu mă înşel, se vor petrece şi alte lucruri care vor furniza material pentru un raport adresat excelenţei voastre. Drept care sărut cu umilinţă picioarele excelenţei voastre.

Prea umilul slujitor al excelenţei voastre,

PETER PAUL RUBENS

CĂTRE PIERRE DUPUY

Londra, 8 august 1629

Domnule,

Ar fi fost mult mai potrivit şi folositor pentru mine să fi văzut atît de multe ţări şi curţi felurite într-un răstimp aşa de scurt, în vremea tinereţii, decît la vîrsta mea de astăzi. Corpul ar fi fost mai puternic ca să îndure încercările călătoriei, iar mintea ar fi fost în stare să se pregătească, prin experienţa căpătată şi familiarizarea cu cei mai diferiţi oameni, pentru înfăptuiri mai mari în viitor. Acum însă, îmi irosesc puterile ce se împuţinează şi nu-mi mai rămîne timpul necesar pentru a mă bucura de roadele atîtor trudiri, *nisi ut, cum hoc resciero doctior moriar* [1].

Cu toate acestea, mă simt mîngîiat şi răsplătit de simpla plăcere înfăţişată de minunatele privelişti văzute în cursul călătoriilor mele. Insula

---

[1] Decît doar că voi izbuti să mor mai înţelept. (În latină, în text.)

aceasta, de pildă, îmi pare un spectacol demn de interesul oricărui gentilom, nu numai pentru frumuseţea peisajelor sale rustice şi farmecul acestei naţiuni, nu numai pentru splendoarea culturii lor exterioare care îmi pare că nu poate fi întrecută, cum e aceea a unui popor bogat şi fericit, trăind în sînul păcii, ci şi pentru numărul de necrezut de tablouri excelente, de statui şi inscripţii antice care pot fi găsite la această curte. Nu voi menţiona sculpturile contelui Arundel, asupra cărora mi-aţi atras mai întîi atenţia. Mărturisesc că nicăieri în lume nu am văzut ceva mai rar, din punct de vedere al antichităţii, *quam foedus ictum inter Smyrnenses et Magnesios cum duobus earundem civitatum decreti set victoriis Publii Citharoedi* [1]. Sînt foarte mîhnit că Selden, căruia îi datorăm publicarea, precum şi comentariul acestor texte, şi-a părăsit studiile *immiscet se turbis politicis* [2]. Politica este o profesie atît de străină de geniul lui nobil şi de profunda sa învăţătură, încît nu trebuie să dea vina pe Fortuna [3] dacă, în frămîntarea populară *provocando regis indignantis iram* [4], a fost azvîrlit în temniţă, laolaltă cu alţi parlamentari.

Mă aştept să rămîn aici pentru încă o bucată de vreme, în ciuda dorinţei mele de a respira iarăşi aerul căminului meu. Este cu adevărat nevoie de prezenţa mea, fiindcă la întoarcerea mea din Spania m-am oprit doar trei sau patru zile la Antwerp. Am primit aici o scrisoare de la domnul de Peiresc, datată din 2 iunie, în care se plînge că mi-am schimbat planul de a vizita din nou Italia şi de a mă întoarce trecînd prin Provenţa lui. Aş fi vrut să pot face acest

1 Decît tratatul semnat dintre smirnieni şi magnezieni, însoţit de decretele acestor două cetăţi şi de lista izbînzilor lui Publius Citharoedus. (În latină, în text.)

2 Pentru a se amesteca în vîrtejul politicii. (În latină, în text.)

3 Soartă. (În latină, în text.)

4 Provocînd mînia unui monarh care se indignează. (În latină, în text.)

lucru, măcar pentru a mă bucura cîteva zile de farmecul conversației sale. Vă rog să fiți atît de bun și să-i înmînați scrisoarea inclusă în plic. Este prima mea misivă, după o tăcere de aproape un an întreg. Și cu aceasta închei, sărutînd mîinile domniei voastre și pe ale fratelui, cu toată dragostea, și încredințîndu-mă sincer bunei voastre grații.

Prea iubitorul slujitor al domniei voastre,

PETER PAUL RUBENS

CĂTRE PEIRESC

Londra, 9 august 1629

Domnule,

Dacă mi s-ar fi îngăduit să-mi rînduiesc treburile în felul meu *et sponte mea componere curas* [1], aș fi și plecat să vă văd sau m-aș afla acum cu domnia voastră. Dar nu știu care duh bun sau rău totdeauna taie firul intențiilor mele și mă tîrăște în direcții opuse. Este adevărat, firește, că din călătoriile mele sorb oarecare plăcere, văzînd atît de multe și felurite ținuturi *et multorum hominum mores et urbes* [2]. Sigur este că în această insulă nu găsesc nimic din necioplirea la care te-ai putea aștepta într-un loc atît de îndepărtat de eleganța italiană. Și trebuie să recunosc, dacă este vorba de tablouri frumoase, făcute de penelul unor maeștri de mîna întîia, niciodată nu am văzut un număr atît de însemnat de tablouri faimoase ca în palatul regal și în galeria răposatului duce de Buckingham. Contele de Arundel posedă un nenumărat șir de statui antice și inscripții grecești și latinești, pe care probabil le-ați

[1] Și să-mi așez în ordine treburile, după voia mea. (Vergiliu, *Eneida*, IV, 340.)

[2] Și datinele și orașele multor popoare. (Horațiu, *Ars Poetica*, 142.)

văzut, deoarece sînt publicate de John Selden, comentate de același autor, vădind o știință aleasă, așa cum te-ai putea aștepta din partea unui talent atît de distins și cultivat. Fără îndoială, ați văzut că tratatul lui *De Diis Syris* [1] a fost tocmai retipărit, *recensitum iterum et auctius* [2]. Dar aș dori să se fi mărginit a rămîne între hotarele vieții contemplative, fără a se fi amestecat în tulburările politice care l-au dus în temniță, laolaltă cu alte cîteva persoane învinuite de a se fi împotrivit regelui în cursul ultimei sesiuni a parlamentului.

Aici se mai află și cavalerul Cotton [3], un mare colecționar de antichități, versat în diferite științe și ramuri ale învățăturii și secretarul Boswell [4]. Dar trebuie să-i cunoașteți pe acești gentilomi și probabil că sînteți în corespondență cu ei, la fel cum faceți cu toate spiritele distinse din lumea întreagă. Acum cîteva zile, Boswell mi-a spus că are în mîna lui și îmi va arăta suplimentul care umple unele lacune din *Anecdotele* lui Procopiu [5] publicate cu privire la desfrînarea împărătesei Teodora. Pasajele cu pricina au fost omise în ediția scoasă de Alemanni, datorită, poate, modestiei sau fățărniciei, iar apoi au fost descoperite și extrase dintr-un manuscris aflat la Vatican.

Despre Spania nu am prea multe de spus, deși nici acolo nu duc lipsă de oameni învățați, *sed plerumque severioris Minervae et more Theologorum admodum superciliosi* [6]. Am văzut bi-

---

1 *De Diis Syris syntagmata* — *Sintagmele zeilor sirieni*, retipărit în 1627.

2 Revăzută și adăugită. (În latină, în text.)

3 Sir Robert Bruce Cotton (1570—1631), posesorul unei bogate biblioteci de manuscrise, mai cu seamă din istoria Angliei.

4 Sir William Boswell, poet și umanist englez, secretarul lui sir Dudley Carleton, căruia i-a urmat apoi ca ambasador la Haga. Corespondа regulat cu Peiresc.

5 Ediția mai bogată a acestei lucrări a apărut la Paris, în 1622.

6 Dar cei mai mulți profesînd o doctrină mai severă și fiind, după obiceiul teologilor, foarte susceptibili. (În latină, în original.)

blioteca de la San Lorenzo, dar numai atît. Este adevărat că un gentilom, pre nume Francisco Bravo, s-a dus recent în Flandra şi a făcut copii după un mare număr de manuscrise. Mi-a spus, la Madrid, că a găsit la noi mai mult de şaizeci de cărţi, pînă acum necunoscute, ale vechilor teologi. (...)

Pe faimosul filozof Drebbel l-am văzut numai pe stradă, cînd a schimbat cîteva cuvinte cu mine [1], în treacăt. Stă la ţară, la oarecare depărtare de Londra. Omul acesta se aseamănă cu acele lucruri şi făpturi pomenite de Machiavel, care — după opinia publică — par mai mari de la distanţă decît de foarte aproape. Aici mi se spune că în toţi anii din urmă nu a inventat nimic afară de acel instrument optic cu tub perpendicular care măreşte mult obiectele plasate dedesubt. Cît despre aparatul cu mişcare perpetuă din inelul de sticlă, este numai o trăsneală. A construit de asemenea cîteva maşini şi aparate pentru a veni în ajutorul asediaţilor din La Rochelle, dar nu au nici cea mai mică eficacitate. Însă nu vreau să plec urechea la bîrfeli, spre neajunsul unui om atît de ilustru. Îl voi vizita la el acasă şi voi discuta în mod intim, dacă se poate. Nu-mi amintesc să fi văzut cîndva fizionomie mai extraordinară decît a lui *et nescio quod admirandum in homine pannoso elucet neque enim crassa lacerne, ut solet in re tenui, deridiculum facit* [2].

Sper să fiu în stare, foarte curînd, cu îngăduinţa superiorilor mei, să mă retrag în căminul meu, unde m-am oprit doar patru zile, la întoarcerea mea de la Madrid. După o absenţă atît de îndelungată, prezenţa mea este cerută urgent. Dar nu am renunţat la nădejdea de a-mi îndeplini dorinţa de a pleca în Italia. De fapt,

---

1 Cornelis Drebbel (1572—1634), filozof şi fizician olandez, stabilit la Londra. A fost chemat şi la curtea din Praga.

2 Şi nu ştiu ce virtute vrednică de admiraţie iradiază din fiinţa acestui om zdrenţuros şi nici măcar straiul lui gros nu-l face ridicul, cum s-ar întîmpla cu oameni mai mărunţi. (În latină, în text.)

această dorință crește din zi în zi și declar că, dacă Soarta nu-mi hărăzește acest lucru, nu voi trăi, nici nu voi muri mulțumit. Puteți fi sigur că ori la dus ori la întors, dar, mai degrabă la întoarcere, vă voi aduce omagiile mele, în binecuvîntata voastră Provență. Va fi cea mai mare fericire care îmi poate fi acordată pe această lume.

Dacă aș ști că portretul meu se află tot la Antwerp, aș pune să fie ținut acolo, cu gîndul[1] de a deschide lada și a vedea dacă cumva s-a stricat după ce a stat atîta vreme împachetat, fără a avea un strop de aer și lumină, și dacă, așa cum se întîmplă adesea în cazul culorilor proaspete, a căpătat cumva un ton gălbui, foarte deosebit de ceea ce era inițial. Dacă sosește în asemenea stare proastă, remediul va fi de a-l expune de mai multe ori la soare, ca să se usuce surplusul de ulei care a cauzat această schimbare. Și dacă, din cînd în cînd, începe să devină cafeniu, trebuie să-l mai expuneți încă o dată la soare, singurul leac al acestei grave maladii.

Și, deoarece nu mai am nimic de spus acum, vă sărut mîinile cu toată afecțiunea și mă încredințez cu sinceritate favoarei domniei voastre și a domnului de Valavez, oferindu-vă amîndorura cele mai umile servicii și rămînînd veșnic, prea umilul și iubitorul slujitor al domniei voastre,

PETER PAUL RUBENS

De cîte ori vă scriu, nu mă pot opri de a vă recomanda pe scumpul meu prieten, domnul de Picquery, care laudă nespus curtenia ce-i arătați.

Scrisoarea voastră binevenită, din 2 iunie, mi-a dat viață nouă.

---

[1] Portretul fusese promis lui Peiresc din 1627.

CĂTRE DUCELE OLIVARES

Londra, 24 august 1629

Excelenţă,

Este foarte sigur că la 16 august a fost prezentat şi discutat în Consiliul de Stat, în faţa regelui, un document trimis de la Turin de către ambasadorul englez la curtea ducelui de Savoia şi adus aici în mare grabă de unul din slujitorii lui. Acest document a fost semnat de ambasador şi de către prinţul Piemontului, după ce fusese aprobat de cardinalul Richelieu. Conţinutul său era următorul : regele Franţei va încuviinţa să lase oraşul Susa ducelui de Savoia, cu condiţia ca regele Angliei să garanteze că ducele de Savoia va acorda trecere liberă armatelor franceze, de cîte ori Maiestatea Sa ar putea avea nevoie să pătrundă în Italia, pentru a aduce un ajutor aliaţilor şi prietenilor săi [1]. Acest document a provocat mari discuţii şi o diversitate de opinii. A fost aprobat de majoritatea membrilor din consiliu, care au spus că este o mare onoare pentru regele lor să fie ales de alţi regi şi prinţi ca arbitru şi chezaş al tratatelor lor. Dar unul dintre partizanii noştri a declarat că ar fi mai întîi necesar să se cumpănească dacă un asemenea acord ar fi favorabil regelui Angliei şi, în al doilea rînd, să se precizeze prin ce mijloace Maiestatea Sa l-ar putea forţa pe ducele Savoiei să-şi ţină promisiunile, în caz că şi-ar călca cuvîntul, deoarece se află atît de departe de ţara sa şi în afara razei de acţiune a trupelor engleze.

Atunci regele, care îmi pare cu adevărat a fi cît se poate de conştiincios în păzirea promisiunilor făcute, a declarat limpede că nu ar putea interveni ca garant în acest tratat, fără

1 Clauzele tratatului încheiat între Franţa şi ducele Savoiei stabileau ca oraşul Susa să fie primit ca zălog de francezi. După cîteva luni, ocupaţia franceză devenise tiranică şi Victor Amedeo, fiul ducelui de Savoia, prinţul Piemontului, încercase zadarnic să obţină medіaţia Angliei pentru soluţionarea litigiului.

a-şi călca cuvîntul dat Spaniei. A spus că promisiunea cuprinsă în declaraţia încredinţată lui Rubens l-a legat să nu încheie nici o nouă înţelegere cu francezii, aducînd prejudicii Spaniei, cîtă vreme sînt în curs negocierile de pace. Drept care au amînat chestiunea pentru a fi supusă unei deliberări mai temeinice. Au fost multe discuţii despre reaua credinţă a acestui prinţ, care pe deoparte pretinde a se alia strîns cu Spania, pe de alta negociază separat cu Franţa. S-a remarcat că abaţele Scaglia greşise profund în opiniile sale, mai cu seamă cele privitoare la prinţul Piemontului. Acest incident mi s-a părut demn de a fi raportat excelenţei voastre şi poate că ar fi cuminte a-l înştiinţa pe marchizul Spinola[1]. Drept care, încă o dată etc.

CĂTRE DUCELE OLIVARES

Londra, 2 septembrie, 1629

Excelenţă,

Cei care împărtăşesc aici secretul încep a-şi pierde nădejdea, văzînd că nu soseşte nici un răspuns din partea excelenţei voastre, nici măcar confirmarea primirii documentului. Este zadarnic ca eu să arunc într-una vina pe lipsa de timp şi să citez motivele amintite de excelenţa voastră în scrisorile precedente, anume, că nu se pot duce negocieri prin misive şi depeşe, dar, pentru a cîştiga timp, ar trebui să se facă un schimb de ambasadori şi că, deoarece nu am ajuns acum la acest punct, un răspuns scris nu mai este necesar. Pînă şi Cottington este de părere că voiajul lui in Spania va servi numai la precipitarea rupturii, fiindcă nu va fi în măsură de a oferi alte propuneri decît cele cuprinse în document. Iar

[1] La data scrisorii, marchizul Spinola era în drum spre Milano, deoarece fusese numit guvernator şi comandant al trupelor spaniole din nordul Italiei.

regele Angliei doreşte ca aceeaşi corabie să-l ducă pe Cottington la Lisabona şi să aştepte acolo întoarcerea sa. Cauza unei agitaţii atît de puternice este faptul că ambasadorul Franţei promite, în cursul absenţei lui Cottington, să mențină ofertele amintite încă din scrisoarea mea precedentă, cu alte cuvinte, să aibă mînă liberă în precizarea termenilor unei alianţe ofensive încheiate împotriva Spaniei. Şi, deoarece ambasadorul nu a fost capabil să împiedice plecarea lui Cottington, unii cred că va rămîne aici pentru a aştepta întoarcerea sa. Acest ambasador francez manevrează acum pentru a obţine plecarea cît mai grabnică a lui Cottington, astfel ca regele Angliei să poată fi cît mai degrabă dezamăgit. Afirmă că această călătorie a lui Cottington este o manevră inutilă şi nimic alt decît o pierdere de vreme, căci, după informaţii sigure primite din Spania, Maiestatea Sa catolică nu vrea, pentru nimic în lume, să renunţe la nici una din fortăreţele pe care le ocupă în Palatinat. Iar regele Angliei, în virtutea alianţelor sale, nu poate face pace cu Spania fără a atinge acest punct. Negocierile sînt socotite de pe acum ca şi rupte. Zilele trecute, Cottington mi-a spus că instrucţiunile sale sînt redactate şi a adăugat că ştie, din izvor demn de încredere, că urma să ia cu dînsul toate originalele scrisorilor schimbate de Spania cu regele Iacob asupra acestei probleme, împreună cu un număr de promisiuni clare şi oficiale de a purcede la restituirile cerute. Şi dacă, poate, i se va spune că, o dată cu războiul, toate promisiunile devin nule, va replica, la rîndul său, că este rezonabil a presupune cum, o dată cu pacea, asemenea promisiuni îşi vor recăpăta valabilitatea şi lucrurile se vor întoarce la starea lor de mai înainte. În caz că Maiestatea Sa catolică vrea să încheie pace pe baza acestor promisiuni, Cottington va deţine împuternicire absolută pentru a merge chiar mai departe, a rupe din nou cu Franţa şi a încheia o ligă ofensivă şi defensivă cu Spania,

împotriva ei. Din acest amănunt se pot trage nădejdi de mare izbîndă, dacă lucrările se încheie așa cum va propune el. Cottington mi-a spus, de asemenea, în mod confidențial, că dacă va atinge acest țel, speră să facă și mai mult, ținînd seama că regele Angliei este atît de pornit pe olandezi, din pricina insolenței lor nesuferite, s-a gîndit că Anglia și Spania, o dată împăcate, ar putea lesne să-i țină în frîu.
Este cert că regele Angliei a primit cu lacrimi în ochi vestea cuceririi orașului Wesel de către olandezi, atît de bine intenționat se arată față de Spania, deși toți consilierii săi au înclinații opuse. Excelența voastră mă poate crede că însăși Maiestatea Sa își pune mari speranțe în generozitatea excelenței voastre. El crede că excelența voastră va lua în considerație necesitățile lui și își va da seama cît de imposibil îi este să încheie pace, pînă cînd nu primește măcar o satisfacție formală, sau cel puțin nu-și salvează reputația, prin această promisiune ; pe lîngă aceasta, fortărețele din Palatinat au pentru el mică însemnătate sau chiar de loc. Cred cu tărie că, în eventualitatea înapoierii lui Cottington (pentru a folosi propriile sale cuvinte) cu vestea tristă a ruperii tratativelor, regele va simți cel mai profund regret și va fi forțat să urmeze o cale nouă, alta decît cea care i-ar fi pe plac. Pînă acum, el a rezistat singur tuturor eforturilor parlamentului și a împiedicat stabilirea unei înțelegeri între Compania Indiilor Apusene și olandezi. A procedat astfel chiar în ciuda stăruințelor ambasadorilor Poloniei și Olandei, care nu au pus altă condiție, pentru a încheia o alianță cu Maiestatea Sa. Dar toate aceste hotărîri vor fi soluționate într-un mod sau altul, imediat după întoarcerea lui Cottington din Spania. Și, nemaiavînd nimic de spus în această problemă, mă încredințez cu toată evlavia favoarei excelenței voastre și vă sărut cu multă umilință picioarele.
Prea umilul slujitor al excelenței voastre,

PETER PAUL RUBENS

Presupun că motivul care l-a îndemnat pe ducele de Savoia să-şi schimbe atitudinea este că a aflat, din scrisorile trimise de abatele Scaglia din Spania, că nu vor fi acceptate condiţiile propuse de către regele Angliei şi, din această cauză, tratatul nu va fi încheiat.

CĂTRE DUCELE OLIVARES

Londra, 21 septembrie 1629

Excelenţă,

Pe data de 14 a acestei luni am primit depeşa excelenţei voastre din 23 luna trecută. Mi-a dat un puternic imbold în slujirea Maiestăţii Sale, văzînd că excelenţa voastră este satisfăcută de felul în care am condus negocierile la această curte[1]. Această aprobare nu trebuie să fie socotită atît rodul vreunei abilităţi dovedite de mine, cît al bunătăţii şi dispoziţiei generoase vădite de excelenţa voastră în aprecierea chiar şi a celor mai mărunte talente arătate de alţii. Nu-mi voi precupeţi nici o strădanie pentru a servi pe excelenţa voastră, mai cu seamă în chestiunea privitoare la sir Walter Aston[2], dar lucrul acesta trebuie să fie săvîrşit în cea mai mare taină, pentru a nu-l jigni pe contele de Carlisle şi de a-i nărui speranţele. (...) Altminteri, nu văd nimic care ar putea sta în calea acestui plan, afară dacă sus-amintitul sir Walter nu se bucură de destulă preţuire aici pentru a fi trimis într-o misiune care implică atîtea interese diverse. Am auzit spunîndu-se odată, de către un mi-

---

[1] În raportul prezentat de Junta regelui Spaniei, la şedinţa din 20 august 1629, figura următorul pasaj: „Cît despre Rubens, Junta îi dă aprobare şi mulţumiri pentru ceea ce a făcut şi scris şi pentru tactul cu care a acţionat în aceste treburi de stat".

[2] Aston era preferatul Spaniei pentru postul de ambasador la Madrid.

nistru de rang înalt, că excelenţa voastră este un om prea isteţ pentru acest gentilom şi că totdeauna a găsit o cale de a-l face să joace după voinţa sa. Acum cîteva zile, fiul acestui Aston s-a căsătorit cu fiica Lordului Trezorier şi, fapt surprinzător, cununia unor persoane de rang atît de înalt a fost celebrată de preoţi, după ritul catolic.

. . . .

Dar din acest tratat ar rezulta consecinţe foarte favorabile, îndeosebi, cum am şi informat pe excelenţa voastră, cu privire la alianţa anglo-spaniolă împotriva Franţei şi abandonarea olandezilor. Regele Angliei a înfăţişat următorul argument rezonabil : el este obligat, în virtutea clauzelor reînnoite şi redactate în forma lor finală de către ducele de Buckingham, să acorde olandezilor sprijin împotriva opresiunii spaniole ; dar dacă Maiestatea Sa catolică va consimţi să cadă la vreo înţelegere cu ei, sub forma unui armistiţiu sau a unei păci care în mod echitabil şi rezonabil ar chezăşui existenţa lor, şi ei nu ar accepta, ci, sub pretextul apărării naţionale, ar voi să poarte un război ofensiv împotriva regelui lor, atunci Anglia va fi eliberată de toate obligaţiile contractate faţă de Provinciile Unite.

. . . .

Drept care închei

prea umilul slujitor al excelenţei voastre,

PETER PAUL RUBENS

CĂTRE INFANTA ISABELLA

Londra, 24 noiembrie 1629

Serenisimă Alteţă,

Ieri am scris o epistolă amănunţită Înălţimii Voastre expediind-o prin curierul obişnuit. Astăzi trimit un mesager special ca să i-o ia înainte primului la Dover sau, în caz că nu

se întîlnesc, să-şi urmeze drumul spre Bruxelles. Motivul trimiterii acestui mesaj este că Lordul Trezorier tocmai a vorbit cu mine, stăpînit de cea mai mare agitaţie şi emoţie. Mi-a arătat o scrisoare primită de la Taylor[1], scrisă în ziua de 16 a acestei luni, în care declară că a auzit chiar din gura lui Don Carlos Coloma că încă nu i-au sosit îndrumările din Spania şi că nu poate pleca înainte de a le fi primit! Oricum, curierul care fără îndoială i le va aduce, este aşteptat în cîteva zile. Vestea aceasta l-a necăjit în asemenea măsură pe Lordul Trezorier, încît mi-a spus limpede că, din ceasul acesta, consideră negocierile rupte. Mi-a spus că francezii, şi mai cu seamă ambasadorul lor, Châteauneuf, cu siguranţă au dreptate să susţină că spaniolii îşi bat joc de regele Angliei, neavînd nici un fel de intenţie de a trimite un ambasador la această curte, ci au vrut doar să-l amăgească pe Cottington prin făgăduieli deşarte, spre a veni în Spania, unde vor asculta propunerile lui şi apoi vor decide dacă trimit sau nu un ambasador în Anglia. Lordul Trezorier a afirmat că regretă a fi înaintat aşa de mult în această afacere şi că l-a amestecat pe regele lui, împotriva sfatului dat de majoritatea Consiliului. Toată vina va cădea asupra lui şi a lui Cottington. Dar spune că mai este vreme pentru a preîntîmpina această amăgire şi remedierea ei se poate înfăptui trimiţînd mîine un curier expres lui Cottington în Spania. Fără îndoială că aşa se va şi face. Curierul probabil îl va depăşi pe Cottington undeva, înainte de a fi ajuns la Madrid. Îi va prezenta un ordin din partea regelui, vestindu-l să nu-şi continue călătoria, ci să se întoarcă la Lisabona şi să aştepte acolo noi ordine din partea Maiestăţii Sale, cu relatarea certă a sosirii lui Don Carlos la această curte. Lordul Trezorier dorea ca eu să trimit

---

[1] Taylor, un englez rezident la Bruxelles, a fost folosit uneori de infantă ca agent în tratativele duse cu Anglia.

cît mai repede această informație Înălțimii Voastre și mi-a cerut să-i arăt mîine scrisorile primite de la duce și de la Înălțimea Voastră cu privire la numirea lui Don Carlos de către regele însuși. Consider această întîrziere, în conjunctura actuală, atît de nenorocoasă, încît blestem ceasul cînd am venit în acest regat. Să dea Dumnezeu să ies cu fața curată din treaba aceasta ! Nu voi mai spune nimic alt, decît că implor pe Înălțimea Voastră să facă toate eforturile posibile pentru a evita această stînjenitoare situație. Să dea Domnul ca... etc...

CĂTRE DUCELE OLIVARES

Londra, 14 decembrie 1629

Excelență,

Fac planuri pentru întoarcerea mea acasă, conform permisiunii acordate de Excelența Voastră de a pleca de aici la cîteva zile după sosirea lui Don Carlos la această curte. Căci, într-adevăr, nu-mi mai pot amîna de fel plecarea, decît spre marele neajuns al treburilor mele familiare, care vor fi duse la ruină de îndelungata mea absență de optsprezece luni [1], iar starea lor nu poate fi îndreptată decît prin prezența mea personală. Implor umil pe Excelența Voastră să-mi acorde mai departe favoarea sa, să mă țină sub ocrotirea sa și să mă ierte pentru că nu am izbîndit mai mult în misiunea încredințată, ținînd seama că am sosit la această curte în cea mai grea perioadă posibilă. Căci pacea recent încheiată cu Franța a dat cîștig de cauză partidei care ni se opune, iar prezența ambasadorului francez le-a întărit poziția. Nu a fost o sarcină ușoară să men-

[1] Dorul de casă îl face pe Rubens să exagereze: chiar incluzînd șederea sa la Madrid, trecuseră numai 15 luni de la părăsirea patriei.

țin poziția noastră și să inițiez negocieri, cu puținele resurse ce-mi stăteau la dispoziție, după ce obiectivul principal al însărcinării mele nu a fost atins. Mai mult încă, am avut de învins cele mai mari dificultăți cu privire la voiajul lui sir Francis Cottington în Spania și, după plecarea sa, pentru sosirea aici a lui Don Carlos. De aceea, nu-mi mai rămîne decît să sper că intențiile mele loiale și buna credință vădită în serviciul Maiestății Sale vor merita, dacă nu mulțumiri, cel puțin oarecare indulgență. Voi fi totdeauna și pretutindeni nespus de dornic a primi poruncile Maiestății Sale și ale Excelenței Voastre și a-mi jertfi viața și averea în serviciul vostru, în orice clipă veți binevoi a mă folosi. Și cu aceste simțăminte, umil, cu toată afecțiunea și stima, sărut picioarele excelenței voastre, ca un prea umil și devotat slujitor al excelenței voastre,

PETER PAUL RUBENS

CĂTRE PEIRESC (FRAGMENT)

(data necunoscută, presupusă 1630)

Cît despre gema romană purtînd inscripția „Sostratus", sînt nespus de mîhnit că îi lipsește capul. Căci sînt sigur că trebuie să fi fost o lucrătură de cea mai înaltă calitate, asemănătoare cu o camee divină găsită de mine acum cîțiva ani și pe care, datorită măiestriei sale, mi-am rezervat-o, cînd am vîndut ducelui de Buckingham antichitățile mele. Cameea amintită era alcătuită numai din capul lui Octavian August. Partea conservată era albă pe un fond de sardonix, cu o ghirlandă de lauri lucrată în sardonix, în relief pronunțat, de o lucrătură atît de aleasă, încît nu-mi amintesc să mai fi văzut ceva asemănător. Îndărătul capului, pe fond, este scris foarte deslușit „COCTPATOY".

Dintre numeroasele piese care au ajuns în mîna mea, aceasta este gema mea favorită. Colecţiile ducelui de Buckingham sînt păstrate încă neatinse, tablourile la fel ca şi statuile, gemele şi medaliile. Iar văduva lui a menţinut palatul în aceeaşi stare în care se afla în timpul vieţii sale.

CĂTRE PEIRESC

Antwerp, august 1630

Domnule,

Am primit în sfîrşit mult doritul vostru pachet cuprinzînd desenele, executate cu mare acurateţe, ale trepiedului şi ale multor altor curiozităţi ale domniei voastre, pentru care vă trimit obişnuita plată de o mie de mulţumiri. I-am dăruit domnului Gevaerts desenul lui Iupiter Pluvius şi i-am arătat toate celelalte. Le-am mai arătat şi învăţatului domn Wendelinus, care s-a nimerit să fie la Antwerp şi a venit ieri să mă vadă împreună cu domnul Gevaerts. Dar zilele acestea, nici ieri, nici azi, nu am avut vreme să citesc impresiile voastre despre trepied, care, fără îndoială, îmbrăţişează tot ce poate cădea în sfera intelectului uman, în acest domeniu. Cu toate acestea, conform obişnuitei mele temerităţi, nu voi întîrzia a-mi exprima vederile personale asupra acestui subiect, la care, sînt sigur, veţi lua parte bucuros, cu obişnuita voastră bonomie.

În primul rînd, toate ustensilele sprijinite pe trei picioare erau numite de antici „trepiede“, deşi slujeau celor mai felurite scopuri, precum sînt : mese, scăunaşe, candelabre, oale etc. Şi, printre alte lucruri, aveau o ustensilă de pus pe foc, sub *lebes* (în franceză *chaudron* — căldare), pentru gătitul cărnii, care este încă şi astăzi folosită în multe părţi ale Europei. Apoi, făceau o combinaţie din *lebes* şi trepied — pirostrie — aducînd mult cu oalele noastre din

fier şi bronz, cu trei picioare. Dar anticii le dădeau cele mai frumoase proporţii şi, după părerea, acesta este veritabilul trepied menţionat de Homer şi alţi poeţi şi istorici greci, care a fost adoptat *in re culinaria* [1], pentru a găti bucatele. Şi, la sacrificiile lor, privind folosirea măruntaielor, au început să aibă *inter sacram supellectilem ad eundem usum* [2]. Nu cred, însă, ca trepiedul delfic să fi fost de acest tip, ci mai degrabă un soi de scaun cu trei picioare, cum este folosit şi astăzi în chip obişnuit de-a lungul şi de-a latul Europei. *(Notă marginală :* La unele monumente vechi găsim scaune cu patru picioare, ca *Sella Jovis,* dar şi unele scăunaşe cu trei picioare, ca ale noastre.) Scaunul acesta nu avea un fund concav sau dacă era concav, ca să încapă într-însul pielea pitonului, era acoperit şi Profetesa putea sta pe acest acoperămînt, care avea o gaură dedesubt. Nu mi se pare probabil ca să fi putut sta cu coapsele în această concavitate, din pricină că adîncimea fundului şi marginea lui tăioasă îl făceau neconfortabil.

Se prea poate ca pielea pitonului să fi fost întinsă deasupra acestei scobituri ca peste o tobă şi din cauza aceasta să fi fost numită „cortina" şi că era găurită, precum şi fundul. Este adevărat că la Roma găseşti diferite trepiede de marmură, care nu prezintă nici o concavitate. Şi, de asemenea, era adesea tradiţia, cum veţi vedea din cîteva citate de mai jos, ca pe aceleaşi trepiede să fie plasate statuile închinate diferiţilor zei ; acest lucru nu s-ar fi făcut decît pe o bază solidă şi plană. Trebuie să presupunem că trepiedul delfic a fost copiat şi utilizat pentru alte zeităţi şi că acest cuvînt „trepied" desemna orice fel de oracol şi mister sacru, aşa cum vedem că se mai foloseşte în pantomimele lui Marcus Lepidus.

Dar punctul care are mai mare însemnătate în discutarea subiectului nostru îl voi exprima

[1] În arta culinară. (În latină, în text.)

[2] Un ustensil sacru, cu acelaşi scop. (În latină, în text.)

cu mai multă grijă, şi anume că anticii foloseau un gen de *réchaud* — un fel de pirostrie — cum se spune în franceză — făcută din bronz, cu o căptuşeală de ambele părţi, ca să reziste la foc. (*Notă marginală:* La Paris sînt două reşouri de acest fel, făcute din argint.) Acesta era în formă de trepied şi era întrebuinţat în cursul sacrificiilor rituale, şi poate, de asemenea, la banchete. Nu încape îndoială că acesta era trepiedul de bronz atît de des pomenit în Istoria Ecleziastică a lui Eusebiu şi de alţi autori — trepiedul care slujea ca să se ardă tămîie pentru idoli — după cum veţi vedea în referinţele de mai jos. Şi, dacă nu greşesc prea mult, acest trepied de bronz al domniei voastre, ţinînd seama de materialul din care e făcut, dimensiunile mici şi simplitatea lucrăturii, este unul din cele folosite pentru a se arde tămîie la sacrificii. Gaura din mijloc servea la trecerea aerului, ca să ardă mai bine cărbunii; întocmai cum reşourile moderne trebuie să aibă, în acelaşi scop, mai multe deschideri. Aşa cum se poate vedea din desen, fundul bazinului, sau craterului, este spart şi uzat de foc. (*Notă marginală:* Capacitatea bazinului nostru nu depăşeşte cea a reşoului obişnuit folosit astăzi, iar forma este atît de adecvată scopului, încît, dacă aş avea nevoie de asemenea ustensil, aş comanda să mi se facă după acest tipar.) Iată tot ce pot spune deocamdată asupra acestui subiect, lăsînd la libertatea şi pe seama autorităţii voastre să-mi criticaţi părerile. În orice caz, atît domnul Wendelinus, cît şi domnul Gevaerts nu aduc suficiente argumente contrarii ipotezei mele. Şi astfel, mai degrabă cred că, încetul cu încetul, vor înclina spre această opinie.

Piesa aceea ornamentală, din plumb, a căminului este cît se poate de remarcabilă; s-ar cuveni să fie rezervată *Saturnalibus optimo dierum*[1]. Fragmentul înfăţişînd acele zeităţi

[1] În ziua cea mai bună a serbărilor Saturnaliilor. (În latină, în text.)

egiptene şi personificarea vîntului este de asemenea curios. După părerea mea, trebuie să fi fost vreun calendar rustic, arătînd principalele sărbători şi alte mistere ale anotimpurilor anului. Cercurile din jurul capetelor zeităţilor sînt conturate în manieră egipteană, aşa cum se văd în Tabula Isiaca[1] şi sînt vrednice de atenţie. Dar, mai presus de toate, socot că aceste inele nupţiale sînt cele mai desfătătoare — cu inscripţii atît de frumoase — încît Venus însăşi, cu cele trei Graţii ale sale, n-ar putea avea mai mult farmec. Valorează o comoară, după părerea mea, sînt cu adevărat de nepreţuit.

Fiecare privitor se minunează că, în mijlocul unei calamităţi publice atît de mari, rămîneţi cu mintea aşa de echilibrată încît puteţi, cu desfătarea obişnuită, să vă urmaţi nobila cercetare în observarea *rerum antiquarum. Specimen animi bene compositi et vera philosophia imbuti*[2]. Sper, totuşi, că o dată cu primirea acestei scrisori, răul va fi trecut şi, în cele din urmă, vă veţi întoarce la muzeul vostru sfînt. Facă Domnul ca aceasta să se întîmple cu toată fericirea şi mulţumirea şi pentru mulţi ani; aceasta este dorinţa, simţită din toată inima, a celui mai devotat slujitor al domniei voastre, care vă sărută mîinile.

Iubitorul slujitor al domniei voastre,

PETER PAUL RUBENS

Am primit veşti foarte rele din Italia, precum că la 22 iulie oraşul Mantova a fost luat cu asalt de trupele imperiale, pricinuind moartea majorităţii populaţiei. Ştirea aceasta mă mîhneşte foarte adînc, pentru că am slujit mulţi ani Casa de Gonzaga şi m-am bucurat de o încîntătoare şedere în acest ţinut, în tinereţea mea. *Sic erat in fatis*[3].

1 Tabelele lui Isis. (În latină, în text.)

2 „lucrurilor vechi“. Un tipar de suflet bine echilibrat şi pătruns de adevărată filozofie. (În latină, în text.)

3 Aşa era scris de soartă. (Ovidiu — *Festele* I, 481).

Desenele acestea sînt minunat de bine făcute şi, în genul lor, sînt sigur, nu ar putea fi realizate mai bine. Veţi face bine să păstraţi pe acest înzestrat tînăr în preajma voastră, ca să execute nespus de frumoasele voastre idei.

Portretul domniei voastre a dăruit cea mai mare plăcere, mie şi celor care l-au văzut. Sînt pe deplin satisfăcut de asemănarea izbutită, dar mărturisesc că nu văd reflectată pe faţa pictată o anumită forţă intelectuală şi acea gravitate în privire, trăsături care pare-mi-se aparţin geniului vostru, dar care nu-i uşor oricui să le redea într-un tablou.

Vă trimit încă o dată o mie de mulţumiri pentru atîtea daruri şi vă rog ca, din partea mea, să trimiteţi sărutări de mîini prea curtenitorului vostru frate, domnul de Valavez. Mi-a scris din Lyon, la 4 iulie, dîndu-mi vestea sosirii portretului meu, care mi-e teamă că va fi suferit de pe urma îndelungatei sale călătorii ; în orice caz, nu este demn de muzeul vostru, ci vrednic doar de umilul vostru slujitor [1].

Pasajele din autori antici au fost adăugate de fiul meu Albert, care este cufundat cu seriozitate în studiul antichităţii şi face progrese în literatura greacă. Vă cinsteşte numele mai presus de orice şi respectă nespus nobilul vostru geniu. Vă rog să judecaţi lucrarea lui în acest spirit şi să-l primiţi în rîndul slujitorilor voştri.

[1] Portretul trimis lui Peiresc era pictat de un elev al lui Rubens. Totuşi, învăţatul francez şi prietenii lui credeau că este opera lui. La 23 august 1630, Cesar Nostradamus, scriindu-i lui Peiresc, îi trimitea şi un sonet inspirat de acest tablou.

CĂTRE PIERRE DUPUY

Antwerp, ? octombrie 1630

Domnule,
Sînt foarte fericit să aflu din nou despre domnia voastră şi vă rog să mă credeţi că numai ezitarea de a nu vă plictisi cumva m-a împiedicat să vă scriu mai întîi, ca să reînnodăm corespondenţa noastră anterioară. Am regretat adesea că am pierdut această legătură epistolară (aşa cum credeam) din cauza călătoriilor întreprinse în Spania şi Anglia. Căci nu numai că-mi era plăcută datorită bunelor sfaturi ale voastre, ci valoarea şi faima domniei voastre îmi inspirau ambiţia. Alt temei era faptul că acest noroc îmi parvenea prin mijlocirea domnului de Peiresc, pe care îl cinstesc ca nimeni pe lume.

. . . .

Se pare că ciuma bîntuie prin întreaga Italie. Mi-au scris de la Veneţia că acolo face mare prăpăd. Cît despre moartea marchizului Spinola, nu vă pot da alte amănunte decît că a fost răpus de muncă şi necazuri, *vires ultra sortemque senectae* [1]. Se pare că era sătul de viaţă. Am văzut o scrisoare de-a lui, scrisă pe cînd era încă sănătos, în care spunea : „Sper că Domnul va avea îndurarea de a mă chema la El la sfîrşitul acestei luni septembrie sau chiar mai înainte". Era scîrbit de simţămintele ostile care i s-au arătat în Spania — mai cu seamă de către abatele Scaglia — care plecase acolo cu singurul scop de a purta război împotriva lui. Chiar înainte de asta, nu prea avea trecere pe lîngă ducele Olivares. Cu toate acestea, nu este adevărat că, înainte de moarte, i s-a răpit postul împotriva voinţei sale. Este mai verosimil, deoarece însăşi Excelenţa Sa spusese că i se apropie sfîrşitul, iar cu guvernarea cetăţii fusese însărcinat marchizul de

---

[1] Puteri bătrîne şi depăşite de soartă. (Vergiliu — *Eneida*, IV, 114.)

Santa Cruz. Boala lui era o letargie din care, după ce fusese socotit mort la 12 septembrie, s-a trezit. Şi cînd întremarea sa era considerată sigură, a suferit o înrăutăţire la 25 ale aceleiaşi luni. După cum se scrie în toate părţile, a sfîrşit acest război o dată cu viaţa. Este un semn al măreţiei destinului şi puterii geniului său. În persoana lui, am pierdut pe unul dintre cei mai mari prieteni şi ocrotitori din lume, aşa cum pot dovedi printr-o sută de scrisori primite de la el. *(Notă marginală :* Mi se scrie din Bruxelles că ducele de Alba, astăzi viceregе al Neapolului, a fost numit guvernator al Milanului.)

Cît despre domnul de Saint-Ambroise, vă asigur că sînt umilul său slujitor. Îi preţuiesc prietenia şi favoarea în asemenea măsură, încît, dacă mi-ar lipsi bunăvoinţa lui, aş simţi că mi-am pierdut norocul în Franţa, ca să nu mai vorbesc de lucrări pentru regina-mamă sau orice altceva venit din partea aceloraşi mărimi. Recunosc, deopotrivă, că îi datorez toate succesele mele trecute etc. Dar în ziua de azi, îmi pare că nu ar exista vreun diferend între noi, afară de o măruntă neînţelegere cu privire la dimensiunile picturilor din galeria lui Henric cel Mare. Vă rog să luaţi în consideraţie dacă sînt îndreptăţit a judeca astfel ; mă voi supune întru totul judecăţii voastre. Mi-au trimis de la bun început măsurile tuturor tablourilor şi, după obiceiul său, domnul abate le-a însoţit cît se poate de punctual de scrisorile lui. Iar eu, acţionînd la ordinele sale, am făcut progrese nespus de însemnate la cîteva din cele mai întinse şi mai de seamă tablouri, cum este *Triumful regelui,* pentru partea din spate a galeriei. Acum abatele de Saint-Ambroise în persoană scade şaizeci de centimetri din înălţimea tablourilor, şi, în acelaşi timp, înalţă cadrele uşilor şi ale portalurilor, astfel că în unele locuri vor trece prin pînze. În acest chip, fără nici un remediu, sînt nevoit să mutilez, să stric şi să schimb aproape tot ce am făcut.

Mărturisesc că am simțit această schimbare ca o lovitură puternică și că m-am plîns domnului abate (dar nimănui altuia), rugîndu-l stăruitor să-mi acorde cincisprezece centimetri, ca să nu trebuie să tai din compoziție capul regelui așezat pe carul lui triumfal, subliniind totodată neajunsul pricinuit de un spor al înălțimii ușilor. I-am spus deschis că sumedenia de obstacole ivite de la începutul acestei lucrări îmi pare de rău augur pentru împlinirea ei [1], că m-am simțit abătut de-a binelea și, ca să fiu sincer, m-au mîhnit mult aceste înnoiri și schimbări, care nu mă izbesc doar pe mine, ci opera însăși, și vor scădea cu mult splendoarea și distincția ei. Dacă ar fi fost ordonate de la început, aș fi putut face din necesitate virtute ; în ciuda acestor întîmplări, sînt pregătit să înfăptuiesc tot ce-mi stă în puteri pentru a fi pe placul domnului abate și a-l servi și vă rog să-mi faceți favoarea de a mă sprijini. *Qui denim mali feci?* [2] Cu umilele mele servicii, vă voi fi îndatorat toată viața, cu totul aparte de obligațiile mele mai vechi, care mă pun în rîndul celor ce mărturisesc a fi ceea ce sînt și eu, anume,

prea umilul și iubitorul slujitor al domniei voastre,

PETER PAUL RUBENS

P.S. Vă rog să mă iertați pentru că mi-am luat libertatea de a vă scrie această epistolă în franceză, fără a stăpîni de loc limba. Am făcut

---

[1] Chiar de la începutul anului 1628, Rubens începuse desenele pentru a doua mare comandă primită de la Maria de Medici, dar abia după întoarcerea sa din Anglia a fost în stare să se ocupe serios de această uriașă sarcină. Temerea exprimată în această scrisoare era îndreptățită : după mazilirea reginei-mame, în 1631, lucrarea lui Rubens a fost întreruptă. Tabloul menționat aici — *Intrarea triumfală a lui Henric al IV-lea în Paris* — este acum în Galeria Uffizi, din Florența.

[2] Căci ce rău am săvîrșit ? (Matei, 27, 23 v) (În latină, în text).

aceasta numai pentru că va fi necesar să-i arătaţi domnului de Saint-Ambroise scrisoarea.

CĂTRE DON FABRIZIO VALGUARNERA [1]

Antwerp, 20 iunie 1631

Domnule,

Sînt surprins că nu mi-aţi dat un răspuns privitor la subiectul şi măsurile tabloului ce urmează să pictez, cu mîna mea, pentru domnia voastră. Am o *Adoraţie a magilor*, de doi metri şi zece pe doi metri şi jumătate înălţime şi aproape pătrat, o pînză care nu este terminată în întregime [2]. Ar putea servi ca piesă pentru împodobirea altarului în vreo capelă particulară sau pentru a orna căminul unui salon încăpător. De aceea, aş dori să ştiu dacă un asemenea subiect v-ar conveni ; vă rog să-mi faceţi cunoscută preferinţa voastră în chip deschis şi cu certitudine. Sînt gata să vă servesc conform gustului domniei voastre şi din cauza obligaţiei contractate faţă de domnia voastră, căreia mă încredinţez.

Prea devotatul vostru slujitor,

PETER PAUL RUBENS

Trimit această scrisoare la întîmplare, deoarece nu ştiu dacă vă aflaţi la Napoli, Palermo sau în altă parte. Sper, totuşi, ca misiva mea să vă parvină ; ştiu că un gentilom de rangul vostru este recunoscut orişiunde [3].

---

1 Valguarnera, un nobil sicilian întîlnit de pictor la Madrid, în 1629, poseda secretul de a vindeca anumite boli şi l-a tratat pe Rubens de gută, probabil că aceasta este obligaţia la care se referă pictorul.

2 Tabloul nu a putut fi identificat.

3 Chiar în zilele acelea, poliţia din Roma îl căuta pe Valguarnera, implicat într-un senzaţional furt de diamante. Procesul a durat pînă la 12 iunie 1631 şi Valguarnera, condamnat, a murit în închisoare.

CĂTRE DUCELE DE AERSCHOT[1]

Antwerp, 29 ianuarie 1633

Înălţimea Voastră,

Sînt foarte mîhnit să aflu de resentimentul manifestat de Excelenţa Voastră din pricina cererii mele de a primi un paşaport, deoarece procedez cu bună credinţă şi vă rog să credeţi că totdeauna voi da socoteală limpede de faptele mele.

De asemenea, protestez în faţa Domnului că niciodată nu am avut din partea superiorilor mei altă sarcină decît aceea de a sluji pe Excelenţa Voastră în toate chipurile posibile, în conducerea acestor negocieri. Acestea sînt atît de necesare pentru serviciul regelui şi ocrotirea ţării, încît aş considera nevrednic de a trăi pe omul care, pentru propriile sale interese, ar aduce cea mai mică întîrziere împlinirii lor.

Oricum, nu văd ce neajuns ar fi rezultat dacă aş fi dus hîrtiile mele la Haga şi le-aş fi înmînat personal Excelenţei Voastre, de vreme ce nu doresc nimic mai mult pe lume decît un prilej de a arăta că într-adevăr sînt, din toată inima etc.

[1] Ducele de Aerschot era căpetenia unor deputaţi flamanzi, care suspectau buna credinţă a lui Rubens în negocierile purtate cu olandezii. Reprezentanţii Statelor Generale, la adunarea ţinută la 4 ianuarie 1633, la Bruxelles, i-au reproşat infantei Isabella intervenţia pictorului. Precizarea infantei, că dacă Rubens ar căpăta paşaportul cerut — menţionat în scrisoare — s-ar duce la Haga numai pentru a furniza superiorilor săi informaţiile necesare şi nu pentru a lua parte la discuţii, nu a lămurit lucrurile.

CĂTRE PEIRESC

Antwerp, 18 decembrie 1634

Domnule,

. . . .

Văd că urmați, cu mai multă ardoare ca oricînd, cercetările domniei voastre asupra misterelor antichității romane. Scuzele ce le aduceți pentru tăcerea voastră sînt de prisos; îmi închipuisem și singur că motivul esențial era nenorocosul azil oferit anumitor străini care se retrăseseră în această țară [1]. La drept vorbind, cînd stau și cîntăresc primejdiile la care bănuielile și răutatea acestui veac ne expun și rolul important pe care l-am avut în această afacere, simt că nici eu nu m-aș fi putut purta altfel. Acum, pentru trei ani, prin harul divin, mi-am găsit tihna minții, deoarece am renunțat la orice fel de slujbă în afara iubitei mele profesii. *Experti sumus invicem fortuna et ego* [2]. Zeiței Fortuna îi sînt tare îndatorat, căci pot spune fără trufie că misiunile și călătoriile mele în Spania și Anglia au fost duse la capăt cît se poate de mulțumitor. Am purtat negocieri de cea mai mare însemnătare, spre deplina satisfacție a celor care mă trimiseseră, precum și a celorlalte părți. Și, ca să puteți cunoaște totul, mi-au încredințat apoi, mie singur, toate treburile secrete ale Franței legate de fuga reginei-mamă și a ducelui de Orléans din regatul Franței, precum și învoirea acordată de a căuta un azil în mijlocul nostru. Aș putea astfel să furnizez unui istoric mult material și adevărul curat al întîmplărilor, foarte deosebit de ceea ce se crede îndeobște.

Cînd m-am trezit în mijlocul acelui labirint, hăituit zi și noapte de un lanț întreg de îndatoriri urgente, departe de căminul meu, nouă

---

[1] Rubens se referă la Maria de Medici și la Gaston, duce de Orléans.

[2] Fortuna și cu mine am ajuns să ne cunoaștem bine. (Tacit — *Historia*, II).

luni de-a rîndul, şi obligat să mă prezint necontenit la curte; după ce m-am bucurat de cea mai mare favoare din partea Serenisimei Infante (Domnul s-o odihnească în slavă) şi de a celor mai de seamă miniştri ai regelui şi după ce am dat toată satisfacţia dorită părţilor de peste hotare, am luat hotărîrea de a mă strădui să retez acest nod aurit al ambiţiei, cu gîndul de a-mi redobîndi libertatea. Mi-am dat seama că o retragere de acest fel trebuie să o faci cînd eşti în ascensiune, nu cînd te prăbuşeşti; că trebuie să te desparţi de zeiţa Fortuna cînd ţi-este încă prielnică şi nu să aştepţi pînă ce ea îţi întoarce spatele; am prins prilejul unei călătorii scurte şi secrete pentru a mă arunca la picioarele Înălţimii Sale şi a-i cere, drept unică răsplată pentru multe strădanii, scutirea de asemenea misiuni şi permisiunea de a o sluji în căminul meu. Această favoare am obţinut-o cu mai multă greutate decît oricare alta din cîte mi-a dat. De fapt, îmi mai erau rezervate cîteva negocieri secrete şi chestiuni de stat, dar pe acestea am fost în stare a le duce la capăt cu mici neajunsuri. Din vremea aceea nu am mai jucat nici un rol în treburile Franţei şi nu am regretat nici o clipă această decizie. Acum, prin îndurarea Domnului, după cum aţi aflat de la domnul Picquery, duc o viaţă liniştită cu soţia şi copiii mei şi nu am altă pretenţie pe lumea aceasta decît să vieţuiesc în pace.

Am luat hotărîrea de a mă însura din nou, deoarece încă nu eram înclinat a duce viaţa abstinentă a celibatului, gîndind că, dacă trebuie să dăm întîietate înfrînării, *fruimur licita voluptate cum gratiarum actione*[1]. Mi-am luat o soţie tînără, dintr-o familie cinstită, dar din starea de mijloc[2], deşi fiecare a căutat să

---

[1] Ne putem bucura de plăceri îngăduite, aducînd mulţumiri. (În latină, în text.)

[2] A doua soţie a lui Rubens, cu care s-a cununat la 6 decembrie 1630, a fost Hélène Fourment, în vîrstă de 16 ani, fiica cea mai mică a lui Daniel Fourment, un bogat negustor de mătase din Antwerp.

mă convingă să fac o căsătorie de curtean. M-am temut însă *commune illud nobilitatis malum superbiam praesertim in illo sexu*[1] și din această pricină mi-am ales o făptură care să nu roșească, văzîndu-mă cu penelul în mînă. Și, ca să fiu sincer, mi-ar fi fost greu să schimb comoara fără de preț a libertății pentru îmbrățișările unei femei bătrîne.

Aceasta este povestea vieții mele, din clipa întreruperii corespondenței noastre. Văd că ați fost informat de domnul Picquery despre copiii avuți în căsătoria mea actuală și de aceea vă voi spune doar că Albert este acum la Veneția. Va dedica tot anul acesta unei călătorii de-a lungul și de-a latul Italiei și la întoarcerea lui, dacă o vrea Dumnezeu, se va duce să vă prezinte omagiile[2]. Astăzi sînt atît de covîrșit de pregătirile făcute pentru intrarea triumfală a cardinalului infante (care ne vizitează la sfîrșitul acestei luni), încît nu am vreme nici să trăiesc, nici să scriu. De aceea îmi amăgesc arta, furînd cîteva ceasuri de seară ca să vă scriu acest răspuns, cît se poate de nepotrivit și neglijent, la eleganta și curtenitoarea voastră epistolă. Magistrații acestui oraș au aruncat pe umerii mei întreaga povară a acestor festivități și cred că nu v-ar displace inventivitatea și varietatea subiectelor, noutatea desenelor și aplicarea lor adecvată. Poate că într-o bună zi le veți vedea publicate, împodobite cu frumoasele inscripții și versuri ale prietenului nostru Gevaerts (care vă trimite salutările lui afectuoase)[3]. Toate aceste ocu-

---

1 Mîndria, acest viciu inerent nobilimii, mai cu seamă la sexul slab (Sallustius — *Războaiele cu Iugurta*, p. 68.)

2 Albert nu l-a vizitat pe Peiresc și acesta, într-o scrisoare adresată la 26 februarie lui Jacques Dupuy, își exprimă un anumit resentiment față de această lipsă de politețe, dar o pune pe seama tinereții băiatului.

3 Intrarea în Antwerp a noului guvernator, cardinalul infante Ferdinand, fusese inițial stabilită pentru ianuarie 1635, dar a fost amînată din pricina gerului năprasnic din iarna aceea. În cele din urmă, a avut loc la 17 aprilie.

paţii mă silesc să vă cer un răgaz, căci îmi este cu adevărat imposibil, în aceste împrejurări, să fac efortul necesar pentru a îndeplini obligaţia de a răspunde la întrebările puse în scrisoarea domniei voastre.

Voi spune doar că mai am încă vechea mea lingură. Este atît de uşoară şi lesnicioasă de mînuit încît soţia mea a fost în stare s-o folosească în timpul lehuziilor sale, fără să-i facă nici un rău. Căuşul lingurii este întocmai cu cel din desenul vostru, dar nu conţine de loc aur, afară de o ţintă, care pare a fi masiv mai degrabă decît suflat. Mărturisesc că, în ignoranţa mea, am luat ceea ce numiţi pălăria lui Mercur drept foc, iar punguţa drept un măr care trebuie aruncat în el, ca sacrificiu. Dar nu-mi pot închipui la ce putea sluji obiectul rotund, reticulat, deşi o anumită persoană de aici, care este de ajuns de ingenioasă, consideră că ar fi banii căpătaţi de acest păstor din vînzarea caprelor şi a găinilor lui şi pe care i-a îngrămădit peste caduceul lui Mercur, ca să simbolizeze tranzacţia. Mai spune că pungile anticilor arătau ca un reticul, aşa cum se mai zăreşte la cele moderne, că băierile de la ambele laturi trebuie să fi servit la legarea sau închiderea ei şi că din rotunjimea ei se poate deduce că este plină etc. Cît despre partea de jos, nu sînt prea încurcat, fiindcă aceasta îmi pare a indica doar iarba sau un petec de pajişte pe care stă păstorul. Dacă aceasta se recunoaşte anevoie, de vină este lucrătura sărăcăcioasă. Dimpotrivă, vînătoarea reprezentată pe mînerul lingurii este mult mai gingaşă ; drept care consider că piesa datează din alt veac. Înfăţişează numai masca unei bacante, un toiag înfrunzit pe care sînt împletite tirsuri şi roade, un altar încărcat cu poame, un fluier de trestie şi o capră care ronţăie viţă de vie. De fiecare latură este un cartuş, al cărui capăt are forma unui cap de peşte cu o falcă lungă, cu dinţi, ca un peşte-spadă, sau peşte-ferăstrău. Cît despre gravurile ce mi-aţi trimis,

nu pot spune nimic despre trupul înclinat ce se zărește alături de femei, decît că nu-mi pot imagina a fi vreun gen de trup omenesc, ci doar acela al unui sfinx sau pantere. Aceasta îmi pare mie a fi, deși nu sînt cîtuși de puțin sigur. Celelalte puncte ce le menționați sînt silit să le amîn pînă cînd voi avea ceva mai mult răgaz. Oricum, alătur aici un *in folio* primit din partea reverendului părinte Sylvester de Pietra Sancta, *De Symbolis Heroicis,* pe pendula misterioasă (sau globul de sticlă), într-o carafă plină cu apă. O veți vedea reprodusă în gravură și descrisă în text [1]. Cred că veți găsi această mașinărie demnă de un Arhimede sau Architas și că veți ríde de „perpetuum mobile“ a lui Drebbel, care nu a fost nicicînd capabil să dea impulsul unei mișcări regulate. Nu aveți nevoie să puneți la îndoială autenticitatea faptului (misterul constă dintr-o anumită atracție și putere magnetică) ; am vorbit cu oameni ingenioși care au văzut-o și acționat-o lesnicios și au cea mai mare admirație pentru ea.

Niciodată nu am uitat, în călătoriile mele, să observ și să studiez antichitățile, atît în colecțiile publice, cît și în cele particulare, nici nu am pierdut vreun prilej de a cumpăra anumite obiecte. Mai mult încă, am păstrat pentru mine cîteva dintre cele mai rare geme și cele mai alese medalii, cînd i-am vîndut ducelui de Buckingham colecția mea. Astfel, am și acum, în posesia mea, o colecție de lucruri frumoase și ciudate, dar aceste fapte trebuie să le discut cu mintea liniștită.

. . . .

Altă metodă de cîntărit întîlnită în Spania era de asemenea foarte ingenioasă, după părerea mea. O vergea verticală de aramă stătea per-

---

[1] Tava la care se referă Rubens se găsește în pagina 146 a cărții lui Sylvester de Pietra Sancta : *Despre simbolurile eroice*, publicată de Balthazar Moretus în 1634. Ceasul descris a fost inventat de părintele François Linus, de la Colegiul englez al iezuiților din Liège.

pendicular pe o suprafață plană, tot de aramă. În vîrful vergelei se afla un ac de oțel extrem de fin care, prin ascuțimea lui, forma un punct indivizibil. Apoi se lua o balanță de argint foarte mică (pe margine aveți desenul), făcută cu asemenea acuratețe, încît am fost asigurat că omul care o lucrase muncise șase luni ca să aibă peste tot aceeași grosime. Căci în aceasta stă tot secretul. Centrul era marcat de un punct indivizibil, pe partea convexă a balanței. Acum, cînd aceasta era plasată pe vîrful acului, era ținută în echilibru și atît de sensibilă încît, așa cum am văzut eu însumi, cea mai neînsemnată particulă de păr omenesc pusă pe talgerul acela ar fi clintit-o și ar fi cauzat o înclinare perceptibilă în partea aceea. Acest om avea de asemenea o serie de greutăți, atît de mărunte, încît cea mai mică dintre ele era, practic, invizibilă, iar diferențele dintre ele imperceptibile ; dar fiecare era desemnată printr-un număr. Greutățile acestea le plasa pe o parte a balanței și obiectul, care urma să fie cîntărit, de cealaltă. Spunea că acest tip de balanță era cel mai precis și exact din lume. Dar cu privire la greutățile antice, nu știu dacă au atins vreodată asemenea subtilitate. Cu aceasta, voi pune capăt plictisirii voastre și ostenelii mele, în limita timpului de care dispun, și sărutîndu-vă mîinile de un milion de ori, rămîn pe veci, din toată inima,
prea umilul și afectuosul vostru slujitor,

PETER PAUL RUBENS

Tocmai cînd credeam că am terminat, mi-a venit în minte că am un proces la Curtea parlamentară din Paris împotriva unui anumit gravor, german de naționalitate, dar cetățean al Parisului. Omul acesta, în pofida faptului că privilegiul meu din partea prea creștinului Rege mi-a fost reînnoit acum trei ani, mi-a copiat gravurile, aducîndu-mi mare neajuns și daunare. Și, deși fiul meu Albert l-a chemat în fața judecății prin locotenentul civil și a

fost publicat un verdict dat în favoarea mea, acest gravor a făcut apel în fața Parlamentului. De aceea, vă rog să-mi veniți în ajutor în această afacere și să recomandați cauza mea dreaptă președintelui sau prietenilor pe care îi aveți printre consilieri. Poate sînteți în legătură cu un personaj oficial numit Sieur Saulnier, consilier al Parlamentului la a doua cameră de anchete. Sper că-mi veți face acest serviciu cu atît mai bucuros, cu cît, prin favoarea domniei voastre, am obținut primul privilegiu din partea prea creștinei Sale Maiestăți. Mărturisesc că sînt foarte necăjit și mîniat de această afacere, iar sprijinul vostru m-ar îndatora mai mult decît oricare altă favoare în chestiuni mai importante. Dar va trebui să vină foarte curînd, ca nu cumva să fie *post bellum auxiliumm.* Iertați-mă pentru tulburarea ce v-o aduc.

Domnul Rockox este în viață și vă trimite sincere urări. Am încă desenul și de asemenea modelul turnat al acelui vas de agată pe care l-ați văzut (și pe care l-am cumpărat cu 2000 coroane de aur), dar nu posed un tipar pentru el. Nu era mai încăpător decît o carafă, din sticlă cam grosolană. Îmi amintesc că l-am măsurat și conținea exact cantitatea care în graiul nostru este, în chip nerod, numită *o oală.* Această nestemată fusese trimisă în Indiile Orientale, cu o corabie care a căzut în mîinile olandezilor, *sed periit inter manus repientium ni fallor*[1]. Deși au fost făcute toate cercetările posibile, la Compania Indiilor Orientale din Amsterdam, nu a fost cu putință să aflăm vreo veste despre el[2]. *Iterum vale*[3].

. . . .

Cînd îmi adresați scrisorile, în loc să spuneți „Gentilom din rîndurile suitei" etc. vreți să fiți bun să scrieți „Secretar al Maiestății Sale

[1] Dar a pierit în mîinile jefuitorilor, dacă nu mă înșel. (În latină, în text.)

[2] Acest vas de agată se află astăzi în Galeria Walters, din Baltimore.

[3] Vă salut din nou. (În latină, în text.)

catolice în Consiliul ei Privat". Vă cer aceasta nu din vanitate, ci cu gîndul ca scrisorile voastre să-mi fie predate în chip sigur, în împrejurările cînd nu trec prin mîinile cumnatului meu, domnul Picquery.

CĂTRE PEIRESC

Antwerp, 16 august 1635

Domnule,

N-aş fi îndrăznit să vă scriu, în aceste vremuri tulburi, dacă nu s-ar fi restabilit corespondenţa între cele două regate, astfel că poşta pentru Paris pleacă şi vine ca de obicei. Pe lîngă aceasta, m-aţi îndemnat la răspuns în ultima scrisoare a domniei voastre, din 19 iunie, pe care am primit-o acum două zile. Am primit de asemenea două scrisori din partea curtenitorului abate d'Aubéry. Îmi scrie că, de la introducerea apelului civil, procesul rămîne în acelaşi stadiu, în pofida tuturor eforturilor sale zeloase de a obţine o soluţionare. Mărturiseşte că vremurile sînt foarte nefavorabile pentru mine şi că cel mai puternic argument al adversarului meu este starea de război dintre ţările noastre. Omul acesta pretinde că eu scot, cu gravurile mele, sume uriaşe din Franţa şi că doresc să-mi menţin monopolul, pe cheltuiala publicului. Toate acestea sînt asemenea născociri încît cutez să afirm, sub jurămînt, că eu niciodată nu am trimis, fie direct, fie prin vreun agent, exemplare din gravurile mele în Franţa, cu excepţia Bibliotecii Regale, ca daruri făcute anumitor prieteni şi acelea puţine pe care le-am expediat, la cererea domniei voastre, domnului Tavernier [1], care nu mi-a mai cerut niciodată altele. Dacă aceasta, aşadar, constituie dificultatea, sînt dispus ca gra-

[1] Melchior Tavernier, un negustor de gravuri flamand stabilit la Paris.

vurile mele să fie mazilite din întregul regat al Franței; îmi mai rămîn destule prilejuri în restul Europei ca să dobîndesc oarecare onoare, căci o stimez mai mult decît oricare alt profit. L-am rugat pe domnul d'Aubéry să afle de la consilierul Saulnier (care, fără îndoială, înclină în favoarea noastră) dacă procesul este primejduit și, dacă așa stînd lucrurile, nu poate ajunge la vreo învoială cu adversarul nostru, care a manifestat o dorință similară. Sînt un om iubitor de pace și mi-e silă de șicane ca de ciumă, la fel cum nu pot suferi nici un soi de conflict. Cred că cea dintîi dorință a oricărui om cinstit s-ar cădea să fie de a trăi în liniște sufletească, *publice et privatim, et prodesse multis, nocere nemini* [1].

Sînt mîhnit că toți regii și prinții nu sînt stăpîniți de această dispoziție, *nam quidquid illi delirant plectuntur Achivi* [2].

. . . .

Acum cîteva zile am primit, în stare foarte bună, caseta cu gravuri pe care ați avut bunătatea de a mi-o trimite. Mi-a prilejuit o plăcere nețărmurită, deoarece este plină de lucruri rare, demne de cea mai stăruitoare cercetare și ale căror mistere adevărate pot fi pătrunse numai de o minte mai ascuțită decît a mea. Vasul cel încăpător de sticlă este cu adevărat un superb monument al antichității, dar încă nu am fost capabil să-i ghicesc subiectul. Acest vas a fost foarte bine turnat în plumb, cu părțile concave ale desenului clar indicate. Nu voi găsi pe nimeni aici în stare să execute lucrarea la fel de bine. Troianul de pe fundul vasului, care poartă o cușmă asemenea unei mitre cu panglici, s-ar putea să fie Paris. Stă pe gînduri ca și cum ar fi îndrăgostit, cu degetul pe buze, asemenea lui Harpocrates, cîntărind în minte vreo tainică înfăptuire. Dar în

---

1 Atît în public, cît și în particular, să fie de folos multora și nimănui să nu vatăme. (În latină, în text.)

2 Orice nesocotințe săvîrșesc regii, pătimesc Aheii. (Horațiu — *Epistole*, I. 2. 14)

restul ornamentației nu văd nimic care să corespundă subiectului, deoarece toate personajele sînt nuduri, ca niște zei sau eroi. Văd desluşit un tînăr răpind o femeie.

Şi acum, după ce am mai răbufnit puțin de astă dată, voi aştepta, pînă mai tîrziu, să primesc alte ordine de la domnia voastră, pentru a continua. Între timp, voi aduna laolaltă cîteva nimicuri bune să umplu o cutie, de aceeaşi mărime, dar nu şi de aceeaşi calitate, cu conținutul celei pe care ați avut amabilitatea să-mi trimiteți. Am şi făcut gravurile după lingură şi după cana din cositor; cît despre vasul de agată, am doar un tipar în ghips. Deoarece vițele de vie care-l împrejmuiesc sînt săpate adînc, este extrem de anevoios să faci un tipar după el. În cel mai rău caz, vă voi trimite tiparul meu, care nu a fost scobit, şi vă voi da măsura capacității lui. Cît despre celelalte, voi găsi ceva care sper să nu vă displacă. Dar, de ajuns în privința antichității. Nu mai am nimic să vă spun despre minunatele descoperiri ale părintelui Linus [1], de vreme ce ați primit un raport din prima mînă, de la domnul Dormal. (Toți călugării iezuiți din țara noastră cred că este la mijloc vreo forță magnetică şi unii încearcă să-l imite.) Impresia puternică pe care obiectele o fac asupra ochilor voştri îmi pare mai curioasă, cînd este vorba de liniile şi conturele formelor, decît de culori, şi cu atît mai puțin pentru culori semănînd cu un curcubeu, decît pentru culorile proprii obiectelor. Nu sînt însă atît de versat pe cît credeți în acest subiect şi nu consider că observațiile mele merită a fi trecute pe hîrtie [2]. Voi fi însă totdeauna dornic să vă spun ce-mi trece

[1] Părintele Linus (1595—1675), inventatorul ceasului menționat mai înainte, a fost profesor de ebraică şi matematică la Colegiul Iezuit englez din Liège şi autorul unor lucrări de astronomie şi orlogerie.

[2] Peiresc era profund interesat de culori şi de efectele lor optice şi ținea mult ca Rubens să scrie un tratat despre acest subiect. Într-o scrisoare adresată lui Jacques Dupuy, la 29 mai 1635, îi descrie efectele re-

prin gînd, ca să vă distrez cu ignoranța mea. Dar, deoarece ora este acum mai tîrzie decît aş fi dorit, ne vom mulțumi de data aceasta cu speranța că, de vreme ce marile calamități rareori sînt perene, ci îndeobşte au durată scurtă, Dumnezeu va găsi vreo alinare pentru pătimirile noastre şi îmi va hărăzi fericirea de a mă desfăta cu acele încîntătoare conversații avute cu domnia voastră prin mijlocirea epistolelor, mulți ani de-acum înainte. Şi astfel etc.

Prea devotatul şi umilul vostru slujitor,

PETER PAUL RUBENS

CĂTRE PEIRESC

Antwerp, 16 martie 1636

Domnule,

Abia acum cîteva zile am primit epistola voastră nespus de bine venită, veche din 23 decembrie, împreună cu gravura înfățişînd un peisaj antic. Răspunsul meu a fost întîrziat deoarece am lipsit cîteva zile, rămînînd, fără voia mea, la Bruxelles.

. . . .

Întrucît am oroare de curțile princiare, mi-am trimis opera în Anglia prin mijlocirea altcuiva. Acum a fost pusă la locul cuvenit şi prietenii îmi scriu că Maiestatea Sa este pe deplin mulțumită de ea [1]. Nu am primit însă nici o plată

marcabile observate de el la imaginile colorate, care „se transformă succesiv dintr-o culoare într-alta, într-o anumită ordine admirabilă". Un asemenea tratat nu a fost găsit printre documentele lui Rubens, deşi unii comentatori susțin că ar fi existat, bazîndu-se pe o frază din scrisoarea adresată de pictor lui Peiresc, la 16 martie 1636, unde spune: „Sper că ați primit încercarea scrisă de mine asupra acestui subiect".

[1] E vorba de o serie de picturi pe pînză destinate plafonului noii săli a Banchetelor din Whitehall, comandată la Carol I, în 1629, pentru a-l slăvi pe Iacob I. După retuşele necesare, picturile au fost trimise la Londra la 8 octombrie 1635.

şi asta m-ar mira, dacă aş fi un novice în căile acestei lumi. Dar am învăţat, dintr-o îndelungată experienţă, cît de lent acţionează prinţii în interesul altora şi cu cît le este mai uşor a face rău decît bine, aşa că pînă acum nu nutresc nici un gînd ori bănuială de reavoinţă. Căci prietenii mei la această curte îmi dau temeinice nădejdi, încredinţîndu-mă mereu că regele mă va trata într-un chip demn de el însuşi şi de mine. Cu toate acestea, mărturisesc că, după proverbul familiar : „Cel care vrea un lucru, se duce singur să şi-l ia ; cel care nu-l vrea, trimite pe altcineva" — s-ar fi cuvenit să mă duc acolo personal, ca să pun lucrurile la cale cum trebuie. Dar vă spun aceasta numai pentru a vă asigura mai bine de dorinţa mea de a dobîndi pacea sufletească şi de determinarea mea de a înlătura, în măsura în care depinde de mine, orice fel de tulburare şi intrigă. Astfel, sînt foarte puţin tulburat chiar şi de procesul meu de la Paris, care a fost măturat de puhoiul treburilor publice. Dar domnul Le Gris îmi scrie că privilegiile mele rămîn neatinse şi valabile. Pentru rest, nu văd ce favoare mi-a acordat procurorul regelui, împotriva adversarilor mei, care cereau să se confişte *Planşe şi imagini* etc. de Rubens, deoarece nu am nici măcar o coroană de pierdut în întregul regat.

. . . .

dar nu pot pricepe cum ar putea fi iertaţi adversarii mei de plata cheltuielilor de judecată, pe care au şi fost condamnaţi a le plăti şi care, pe drept cuvînt, ar trebui să privească Trezoreria Regală.

Dar să lăsăm aceste fleacuri, care nu merită vorbe atît de multe şi plicticoase. Am privit cu plăcere gravura peisajului antic, care îmi pare un pur capriciu artistic, fără a reprezenta vreun loc *in rerum natura* [1]. Arcadele acelea, una deasupra celeilalte, nu sînt nici naturale, nici construite şi anevoie ar rezista, aşa cum sînt pla-

[1] În natura lucrurilor. (În latină, în text.)

sate. Iar micile temple risipite pe creştetul stîncii nu au spaţiu suficient pentru asemenea edificii, nici nu se află vreo potecă pe care preoţii şi credincioşii să urce ori să coboare.

. . . .

Tot ansamblul poate fi numit, după părerea mea, un *nymphaeum*, fiind ca un fel de confluenţă *multorum fontium undique scaturientium*[1]. Acel mic templu, cu statuile a trei femei, ar putea fi închinat nimfelor locului, iar cele din vîrful colinei, anumitor zeităţi ale cîmpiilor sau munţilor. Clădirea pătrată este, poate, mormîntul vreunui erou, *nam habet arma suspensa prae foribus*[2], cornişa este ornată cu frunziş, iar coloanele cu ghirlande şi torţe. La colţuri sînt coşuri pentru poame şi alte daruri *quibus inferias et justa solvebant defunctis et tanquam oblatis fruituris Heroibus parentalbant*[3]. Caprele sînt închinate unei anumite zeităţi, fiindcă pasc fără păstor. Pictura pare a fi fost făcută de o mînă pricepută, dar, în ceea ce priveşte optica, anumite reguli nu sînt respectate cu prea multă stricteţe, fiindcă liniile clădirilor nu se intretaie într-un punct situat la acelaşi nivel cu orizontul — sau, într-un cuvînt, întreaga perspectivă este greşită. Asemenea erori pot fi văzute în anumite edificii reprezentate pe spatele medaliilor, altminteri bine făcute şi îndeosebi în hipodroamele desenate într-o perspectivă proastă. Unele basoreliefuri, chiar făcute de o mînă bună, suferă de acelaşi defect, dar asemenea ignoranţă este mai suportabilă în sculptură decît în pictură. Astfel ajung la presupunerea că, în ciuda regulilor precise ale opticii stabilite

1 A multor izvoare curgînd din toate părţile. (În latină, în text.)

2 Deoarece au arme atîrnate la intrări. (În latină, în text.)

3 Pe care le ofereau morţilor ca jertfe şi omagii şi le dăruiau eroilor, ca să spun aşa, pentru desfătarea lor. (În latină, în text.)

de Euclid şi de alţi învăţaţi, această ştiinţă îndeobşte nu era prea cunoscută sau nu era aşa de răspîndită, pe vremea aceea, cum este astăzi. Aceasta este tot ce vă pot spune despre subiectul tratat acum.

Includ aici desenele coifului antic, de aceleaşi proporţii cu originalul, precum şi basorelieful războiului troian, desenat de unul din discipolii mei chiar după marmura lui Arundel. Dar, cum această piesă este cu adevărat antică, iar personajele nu au mai mult de un metru optzeci înălţime, căci vremea le-a cam dăunat, pe feţele lor se mai desluşeşte doar prea puţină perfecţiune. Sper că aţi şi primit încercarea mea asupra subiectului culorilor. Şi, neavînd nimic altceva de spus, de data aceasta, mă încredinţez, din toată inima bunăvoinţei voastre şi, sărutîndu-vă umil mîinile, rămîn veşnic prea umilul şi devotatul slujitor al domniei voastre,

PETER PAUL RUBENS

CĂTRE PEIRESC

Steen, 4 septembrie 1636

Domnule,

Veţi fi surprins de îndelungata mea tăcere, care mă face să roşesc într-adevăr cînd mă gîndesc la asta. Pricina nu este numai lenevia, nici vreo răcire a afecţiunii ce vă port. Ca să fiu sincer, de cîteva luni, am trăit oarecum retras, în casa mea de la ţară, care este destul de depărtată de oraşul Antwerp şi izolată de drumurile principale [1]. Aceasta face să-mi fie foarte greu a primi scrisori, precum şi a le trimite. Am primit ultima epistolă a domniei voastre, cu desenele coifului antic, ale lăncii şi ale celor două spade, cu cîteva zile înainte de plecarea mea, dar am uitat să o aduc cu mine, în scopul de a putea aşterne pe îndelete un

[1] Castelul Steen, reşedinţa lui Rubens din 1635.

răspuns la punctele pe care le discutați în chip atît de interesant, după obiceiul vostru. Vă voi da răspuns, cum voi putea mai bine cînd mă voi întoarce la Antwerp, cu primul prilej care se va ivi, dacă vrea Dumnezeu. Vă voi îndeplini de asemenea cererea și voi verifica capacitatea bolului antic, făcînd și toate celelalte lucrări ce stau în puterea mea, pentru plăcerea domniei voastre. Căci sînt împovărat de nețărmurite îndatoriri față de domnia voastră, care mă leagă pe viață în slujba voastră. Ca o culminare a acestor favoruri cu care mă covîrșiți, ați adăugat desenul colorat pe care îl doream atît de mult, primit prin cumnatul meu, domnul Picquery, o dată cu copia acelui tablou vechi[1] descoperit la Roma în tinerețea mea și, fiind unic, era admirat și adorat de către toți iubitorii de pictură și antichități. Mi-a sosit fără nici o scrisoare, dar inscripția aflată deasupra lui precum și calitatea darului m-au făcut să-l recunosc pe autor și, ca să fiu sincer, nu mi-ați fi putut face un dar mai acceptabil sau mai potrivit cu gustul și dorința mea. Căci, chiar dacă mîna copistului nu este excelentă, a urmat cu sfințenie linia originalului și a înfățișat culoarea și stilul de ajuns de bine, dacă memoria nu mă înșeală. Dar se poate ca amintirea să fi devenit oarecum vagă, după ce s-au scurs atîția ani. Încă o dată, vă prezint eternele mele mulțumiri și vă rog să vă gîndiți la orice s-ar putea afla în puterea mea, cît despre puținul ce-l posed în materie de rarități este întru totul la dispoziția domniei voastre.

Nu pot trece sub tăcere faptul că în acest loc se găsesc numeroase medalii antice în bronz și argint, mai toate datînd din perioada Antoninilor. Și, deși nu sînt prea superstițios, mărturisesc că nu-mi pare o prevestire

[1] E vorba de celebra operă a lui Van Eyck, *Soții Aldobrandini*. Într-o scrisoare, adresată lui Peiresc și datată 19 mai 1628, Rubens descria din memorie această pictură și cerea un desen colorat după ea.

rea faptul că găsesc pe reversul primelor două medalii intrate în posesia mea : SPES [1] şi VICTORIA. Sînt medaliile lui Commodus şi ale tatălui său, Marc Aureliu.

Am omis a vă spune că am văzut la Antwerp, înainte de ultima mea plecare, un volum foarte cuprinzător intitulat *Roma Sotterranea* [2], care îmi pare a fi o lucrare mare şi pătrunsă de o adîncă cucernicie. Pentru că reprezintă simplitatea bisericii primitive care, deşi întrecea lumea întreagă în evlavie şi credinţă adevărată, rămînea cu mult în urma păgînismului antic, ca graţie şi eleganţă. Am văzut de asemenea scrisori venite de la Paris care anunţă publicarea volumului *Galeria Giustiniana*, pe cheltuiala marchizului Giustiniani [3]. Aceasta trebuie să fie o lucrare cît se poate de nobilă, şi sper ca, peste puţine luni, cîteva exemplare să ajungă şi în Flandra. Presupun însă că fiecare fruct nou ajunge, în toată prospeţimea lui, în muzeul domniei voastre. Şi, deoarece nu pot cugeta la un alt subiect menit a vă întreţine, vă sărut cu umilinţă mîinile şi rog cerul să vă hărăzească viaţă lungă şi sănătate, în prosperitate şi mulţumire. Şi rămîn, din toată inima, veşnic

prea umilul şi îndatoratul slujitor al domniei voastre,

PETER PAUL RUBENS

De la castelul meu din Steen.

---

[1] Speranţa. (În latină, în text).

[2] *Roma subterană* de Antonio Bosio, apărută la Roma în 1632.

[3] Lucrarea lui Vincenzo Giustiniani, apărută în 1640.

CĂTRE FRANCIS JUNIUS [1]

Antwerp, 1 august 1637

Dragă domnule,

Veţi fi foarte mirat că nu v-a parvenit, cu mult înainte de această epistolă, nici o ştire despre primirea cărţii care, conform scrisorii domniei voastre din 24 mai, îmi fusese trimisă înainte de acea dată. Totuşi, vă rog să credeţi că sus-amintita carte mi-a fost adusă acum patrusprezece zile, de către un om din acest oraş numit Leon Hemselroy, cu multe scuze pentru întîrzierea atît de mare. Acesta este motivul pentru care scrisoarea domniei voastre nu a primit răspuns, deoarece mai întîi doream să văd cartea şi să o citesc, ceea ce am făcut acum, cu deosebită atenţie. Spre a fi sincer, socot că aţi onorat peste măsură arta voastră prin acest uriaş tezaur al întregii antichităţi, redobîndit cu atîta sîrguinţă şi sistematizat pentru publicarea în cea mai frumoasă ordine. Această carte a voastră, ca să spun totul într-un singur cuvînt, este, într-adevăr, un nesecat tezaur cu tot felul de pilde, cugetări şi precepte care, legate de demnitatea şi onoarea artei picturii, risipite pretutindeni în scrierile antice, au fost păstrate pînă în zilele noastre spre marele nostru folos. Drept care, cred că titlul şi tematica acestei cărţi a domniei voastre, *De Pictura Veterum*, sînt pe deplin justificate şi că v-aţi atins ţelul inserînd [2] ici şi colo axiome, legi, reflecţii şi exemple care aruncă pentru noi cea

---

[1] Francis Junius (1591—1677) s-a născut la Heidelberg şi a fost educat în Olanda, apoi a plecat în Franţa şi în cele din urmă s-a stabilit în Anglia, unde a devenit bibliotecarul lui Thomas Howard, conte de Arundel. Probabil că Rubens îl întîlnise la Londra.

[2] Cartea căreia artistul îi aduce asemenea elogii este *De Pictura Veterum (Despre pictura vechilor maeştri)*, apărută în 1637 la Amsterdam. În 1638, s-a publicat o traducere engleză, iar, în 1641, una olandeză. A doua ediţie în limba latină a apărut în 1694.

mai puternică lumină. Exprimată cu admirabilă erudiție, avînd un stil cît se poate de elegant și o ordine corectă, întreaga operă este dusă la capăt cu cea mai mare desăvîrșire și grijă, pînă în cele mai neînsemnate detalii. Dar, deoarece aceste exemple din opera pictorilor antici pot fi acum urmărite numai cu ajutorul imaginației și înțelese de fiecare dintre noi, mai mult sau mai puțin, pentru el însuși, doresc ca unele din tratatele similare asupra picturilor maeștrilor italieni să poată fi alcătuite cu aceeași îngrijire. Pentru că exemple sau modele din lucrările lor sînt expuse în public, chiar și astăzi ; poți să le arăți cu degetul și să spui : „Iată-le". Lucrurile care sînt percepute prin simțuri produc o impresie mai pătrunzătoare și mai durabilă, cer a fi cercetate mai îndeaproape și pun la îndemînă un material de studiu mai bogat decît cele pe care ni le înfățișăm singuri, numai ca niște închipuiri sau vise, ori pălesc atît de mult în cuvinte, încît încercăm în zadar să le prindem (ca Orfeu cu umbra Euridicei), dar care ades ne zboară din mîini și ne retează speranțele. Putem spune aceasta din experiență, căci oare cîți dintre noi, încercînd să-și reprezinte în imagini concrete vreo lucrare faimoasă de Apelles sau de Timantes [1] care este descrisă grafic de Pliniu ori de alți autori, nu vor da la iveală ceva jignitor sau străin de demnitatea anticilor ? Dar fiecare, îngăduitor cu propriul lui talent, va oferi un vin inferior în locul vieții dulci-amărui și va săvîrși o nedreptate față de acele spirite mari, a căror cale o urmez cu cea mai profundă venerație. Aș spune mai curînd că venerez pașii poeților, decît să pretind cu candoare că sînt în stare a le călca pe urme, măcar cu gîndul. Vă rog, dragul meu domn, să primiți binevoitor lucrurile pe care mi-am luat libertatea prietenească de a vi le spune, cu speranța că, după o gustare atît de aleasă, nu ne veți

[1] Timantes, pictor grec din sec. IV, î.e.n.

refuza acea încununare a ospățului, pe care îl dorim cu toții, cu atîta ardoare. Pînă acum nimeni nu ne-a satisfăcut apetitul dintre toți cei care au tratat acest subiect. Pentru că este necesar, după cum am spus, să vorbești despre personalități individuale. Drept care mă încredințez din toată inima bunei voastre grații și, mulțumindu-vă sincer pentru onoarea ce mi-ați făcut prin dăruirea cărții și prieteniei voastre, rămîn veșnic umilul și iubitorul slujitor al domniei voastre,

PETER PAUL RUBENS

Antwerp, scris în grabă și gata de ducă.

CĂTRE JUSTUS SUSTERMANS [1]

Antwerp, 12 martie 1638

Dragă domnule,

Sper că ați primit scrisoarea mea de răspuns la ultima voastră epistolă din 10 februarie, în care confirm primirea Tragediei și vă înfățișez mulțumirile cuvenite pentru asemenea favoare.

Acum trebuie să vă înștiințez că domnul Schutter a venit astăzi la mine acasă să mă viziteze și mi-a plătit 142 de *florini* și 14 *sous* pentru a încheia plata tabloului pictat la ordinele și în serviciul domniei voastre. I-am dat domnului Schutter o chitanță pentru această sumă [2]. Am cerut informații de la domnul Annoni, cu gîndul de a fi în stare să vorbesc, cu certitudine, și dînsul îmi spune că a trimis lada cu tabloul acum trei săptămîni, la

---

[1] Justus Sustermans a fost un cunoscut artist din Antwerp, stabilit la Florența și devenit pictorul de curte al ducelui de Toscana.

[2] E vorba de lucrarea *Grozăviile războiului*, probabil comandată pentru Galeria Medici. Se află acum în Galeria Pitti. Scrisoarea prezintă una din puținele descrieri amănunțite făcute de Rubens operelor sale.

Lille, de unde va pleca în Italia. Dea Domnul să o primiţi curînd şi în stare bună. Nădăjduiesc că drumurile din Germania, de la căderea oraşului Hannau şi după înfrîngerea ducelui de Weimar, vor fi curăţate de orice obstacole primejdioase.

Cît despre subiectul tabloului, este foarte clar, astfel încît, cu puţinul ce v-am scris despre el la început, ochiul vostru experimentat va înţelege poate mai bine restul decît v-aş putea eu explica. Cu toate acestea, spre a mă supune dorinţei exprimate, îl voi descrie în cîteva cuvinte.

Personajul principal este Marte, care a lăsat deschis templul lui Janus (după datina romană, în vreme de pace lăcaşul rămînea închis), şi se năpusteşte cu pavăza şi spada sa mînjită de sînge, ameninţînd omenirea cu mare prăpăd. Nu ia mult în seamă pe Venus, soaţa lui, care, împreună cu amoraşii şi cupidonii ei, se sileşte să-l ţină locului, cu dezmierdări şi îmbrăţişări. De partea cealaltă, Marte este tîrît de Furia Alekto, care are o torţă în mînă. Prin preajmă se află monştri întruchipînd Molima şi Foametea, nedespărţiţi însoţitori ai Războiului. Pe pămînt, cu spatele întors la ei, zace o femeie, cu o lăută sfărîmată, înfăţişînd Armonia, care nu poate vieţui în mijlocul discordiei Războiului. Mai este, de asemenea o mamă cu pruncul în braţe, arătînd că rodnicia, procrearea şi caritatea sînt zdrobite de Război, care corupe şi distruge totul. Ca adaos se zăreşte un arhitect trîntit pe spate, cu uneltele de lucru în mînă, spre a arăta că cele construite spre folosinţa şi ornamentarea Cetăţii, în vreme de pace, sînt zvîrlite la pămînt de forţa armelor şi cad în ruină. Cred, dacă îmi amintesc precis, că veţi găsi pe pămînt, sub picioarele lui Marte, o carte precum şi un desen schiţat pe hîrtie, dînd a înţelege că el calcă în picioare toate literele şi artele. S-ar mai cuveni să fie un mănunchi de suliţe şi săgeţi, cu coarda care le ţine laolaltă nedesfăcută ; cînd acestea sînt legate, alcătuiesc

simbolul Concordiei. Alături de ele stau caduceul și ramura de măslin, atributele Păcii ; acestea se află de asemenea aruncate deoparte. Femeia aceea doborîtă de suferință și înveșmîntată în negru, cu vălul sfîșiat, despuiată de toate giuvaerurile și celelalte podoabe ale ei, este nefericita Europă, pentru care s-au împlinit atîția ani de cînd suferă jaful, ultragiul și mizeria, atît de impilatoare pentru orișicine, încît nu mai este nevoie să intru în amănunte. Atributul Europei este globul purtat de un mic înger sau duh binefăcător și dominat de cruce, ca să simbolizeze lumea creștină.

Cam aceasta este tot ce vă pot spune despre tablou și îmi pare prea mult, doarece, cu înțelepciunea voastră, îl veți fi înțeles lesne. Și astfel, neavînd nimic altceva cu care să vă desfăt ori să vă plictisesc, mă încredințez, din toată inima etc.

. . . .

Mi-e teamă că o pictură proaspătă, după ce rămîne atîta vreme împachetată într-o ladă, ar avea de suferit puțin în ceea ce privește culorile sale, îndeosebi în tonurile carnației, iar alburile ar putea deveni întrucîtva gălbui. Dar, de vreme ce sînteți un om atît de mare în profesia noastră, veți remedia ușor acest neajuns expunînd tabloul la soare și lăsîndu-l așa în mai multe rînduri. Și, dacă ar fi nevoie, puteți, cu îngăduința mea, pune mîna și retușa oriunde s-ar ivi nevoia, fie că ar fi daunări pricinuite de transport ori neglijențe ale mele. Încă o dată, vă sărut mîinile.

CĂTRE BALTHASAR GERBIER

Antwerp, aprilie 1640

Domnule,

Iată aici tabloul Sfîntului Laurențiu din Escurial, sfîrșit după capacitatea maestrului, dar

sub supravegherea mea [1]. Fie pe placul Domnului ca subiectul acesta puţin obişnuit să poată dărui oarecare mulţumire Maiestăţii Sale. Muntele, care este numit La Sierra de San Juan en Malagón, este foarte înalt şi abrupt şi foarte anevoios să te caţeri şi să cobori de pe el, astfel că aveam întinderea de nori cu mult sub noi, în vreme ce cerul deasupra capetelor rămînea foarte limpede şi senin. În vîrf este o cruce mare de lemn, care se vede uşor din Madrid, iar în apropiere o bisericuţă închinată Sfîntului Ioan, care nu a putut fi înfăţişată în tablou, deoarece se afla în spatele nostru; înăuntru vieţuieşte un sihastru, care se zăreşte cu asinul lui. Aproape nici nu am nevoie să vă spun că sub picioarele noastre este superbul edificiu al Sfîntului Laurenţiu din Escurial, cu satul şi aleea de copaci, Fresneda, cele două eleştee şi drumul spre Madrid de deasupra, în zare. Muntele acoperit de nori este numit La Sierra Tocada, pentru că mai totdeauna are un soi de văl în jurul creştetului său. Într-o parte este un turn şi o casă; nu-mi amintesc denumirile lor, dar ştiu că regele obişnuia să se ducă la vînătoare pe-acolo, cînd şi cînd. Muntele din extrema stîngă este La Sierra y Puerto de Buitrago. Aceasta este tot ce vă pot spune despre acest subiect, rămînînd veşnic, Domnule,
foarte umilul slujitor al domniei voastre,

PETER PAUL RUBENS

---

[1] În ciuda declaraţiei, făcută de Rubens anterior, că peisajul spaniol nu fusese pictat de mîna lui, ci de un elev mediocru, se pare că i s-a cerut să trimită lui Gerbier tabloul. De aceea Rubens l-a trimis, însoţit de această scrisoare, ultima care există scrisă de mîna lui. La rîndul lui, Gerbier a trimis tabloul şi aproape sigur şi scrisoarea lui Murrey, custodele Galeriei regelui, ca dar făcut lui Carol I, la 1 iunie 1640.

Am uitat să vă spun că pe pisc am găsit *forze venayson*[1] după cum vedeți în tablou. *(Nota de altă mînă în engleză* : Înseamnă pateu de căprioară).

[1] Belșug de vînat. (În provensală, în text.)

CUPRINS

Lei 7,25

Biblioteca de artă

Biografii. Memorii. Eseuri

pictor și diplomat (scrisori)

„... În fața artei lui Rubens ne simțim cu toții ca în prezența unei puteri covîrșitoare, majoritatea o prețuim ca pe o forță vrednică de a fi iubită, iar personalitatea lui ne apare aceea a unui creator la care demnitatea și noblețea merg mînă-n mînă cu puterea. În domenii care au existat cu mult înaintea lui, simțim ca și cum el ar întemeia un gen nou, deoarece pentru el există totdeauna un mod complet proaspăt de a picta orice, iar acolo unde are de dăruit ceva din cele mai personale sentimente ale sale, este cu adevărat mișcat și trece cu mult peste orice calcul.

Jacob Burckhardt